

Mehriban Əkbərova

TƏSVİRİ SƏNƏT VƏ ONUN TƏDRİSİ METODİKASI

(Dərslik)

*Azərbaycan Respublikası Təhsil
Nazirinin 24.12.2012-ci il tarixli,
2339 Nəli əmrinə əsasən təsdiq
edilmişdir.*

BAKİ - 2012

- Müəllif:** Əkbərova Mehriban
*Bakı sosial pedaqoji kollecın müəllimi,
"Təsviri incəsənət və əmək tətlimi" fənn
birləşməsinin sədri*
- Redaktor:** Əliyeva. M
*Bakı sosial pedaqoji kollecın müəllimi,
"Təsviri incəsənət və onun tədrisi
metodikası" fənn müəllimi*
- Rəyçilər:** Atayev. S
*"Təsviri İncəsənət Rəsımçət və onların tədrisi
metodikası" kafedrasının müdiri dosent*
- İbrahimov. Ə
*Bakı sosial pedaqoji kollecın qiyabi şöbə üzrə
direktor müavini*
- Nəzərli. Z
*Bakı sosial pedaqoji kollecın müəllimi
"Metodika" fənn birləşməsinin sədri*

Əkbərova Mehriban. Təsviri sənət və onun tədrisi metodikası.
Bakı, "Avanqard E.H." MMC, 2012, 240 səh.

ISBN 978-9952-8205-8-4

© Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi, 2012

ÖN SÖZ

“Məktəbəqədər təlim və tərbiyə” və “Ailə və ev tərbiyəsi” ixtisasları üzrə keçirilən Tədris planında “Təsviri sənət və onun tədrisi metodikası” fənninə “Məktəbəqədər təlim və tərbiyə” ixtisası üzrə 120 saat, “Ailə və ev tərbiyəsi” ixtisası üzrə 90 saat ayrılmışdır.

Tədris planına əsasən tərtib olunmuş tədris proqramına dərslik yazılmışdır.

Məktəbəqədər yaşlı uşaqlarda gözəllik hissini tərbiyə etmək, əsrlər boyu həyatın sınağından çıxmış, lakin son dövrlər modernləşməyə məruz qalaraq unudulmuş təbii sənət nümunələri vasitəsi ilə uşaqları həyata hazırlamaq, indi Azərbaycan pedaqoji elminin mühüm vəzifələrindəndir. Məhz uşaq bağçalarında keçirilən ardıcıl, sistemli məşğələlər yolu ilə uşaq ətraf aləmin dərk olunmasının spesifik formaları ilə tanış olur və həyatı bədii obrazlarla, rənglərlə dərk etməyə istiqamətləndirilir. Onların estetik zövqü, yaradıcı təxəyülü, mənəvi hissləri tərbiyə olunur, formalaşır və bununla da gələcək inkişafın əlverişli təməli qoyulur. Təlim yolu ilə uşaqlarda estetik mədəniyyətin inkişafı təsviri sənət məşğələlərinin təşkili və quruluşundan, öyrədiləcək materialın məzmun və xarakterindən, uşaqların yaş, bilik və hazırlıq səviyyəsindən, eləcə də, tətbiq olunan usul və vasitələrin pedaqoji səmərəsindən asılıdır.

Məhz bu səbəbdən məktəbəqədər təhsil sistemində təsvirçilik sənətinin təlim tərbiyə funksiyası müasir tələblərə uyğunlaşdırılmalı, yeni təlim üsulları ilə xarakterizə olunmalıdır.

Təsviri sənətin və onun tədrisi metodikasına dair məqalə, metodik göstəriş və tədqiqatlar mövcüd olsa da təsviri sənətin tədrisi metodikasına dair lazımi dərslik və dərs vəsaitləri olmadığından fənnin tədrisini müasir tələblər səviyyəsində qurmaq müəyyən çətinliklər yaradır.

Məktəbəqədər təlim sistemində, ixtisasçılardan birinci növbədə, məktəbəqədər yaşlı uşaqların psixologiyasını bilmək tələb olunur. Əsl ixtisasçı, uşağın inkişafının ümumi qanunauyğunluqlarını başa düşməli, müxtəlif fəaliyyət növlərində, həmçinin təsvirçilik sənətində dolğun, psixi inkişaf imkanlarını mənimsəməlidir.

Hazırkı dərslərdə, uşaqlarda yaradıcılığın inkişafı və təsvirçilik sənətinin təlimi zamanı tətbiq edilən iş metodları, təlim məsələlərinin mənimsədilməsi yolları göstərilir.

Kitabda məktəbəqədər təhsil sistemində çalışan ixtisasçı tədqiqatçıların apardıqları araşdırmalar nəticəsində gəldikləri nəticələr, uşaqlarda təsvirçilik sənətinin inkişafı, tərbiyəçinin məqsədyönlü rəhbərliyi sayəsində müvəffəqiyyətli həlli yolları aydınlaşdırılır. Belə rəhbərlik yalnız o zaman mümkündür ki, tərbiyəçi özü təsvirçilik sənətinin bilik və bacarığına yiyələnmiş və incəsənət sahəsində müəyyən hazırlığı olmuş olsun.

Məktəbəqədər uşaqların təsvirçilik sənəti bədii fəaliyyətin bir növü kimi emosional yaradıcı xarakter daşıyır. Ətraf mühitin emosional, obrazlı qavranılması üçün uşaq təfəkkür və təsəvvürün obrazlı inkişafını, həmçinin bədii həllini verməklə təsvirin yaranma üsullarını mənimsəməlidir.

Dərslərdə uşaq bağçasında keçirilən rəsm, yapma, applikasiya məşğələlərinə aid bütün suallara ətraflı cavablar açıqlanır.

Uşaqlarda təsviri yaradıcılığın inkişafı, təlim prosesinin istiqamətləri haqqında fikirlər bütünlüklə bu dərslərdə həllini tapır.

Uşaqlara təklif olunan hər tapşırıq, onları potensial yaradıcı imkanın inkişafına yönəldir. Məşğələdə uşağın müsbət emosional münasibəti onun yaradıcılığının inkişafı üçün mütləq əsasdır. Gələcəyin tərbiyəçisi bunu heç vaxt unutmamalı və uşaqlarda baş verən bu prosesa ciddi yanaşaraq, uşağın yaradıcılığını fəal surətdə istiqamətləndirməlidir.

Tərbiyəçinin rəhbərliyi altında, uşağın yaradıcılığı daha yeni xüsusiyyətlər əldə edir. Bu zaman, tətbiq edilən inkişafet-

dirici, fəallaşdırıcı təlim üsullarının əhəmiyyəti daha böyükdür. Tərbiyəçi uşağın marağını nəzərə almalı və elə mövzular seçməlidir ki, hər uşaqda verilmiş tapşırıqə müsbət emosional münasibət yaransın və nəticədə uşaq yaradıcılığı olsun.

Dərslik, üç hissədən ibarətdir. Yeni standartlara uyğun proqram əsasında tərtib edilmişdir. Mövzu ilə əlaqədar, qabaqcıl bağçalarda aparılmış axtarışların nəticəsi təqdim edilmişdir.

Dərslik nəzəri və təcrübi hissədən ibarətdir.

Nəzəri hissədə:

- ❖ «Təsviri incəsənətin yaranma tarixi, növləri»;
- ❖ «Təsviri incəsənət təliminin pedaqoji əsasları»;
- ❖ «Uşaq bağçasında yaradıcı təsviri sənətin təlimi» təşkil edir.

Təcrübi hissədə:

- ❖ Təsviri sənət üzrə uşaq bağçasında keçirilən nümunə və icmallar verilmişdir.

S. Atayev

TƏSVİRİ İNCƏSƏNƏTİN YARANMA TARİXİ, NÖVLƏRİ

Tarixi araşdırmalar sübut etmişdir ki, qrafik təsvirlər hələ ibtidai iema quruluşu dövründən başlamışdır. O dövrün insanları öz düşüncə və bacarığını, həyat tərzini gələcək insanlara qaya üzərində mağaralarda və s. təsvir etməyə çalışmışlar. Məhz bu qrafik cizgilər və işarələr, ilk qrafika sənətinin nümunələrinə aid edilə bilər. İbtidai insanlar öz həyat yaşamını əbədiləşdirmək və topladığı təcrübəni gələcək nəsillərə çatdırmaq üçün rəsmi sadə növünə əl atmalı olmuşlar.

İbtidai insanın sadələvh təsvirlərindən fərqli olaraq quldarlıq dövründə təsviri incəsənətin müxtəlif növləri yarandı.

İnkişaf etdikcə hər bir usta özünə şagird seçərək məktəbini yaratdı. İntibah dövrünün görkəmli rəssamları – Leon Batista, Leonardo da Vinççi və başqaları naturadan rəsmə xüsusi yer veriblər.

İncəsənət və həyat arasındakı üzvi vəhdətin mütləq mövcudluğu, estetik tərbiyənin əsasını təşkil edir, çünki insanların tərbiyə funksiyası yalnız həyatla bağlıdır. O, bir tərəfdən insanın zövq və hisslərini, həyat tələbatını ödəyir, digər tərəfdən isə qrup yaratmaq ehtiyacı doğurur.

Azərbaycanın təsviri sənətinin tədrisi sovet pedaqoji fikirlərinin əsasında formalaşsa da, təlim əsasən milli xüsusiyyətlər zəminində araşdırılır.

Təsviri sənətin elmi-metodik əsasının yaradılması tədqiqində N.N. Anisimov, V.S.Kuzin, N.N.Pestalotsi, V.N.Suxominski, son dövrlərdə Y.S. Asilxanov, S.P. Lomov, Y.M. Rəcəbov, S.Y. Əliyev misilsiz xidmət göstərmişlər.

Müasir dövrdə yetişməkdə olan gənc nəslin estetik tərbiyəsi – hərtərəfli inkişaf etmiş gələcək nəslin yetişməsində əhəmiyyət kəsb edən əsas tərəflərdən biridir.

İncəsənət – uşağın estetik tərbiyəsində əsas rol oynayır.

İncəsənətin xarakterik xüsusiyyəti – həqiqətin bədii obrazda əks etdirilməsi deməkdir.

Təsviri incəsənət – görüb qavranılan obyektiv varlığın bədii əksətdirmə fəaliyyətidir. Bədii incəsənət, düşüncə və hissin inkişafına daha aydın və canlı təsir edərək, həqiqətin daha dolğun başa düşülməsinə, həmçinin həqiqi həyat və hadisələrə müəyyən münasibət tərbiyə edir.

İncəsənət vasitəsi ilə müşahidə olunan həyat hadisələrini görmək və xarakterizə etmək bacarığı tərbiyə olunur. İncəsənət insanları ruhlandırır, düşündürür, mübarizəyə çağırır.

Bədii formaca bütöv, özünün ideya məzmunu ilə zəngin olan incəsənət əsərləri bədii zövqü tərbiyə edir. incəsənətdə, həqiqətdə, məişətdə və təbiətdə gözəlliyi qiymətləndirmə bacarığı aşılayır. Təsviri sənət qanunları əsasında insanda bədii estetik tələblər formalaşır; gözəlliyi görmək, qiymətləndirmək, yeniliyə, yaradıcılığa can atmaq, çalışmaq və s. kimi keyfiyyətlər aşılanır. Təsviri sənət uşaqlarda ətraf aləmi görmək bacarığı, obyektiv qanunauyğunluğu və harmoniyayı, rənglər və formalar dünyasını anlamağı, dərk etməyi aşılayır.

Eyni tip həyat hadisələrinin ümumiləşmiş əksi – bədii obrazın əsas xüsusiyyətlərindən biridir.

Rəssamlıq, qrafika, heykəltəraşlıq, arxitektura, dekorativ tətbiqi incəsənət, təsviri incəsənətin növləridir. Təsviri incəsənətin hər növü, ümumi cizgilərlə yanaşı təsvir əşyaları ilə də fərqlənirlər.

Təsviri sənətdə bədii yaradıcılığın tarixən formalaşan növünə - **janr deyilir.**

Rəssamlıq – dünyanı və müxtəlif həyat hadisələrini daha zəngin əks etdirir. Kətan kağız üzərində, ev və saray divarlarında rəssamlıq vasitəsi ilə real həyat yaranır.

Rəng, rəssamlıqda əsas vasitədir. Rəssamlıq müxtəlif bədii əsər – janr növləri ilə zəngindir və hər bir növ bir-birindən məzmunu və ifadə vasitəsinə görə fərqlənirlər. Hər hansı bir janrın növü müxtəlif dövrlərdə yaşayıb yaratmış rəssamların marağ dairəsindən asılı olaraq yaranmışdır.

Tarixi janr əsərlərinə həsr edilən müxtəlif əsərlərdə tarixi hadisələr mövzusunda təsvirlər əks etdirilir.

Mifoloji janrdə əsərlərə – nağıl, əsəti, əfsanə, dastan mövzuları üzrə qurulmuş ingəsənət əsərləri aiddir.

İnsan demək olar ki, bütün janrlarda təsvir obyektidir.

Portret janrında işləyən rəssamların qarşısında duran əsas məqsəd, insanın daxili və zahiri görünüşünü açmaqdır. Portret əsərlərdə bir və ya bir qrup insanların təsviri əks olunur. Bu zaman, dövrün qabaqcıl tanınmış alimi, yazıçısı, artisti və s. mövzularda insan təsvirləri əks etdirilir.

Sənaye janrında işləyən rəssamlar öz mənzərə təsvirlərində sənayenin inkişafını, müasir körpüləri, gəmiləri neft hasilatı mövzusunda əsərləri təsvir edirlər.

Natürmort janrı da – özünəməxsus bədii əsər növüdür. Bu növ rəssamlıq əsərlərində meişət əşyaları, meyvə və tərəvəzlər, güllər təsvir edilir. Bu zaman rəssam fikri məzmunə rəhbərlik edərək, rənglərin, formanın (qabların, meyvələrin və s.) uyğunluğunu nəzərə almaqla bir əsərdə bir neçə əşyanı birləşdirir. Rəssamlıqda natürmort janrı əsas yerlərdən birini tutur.

Qrafika – kitab rəsmləri, plakat və karikaturalarda istifadə olunan sənətdir. Burada başlıca təsvir vasitəsi kimi rəsm və cizgilərdən ibarət olur. **Kitab tərtibatı** böyük yer tutur. Uşaq kitablarına edilmiş illüstrasiyalara kitab qrafikasında əsas yer verilir.

Heykəltəraşlıq – əşyanın 3 ölçülü təsviridir. Burada bədii obrazın ifadəliliyi, əsərin səciyyəvi xüsusiyyətləri plastik ifadə etmə yolu ilə müəyyənləşdirilir. Çox halda heykəltəraşlıqda əsas mövzu insan təsviri olur.

Heykəltəraşlıqda geniş yayılmış **Monumental heykəltəraşlıq** – dahi insanlara və tarixi hadisələrə həsr edilir.

Heykəltəraşlığın digər növləri: dəzgah Heykəltəraşlığı, kiçik həcmli heykəltəraşlıq, relyef Heykəltəraşlığı da vardır.

Dekorativ tətbiqi sənət – **Dekorativ sənət növüdür.** **Dekorativ tətbiqi incəsənət** – xalq incəsənətini, həmçinin bədii sənayeni əhatə edir. Əl işləri tikmələrlə elə bəzədilir ki, insanda bay-

ram əhval-ruhiyyəsi oyanır. Xalqın bədii dövqünün formalaşmasında incəsənətin bu növünün mühim əhəmiyyəti vardır. Dekorativ tədbiqi sənət əsərləri hazırladığı materiala (metal, keramika, toxuma mallar, ağac) və işlənmə texnikasına görə müxtəlif sahələrə (oyma, tikmə, basma naxış tökmə, zərb etmə və s.) ayrılır.

Monumental dekorativ rəssamlıq – təsviri sənətin ən qədim və ibtidai növü olan, Azərbaycanı dünya mədəniyyətinə daxil edilmiş, 3-4 min il bundan əvvəl yaradılmış Qobustan qaya rəsmlərində 2 mindən artıq qrafika sənətinə aid təsvirlər verilmişdir.

Rəssamlığın bu növü memarlıqla birləşərək estetik dəyərləri artır; Şəki Xan sarayı, Şirvanşahlar sarayı, Mərdəkan qalaları, XIX əsrin sonu, XX əsrin əvvəllərində tikilmiş, Bakı milyonçularına məxsus müllələr və binalar yarandı.

Olbətə, elmi mənbədən məlumat almadan təsviri sənətdə yaradıcılıq uğurları qazanmaq mümkün deyil.

Təsviri sənətin öyrədilməsində Çex pedaqoqu Y.A.Komenskinin, ingilis pedaqoqu Con. Lokun böyük xidmətləri olmuşdur.

Fransız filosofu J.J.Russo yazırdı: «Ətraf aləmi duyğuların köməyi ilə dərk etmək olar. Bunu inkişaf etdirmək üçün isə naturadan rəsmi öyrənmək lazımdır.» Russonun fikrinə naturadan rəsmi öyrənmək üçün ən yaxşı vasitə təbiətin özüdür. Bu zaman uşaq əşyamı canlı müşahidə etməklə onun qanunlarını da mənimsəyir. Həmçinin təbii gözəllikləri duyub qiymətləndirmək bacarığına yiyələnir. V.Q.Belinski; N.B.Çerişevsi, N. Dobrolyubov öz əsərlərində belə bir fikir irəli sürür: Yalnız real gələcəyə uyğun gələn gözəllik həqiqidir, incəsənət öz estetik vəzifəsini həqiqi gerçəklik əsasında səmərəli yerinə yetirə bilər.

Dekorativ tədbiqi sənət əsərlərində, naxış, bəzək və rəsmlərdə məxsus olduğu xalqın mənəvi aləmi əks olunur.

UŞAQ BAĞÇASINDA TƏSVİRİ İNCƏSƏNƏT

§1. Uşaqlar üçün bədii əsərlərin seçilməsi

Estetik hisslərin düzgün inkişafı, incəsənət əsərlərinin bədii dəyərlərinin qiymətləndirilməsinə, estetik qavranmasına şərait yaradır.

Uşaq bağçasında təsvirçilik fəaliyyəti məşğələlərində ətraf aləmə emosional münasibətin sistemli şəkildə inkişaf etdirilməsi ön mühüm vəzifələrdən biridir.

Bağçada uşaq, təsviri incəsənətin bütün növləri; rəssamlıq, qrafika, heykəltəraşlıq və dekorativ tadbiqu incəsənət əsərləri ilə tanış olur.

Məşğələlərdə məktəbəqədər yaşlı uşaqların təsviri incəsənətlə tanışlığı, müxtəlif janr əsərlərinin uşaqlar tərəfindən, tam dolğunluğu ilə qavranılmasına imkan yaradır.

Uşaq bağçasına daxil olan andan, tərbiyəçi müxtəlif sahələr üzrə təlim keçməyə başlayır. Lakin, təlimə yenidən başlayan uşaq təsvirçilik fəaliyyətinə aid anladılanları hələ düzgün başa düşmür. Tərbiyəçi ilk məşğələlərdən başlayaraq uşaqlarda müsbət əhval-ruhiyyə oymalı, yəni uşaqları daha çox həyəcanlandıran rənglərdən istifadə etməlidir. Uşaqlar əvvəlcə əsas, daha sonra qarışıdıraraq alınan rəngləri mənimsəyir və onu əməli olaraq tadbiqu etməyi öyrənirlər.

Məlumdur ki, təlimə yenidən başlamış uşaq təsvirçilik fəaliyyətinin mahiyyətini başa düşmür. Yalnız tərbiyəçinin rəhbərliyi altında uşaqlar təsvirin qavrama texnologiyasına, onu müşahidə etmə qabiliyyətinə, gözəlliyi görməyə, onu qiymətləndirməyə nail olurlar. Xüsusən yuxarı qruplarda, tərbiyəçi uşaqları daha çox rəsm əsərləri ilə tanış edir. Əsərlər uşaqların yaş və bilik səviyyəsinə uyğun, başa düşülən səviyyədə, sadə qavranılan olmalıdır. Əsərlər üzərində müşahidələr aparılmalı, lazımi mülahizə izahat, öyrədici məlumatlar verilməlidir. Bu baxımdan tərbiyəçi böyük və məktəbə hazırlıq qruplarında T.

Narimanbəyovun «Nar ilə natyurmort», Y. Levitanın «Qızıl payız», «Qara buludlar və yağış» əsərlərindən istifadə etsə də uşaqlar bu təsvirləri tam dolğunluğu ilə mənimsəmişlər. Qavrama səviyyəsi bilik və bacarıqları bəsit olduğundan yarpağı yaşıl, narı qırmızı, buludları boz rəngdə verməklə kifayətlənirlər.

Reallıq budur ki, məktəbəqədər tədris metodikasında uşaqların estetik tərbiyəsinin formalaşması ardıcıl və sistem şəklində təqlid olunmur. Bu sahədə müəyyən pedaqoji ədəbiyyatlar, bir sıra mövzu və məqalələr nəşr olunsada, ardıcıl metodika yox dərəcəsinədir.

Məlumdur ki, hər bir şəxsin bədii estetik anlayışı, estetik hissləri elmi zəmində formalaşır. Qeyd etmək lazımdır ki, bədii estetik tələbat anlayışı Azərbaycanda pedaqoq və psixoloqlar tərəfindən lazımcına araşdırılmır, məhs buna görə də ixtisasçı müəllimlər rus metodik ədəbiyyatlarına istinad edirlər.

Rus dilində yazılmış tədqiqatlar bu baxımdan zəngin metodik mənbə sayıldığından uşaqların estetik tərbiyəsinin formalaşmasında bu tədqiqat nəzəriyyəsinə faydalanırlar.

L.S.Vıqodski yazırdı: «Məlumdur ki, insan dünyaya hazır duyğu orqanları, hazır hissi qavrama qabiliyyəti ilə gəlir. Lakin, bu heç də o demək deyildir ki, onun analizatorları (hiss etmə, görmə və duyma orqanları) tam yetkin vəziyyətdə olur. Yetkinləşmə və inkişaf təlim və tərbiyə prosesində uşağın aktiv fəaliyyəti sayəsində baş verir».

Dəfələrlə qeyd edildiyi kimi, uşaqların hissləri tərbiyə olunma imkanına malikdir və bu tərbiyə mərhələlərlə, pedaqoji prinsiplərə uyğun şəkildə, uşaq bağçasında tərtib edilmiş plana əsasən aparılmalıdır.

Uşaq bağçasında uşaqların yaş səviyyəsinə görə təsviri məşğələlərində təsvirçilik fəaliyyətinin birbaşa mənimsədilməsi heç də asan deyildir. Məktəbəqədər yaşlılar əsasən hərəkətdə olan sadə əşyaları, həmçinin, özlərinin düzəlttikləri əşyaları daha tez qavrayır və onlar üzərində həvəslə işləyirlər.

İncəsənət vasitəsi ilə uşaqlarda gözəlliyə maraq və məhəbbət tərbiyə olunur, estetik hisslər inkişaf edilir. Onların qarşısında əhatə olunan aləmin forma və hərəkətlərinin zənginliyi və rəng müxtəlifliyi açıdır. İncəsənət vasitəsi ilə uşaqlar, onlar üçün yeni olan həyat hadisələri, yeni əşyalarla tanış olur. Ölkəmizdə baş verən yenilikləri görür və ideya səviyyələri artır.

Qabaqcıl pedaqoqların fikrinə «Uşaqlara incəsənət vasitəsi ilə öz düşüncə və hisslərini dərinlən dərk etmək və özünü dərk etməklə yanaşı, başqalarını dərk etmək və beləliklə, kollektivə daha sıx yaxınlaşmaq və kollektiv içərisində inkişaf edərək, onlarla ünsiyyətdə olaraq, daha yeni dolğun həyat təzi yaşamağa yardımçı olmaq lazımdır.»

Əsərləri seçərkən çalışmaq lazımdır ki, onlar uşaqların inkişafına müsbət təsir göstərsin, yəni onlarda əks olunan həyat hadisələri, uşaqlarda müsbət hisslər tərbiyə etsin.

Uşaqlara göstərilən və müşahidə etdirilən əsərlərin məzmunu müxtəlif və zəngin olmalıdır. Lakin, bu əsərlər, uşağın yaş səviyyəsinə uyğun, yəni onlar tərəfindən başa düşülən olmalıdır.

İncəsənətin qavranılması tədricən inkişaf edir, buna görə də məktəbəqədər yaşlı uşaq üçün ayrılmış əsərlərə bir sıra tələblər verilir: rəsmlər aydın olmalı, təsvir olunmuş əşyaların xarakterik əlamətləri daha ifadəli və aydın verilməli, əşyanın forması, rəngi, hissələrin bir-birinə nisbəti, fəzada yerləşdirilməsi uşaqlar tərəfindən başa düşülən olmalıdır. Rəng uşaqları cəlb edir və sevindirir, ona görə də rəsmdə və illüstrasiyalarda, rənglərin əlvanlığına diqqət verilməlidir, çünki bu zaman yaranan müsbət emosiyalar, uşaqlarda estetik tərbiyənin inkişafına təkan verir.

Uşaqlar üçün seçilən əsərlər verilən tələblərə istinad edilməlidir.

Tərbiyəçi uşaqları təsviri incəsənətin bütün növləri ilə tanış etməlidir.

Təsviri incəsənətin ən geniş yayılmış növü məktəbəqədər yaşlı uşaqların tez-tez rastlaşdığı kitablara verilmiş illüstrasiyalardır.

Uşaqların yaş səviyyəsinə uyğun, ideya məzmunlu, rəngarəng ifadəli, bədii obrazlı ədəbi əsərlərə verilmiş illüstrasiyalar, ən güclü tərbiyə vasitəsidir. İllüstrasiyalar əsərin məzmunu ilə bağlı olduğundan uşaqlara mətni daha tez və dərinlən başa düşməyə, onu tez mənimsəyib yadda saxlamağa kömək edir.

Uşaq kitabının qovluğu böyük əhəmiyyət kəsb edir, çünki, bu, uşağı cəlb edir və kitabın məzmununun məğzini əks etdirir.

Estetik tərbiyənin inkişafında natyurmortun da böyük əhəmiyyəti vardır.

Bu janrda hər şeydən əvvəl uşağı cəlb edən rəng və formanın ifadəliyi əks olunur. Uşaq bağçasında, yapma işində bir qayda olaraq, kiçik həcmli heykəllərdən istifadə olunur. Bu heykəllərdə verilmiş ifadəlilik, hərəkətin xarakteri, fiqurun ifadəliliyi, qoyuluşu böyük əhəmiyyət kəsb edir. Uşaqlara hərəkətin xüsusiyyətini düzgün xarakterizə etmək və dəqiq adlandırmağı öyrətmək vacibdir.

Buradan görünür ki, məktəbdə yaşlı uşaqlar təsviri incəsənətin müxtəlif növləri ilə tanış olur. Bu yüksək bədii məzmunlu əsərlər, özünün ideya məzmunu ilə zəngindir və bədii, ifadəliliyi ilə uşaqlar tərəfindən başa düşünüləndir.

§2. Uşaqları təsviri incəsənət əsərləri ilə tanış etməyin forma, üsul və vasitələri

Hər şeydən əvvəl tərbiyəçi, uşaqlarda incəsənət əsərlərinə maraq və diqqəti artırmaqlı, tədricən o, estetik tərbiyənin xüsusiyyətini formalaşdırmaqlıdır. Rəsm əsərlərinə və heykəllərə baxarkən, uşaqlar təsvir olunanlarla maraqlanırlı, əvvəllər görmədikləri əşya və hadisələri mənimsəyirlər.

Uşaqlarda estetik qavrayışı inkişaf etdirmək onların diqqətini nəinki əsərlərin məzmununa, həmçinin obrazın ifadə formasına, obrazı ifadə edən təsvir üsullarına yönəltmək lazımdır.

İncəsənət əsərləri vasitəsi ilə uşaq nəinki sadəcə həyat hadisələri ilə tanış olur, həmçinin həyatı estetik səviyyədə mənimsəyir.

səmərəyə kömək edir. **Estetik qiymət keyfiyyəti** aşılarkən, yaxşı və pisi düzgün qiymətləndirmək bacarığı inkişaf edir.

Estetik qavrayışın mənimsənilməsi. əks etdirilən həyat hadisələrinə marağın artması ilə xarakterizə olunur. İncəsənət əsərlərində təsvir olunan həyat hadisələrinin ifadəliliyinə, insan və heyvan təsvirlərindəki xarakterik detalların zənginliyinə, diqqətin yönəldilməsi zamanı, uşaqlarda elementar qiymətləndirmə bacarığı mənimsədilir.

Qiymətləndirmə bacarığı – kiçik məktəbəqədər yaşlı uşaq baxdığı hər hansı təsviri bir daha göstərməyi xahiş edir, burdan aydın olur ki, təsvirə baxmaqdan həzz alır, sevinc hissini yaşayır.

3-4 yaşlı uşaqlarla məşğul olarkən hər şeydən əvvəl uşaqların diqqətini şəkllə yönəltmək lazımdır. Bu məqsədlə tərbiyəçi uşağa özünü şəkildə təsvir olunan qəhrəmanın yerinə qoymaqla şəklin məzmununa uşağın diqqətini artırır və uşaq bu zaman nəql edərkən, özü haqqında danışmağa başlayır.

Şəklin baxılmasını təşkil edərkən, özünəməxsus oyun situasiyası daxil edilə bilər.

Müşahidə və nitq qabiliyyətini inkişaf etdirmək məqsədi ilə sualla müraciət edərək, sualla yarışa cəlb edərək: – «Kim şəkildə daha çox görə bilər?» – deməklə onu müsahibəyə və öz fikrini deməyə sövq edir.

Tərbiyəçi, uşaqlara şəklin məzmununu daha aydın başa düşməyə kömək etməli, şəkildə təsvir olunan əşyaları düzgün adlandırmaq və bəzi xarakterik əlamətləri daha aydın başa düşməkdə yardımçı olmalıdır.

Böyük yaşlılar yalnız hər hansı bir hərəkəti ifadə edən maraqlı süjeti olan əsərləri deyil, müxtəlif məzmunlu əsərləri qavrama qabiliyyətinə malikdirlər.

§3. Uşaq bağçasının tərtibatına verilən estetik tələblər

İncəsənət əsərlərində, olduğu kimi məişət estetikasında bədii tərbiyənin böyük rolu vardır. Uşaq bağçasının bədii tərti-

batma verilən tələblər, bədii inkişaf məsələləri, tərbiyə işinin məzmunu və pedaqoji məqsədyönlülüklə müəyyənləşdirilir.

Məsələlər bir-biri ilə sıx əlaqədardır və biri digərini uşaq bağçasının tərtibatı, müasir üslubda tərtib olunmalıdır.

Bəs müasir interyeri hansı cizgilər müəyyənləşdirir?

Işıq və havanın çoxluğu gigiyenik tələblər deyil, bu həm də müasir interyerin estetik prinsiplərinə cavab verir. İnteryerin tərtibatında əşyaların bir-biri ilə əlaqəsi və bir-birinə tabeliyi nəzərə alınmalıdır.

Uşaq bağçasının bədii tərtibatı zamanı, ayrı-ayrı əşyaların bir-biri ilə uyğunluğu və yekunda bütövlükdə tamamlanması məqsədəuyğun və əsasdır.

İnteryerin harmonik tərtibatında, işığın verilməsi vacib olsa da, işığın qanunauyğun verilməsi əsas götürülür. Geniş olan hissələr sakit tonda, kiçik hissələr isə gözəçarpan və olvan rəngli verilməlidir. Bu zaman divar və döşəmənin rəng uyğunluğuna böyük diqqət yetirilir. Bu iki əsas komponent öz həllini, düzgün taparsa, daha xırda məişət əşyaları öz həllini asanlıqla tapa bilər.

Bu vaxt nəzərə alınmalıdır ki, hər qrupun özünün rəng qanunauyğunluğu olmalıdır. Müasir dövrdə dekorativ incəsənət və müasir incəsənətin stili, sintetik materiallarla tərtib edilmiş mebel dəsti, çox halda əsas dekorativ element olur və bütünlükdə otağın bədii tərtibat məsələsini həll edir. Bu zaman başqa dekorativ tərtibatın verilməsinə ehtiyac olmur.

Mebel məktəbəqədər yaşlı uşaqların, boy və yaş səviyyəsinə uyğun götürülür ki, bu da uşağın fiziki inkişafına verilən əsas tələblərdən biridir. Mebel sadə və eyni zamanda istifadə üçün rahat olmalıdır.

Oyuncaqların xalça üzərində qoyuluşu çox yer tutur, həm də gigiyenik tələblərə uyğun deyil. Onları böyük divar şkaflarında saxlamaq məqsədəuyğundur. Qrupda oyuncaqlar, müəyyənləşmiş təyinatına uyğun sistemdə qoyulmalıdır. Təkəri olan oyuncağı yeqikdə saxlamaq daha məqsədəuyğundur.

Gülləri yerləşdirərkən belə, otaqdakı interyerin ümumi xarakteri və harmoniyası nəzərə alınmalıdır.

Uşaq bağçasının interyeri, daimi xarakter daşımamalıdır və vaxtaşırı mebelin yeri dəyişilməli, bura həm də uşaqların zövqünü oxşayan, onların diqqətini cəlb edə bilən yeni detallar əlavə olunmalıdır. Belə olduqda uşaqların əhatə olunmuş ətrafa reaksiyası daha aktivləşir.

İncəsənət əsərləri uşaq bağçasının tərtibatında xüsusi yer tutur. İncəsənət əsərləri yalnız bəzək xarakteri daşımamalı, həmçinin tərbiyəvi məsələlərin həllinə kömək etməlidir. Əsərlərin məzmununda vətənpərvərlik, əməksevərlik milli ruh əks olunmaqla, müasir gerçəkliyi əks etdirməlidir.

Tərtibatda kiçik heykəltəraşlıq nümunələrindən də istifadə edilməlidir.

Dekorativ sənət əsərlərində keramika və taxta kimi materiallardan da istifadə oluna bilər. Tərbiyəçi uşaq bağçasının və qrup otağının tərtibatında və görünüşündə uşaqların əl işlərindən də istifadə edə bilər.

1 BÖLMƏ

TƏSVİRİ SƏNƏT TƏLİMİNİN PEDAQOJİ ƏSASLARI

§1. Məktəbəqədər yaşlı uşaqların hərtərəfli inkişaf və tərbiyəsində rəsm, yapma, applikasiya məşğələlərinin əhəmiyyəti

Məktəbəqədər yaş dövründə, təsviri sənət məşğələlərinin keçirilməsində əsas məqsəd uşaqlarda şəxsi fikir və düşüncəyə, estetik zövq və hisslərə malik, milli dəyərlərə marağın inkişafına əsaslanan, bir şəxsiyyətin yetişməsinə təkan verməkdir. Bu o deməkdir ki, müasir təlim prosesində artıq, uşaq fəaliyyət subyektinə çevrilir, bu zaman o özü qarşıya müəyyən məqsəd qoyur və hər hansı bir nəticəni almaq üçün müəyyən lazımi üsullar seçir. Belə insan gələcəkdə hər hansı bir fəaliyyət zamanı sərbəst olmağa qadirdir.

Şəxsiyyət – digərlərinə oxşamayan, fərdi xüsusiyyətlərə malik, qeyri-adi, özünəməxsus təkrar olunmaz cizgilərə malik olur.

Fərdiliyin formalarından biri yaradıcılıqdır. Yaradıcı keyfiyyətlərə malik insan təbiətə və insanlara qarşı münasibətdə özünəməxsusluğu ilə seçilir.

Uşaq bağçasında uşaqlar tərəfindən təsvirçilik fəaliyyətinin mənimsədilməsi prosesi, şəxsiyyətin psixikasının inkişaf prosesidir. Əlbəttə, uşaq bağçasında ən əlverişli və münasib şəraitdə belə uşaq təsvirçilik fəaliyyətində lazımi inkişaf səviyyəsinə çatmış olmur.

Uşaq bağçasında keçirilən rəsm, yapma və applikasiya təsvirçilik fəaliyyətinin bir növü olub, həqiqətin obrazlı əks etdirilməsinin əsasını təşkil edir.

Müşahidə və tədqiqatlarda müəyyən olunur ki, uşaq hələ çox erkən öz gördüklərini və hiss etdiklərini müxtəlif ifadə vasitələri ilə: söz, hərəkət və mimikaları ilə çatdırmağa çalışır. Onda yığılmış təsəvvür və təəssüratların ifadə sahəsini genişləndirmək lazımdır. Bunun üçün uşaqları təsvir vasitələri ilə tanış etmək və

ondan istifadə qaydalarını mənimsətmək vacibdir. Hər hansı formada ifadə olmasına baxmayaraq uşaq yaradıcılığı hər vasitə ilə inkişaf etdirilməlidir.

Təsvirçilik sənəti məktəbəqədər yaşlı uşaqların hərtərəfli inkişafında böyük əhəmiyyət kəsb edir. Məşğələlər prosesində uşaqlarda aşağıdakı tərəflər tərbiyə olunur.

Əqli tərbiyə – təsvirçilik sənəti həqiqəti ifadəli dərk etmənin spesifik xüsusiyyətidir və dərk etmə vasitəsi kimi əqli tərbiyənin inkişafında böyük əhəmiyyət kəsb edir.

Təsvir etmə bacarığına yiyələnmək, əlbəttə məqsədyönlü müşahidəsiz mümkün deyil. Hər hansı bir əşyanı rəsm etməzdən, yapmadan əvvəl uşaq yaxından həmin əşya ilə tanış olmalıdır, onun forması, rəngi, böyüklüyü, quruluşu, hissələrin yerləşdirilmə ardıcılığını mənimsəməlidir.

Uşaqlar rəsmdə, yarımda və applikasiya işində əvvəllər tanış olduğu və qavradıqları bilik, bacarıq və vərdisləri ifadə edirlər. Çox vaxt uşaqlar öz rəsmlərini və s. işləri yaddaş və təsəvvürlərinə görə edirlər. Bu proses zamanı uşaqda təxəyyül inkişaf edir. Bu təxəyyül bilavasitə təsvir obyektinin dərk edilməsi, gəzinti və ya xüsusi təşkil edilmiş məqsədyönlü müşahidə zamanı formalaşır. Nağıl, hekayə və hədi ədəbiyyatdan da uşaqlar çox şey öyrənir və dərk edirlər. Fəaliyyət prosesində əşyaların xüsusiyyəti və keyfiyyəti haqqında təsəvvürlər dəqiqləşir və bu zaman görmə, dərk etmə və əl hərəkətləri inkişaf edir.

Uşağın əqlinin inkişafında onu əhatə edən aləmdə müxtəlif forma və ölçüdə verilmiş əşyaların fəzada yerləşdirilmə vəziyyəti haqqında əldə edilən bilik və bacarıqların tədricən genişlənməsində böyük əhəmiyyəti vardır.

Əşyaların qavranılmasını təşkil edərək formanın, rəngin, (yetişmiş və ya yetişməmiş meyvə), böyüklüyün fəzada müxtəlif yerləşmə vəziyyətinə (quş uçur və ya dönəyir) diqqətin yönəldilməsinin böyük əhəmiyyəti vardır.

Rəsm, yapma və applikasiya ilə məşğul olarkən, uşaqlar müxtəlif materiallarla (kağız, boya, gil və s) tanış olurlar.

Faaliyyət prosesində, uşaqlar həmçinin müxtəlif vəsaitlərlə tanış olurlar və bu vəsaitlərdən istifadə prosesinə yiyələnərkən onlarda əqli inkişaf formalaşır.

Təsviri sənətin təlim prosesi, müasir dövrdə analiz, sintez, tutuşdurma və ümumiləşdirmə kimi fikri əməliyyatların formalaşması zəminində inkişaf edir. Müşahidə zamanı təsvir etməzdən əvvəl əşyanın və onun hissələrinin baxılması vacibdir. Tikinti və əl işinin hazırlanması zamanı, uşaqlar əşyanı və onun hissələrini formasına və böyüklüyünə görə seçməyi mənimsəyirlər.

Uşaqlar əşyaları oxşarlığına görə birləşdirməyi, əşya və ya hadisələrdə, hər hansı əlaqə və ya fərqi görməyi, onları tutuşdurmağı mənimsəyirlər.

Bizi əhatə edən ətraf aləmdəki əşyaları formasına görə bir neçə qrupa ayırmaq olar (dairə, oval, düzbucaq, silindr və s. formalı).

Əşyaların formaca uyğunluğu əsasında, rəsm və yarımda təsvir üsullarının ümumiliyi üzə çıxır. Məsələn, almanın, qozun, gəliniyatmazın, cücənin hissələrini yaparkən gil parçasını dövrü hərəkətlə vərdənələmək (yapmaq) lazımdır və yaxud qələmin çubuğun, çəpərin, təyyarənin, nərdivanın və s. yapılmasında gili uzunsov formada vərdənələmək vacibdir.

Uşaqlar tərbiyəçinin rəhbərliyi altında tədricən əşyaları analiz etmə xüsusiyyətinə yiyələnirlər.

Təsvir prosesində əşyaların və onun xüsusiyyətinin dərk edilməsi, uşaqların düşüncəsində getdikcə möhkəmlənir. Artıq onlar, müəyyən əşyaları rənginə, forma və böyüklüyünə görə tanıyıb seçə bilir, bu əlamətin başqa bir çox əşyalara aid olduğunu dərk edir, onları başqa əşyalarda görür və tanıyırlar.

Təsviri sənət prosesində əşyaların baxılması zamanı yoldaşlarının işinə qiymət verərkən, onları tutuşdurarkən uşaqlarda rabitəli nitq inkişaf edir.

Psixoloqların göstərdiyi kimi müxtəlif fəaliyyət növü prosesində olduğu kimi təsviri fəaliyyət prosesində də təsvir etmə bacarığı mənimsənilərkən əldə edilən biliklər nəticəsində uşaqlarda əqli inkişaf tərbiyə edilir.

Hissi tərbiyə: – əşya və hadisələrin xüsusiyyəti və keyfiyyəti ilə tanışlıq sensor tərbiyənin sahəsini təşkil edir.

Təsviri sənətin müvəffəqiyyətli mənimsənilməsi, sensor tərbiyəni inkişaf etdirir.

Əşya və hadisə haqqında təsəvvürün formalaşması – əşyanın forması, rəngi, quruluşu və böyüklüyü, fəzada yerləşdirilməsi, onların keyfiyyəti və xüsusiyyəti haqqında biliyin mənimsədilməsini bilavasitə tələb edir. Uşaqlar bu xüsusiyyəti təyin edir və adlandırır. əşyaları tutuşdurur, uyğunluğu və fərqi tapır, yəni əqli fəaliyyəti həyata keçirir. Beləliklə, təsviri sənət **sensor tərbiyəyə və təfəkkürün əyani obrazlı inkişafına təzyiq edir.**

Əxlaq tərbiyəsi – uşaq təsviri yaradıcılığı cəmiyyət yönümlü xarakter daşıyır. Uşaq rəsm edir, yapır, kəşib yapışdırır, quraşdırır, lakin bunu nəinki özü üçün, cəmiyyət üçün, onu əhatə edən aləm üçün edir. O istəyir ki, onun rəsmi nə isə desin və onun tərəfindən edilən rəsm tanınsın.

Uşaq təsvirçilik sənətinin cəmiyyət yönümlü olması bir də özünü onda göstərir ki, onlar rəsmdə, yapmada, applikasiya və quraşdırma işində cəmiyyətdə baş verən hadisələri verməyə çalışırlar.

Məşğələlər prosesində uşaqlarda iradi – əxlaqi keyfiyyətlər inkişaf edir: yəni başlanmış işi sona çatdırmaq, çətinlikləri dəfətmə, yoldaşına kömək etmək və s.

Ümumqrup məşğələlər uşaqlarda yoldaşlıq münasibətlərinin inkişafına müsbət təsir edir. Birgə iş prosesində uşaqlarda birləşmək, ümumi işin yerinə yetirilməsində yekdil fikrə gəlmək, bir-birinə kömək etməyə can atmaq kimi keyfiyyətlər tərbiyə olunur.

Təsviri sənət məşğələlərində yaxşını və düzgünlüyü görmək, onlara sevgi ilə yanaşmaq uşaqlarda ali cənablıq hissləri tərbiyə edilir.

Rəsm, yapma, applikasiya və quraşdırma məşğələlərində hər hansı bir rəsmi, oyunağı yaradarkən (anama hədiyyə və ya balacalar üçün bayrama dəvətnamə), o xüsusi zövq və qürur hissi keçirir. Təsviri sənət məşğələlərinin bu yönündə olması

uşaqlarda yaxınlıqna qayğılı münasibət və diqqət hissini təbiyəsində yönəldilmiş olur.

Böyüklərin uşaqların rəsminə və ya hər hansı əl işinə verdiyi qiymət onları çox həyəcanlandırır. Uşaqlar tərbiyəçinin və ya yoldaşının onun işində tutduğu nöqsana çox həssas yanaşır. Tərif uşağı sevindirir, mənfi qiymət isə onu kədərləndirir. Buna görə də tərbiyəçi tərif və tənqiddən çox ehtiyatla və düşünərək istifadə etməlidir. Yəni uşağı çox təriflədikdə, onda özünə arxayınlıq, şöhrətpərəstlik, əksinə – müntəzəm olaraq onun pis çəkdiyini, səliqəsiz işlədiyini və s. söylədikdə, uşaqda nəinki özünə inam, həmçinin təsviri fəaliyyət məşğələsinə maraq itir və bu fəaliyyət növünə mənfi münasibət yaranır.

Məşğələnin sonunda analizin keçirilməsinin böyük əhəmiyyəti vardır: uşaqlar nəinki yoldaşlarının işinə – rəsminə, yapmasına diqqətli olmağı və düzgün qiymətləndirməyi, həmçinin, özünün və yoldaşlarının ümumi işinə sevinməyi öyrənirlər.

Əmək tərbiyəsi: Təsviri sənət prosesində aqli və fiziki aktivlik bir-birilə uzlaşır. Rəsmi, yapmanın, applikasiya işinin yaradılması üçün əmək fəaliyyəti həyata keçirmək vacibdir. Müəyyən bilik və bacarıqlara yiyələnərkən (iş icra edərkən) uşaq əmək, güc sərf edir, bu da uşaqda əmək tərbiyəsinin inkişafına təsir edir.

Məktəbəqədər yaşlı uşaqların təsvirçilik sənəti, əl bir praktiki fəaliyyətdir ki, burada uşaqlara məqsədyönlü hərəkət etmək, çətinlikləri dəf etmək üçün güc, əmək sərf etmək öyrədilir. Əvvəlcə uşaqların diqqətini qələm və ya fırçanın kağız üzərində buraxdığı iz, daha sonra alınan izin hər hansı bir əşya və ya hadisəyə oxşarlığı, uşaqları rəsm işinə həvəsləndirir.

Təsviri sənət məşğələlərində əl əzələləri və xırda barmaq qığırdaqları inkişaf edir və tədricən onlar vəsaitlərdən istifadə zamanı, qələm, fırça, gil çubuğu, qayçı ilə, həmçinin bir sıra vəsaitlərin xüsusiyyəti ilə tanış olur: boyadan, yapışqandan, gil və s. iş texnologiyasına yiyələnmiş olurlar.

Uşaqların bir çox praktiki bacarıqlara yiyələnməsi onlarda əl əməyinə inamı artırır və s. müxtəlif əl işlərinin yerinə yetiril-

məsində özünü sərbəst hissetmə imkanı əldə edir. Əmək fəaliyyətində əldə edilən bilik və bacarıqlar nəticəsində uşaqlarda diqqətçilik, məqsədyönlülük və başqa bu kimi müsbət keyfiyyətlər tərbiyə olunur. Əməksevərliyin formalaşması, məşğələyə hazırlıq və məşğələdən sonra vəsaitlərin və s. səliqəyə salınması, özünə xidmət, uşaqlarda müəyyən əmək vərdisləri və bacarıqlar inkişaf etdirir. Məşğələ prosesində işin növbətçilər arasında bölüşdürülməsi bir qədər məqsədəuyğun deyil, yaxşı olar ki, hər uşaq öz iş yerini hazır vəziyyətə gətirsin (məşğələdən sonra və əvvəl masanın səliqəyə salınması, vəsaitlərin təmizlənməsi və s.).

Təsviri sənət məşğələlərində istifadə etmək üçün əşya və ya vəsaitin hazırlanması daha məqsədyönlüdür. Böyük məktəbəqədər yaşlı uşaqlar, kiçik yaşlılar üçün müxtəlif oyuncaqlar: gəlincik guşasında oynamaq üçün peçenye, konfet, meyvə və tərəvəzlər yapıb düzəldirlər. Bu kimi cəmiyyətyönlü xeyrli fəaliyyətin əmək və əxlaq tərbiyəsində böyük əhəmiyyəti vardır.

Estetik tərbiyə. Təsvirçilik sənətinin əsas məsələsi, onun estetik tərbiyə vasitəsi olmasıdır. Təsviri sənət prosesində, estetik qavrayış və emosiyaların inkişafı üçün müsbət imkanlar yaranır və bu da tədricən estetik hissə, baş verənlərə estetik münasibətin formalaşmasına təsir edir. Oşyaların xüsusiyyətinə görə seçilməsi (forması, düzülüşü, böyüklüyü, rəngi, fəzada yerləşdirilməsi və s), uşaqlarda ritmin komponentləri və estetik hissələrin inkişafına təsir edir.

Estetik qavrayış birinci növbədə əşyanın bütövlükdə özünə, estetik görünüşünə, formanın qamətinə, rəngin gözəlliyinə, hissələrin proposialarına və s yönəlir. Uşağın inkişafının müxtəlif mərhələlərində estetik qavrayış müxtəlif məzmun daşıyır.

Təsvir olunacaq əşya ilə tanışlıq xüsusi xarakter daşımaldır. Ümumi baxışdan sonra tərbiyəçi, uşaqların diqqətini ayrı-ayrı hissələrin xüsusiyyətinə yönəltməlidir. Əlbəttə, hər hansı bir təsvirin baxılmasını tamamlayarkən tərbiyəçi, bir daha əşyanın ümumi qavranılmasına diqqət yönəltməli, əsas keyfiyyətlərin bütövlükdə uyğunluluğuna, ümumi görünüşünə qiymət verməyi

qavratmalıdır. Məsələn, çinar ağacının baxılmasını təşkil edərəkən tərbiyəçi uşaqların diqqətini onun gövdəsinin qalınlığına, budaqların istiqamətinə, həmçinin yarpaqların rənginə yönəltməklə bərabər eyni zamanda ümumiyyətlə ağacın qaməti, budaqların incəliyi və s. bir daha qeyd etməlidir. Bu, estetik hissın yaranmasına, birbaşa müsbət təsir göstərir. Estetik tərbiyənin inkişafında əşya ilə tanışlıq zamanı, onun gözəlliyini qeyd etməyin böyük əhəmiyyəti vardır.

Estetik hissələrin inkişafı. Ətraf mühit hadisələrini və əşyaları müşahidə zamanı məktəbəqədər yaşlı uşaqlarda asanlıqla yaranan həyəcan dərk edilməmiş estetik hissələrin başlanğıcı ola bilər. Kiçikyaşlı uşaqların əlvan rənglərin qavranılması, böyük məktəbəqədər yaşlına isə naxış komponentləri: onların simmetrik yerləşdirilməsi, əşyanın konstruktiv quruluşu, siluetin ifadəliliyi həyəcanlandırır, onlarda müsbət hissələrin oyanmasına və bu da öz növbəsində estetik hissələrin inkişafına təsir edir. Uşaqların düşüncə və qavrayışının inkişafı və zənginləşməsi sayəsində estetik hissələr daha dərkədiçi olur, zənginləşir. Uşaqlar bu zaman daha mürəkkəb, ətraf mühit hadisələrini qavrayaraq buradakı gözəllikləri görür və onları qiymətləndirmə qabiliyyətinə malik olurlar. Gözəl rəng uyğunluğunun qavranılması: müxtəlif elementlər daxil edilmiş gözəl əşyaların qavranılması, bilavasitə estetik hissələrin yaranmasına səbəb olur. Belə ki, tünd səmada işıqlı ulduzlar, yaşıl çəmənlikdə al qırmızı lalələr və s. **rəngin hissi** qavranılarkən uşaqlarda estetik hissələr yaranır. Əşyanın quruluşu, hissələrin ritmik yerləşdirilməsi qavranılarkən, ritmin hissi yaranır. Əşyanın formasının harmonikliyi və bütövlüyü məsələn, gil və keramik əşyaların baxılıb qavranılması estetik hissələrin formalaşmasına təsir edir. Müxtəlif tikinti materiallarının qavranılması zamanı, konstruktiv bütövlük qavranılarkən hissələrin bir-birinə münasibəti, yəni **hissə münasibəti hissi** yaranır.

Uşaq ətraf mühiti dərin dərk edərsə, estetik hiss də bir o qədər dərin olar, uşaqlar tədricən elementar estetik hissın qavranılması xüsusiyyətinə malik olurlar. Uşaqlarda estetik tərbiyə və onun

inkişafında, onlarda təsvirçilik qabiliyyətinin əldə edilməsində təsviri incəsənət əsərlərinin baxılmasının böyük əhəmiyyəti vardır. Rəsmdəki yapma, arxitektura və tətbiqi incəsənət əsərlərində verilmiş təsvir aydınlığı və təsvirin bədii, obrazlı verilməsi uşaqlarda estetik həyəcanın oyanmasına gətirir və həyat hadisələrinin daha dolğun və daha dərin qavranılmasına təsir edir. Nəticədə, uşaq öz arzu və istəklərini rəsmdə, yarımda, applikasiya və quraşdırma işində ifadəli təsvir etmə bacarığı və qabiliyyəti əldə edir. Tədricən uşaqlarda estetik zövq inkişaf edir.

Bədii yaradıcılığın inkişafı. Rəsmdə, applikasiya və yarımda uşaqlar onları əhatə edən aləm haqqında öz münasibət və arzularını bildirməyə çalışırlar. Təlim, əşya və hadisələri təsvir etmə bacarığından ibarət olmamalı, həmçinin təsvirin bədii, obrazlı ifadə etmə qabiliyyətinə yönəldilməlidir. *Təsvirçilik sənəti* yalnız o zaman yaradıcı xarakter daşıyır ki, uşaqlarda estetik qavrayış obrazlı təfəkkür inkişaf etmiş olsun və onlar təsvirin yaranmasında müəyyən bilik və bacarıqlar əldə etmiş olsunlar.

Estetik qavrayış lazımı təsəvvürlərin yaranmasına təsir edir. Onlarda əşya və ya hadisələrin estetik keyfiyyəti əks olunur. Fəaliyyətin yaradıcı xarakter daşması, düşüncənin yaranması və inkişafına təsir edir. Rəsmə, yarıma və applikasiya işinə uşaq yalnız yadında qalanı köçürür, o həmçinin bura mövzu ilə əlaqədar həyəcanlarını, arzu və istəyini, mövzuya münasibətini bildirmək üçün keçirdiyi həyəcanı da köçürməyə çalışır. Eyni zamanda müxtəlif şəraitdə və müxtəlif vaxtlarda yaranmış təsəvvür və niyyətini də daxil edir.

Tərbiyəçi uşaqlara rəsmdə, yarımda və applikasiyada ehtə bir mövzu tapır ki, bu zaman uşaqda düşünmək, yada salmaq və ifadə etmək arzusu yaranır. Mövzunun maraqlı olması və uşağı həyəcanlandırması çox vacibdir. Çünki bu vaxt uşaq verilmiş mövzunu daha məzmunlu və bacarıqla, yüksək səviyyədə ifadə etməyə can atır. Məsələn, uşaq «istədiyim və xoşladığım ev» mövzusunda işləyərkən öz istək və düşüncələrini vermək imkanı

əldə edir. Bu zaman uşaq tərəfindən təsvir olunmuş ev – («qar qız üçün»), «dovşan üçün» və s.) öz fərdi xüsusiyyətini daşıyır.

Məşğələlərdə uşaqlara estetik təsir təsvir üçün seçilən əşya və hadisələrdən də asılıdır. Mövzu uşaqların yaxşı tanıdığı oyuncaq və ya həyat hadisələri deyil, həmçinin uşaqlarda müsbət emosiyalar oyadan, sevinc və təəccüb bəxş edən olmalıdır. Eyni zamanda tərbiyəçi tapşırığı verərkən, uşaqlarda təsvir etmə arzusu oyatmalıdır. Bunun üçün hər şeydən əvvəl uşağın diqqətini əşya və ya hadisənin gözəlliyinə yönəltməli və bunun üçün ifadəli, obrazlı sözlər tapmalıdır. Mövzu üzrə hər hansı bir şey və ya məhənnin oxunması estetik hissi artırır.

Təsvirin bədii yaradıcılığının xarakterik cəhəti – ifadəli təsvirlərin yaradılmasıdır. Əlbəttə uşaq rəsmdə, yarımda və ya applikasiyada əşyanın xüsusiyyətini, rəngini, formasını, quruluşunu düzgün vermə bacarığını öyrənməzsə arzuladığı obrazı da verə bilməz. Rəsmi ifadəliliyi və gözəlliyi də bilavasitə bu bilik və bacarıqlardan asılıdır. Formanın dəqiq təsviri uşaqda rahatlıq yaradır, müsbət emosiyalar oyadır.

İşin müvəffəqiyyətli kompozisiyada verilməsi də estetik hisslər oyadır. Rəsmdə və applikasiya işində, kağız üzərində forma və ya əşyanın hissələrinin yaxşı yerləşdirilməsi, nəticədə düzgün alman təsvir uşağı çox sevindirir.

Uşaqlar tərəfindən əşya və ya həyat hadisələrinin təsviri, bu əşya və ya hadisəyə onların münasibətini əks etdirir. Sonda uşaqlar təsvir etdiklərini sözlə ifadə edərək, nəyin yaxşı, maraqlı və gözəl olduğunu, nəyin onları sevindirib və ya kədərləndirdiyini söyləyirlər.

Rəsmdə, yarımda və applikasiya işində məsələ yalnız obrazın ifadəliliyinə can atmaq deyil, həmçinin görülmüş işin başqaları tərəfindən maraqla qarşılanması və qəbul edilməsidir. Artıq həyatın 4-cü ilində uşaqlar özlərinin və yoldaşlarının işinə düzgün qiymət verməyə çalışırlar. Uşaqların fikirlərini ümumiləşdirərək, onların işinə layiqli qiymətin verilməsi uşaq üçün çox vacibdir.

Başqalarını sevindirmək üçün işin yaxşı və gözəl yerinə yetirilməsinə can atmaq – bədii və əxlaq tərbiyəsinin əsas məsələsidir.

Tərbiyəçi ifadəli obrazın yaradılması üçün bütün vasitələrdən istifadə etməli və bütün proseslərə rəhbərlik etməlidir.

§2. Məktəbə hazırlıq

Müasir dövrdə uşaqların məktəbə 6 yaşından getməsi ilə əlaqədar olaraq, məktəbə hazırlıq dövrü qısa olduğundan uşaq bağçalarında bu işə diqqət artmalı və uşaqlar məktəb təlimi üçün müəyyən bilik və bacarıqlar almalıdırlar.

Rəsm, gil işi, applikasiya və quraşdırma kimi fəaliyyət növü, bu bilik və bacarıqların əldə edilməsi üçün aparıcı rol oynayır. Təsviri sənət məşğələlərində əldə edilən bilik və bacarıqlar, məktəbin əmək və rəsm dərslərinin müvəffəqiyyətli keçməsinə təmin edir.

Məktəb təliminə hazırlıqda tədris fəaliyyəti elementlərinin formalaşmasının böyük əhəmiyyəti vardır. Məşğələ prosesində tərbiyəçini dinləmək, verilmiş tapşırığı yerinə yetirmək, tərbiyəçinin tapşırığını başa düşmək və qarşıya qoyulmuş məsələləri həll etmək – uşaqların məktəb təliminə hazırlanmasında böyük rol oynayır. Uşağa hər hansı bir təsviri yaratmaq, tikintini qurmaq üçün müəyyən üsul və vasitələrin tapılması və tətbiqi vacibdir. Yalnız bu zaman düzgün təsvir yaranır. Məsələn, hər hansı bir təsviri çəkməzdən əvvəl tərbiyəçi oyunağın baxılmasını təşkil etməli, bu vaxt əsas diqqəti əşyanın formasına, düzülüşünə, hissələrin böyüklüyünə və onların bir-birinə olan nisbətinə və eyni zamanda təsvirin çəkilməsi metodikasına yönəltməlidir. **Analiz etmə və məşğələnin həlli üçün lazımı üsul və vasitənin seçilməsi** – təlim prosesinin əsas komponentlərindən biridir.

Təsvirin yaranması üçün öz fəaliyyətini təşkil edərkən, uşaq öz işinə nəzarət etməli və lazım gəldikdə buraxılmış nöqsanın aradan qaldırılması yollarını görməlidir. **Öz işinə nəzarət** uşaqlarda tədricən formalaşır; əvvəlcə uşağa hərəkətinə nəzarət

etmək, daha sonra bütün təsvir prosesinə nəzarət etmək mənim-sədilir.

Təsviri sənət məşğələlərində əldə edilmiş öz işinə nəzarət – məktəbdə verilmiş tapşırığın yerinə yetirilməsində böyük əhə-miyyət daşıyır. Həmçinin, nəticənin analizi və qiymətləndiril-məsi təlim prosesində əsas komponentlərdən sayılır.

Təsviri sənət məşğələlərinin təlim prosesində əldə edilmiş yuxarıda söylənilən komponentlərinin formalaşmasının uşağın məktəbə hazırlanmasında böyük əhəmiyyəti vardır.

Həmçinin, uşağın məktəb təliminə psixoloji hazırlığı mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Öyrənmək arzusu, ümumiliyə can atmaq, məqsədyönlü məşğul olmaq, tərbiyəçini diqqətlə dinləmək və veril-miş tapşırıqları yerinə yetirmək, bilikləri mənimsəmək arzusu uşa-ğın məktəb təliminə hazırlanmasında vacib olan xüsusiyyətdir.

Uşağın məktəbə psixoloji hazırlığında əsas xüsusiyyətlər-dən biri onun öz hərəkətini idarə etməyi bacarmağı, öz qavrayış və arzularını idarə etməyi, ümumi işin xeyrinə onlardan imtina etməyi bacarmalıdır. Məsələn: gəzmək, oynamaq əvəzinə ev tapşırıqları ilə məşğul olmaq və s. bu kimi fəaliyyəti yerinə ye-tirməyə özünü məcbur etməlidir.

Məktəb təlimində sərbəstlik və aktivlik əsas xüsusiyyətlər-dən sayılır. Uşaq bağçasında keçirilən təsvirçilik sənəti məşğələ-lərində məktəbdə keçirilən təsviri sənət və əmək dərsləri üçün la-zım olan hazırlığın mənimsədilməsi baş verir. Yəni əmək dərslərində yapır, quraşdırır, kəsb – yapışdırma əl işləri hazırlayırlar. Rəsm dərslərində isə müxtəlif mövzularda rəsmlər edir, şəkillər çəkirlər. Uşaq bağçasında əldə edilən bilik və bacarıqlar sayəsində məktəbdə qarşıya qoyulmuş məsələlər öz müsbət həllini tapır.

Beləliklə, təsviri sənət prosesində tərbiyənin müxtəlif tərəflə-ri: sensor, əqli, əxlaqi, estetik və əmək tərbiyəsi həyata keçirilir. Bu fəaliyyət növü əsasən estetik tərbiyənin inkişafında böyük rol oy-nayır. Məktəbəqədər yaşlı uşağın şəxsiyyətinin hərtərəfli inkişafı o vaxt mümkündür ki, uşaqların diqqəti təsviri sənətin tədris proq-ramında nəzərdə tutulan məsələlərin həllinə yönəlmiş olsun.

II BÖLMƏ

TƏSVİRİ SƏNƏTİN TƏDRİS PROQRAMI

Uşaq bağçasında təsviri sənətin tədrisi 2 yaşından başlanır və bütün yaş qrupu daxil olmaqla geniş yer verilir.

Təsvirçilik sənətində əldə edilən bilik və bacarıqların məzmunu, böyüklərin təsviri incəsənət fəaliyyətinə uyğun götürülür və kiçiklərin mənimsəyə biləcəkləri səviyyədə sadələşdirilir.

Uşaq bağçasının təsviri sənət proqramı, aşağıdakı məsələləri nəzərdə tutur: təsviri fəaliyyətə maraq tərbiyə etmək, qavrayışı inkişaf etdirmək, ifadəli təsviri formalaşdırmaq, yaradıcı xüsusiyyəti və təxəyyülü inkişaf etdirmək, təsvirin yaranma üsullarını mənimsətmək.

Təsviri sənət məşğələlərində tədricən estetik hisslər: formanın, rəngin, ritmin, hissi kompozisiyanın, hissə münasibətinin, bədii zövqün hissi inkişaf edir.

Təsviri sənətin proqramı onun xüsusiyyətinə görə 4 yerə bölünür:

1. Əşyanın düzgün təsviri üçün lazım olan bilik, bacarıq və vərdislər;
2. Təsvirin rəhbərli məzmununda verilməsi üçün lazım olan bilik, bacarıq və vərdislər;
3. Dekorativ fəaliyyətdə (şəklin və applikasiyanın bəzədilməsində, naxışların tərkibində) lazım olan bilik, bacarıq və vərdislər;
4. Vəsaitlərdən istifadə texnologiyasının mənimsənilməsində lazım olan bilik, bacarıq və vərdislər.

Proqram aşağıdakı prinsiplərə əsaslanır:

İmkanlılıq prinsipi – uşaqların yaş xüsusiyyətinə uyğun tədris materialına əsasən əks etdirilir.

Dərk edilmə prinsipi – uşaqlarda mexaniki deyil, maraqla düşüncə, uşaqlar tərəfindən dərk edilmiş bilik və bacarıqların mənimsənilməsini nəzərdə tutur.

Sistematiklik və ardıcılıq prinsipi – didaktikanın əsas prinsipidir və təlim prosesini elə qurmağı öyrədir ki, tərbiyə işinin bütün tərəfləri ilə əhatə olunmuş olsun və əvvəllər əldə edilmiş bilik və bacarıqlara əsaslanaraq yeni bilik və bacarıqların əldə edilməsi imkanına malik olsun.

Əyanilik prinsipi – tərbiyəçi tərəfindən aparılan düzgün və aydın izahla birləşir.

Təsviri sənətin tədrisi, kollektiv məşğələlərdə keçirilir, yəni bütün qrup yeganə proqram əsasında təlim prosesi keçir.

Məşğələ prosesində uşaqlara *fərdi yanaşma* da həyata keçirilir.

Təlim prosesində insan gözəlliyinə emosional münasibət, cəmiyyət və təbiət hadisələri, gördüklərini dərinlən və tez qavraması, təsvir xüsusiyyəti, prosesin sözlə və oyunla müşahidəsi, işin yerinə yetirilməsi tempi, təsəvvürlərin aktivliyi həyata keçirilir.

§1. Təsvirin düzgün verilməsində lazımi bilik, bacarıq və vərdislər

Təsviri başa düşmək, qiymətləndirmək üçün uşaqlarda müəyyən bilik, bacarıq və vərdislərin, zövq və marağın formalaşdırılması tələb olunur. Bu bilik, bacarıq və vərdislər uşaqların yaş səviyyəsindən asılı olaraq sadədən mürəkkəbə doğru, ardıcıl, sistemli və şüurlu təlim yolu ilə mənimsədilir. Estetik əşyaların mənimsədilməsi və qiymətləndirilməsi, estetik zövq və hisslərin inkişafına təkan verir.

Məktəbəqədər yaşlı uşaqlara yaş səviyyəsinə uyğun əvvəlcə sadə təsvir vasitələri mənimsədilir, getdikcə, uşağın imkan və bacarığı tərbiyəçinin rəhbərliyi altında formalaşır və uşaqlar ətraf mühit hadisələrini daha dolğun və düzgün təsvir etməyi mənimsəyirlər.

Formanın verilməsi. Rəsm yapma və applikasiyada oxşarlığa can atmağa çalışan uşağın təsvirində əşyanın forması, onun böyüklüyü quruluşu və fəzada yerləşdirilməsi əks olunmalıdır.

Əşyanın təsvirində uyğunluğu tapmağa kömək edən, əşyanın formasıdır ki, bunun da düzgün təsvirinə uşaqlar tədricən nail olurlar.

Bir yaş dövründən digərinə keçdikcə, əşyanın formasının dəqiqliyinə verilən tövbat artır. Ən əvvəl uşaqlar dairəvi və düzətli əşyaların verilməsinə nail olurlar.

Applikasiya və quraşdırmada uşaqlar formaları hazır alırlar. Bu, əşyanın forması haqqında təsəvvürü dəqiqləşdirmək və möhkəmləndirmək imkanı verir.

Təsviri fəaliyyətdə formaların verilməsində əl hərəkətləri və göz qavrayışı ilə olaqəli eyni vaxtda inkişaf edir. Uşaqlar öz hərəkətlərinə nə qədər yaxşı nəzarət etməyi öyrənənlərsə əşyanın formasını da o qədər dəqiq verə bilirlər.

İlk təsvirlər sadə və ümumiləşmiş olur. Bu, analitik qavrayışın, əl hərəkətlərinin zəifliyi və məhdudluğu ilə təyin olunur.

Kiçik məktəbəqədər yaşlı uşaqlara əsasən həndəsi formaya uyğun təsvirlər çəkmək məqbul sayılır. İlk əvvəl birhissəli təsvirlərin çəkilməsi, yapılması və kəsib yapışdırılması mənimlənilir, həmçinin təsvirin ümumi görünüşünün oxşar forması adlandırılır. Getdikcə, formalarla tanışlıq genişləndikcə, onları təsvir etmə bacarığı da inkişaf edir və uşaqlara çoxsaylı müxtəlif formaların, müxtəlif böyüklükdə olması mənimlənilir.

Təsviri verərkən uşaqlara həndəsi fiqurlar arasındakı oxşarlığı və onları əhatə edən əşyalardan fərqi görmək əsas məsələdir.

Əşyaların və onların hissələrinin böyüklüyünün verilməsi. Təsvirin ifadəli verilməsində əsas vasitələrdən biri, əşyaların və hissələrinin bir-birinə nisbətinin böyüklüyünün düzgün verilməsidir.

Uşaqlar hələ kiçik yaşlarından əvvəlcə böyük və kiçik anlayışını mənimləyir: böyük və kiçik dairələrin yapışdırılmasını, rəsm etməyi və yapmağı mənimləyirlər (böyük və kiçik top, gəlinyatmaz və s.).

Yuxarı qruplarda getdikcə bilik və bacarıqlar, mürəkkəbləşir; uşaqlardan rəsmdə, yarımda və applikasiyada süjet və kompozisiya üzrə təsvir, böyüklüyə görə hissə münasibətlərinin veril-

məsi tələb olunur. Bu məsələlərin həlli göz və əl hərəkətlərinə nəzarətin inkişafı ilə əlaqədardır ki, bu da təsvirin yaranması prosesində baş verir. Tərbiyəçi yadda saxlamalıdır ki, uşaqlar eyni formalı böyük və kiçik təsviri verməkdə çətinlik çəkmirlər. Çətinlik 3-cü – daha kiçik hissəni vermə bilməkdir (gəliniyatmazın və ya oyuncuq dovşanın qolları). Bu vaxt əl hərəkətinə daha dəqiq nəzarət tələb olunur. Çətinlik təsvirdə verilmiş bir əşyanı digərinə nisbətən böyük və bilməkdir ki, (hissə münasibətlərinin düzgün verilməsi) bu yalnız böyük qrup uşaqlarına məxsusdur.

Quruluşun verilməsi. Artıq 3 yaş tamam olmuş uşağa, əşyanı hissələrə ayıraraq onu yapmada, rəsmdə və applikasiyada vermə bilmək mənimsədilir və tədricən, bunun nəticəsində uşaqlar əşyanın quruluşunu vermə bacarığını ald edir.

Əvvəlcə təsvir üçün sadə, yəni əşyaların formasına, rənginə və quruluşuna oxşar olanlar seçilərək, kağız üzərində eyni planda, (yəni ön planda) vermə bacarığı mənimsədilir. Tədricən uşaqlara fəza münasibətləri mənimsədilir və uşaqlar təsvirdə verilmiş əşyaları solda, sağda, yuxarıda, aşağıda və s. yerləşdirməyi mənimsəyirlər.

İlk dəfə ağacı təsvir edərkən uşaqlar onun gövdəsindən ayrılan budaqları sağa və sola eyni məsafədə, demək olar ki, simmetrik olaraq təsvir edirlər.

Gətdikcə təsviri daha dolğun, incə və dəqiq, xarakter cizgilərlə vermək mənimsədilir. Məktəbəqədər yaşlı uşaqlar, təsvirdə əşyanın formasını yalnız bir tərəfdən – daha çox ön plandan səthi verməyi bacarır, (güldəndə güllər biri-birinin arxasında olduğu halda uşaqların verdikləri təsvirdə bunu görmək olmur).

Təsvir yalnız o zaman dolğun və aydın olur ki, əşyanın hissələrinin bir-birinə böyüklüyünə görə düzgün yerləşdirilməsi qavranılsın və təsvirin verilməsində fəza münasibətləri mənimsənilmiş olsun.

Məktəbəqədər yaşlı uşaqlar bu münasibətləri verərkən çox çətinliklər çəkirlər.

Formanın, xarakterin və quruluşun düzgün verilməsi əsasən 5 yaşından sonra proqram tələbi kimi verilir.

Rəngin verilməsi. Rəng və xüsusilə onların düzgün verilməsi uşaqları sevindirir və onlarda müsbət emosiyaların yaranmasına təsir edir.

Tədris proqramında 3 yaşından başlayaraq rəngi əşyanın əlaməti kimi vermək mənimsədilir. İlk əvvəl əşya və hadisələrin təbii zənginliyinin dəyişilməz olduğu uşaqlara çatdırılır. Məsələn, yolkanın təsvirində yaşıl boyadan, qış mənzərəsinin təsvirində ağ boyadan istifadə olunur.

Məşğələ prosesində tərbiyəçi uşağa mənimsədir ki, bir çox əşyalar eyni xarakterik rəngə malik olurlar. Məsələn: evlər, maşınlar, güllər, kəpənəklər, quşlar və s.

Kiçik qrupdan uşaqlar 4 spektral rəngdən (qırmızı, yaşıl, sarı, göy) istifadə edirlər. Yuxarı qruplardan uşaqlar bir sıra rəng çalarları ilə: göy-mavi, qırmızı-çəhrayı və s. rəngarəngliklə tanış olurlar. Məktəbə hazırlıq qrupunda uşaqlara rəngləri qatarıq yeni açıq və ya tünd, həmçinin başqa rəng almaq mənimsədilir.

Uşaqlar tədrisən mənimsəyirlər ki, əşyanın rəngi şərtdən asılı olaraq dəyişə bilər. Məsələn: limon kal olanda yaşıl, yetişərkən sarı rəngdə olur və s. Tədrisən uşaqların rəng haqqındakı düşüncələri zənginləşir və təsvirçilik fəaliyyətində bunlar əks etdirilir.

§2. Təsvirin rəbitəli məzmununda verilməsində lazımı bilik bacarıq və vərdislər

Tədris proqramında uşaqlara rəsmdə, applikasiyada və yarımadada həyat hadisələrini, təbiət mənzərələrini, rəbitəli məzmununda ifadə etməyi mənimsətmək təklif edilir.

Fəzada yerləşdirmə. Rəsmdə və applikasiya işində təsvir kağız üzərində elə yerləşdirilməlidir ki, baxarkən hansı təbiət mənzərələrinin və hansı hadisələrin təsvir edildiyi aydın olsun. Yapılmış əşyaları, lövhə və ya masa üzərində yerləşdirmək, oyuncaqları yerləşdirmək kimi asandır. Lakin, kağız üzərində təsvirlərin düzgün yerləşdirilməsi, kiçik məktəbəqədər yaşlı uşaqlar üçün olduqca çətindir.

Təsvirdə rabitəli məzmunun verilməsini təlim etməzdən əvvəl tərbiyəçi uşaqlara daimi fəza münasibətlərini mənimsədir: kağızın (yerliyin) aşağı, yuxarı, sol və sağ hissəsi. Təsvirin aşağı hissədə verilməsi, yəni ön planda bir xətt boyunca yerləşdirilməsi, uşaqlar üçün daha asandır. Getdikcə, təsvir xətti genişlənir və uşaqlar kağızın daha çox hissəsini tutur, rəsmi orta və arxa planda vermə bacarığı mənimsədilir.

Təsvirin fəzada müxtəlif yerləşdirmə üsulu mənimsənildikcə uşaqlar da rabitəli məzmunun verilməsində yeni imkanlar əldə edirlər.

Əşyanın vəziyyəti, böyüklük münasibəti. Şəkildə təsvirin bir-biri ilə uyğunlaşması üçün əşyanın böyüklük münasibətinin mənimsədilməsi vacibdir. Məktəbəqədər yaşlı uşaqlara əşyalar arasında rabitəni vermək çətindir. Yalnız tədriscən (məktəbə-hazırhəq qrupunda) buna nail olmaq mümkün olur.

Hərəkətin verilməsi. Əşyanın vəziyyətini dəyişərkən, onun forma və böyüklüyü dəyişməz qalır. Rəsmi məzmunundan asılı olaraq əşyanın təsviri bir-birinə yaxın və ya uzaq məsafədə, üz-üzə və ya arxa-arıya, bir-birinin ardınca və ya müxtəlif istiqamətlərdə və s. yerləşdirilir. İnsanın sadə hərəkət təsvirləri: əlin yana və ya yuxarı istiqamətdə verilməsi uşaq üçün mənimsənilən olur.

Yapma vasitəsi plastik olduğundan fiquru yaparkən hərəkəti vermək daha asandır.

Süjet üzrə rəsm, yapma və applikasiya zamanı daha çox hərəkəti vermək tələb olunur. Bu vaxt nöinki vəziyyət, təsvirin yeri də dəyişir. Məsələn: böcək otluqda gəzir, kəpənək uçur, balıq suda üzür, quşlar səmada uçurlar və s.

Proqramda əvvəlcə sadə, daha sonra çətin hərəkət növlərinin təlimi nəzərdə tutulur. Lakin, bu təlim yorucu olmamalı, uşaqların fərdi qabiliyyət və imkanları, həmçinin arzu və istəkləri nəzərə alınmalıdır.

§3. Dekorativ fəaliyyətdə lazımı bilik, bacarıq və vərdislər

Naxış kompozisiyası və onun rəng düzülüşü uşaqlara tədricən, təsviri mümkün olan estetik qanunauyğunluqlara tabedir, məxsusdur. Dekorativ rəsm, applikasiya məşğələləri uşaqlarda bədii zövqün inkişafına təsir edir. 3-4 yaşlarından başlayaraq uşaqlara dekorativ fəaliyyətdə əvvəlcə sadə ritmik təkrarlanan elementlər (qırıq xətlər), daha sonra sadə lakin müxtəlif elementlərin bir-birini əvəz etməklə təkrarlanması (qırıq xətt və nöqtə) mənimsənilir. Getdikcə, təlim məsələsi mürəkkəbləşir və 4-5 yaşlı uşaqlara naxış elementlərini məhdud sahə daxilində ritmik (zolaq daxilində) ardınca simmetrik (düzbucaq kvadrat) yerləşdirmə bacarığını mənimsənilir.

Böyük və məktəbhazırlıq qruplarında, yaş səviyyəsi və qavrama qabiliyyətinə uyğun olaraq naxış elementlərinin təsviri mürəkkəbləşir. Nəbati naxışlar (yarpaqlar, güllər) və meyvələr naxış elementi kimi verilir.

Məktəbhazırlıq qrupunda uşaqlara milli naxış elementlərini: (qoçbuynuzu, buta, və s.) mənimsətməklə yanaşı milli sərvətimiz olan neft buruqlarını, milli məşğuliyyətimiz olan pambıq, zəfəran, üzüm salxımları, həmçinin Qarabağ atları naxış elementi kimi tədris edilir.

Rəng anlayışında əsas rənglərlə bərabər daha incə rəng çalqları mənimsənilir. Uşaqlar akvarel boyalarla işləyərək açıq tünd boyalar alırlar. Applikasiya məşğələsində uşaqlar əvvəlcə eyni formalı, daha sonra müxtəlif formada, böyüklükdə və rəngdə olan hazır formalar (məhdud sahə daxilində) yapışdırırlar.

Dekorativ yapmanın təlimində, dekorativ incəsənət əsərlərindən istifadə edilir. Baxış zamanı uşaqların diqqəti əşyanın gözəlliyinə zəngin, zövq oxşayıcı tərtib üsuluna yönəlir. Uşaqlara dekorativ incəsənət əsərlərində əsas ifadə vasitələrini görmək və ayırmaq zəngin və kompozisiyanın uyğunluğunu dərk etməklə yanaşı verilmiş naxış elementlərini və onların yerləşdirilməsini qavramaq və seçmək bacarığı mənimsənilir.

§4. Rəsm, yapma və applikasiya işində lazım olan bilik, bacarıq və vərdislər

Rəsm, yapma, və applikasiya işində əşya və hadisələri yüksək səviyyədə, düzgün, keyfiyyətli təsvir etmək, yalnız təsvir texnikasında əldə edilmiş bilik və bacarıqlara yiyələnməklə mümkün ola bilər.

Yapma. Yapma işində ilk əvvəl uşaqlara dövrü və irəli-geri hərəkətləri inkişaf etdirmək lazımdır ki, dairə və silindr formalarını almaq mümkün olsun. Hər hansı bir əşyanı yaparkən uşaqlar yastılama, çimdikləmə, dartma kimi əlamətləri yerinə yetirmiş olurlar. Daha sonra uşaqlara barmaqlar vasitəsi ilə müxtəlif priyomlar etmək: bütöv gil parçasını hissələrə ayırmaq, daha xırda hissələri əvvəlcə gil çubuğu ilə getdikcə (barmaq əzələləri inkişaf etdikcə) barmaqlarla yapma işini mənimsəməklə uşaqlar əşyanın daha incə hissələrini verə bilirlər.

Rəsm. Hər şeydən əvvəl uşaqlara flomast, taşaşir, qələm və fırçanı 3 barmaq arasında tutmaq mənimsədilir. Əks təqdirdə rəsmi hərəkətlər tormozlana bilər və bu da təsvirin yaranması üçün çətinlik törədir.

Tədrisən, tərbiyəçinin rəhbərliyi altında qələm və fırça ilə iş texnologiyasını mənimsəməklə rəsmdə daha incə və yüksək keyfiyyətli təsvirlərin verilməsinə nail olmaq olar.

Eyni zamanda fırçanın xovunu asta basmaqla nazik, bütün xovu basmaqla qalın xətlər və s almaq olar. Uşaqlara sulu boya və quaşla, ardınca akvarel boya ilə iş texnologiyası mənimsədilir.

Təsvir texnologiyasını mənimsədikcə uşaqlarda əl hərəkətləri inkişaf edir və o öz yaradıcı fikrini sərbəst əks etdirir. Nəticədə rəsm maraqlı, keyfiyyətli və ifadəli olur.

Applikasiya. Orta yaş qurupundan başlayaraq uşaqlara əvvəlcə hazır forma və təsvirləri yapışdırmaq mənimsədilir. Onlar yapışqandan və fırçadan düzgün istifadə, formanı yapışqanlamaq və kağız üzərində düzgün yerləşdirməklə yapışdırmaq texnologiyasını mənimsəyirlər.

4-5 yaşından başlayaraq uşaqlara qayçı və kağızdan istifadə qaydaları, əvvəlcə düzünə, daha sonra maili və başqa istiqamətlərdə (simmetrik, siluet) kəsmə mənimsədilir. Getdikcə, uşaqlara əşya üzrə applikasiya işi ilə yanaşı, süjet və dekorativ applikasiya vermə bacarığı mənimsədilir.

Təsvir texnikasında möhkəm bilik və bacarıqların mənimsənilməsi nəticəsində təsvir və əl işlərinə maraq artır və uşaqlar öz yaradıcı imkanlarını özə çıxarırlar.

III BÖLMƏ

TƏLİM ÜSULLARI

Təlim üsullarının xarakteristikası

Təlim-tərbiyənin müvəffəqiyyəti daha çox müəyyən olunmuş mövzu haqqında bilik, bacarıq və vərdislərin mənimsənilməsindən tərbiyəçinin tətbiq etdiyi bir sıra üsul və vasitələrdən asılıdır.

Təlim üsulları dedikdə «Uşaq bağçasında təlim-tərbiyə prosesi» məzmununun mənimsənilməsinə yönəlmiş müəllimin fəaliyyət sistemi nəzərdə tutulur. Təlim üsullarına təlimin tərkib hissəsinin ayrı-ayrı detalları kimi baxılır. Məsələn, təsviri proses zamanı uşağın təsəvvürünü genişləndirmək məqsədi ilə əşyanın və ya onun illüstrasiyasının nümayiş etdirilməsi təlim üsulu adlanır. Təlimin üsul və vasitələri dialektik vəhdət daşıyır və biri digərində keçə bilir. Məşğələni keçərkən tərbiyəçinin təlimə digər üsul və vasitələr tətbiq etməsi bir sıra şərtlərdən asılıdır. Bura mövzunun məzmunu, mürəkkəb və sadəliyi, uşağın yaş səviyyəsi, həmçinin bilik, bacarıq səviyyəsi və s. aid edilir.

Rəsm, yapma, applikasiya və quraşdırmaya xarici (yəni əl hərəkətləri: rəsm etmə, qayçı ilə kəsmə, yapma və s. fəaliyyət hərəkətləri) və daxili (əşya və rəsmi qavranılması, onun bu və ya digər icra üsullarının düşünülməsi və s.) fəaliyyət növü aiddir.

Tətbiq edən təlim üsulları uşaqlarda təsviri fəaliyyətin inkişafına və tərbiyəçinin qarşısında duran vəzifələrin icrasının təmin edilməsinə yönəlmişdir.

Uşaq bağçasında tədris edilən müasir tələblərə uyğunlaşan daha dəqiq – inkişaf etdirici, yaradıcı effektiv və məqbul sayılan təlim üsulları aşağıdakılardır:

1. Əyani məlumat – (sözlü-izahlı təlim)
2. Təkrarlama – məşq (məhkəmləndirmə)
3. Nəzəri araşdırma – (tədqiqat)
4. Evristik – (nəzəri tədqiqatın məntiqi və metodik üsullar sistemi)
5. Problemlı – (təlim)

Bu üsulların fəaliyyət təlimində necə tətbiq edilməsini nəzərdən keçirək.

1. “Əyani məlumatı mənimsəmə üsulu (bəzi hallarda izahlı-təlim üsulu da deyilir)” tətbiq edilərkən təsvir ediləcək əşyanın, oyuncağın və s. əyani olaraq şəkil, illüstrasiya, naturadan və s. baxılmasını, müşahidəsini təşkil etməklə bərabər, tərbiyəçi həmin əşya və ya hadisə haqqında məlumat verir.

Nəticədə, uşaqlar əşya və hadisələrlə tanış olur. lazımi məlumat əldə edirlər.

Tərbiyəçi öncədən müşahidə üçün uyğun gələn obyekt seçməli, təsvirin düzgün verilməsi üçün daha dəqiq və yönəldici suallar tərtib etməlidir. Aydındır ki, məktəbəqədər yaşlılar əşyanın müşahidəsinə uzun müddət diqqət yönəlmək imkanına malik olmurlar. Tərbiyəçi xüsusi olaraq kiçik məktəbəqədər yaşlılarla (2-4) işləyərkən daha qısa müşahidə aparır, 2-3 dəqiqə eyni hissələrin müşahidəsinə qayıdaraq təsəvvürü tədricən genişləndirir. Gətdikcə, müşahidə prosesində tərbiyəçi əşya və ya təsvirdəki estetik cizgiləri, gözəlliyi, (yaş səviyyəsindən asılı olaraq) uşaqların diqqətinə çatdırmağa çalışmalıdır.

Məşğələnin müvəffəqiyyətli keçməsi üçün tərbiyəçi öncədən məqsədli müşahidə keçə bilər. Təşkil edilən gəzinti zamanı mövzu üzrə ətraf aləmdə baş verən təbiət hadisələri (parkdakı ağaclar, onların qaməti, gövdəsi, budaqları, budaqcıqlar və üzərində yerləşən müxtəlif yarpaqlar) uşaqların diqqətinə çatdırılmalıdır. Tərbiyəçi bunu yaş və qavrama səviyyəsindən asılı olaraq hissə ilə, həmin hissəyə bir neçə dəfə qayıtmaqla etməlidir.

Təbiət müşahidəsi uzunmüddətli (fəsil dəyişkənliyinə görə) ardıcıl və müntəzəm aparılmalıdır. Verilən suallar ələ qoyulmalıdır ki, uşaq müşahidə prosesində əşya və hadisə haqqında dəqiq və ətraflı məlumat əldə edə bilsin. Nəticədə əldə edilən bilik və təsəvvür daha aydın olur. Tərbiyəçi hər şeydən əvvəl müşahidəni ələ aparmalıdır ki, uşaqlarda estetik hisslər oyanmış olsun.

Öncədən aparılan təhlilin böyük əhəmiyyəti vardır. Təhlilin mahiyyəti ondadır ki, bu proses zamanı təsvir ediləcək əşyanın əlamət və xüsusiyyətləri dəqiq təyin olunmuş ardıcılıqla ay-

dinləşdirilir və nəticədə uşaqlarda əşyanın əlamətləri (forma, rəng, və s.) haqqında konkret təsəvvürlər formalaşır.

Təhlilin sözlə, izahla aparılması daha yüksək nəticə verir. Nəyə baxmaq, necə baxmaq izah edilərkən uşaqlar əşyanın xüsusiyyəti haqqında; əvvəlcə forması, rəngi, daha sonra quruluşu, hissələri və hissələrin bir-birinə nisbəti haqqında daha dəqiq və aydın məlumat əldə edirlər.

Sözlü təlim üsulu tətbiq edən əşyanın baxılmasında fəallaşdırıcı təlim vasitəsi kimi "jestdən" istifadə etmə daha effektiv nəticəyə gətirir. Tərbiyəçi əşyanın küre formasında olduğunu çatdırarkən onun çevrəsini əl ilə cızaraq əslində rəsm etmə texnologiyasını da nümayiş etdirir. Artıq araşdırmalar da sübut etmişdir ki, nəinki müşahidə və təhlil zamanı, icra prosesində də bu cür fəallaşdırıcı təlim vasitəsinin tətbiqi effektiv nəticəni təmin edir.

Tərbiyəçi kiçik və orta qruplarda işin icrasına qədər müşahidə və təhlili ardıcılıqla təyin olunmuş qaydada apararsa məşğələdə effektiv nəticə əldə etmiş olar. Böyük və məktəbəqədər yaş qrupunun uşaqları bu prosesi mənimsəyərək, özləri sərbəst öncədən daha məqsədəuyğun iş üsulunu təyin etməklə ardıcılıqla işi planlaşdırma biləcəklər.

Yuxarı qruplarda tərbiyəçi tərəfindən hazırlanmış nümunələrdən nadir hallarda istifadə edilir. Tərbiyəçinin əl işi, sənət əsəri olmadığından artıq yaxşını pisdən seçə bilən böyük məktəbəqədər yaşlı uşaqlar üçün bu, əhəmiyyət kəsb etmir, onların zövqünü oxşamır, estetik tərbiyə əhəmiyyəti daşımır.

Müasir təlim sistemində tərbiyəçi qarşısında yeni tələblər durur: yaradıcı, fəallaşdırıcı, düşünməyə, axtarışa sövq edən iş üsulu tətbiq edərkən tərbiyəçi öncədən mənimsənilmiş işin icrasına əsaslanaraq uşaqlara yeni təsvirin icra ardıcılığı üzrə yönəldici suallar verir, sanki uşaqları istiqamətləndirir, nəticəni, məhz yeniliyi uşaqlar özləri düşünərək tapır və iş prosesi yaradıcı xarakter daşıyır.

Mütəxəssislər sübut etmişlər ki, tərbiyəçi tərəfindən hər dəfə eyni iş üsulunun nümayişi inkişafı ləngidir, nəticədə uşaq həvəsdən düşür, məşğələyə maraq sönür.

Yeni iş üsulu tətbiq edən tərbiyəçi artıq əldə edilmiş bilik və bacarıqlara əsaslanaraq yalnız fərqi izah edərək nümayiş etdirir. Çox halda, xüsusən yuxarı qruplarda yönəldici suallar verməklə fərqi tanımağa uşağı sövq edir.

Böyük və məktəbəhazırlıq qrupu uşaqlarının da iş prosesi-nə tərbiyəçi nəzarəti olmalıdır ki, lazımı anda səhvi üzə çıxarıb, düzgün istiqamətə (iş texnikasına) yönəldə bilsin.

Müraciət edərkən tərbiyəçinin sözü, izahı bir qədər emosional olmalıdır ki, uşaqlarda müsbət reaksiya oyatsın.

Fəallaşdırıcı təlim vasitələrindən – bədii sözdən istifadə: şer, atalar sözü, tapmaca və s. tətbiq etməklə tərbiyəçi uşaqlarda bədii zövq, estetik hisslər tərbiyə edir.

Uşaq işlərinin təhlilində sözlü izahın rolu böyükdür. Xüsusən, böyük məktəbəqədər yaşlı uşaqlar sevinc və səbrsizliklə yoldaşlarının və tərbiyəçinin işinə verəcəyi qiyməti gözləyirlər. Tərbiyəçi işə qiymət verərkən diqqəti təsvirin səliqəli icrasına, təsvirin ifadəliliyinə, müvəffəqiyyətli “tapıntılara” və s. yönəlməlidir.

Sözlü izahla tərbiyəçi uşaqlarda öz işlərinə düzgün qiymət vermə bacarığını inkişaf etdirərək natamamlığı, səhvləri görmək, onların aradan qaldırılma yollarını müəyyənləşdirən bilik və bacarıqlar mənimsədir.

Uşaq işlərinin təhlili təsvirin xarakterindən və uşaqların yaş səviyyəsindən asılı olaraq fərqli keçirilməlidir. Təhlilin fərqli aparılması uşaqlarda məşğələyə marağı artırır.

2. Təkrarlama məşq üsulu məşğələnin müvəffəqiyyətli mənimsənilməsi, mənimsənilən fəaliyyət üsullarının bilik və bacarıqlara çevrilməsi üçün, bu və ya digər fəaliyyətdə iş üsulunu məşq etdirmək, lazım gəldikdə **təkrarlamaq** imkanını yaratmaq vacibdir.

Tərbiyəçinin aşladığı bilik, bacarıq və vərdislərin möhkəmləndirilməsinə yönəldilmiş fəaliyyəti, **təkrarlama-məşq** (mənimsənilmiş və yadda saxlanılanların bərpası) üsulu adlanır.

Tapşırığın seçilməsi təkrarlama və məşq etdirmə tərbiyəçi tərəfindən həyata keçirilir.

Məşqetdirmə – çalışma təlimi uşaq bağçasının müxtəlif qruplarında keçirilir. Lakin, onun forma və məzmunu uşaqların yaş səviyyəsindən asılı olaraq dəyişilir.

2-4 yaşlı uşaqlar özləri bu və ya digər təsvirləri; yaptıkları küreləri, çəkdikləri dairələri və s. həvəslə təkrarlayırlar. Tərbiyəçi buna hər məşgələdə imkan və şərait yaradaraq, «çoxlu toplar», «çoxlu yaymalar» və s. yapmaq, çəkmək imkanı verməklə bu üsulun mənimsənilməsində bilik, bacarıq və vərdişlərin möhkəmlənməsinə tökan verir.

İşə başlamazdan əvvəl çətinlik çəkə biləcək uşaqlara fəzada həmin hərəkəti təkrarlatmaq məqsədə müvafiqdir.

Təsviri sənət məşgələlərində məşqetdirmədən istifadə prosesi qələm və fırça ilə iş üsulunun mənimsənilməsində, hərəkətdə sərbəstlik və ritmiklik əldə edilməsində böyük əhəmiyyət daşıyır.

Məşqetdirmədə yuxarı qrup uşaqları daha həvəslə iştirak edirlər. Artıq yaxşını pisdən seçdikləri üçün və işlərə məsuliyyətli yanaşdıqlarından işə başlamazdan əvvəl məşqetdirmə üsulunu həvəslə tətbiq edirlər.

Məsələn: Applikasiya məşgələsində hər hansı bir mürəkkəb tapşırığı icra etməzdən əvvəl əlavə kağızı kəsməklə məşq edirlər və yaxud dekorativ rəsm məşgələsində naxışları ritmik, simmetrik yerləşdirərkən məşq edir, uyğunluq tapdıqdan sonra işləməyə başlayırlar.

Tapşırıq mürəkkəb olduqda uşaqları fəallaşdırmaq məqsədə uyğundur. Əvvəlcə hər uşaq nədən başlayacağını düşünür (bil-mirəm nə edəcəm, ancaq bu mənə maraqlıdır, mən bilmək istəyirəm) düşünərək tapır və qavrayır. İş planlaşdırarkən uşaqları tələsdirmək məqsədə uyğun deyildir, əksinə, işə başlamağa çətinlik çəkəno yaxınlaşmaq, onu istiqamətləndirmək məqsədə uyğundur.

İnkişaf reformasından irəli gələn tələblərə əsaslanaraq tərbiyəçi yadda saxlamalıdır ki, eyni tapşırığın təkrarı (mexaniki olaraq verilmiş tapşırığın icrası) uşağın məşgələyə marağını söndürür, onu həvəsdən salır. Ona görə də tapşırıq azca olsa da mürəkkəbləşməklə fərqlənməlidir. Bu vaxt uşaqla yaradıcı inkişaf da yaranı bilər.

Məsələn: “payız ağacı”, “bağçanın ağacları”, “çay kənarında ağac” yəni eyni mövzu müxtəlif variantlarda verilir.

3. Nəzəri araşdırma, problemlə şərh və evrestik üsul, məktəboqədər yaşlılarla təsviri fəaliyyət məşğələlərində eyni vaxtda tətbiq edilir. Sanki, tərbiyəçi uşaq qarşısında problemlə situasiya (vəziyyət) yaradır.

Təsvirin qurulmasının sərbəst həllinin axtarılması təliminə yönəlmiş üsulların tətbiqi (sərbəst axtarış zamanı mümkün qədər sərbəst variantları axtararkən, işin icra ardıcılığını düşünmədən), uşaqda yaradıcı təfəkkür inkişaf edir.

Nəzəri araşdırma – tədqiqat üsulu yuxarı qruplarda tətbiq edilir. Bu yaş qrupu uşaqları kompleks məşğələlər yəni bir məşğələdə eyni mövzuda təsviri sənətin digər növləri (yapma, applikasiya və s. mümkün olarsa quraşdırma) üzrə iş yerinə yetirilir. Bu proses fərdaxii inteqrasiyada dərin bilik, yüksək ümumi mədəniyyət tələb edir. Məhz bu proses zamanı tərbiyəçi müəllim iki məqsədə çatmağı qarşıya qoyur: düşünmək və düşünməklə yanaşı öyrədici düşünmək, təfəkkürü inkişafetdirici düşünmək. Məşğələdə bu üsulun tətbiqi uşağı düşünməyə və sonda tapmağa düşünürək əqli gərginlik keçirərək yada salmağa, təfəkkürü inkişaf etdirməyə, nəticədə yaradıcı fəaliyyətə sövq edir. Belə ki, bu proses zamanı öncə mənimsədiklərinə əsaslanaraq, nəyisə bir yerə yığmaq lazım gəlir. Təsviri sənət metodikası məşğələlərində ümumiləşmiş (eyni formada uyğun) təsvirə sərbəst əlavələr etməklə yeni təsvirlər almağı mənimsəyərkən uşaq düşünür, uyğunlaşdırır və tapır. Bu zaman təfəkkür inkişaf edir və tədricən uşaq yaradıcı fəaliyyətə alışır.

Təsviri sənət məşğələlərində **nəzəri araşdırma** üsulunun tətbiqi zamanı hər hansı bir yeni təsviri (minik məşımı) mənimsədərkən ilk öncə, müsahibə yolu ilə fəallaşdırıcı vasitələr tətbiq edilir ki, nəticədə yeni tapşırığın həllinə yönəlmiş düşüncə formalaşır və uşağı tapşırığın həllinə istiqamətləndirir. Artıq böyük qrupda ayrı-ayrı həndəsi formaların təsvirində müəyyən bilik və bacarıqlar əldə etdikdən sonra tərbiyəçi, uşaqlarda yaddaş, dü-

şünnmə və yadasalma qabiliyyətini, tərəkürü inkişaf etdirmək məqsədi ilə fəndaxili spiralvari inteqrasiyadan istifadə edir.

Bu proses zamanı spiralvari (fəndaxili) inteqrasiya tətbiq edilir: tərbiyəçi yönəldici suallarla uşaqların əvvəlki məşğələlərdə əldə etdikləri bilik və bacarıqlarını yada salır, uşaqlar sərbəst əlavələr edirlər.

Tədqiqatçılar sübut etmişlər ki, məhz spiralvari inteqrasiya nəticəsində üsulun tətbiqi zamanı uşaqlar daha fəal olur, nə isə axtarır, düşünür, tutuşdurur və yekunda düzgün həlli yolunu sərbəst tapır. Nəticədə uşaqlarda yaradıcı qabiliyyət və düşünmə, tərəkür və əqli inkişafı yanaşı səbirlilik, işi sona çatdırmaq, məsuliyyət və s. hissi keyfiyyətlər də inkişaf edir.

4. Evrestik üsul – progressiv təlim üsuludur. Qarşıya qoyulmuş problemin həllinə yönəldilmiş, axtarıcı fəaliyyətin təşkili və sərbəst fikirlərin inkişaf etdirilməsi zəminində yaranmışdır. Bu təlim üsulu müsahibə xarakteri daşıyır. Yəni tərbiyəçi yeni mövzunu elan etməzdən, istiqamətləndirici suallar verməklə əvvəlki mövzuya uyğun lazımı cavablar alaraq günün mövzusu təyin edir. Çox vaxt yeni mövzunun açıqlanması (motivasiya) və müəyyən vaxtlarda keçirilmiş mövzunun möhkəmləndirilməsi mərhələlərində tətbiq edilir.

Lakin tərbiyəçinin istiqamətləndirilməsi (əlavə detallar yada salmaqla və s.) sayəsində uşaq yeniliyi “köşf edir”, “tapır”, nəticədə uşağın qavrama səviyyəsi və yaradıcılıq qabiliyyəti üzə çıxır.

Evrestik üsulun tətbiqində aşağıdakı tələblər nəzərdə tutulmalıdır.

- ❖ Öncədən planlı surətdə tərtib edilmiş suallarda mütləq ardıcılıq gözlənilməlidir.
- ❖ Suallar ehtə tərtib edilir ki, əsas məqsədə və alınacaq nəticəyə yönəldilmiş olsun.
- ❖ Suallar ehtə formalaşdırılmalıdır ki, uşaqlarda sərbəst və dərkədicili düşünmə fəaliyyəti yaranmış olsun.
- ❖ Uşaq suala ləng cavab verərsə digər uşağa müraciət etmək lazım deyil, yalnız bu vaxt sualı bir qədər anlaşıq-

lı etməklə öncədən mənimsədiyini yada salmaq məqsəduyğundur.

- ❖ Suallar eyni ilə təkrarlanmamalıdır. Lakin müəyyən hissə üst-üstə düşə bilər.

Tərbiyəçi elə dərin suallar tərtib edir ki, öyrənilmiş mövzunun, öyrənilməmiş sahəsi uşaq tərəfindən açıla bilsin. Bütün proses boyu uşaqların verdikləri cavablar diqqətlə izlənilməli və lazım gələrsə kömək məqsədi ilə istiqamətləndirici müdaxilə edilməlidir.

Məşğələdə tətbiq edilən evrestik – şaxələnmə üsulu (düşünərək nəyi isə tapmaq) təsviri fəaliyyətin mərhələli həlli təlimini də təklif edir. Məsələn: “ev” təsvirini çəkdikdən sonra tərbiyəçi uşaqlara mövzuya uyğun “maşın” və s. əlavələri etməyi təklif edir. Hər uşaq sərbəst öz əlavələrini etmək imkanı qazanır. Şəhər evinə edilən əlavələr, kənd evinə edilən əlavələrdən fərqlənir. Lakin bütün bunlar tərbiyəçi nəzarəti altında olmalıdır ki, lazım gəldikdə o, düzəliş verə bilsin. Eyni üsul “maşın” təsvirinə tətbiq edilir. Əşya üzrə təsvirdən şaxələnmə (klaster) üsulu tətbiq etməklə sujet üzrə təsvir alınır.

Bütün bu proseslərə nəzarət edən tərbiyəçi iştirakçı rolu oynayır, lazım gəldikdə iş prosesində uşağa fərdi yanaşaraq səhvləri üzə çıxarır və səhvlərin aradan qaldırılma yollarını çox halda sözlə müəyyən hallarda öz vəsaitləri ilə (təsvirin bir hissəsinə) icra edir.

Tərbiyəçi uşağın fikir və düşüncələrini formalaşdırarkən əsas görməyə onu təsvirdə vermə bacarığına diqqət yönəltməlidir.

Təlimdə oyun situasiyası.

Oyun təliminin tətbiqi iş prosesini, tapşırığın müvəffəqiyyətli və səviyyəli həllini təmin edir, emosional hal yaradır. Uşaqlar böyük həvəs və emosiyalarla işə başlayır və tezliklə lazımı nəticənin həllinə gəlirlər. Məşğələnin effekti artır. Təlimdə oyun tətbiq edilərkən gələcəyin məşğələyə qonaq gəldiyini, “Gələcəyin yaylığını zivədən asmağı” (təsviri çəkməyi) xahiş edir.

Təlimdə oyun situasiyası yaş qrupundan asılı olaraq müxtəlif məqsədlə və müxtəlif variantlarda tətbiq edilə bilər. Kiçik qrupda məşğələyə həvəs və maraq oyatmaq uşaqların diqqətini cəlb etmək məqsədi ilə tətbiq edilir, bu zaman tərbiyəçi uşaqlarla oyuncaqların dili ilə danışır.

Böyük qrupda rollu oyun tətbiq edilir. Uşaqlar məşğələlərdə bənna (quraşdırma), heykəltəraş (yapma), rəssam (rəsm), dərzi (applikasiya) və s. rollarda işləyirlər. Bu zaman uşaqlar işin icrasına daha məsuliyyətlə yanaşır və qabiliyyətlərini yüksək səviyyədə nümayiş etdirirlər. Yaradıcı keyfiyyətə malik bir çox uşaqlar bacarığını sərbəst düşüncələri və qavradıqları səviyyədə öz bilik və bacarığına əsaslanaraq təqdim edilir. Təsvirçilik fəaliyyəti əslində praktiki fəaliyyət olduğu üçün tərbiyəçinin yekunda oyun fəaliyyəti həyata keçirməsi məqsədə müvafiqdir. Məsələn: yapıqlarının oyuncaqlara paylayırlar. Yaxud uşaqlar maşın üçün qaraq quraşdıraraq yekunda sürürlər və maşınları qaraja qoyurlar, qızlar isə çarpayı qurub gəlincləri yatırırlar və s. Bu cür iş üsulunda uşaqlarda nəinki sərbəstlik inkişaf edir, uşaqlar özünə inam artır, onlar sərbəst düşüncə və fikirlərini ifadə etməyə çalışır. Uşaqlarda yaradıcı qabiliyyət və fantaziya inkişaf edir.

IV BÖLMƏ

MƏKTƏBƏQƏDƏR MÜƏSSİSƏLƏRDƏ TƏSVİRİ SƏNƏT MƏŞĞƏLƏLƏRİNİN TƏŞKİLİ VƏ KEÇİRİLMƏSİ METODİKASI

Təsviri sənət məşğələləri həftənin müəyyən günlərində tərtib olunmuş məktəbəqədər müəssisələrdə təlim tərbiyə proqramına əsaslanaraq keçirilir.

Məşğələlərin xarakteri

Öncə uşaqlar məşğələlərdə düzgün oturuş və vəsaitlərdən istifadə qaydalarını (masanın üzərinə ayılmək, sağ əldə qələmi tutaraq sol əllə kağızı saxlamaq və s.) mənimsəyirlər. Tədrisən tərbiyəçi digər tərbiyəvi məsələləri həyata keçirir (tərbiyəçini dinləmək, yoldaşlarına mane olmamaq, vəsaitlərdən səliqəli istifadə və s.).

Kiçik qrupda məşğələlər əvvəlcə yarımqruplarla 7-10 dəq. ilin ikinci yarısından başlayaraq 10-15 dəq, orta qrupda 15-20 dəq, böyük qrupda 20-25, məktəbə hazırlıq qrupunda 25-30 dəq. müddətində keçirilir. Məşğələdə hər uşaq öz yerini bilir, 2-3 cərgədə düzölmüş stolların ön cərgəsində boydan balaca, gözdən zəif, mənimsəmədə çətinlik çəkən və s. uşaqlar əyləşirlər.

Şərait və vəziyyətdən asılı olaraq tərbiyəçi il ərzində uşaqların yerini bir neçə dəfə dəyişə bilər. Kiçik qrupda ilin əvvəlində uşaqlar bağçaya yeni gələndə məşğələlər bir neçə dəfə yarımqrupla keçirilə bilər (həvəs göstərən uşaqlara şamil edilir). Kiçik və orta qruplarda uşaqlar işləri bitirdikcə yerindən qalxaraq oyun guşəsinə keçir, tədrisən uşaqlar işlərini bir yerdə tamamlamağa alışır. Məşğələdən əlavə uşaqlar istədikləri vaxt (səhər fəaliyyətində və s.) təsvirçilik fəaliyyəti ilə məşğul ola bilərlər.

Qarışıq yaş qruplarında uşaqlar eyni fəaliyyət növü ilə məşğul olmaqla iki, üç yarımqruplara bölünür və bu vaxt hər yarımqrup öz proqramı ilə işləyir.

Məşğələnin məzmunu elə seçilir ki, uşaqlar üçün yonucu olmasın. Proqram tələbi yaş qrupu çox olan uşaqların sayına əsasən seçilir və digər yarımqruplar üçün sadələşdirilir (və ya mürəkkəbləşdirilir).

Yaş qrupundan asılı olaraq tərbiyəçi məşğələni müxtəlif variantlarda keçə bilər. Birinci halda tapşırıq əvvəlcə böyük qrupa, daha sonra kiçik qrupa verilir.

Digər halda hamıya tapşırıq eyni vaxtda verilir və hər yaş qrupunun vaxtı bitincə uşaqlar yerlərindən qalxırlar. Bu halda tərbiyəçi köməkçisi (lazım gəldikdə) tərbiyəçiyə kömək etməlidir (uşaqlarla məşğul olmalı və s.).

Tərbiyəçinin məşğələyə hazırlığı.

Məşğələnin müvəffəqiyyəti və effektiv keçməsi bilavasitə tərbiyəçidən aslıdır. Tərbiyəçi məşğələyə 2 cür hazırlı olmalıdır. Nəzəri hazırlıq: yeni nəzəri və metodik ədəbiyyatlardan istifadə etməlidir. Məşğələdə mümkün qədər yeni texnologiya tətbiq etməlidir. Mövzu öncədən düşünməli, proqram tələbinə, uşaqların arzu və istəklərinə uyğun gəlməlidir. Məşğələnin mövzusu həmin dövrdə baş verən həyat hadisələrini əhatə etməlidir. Məsələn, birinci rübdə keçirilən məşğələnin mövzusu əsasən payız fəslinə aid olmalı, baş verən təbiət hadisələri nəzərə alınmalıdır.

Hər məşğələnin sonunda tərbiyəçi növbəti məşğələnin mövzusunun elan edir, bu vaxt uşaq növbəti məşğələyə qədər fikir toplaya bilər və bir qədər məşğələyə hazırlıqlı olur.

Məşğələnin məzmunu, keçirilmə texnologiyası müasir tələblərə uyğun, yeni təlim üsullarının tətbiq edilməsi şərti ilə keçirilir. Bu gün uşaq bir fərd kimi təlim-tərbiyənin mərkəzində durur, ona məcburən hər hansı bir təlimi tətbiq etmək olmaz. Hər hansı bir mövzu və təlim üsulunu seçərkən tərbiyəçi uşağın arzu və istəyini, bilik və bacarığını, mənimsəmə və yaş səviyyəsini, imkan və şəraiti nəzərə almalıdır. Mövzunu seçərkən tərbiyəçi elə istiqamətləndirir ki, uşaq özü həmin mövzuya yanaşsın.

Öncədən tərtib edilmiş məşğələnin planı bağçanın metodisti tərəfindən təsdiq edilməlidir.

Texniki hazırlıq.

Məşğələ üçün lazımı vəsait və avadanlıqları seçərkən müəllim çalışmalıdır ki, daha məqsədəuyğun olsun.

Kağız – kağızın rəngi və formatı mövzuya uyğun olmalıdır. Əks-təqdirdə mövzunun ifadəliliyi itər, nəticə effektiv olmaz. Kağızın formatı uşaq tərəfindən çox vaxt sərbəst seçilir.

Kağızın rənginin düzgün seçilməsi uşağı həvəsləndirir. Ağ kağızdan bütün məşğələ növlərində istifadə olunur. Tədricən yuxarı qruplarda kağızın rəngini uşaqlar sərbəst seçirlər. Məşğələ üçün kağız öncədən hazırlanır. Kağızın arxa tərəfində uşağın adı və soyadının baş hərfi yazılır. Kağız uşaqların sayından 2 dəfə artıq götürülməlidir (uşaq işi tez bitirdikdə, səhv etdikdə və s.).

Kəsinib yapışdırma işləri (yerlik) işlənilməlidir. Məşğələdən öncə kağızın arxa tərəfinə uşağın adı və soyadının baş hərfi yazılmalıdır.

Qələm – uşaq bağçasında rəngli qələmlərdən istifadə olunur. Məşğələ ərəfəsində yonulub hazırlanır. Qələm dəstləri 2 dəfə uşaq sayından artıq götürülür (ucu sınıqda və s.).

Boya – kiçik qrupda məşğələ üçün quş və sulu boyalardan istifadə edilir. Məşğələ ərəfəsində hazır vəziyyətə gətirilir (rəngi, qatılığı). Yuxarı qrupda akvarel boyalardan istifadə olunur (məşğələ zamanı hər boyanın üzərinə su daməlanır və ya fırçanı suya batırmaqla istifadə olunur). Kiçik və orta qrupda 4-6, böyük məktəbəqədər hazırlıq qrupda 6-9 rəngdən istifadə olunur.

Kiçik qrupda rəngin seçilməsi bilavasitə tərbiyəçinin iştirakı ilə olursa, böyük qrupda rəng seçimində uşaqlara sərbəstlik verilməlidir. Yalnız bu vaxt tərbiyəçi uşaqları istiqamətləndirə bilər; rəngin seçilmiş fona uyğun gəlməsi və s. uşaqlara verilmiş suallar əsasında aydınlaşdırılır.

Boya ilə təsvir məktəbəqədər yaşlı uşaqlar üçün çətin olduğundan bu proses zamanı tərbiyəçi daha diqqətli olmalı və hər an uşaqların köməyinə gəlməlidir.

Boya ilə iş üçün – **fırça**, quru əski və ya xüsusi salfet kağızlar, bankada su götürülür. Məşğələ ərəfəsində fırçanın ucu yoxlanılır və hazır vəziyyətə gətirilir.

Applikasiya məşğələsində **rəngli kağızdan** istifadə olunur. Orta qrup uşaqları üçün sadə həndəsi formalar və sadə əşya təsvirləri öncədən tərbiyəçi tərəfindən (mövzuya uyğun) kəsilib saxlanılır.

Böyük qrupdan başlayaraq uşaqlar rəngli kağız dəstlərindən (tərbiyəçi yarım hazır vəziyyətə gətirir) əvvəlcə hazır zolaqlardan düzünə və maili kəsmələr etməklə sadə həndəsi formaları (kvadrat, düzbucaq, üçbucaq və s.), daha sonra kvadrat və düzbucaqlılardan dövrü kəsmələr etməklə dairə, oval almağı mənimsəyirlər.

Yapışqan – uşaq bağçasında yapışqan qələmlərdən istifadə olunur. Məşğələ ərafəsində yoxlanılır (lakin fırça və yapışqandan istifadə daha məqsədəuyğundur).

Gil – yapma məşğələsində xüsusən kiçik qruplarda istifadə olunur. İldə bir dəfə yayda hazırlanır və xüsusi polietilen qablarında saxlanılır. Məşğələ ərafəsində hazır vəziyyətə gətirilir.

Plastilin – böyük qruplarda rəngin verilməsi vacib olan zaman işlədilir. Məşğələyə başlarkən isidilir. Məktəbəhazırlıq qrupunda xüsusi yapma dəzgahında iş metodikası mənimsədilir. Məşğələdə təyinatı üzrə nəm əskidən istifadə edilir.

Qrupda əyani vəsaitlər fondu olmalıdır. Müxtəlif vəsaitlər; oyuncaqlar, illüstrasiyalar nümunə və s. onlar üçün ayrılmış xüsusi guşələrdə yerləşdirilir.

Nümayiş üçün seçilmiş nümunə birinci stoldan, 1.5-2 m məsafədə yerləşdirilir və hazırlanacaq uşaq işindən 2-3 dəfə böyük olur.

Analiz üçün hər yaş qrupunda xüsusi **stend** olmalıdır. Rəsm və applikasiya üzrə əl işlərinin nümayişi üçün 3 cərgəyə bölünmüş, uzunluğu 2 metr olmalıdır.

Yapma və quraşdırma üzrə əl işləri üçün xüsusi bölmələrə ayrılmış lövhə kiçik guşələrə ayrılmalı və hər uşaq öz yerini bilməlidir (kiçik və orta qrupda meyvə və tərəvəzlər, böyük qruplarda həndəsi fiqurlar və s. ilə işarələnir).

Uşağın adı və soyadının baş hərfi yazılmış **kiçik kartlar** sonda hər uşağın hazırladığı işlərə bərkidilir. Məşğələ üçün hazır olan vəsait elə yerləşdirilməlidir ki, hər uşaq lazım olanda istifadə edə bilsin.

Növbətçiliyin təşkili. Növbətçi (yaş qrupundan asılı olaraq) vəsaitləri məşğələyə hazırlamalı, onları məşğələnin əvvəlində paylamalı, sonda yığımalı və növbəti məşğələdə istifadə üçün yararlı vəziyyətə gətirməli, (böyük qruplarda) sonra yerinə qoymalıdır.

Ümumiyyətlə, tərbiyəçi hər uşağa özünə qulluq qaydasını mənimsətməlidir.

Orta qrupda – ilin II yarısından başlayaraq tərbiyəçi əvvəlcə ayrı-ayrı fəal uşaqlara tapşırıq verir və getdikcə uşaqları növbətçiliyə sövq edir.

Növbətçilərə ayrı-ayrı xüsusi tapşırıqlar verilməklə yanaşı, öz aralarında işi bölmək imkanı verilir.

Böyük və məktəbhazırlıq qrupunda növbətçilərə daha məsuliyyətli tapşırıqlar verilir (qələm və fırçaların uclarının hazırlıq vəziyyətə gətirilməsi və s.).

Tərbiyəçi növbətçinin işinə nəzarət etməlidir ki, iş ardıcıl və dəqiq icra edilsin.

Qrupda növbətçi güşəsi olmalıdır. Növbətçi işləyərkən xüsusi geyimlərdən istifadə etməlidir. Hər uşaq öz növbətçiliyini onun nişanını növbətçi lövhəsinə qoyulması ilə müəyyənləşdirir.

Tərbiyəçinin günün sonunda növbətçinin işinə qiymət verməsi vacibdir.

Məşğələnin təşkili və quruluşu.

Məşğələyə başlamazdan əvvəl tərbiyəçi avadanlığı və vəsaitləri qaydaya salır, nümunəni hazırlayır, məşğələdə işi icra etmək lazım olmadığı halda öncədən görülməli işi icra edir. Bu, məşğələdə yarana biləcək çətinlikləri öncədən görmək imkanı verir və tərbiyəçi yaranacaq problemi aradan qaldırmaq üçün bir qədər sadələşmiş variantı seçir. Hazırlıq işi bitdikdən sonra çox vaxt tərbiyəçi uşaqları oyun situasiyası yaradaraq məşğələyə dəvət edir. Təşkilədiçi an 1-2 dəqiqədən artıq olmamalıdır. Mövzudan asılı olaraq tərbiyəçi məşğələdə müxtəlif variantlardan istifadə edir. Kiçik qrupdan başlayaraq uşaqlara sakit oturmaq, lazımı qaydalara riayət etmək və s. mənimsənilir. Məşğələ oyun xarakterində keçilərkən təşkilədiçi anda tərbiyəçi uşaqlara oyunaqların qonaq

gəldiyini deməklə məşğələyə dəvət edir. Təşkilədiçi an müxtəlif variantlarda aparılarsa uşaqlarda məşğələyə maraq və fəallıq artar.

Müasir mərhələdə tərbiyəçinin məqsədi uşaqlara sərbəstlik verərək məşğələdə oyun situasiyası yaratmaqdır.

Təsviri sənət məşğələləri məşğələnin tipi və növündən asılı olaraq 4-5 hissədən ibarət keçilir.

I – Uşaqlarla birgə günün mövzusunun təyini (motivasiya mövzu və yaş qrupundan asılı olaraq) 2-3 dəqiqə.

II – Təsvir üsullarının tərbiyəçi tərəfindən istiqamətləndirilməsi. (Mövzu və yaş qrupundan asılı olaraq) 3-5 dəqiqə.

III – Yaradıcı fəaliyyət (Fəaliyyətin növündən və yaş qrupundan asılı olaraq) 8-17 dəqiqə.

IV – Əldə edilən nəticənin təhlili (mövzudan asılı olaraq) 3-5 dəqiqə.

V – Praktiki təyinat. Mövzu və məşğələnin tipindən asılı olaraq hər hansı bir oyunun keçirilməsi və ya təyinatın icrası – 2-5 dəqiqə.

I hissədə tərbiyəçi övvəldə əldə etdikləri bilik və bacarıqlara əsaslanaraq müsahibə vasitəsilə uşaqların diqqətini günün mövzusunə yönəldir. Bu, emosional və təbii olmalıdır. Uşaq həqiqətən inanmalıdır ki, günün mövzusunun təyinatı bilavasitə onun təklif və arzusunə əsasən müəyyən olunur. Bunun uşaqların özünü bir fərd və şəxsiyyət kimi hiss etməkdə əhəmiyyətli rolu ola bilər.

II hissədə tərbiyəçi tərəfindən istiqamətləndirməklə işin icra ardıcılığı və yollar aydınlaşdırılır. Mövzu və yaş qrupundan asılı olaraq hissə ilə göstərmə üsulu da tətbiq edilə bilər. Hər iki hissədə, günün mövzusu qoyularkən və işin icra prosesində tərbiyəçi “əqli hücumdan” istifadə edir. Uşaqlarda inam artır, fəallıq yüksəlir.

III hissədə yaradıcı fəaliyyət zamanı tərbiyəçi nəzarət etməlidir ki, uşağın fikri yayınmasın, lazım gələndə an fərdi yanaşaraq yardım edə bilsin, vaxt itkisi olmasın. Məşğələnin effektivliyini artırmaq üçün fəaliyyətli yardımlar etməlidir. Lakin uşaq əmin olmalıdır ki, problemi məhz özü öz səyi nəticəsində tapır. Bu vaxt uşağın özünə inamı

itirir, məşğələyə başlayaraq inanla işi bitirir. Uşaq işi səs-küy şəraitində işləyərkən yoldaşlarına mane olmamalı. sadəcə öz kəşfi, fəallığı və fəaliyyəti ilə qürrelənərək öz sevincini bölə bilər. Çünki uşaq bu vaxt yüksək affekt vəziyyətində olur. Bu zaman onun yoldaşı da cəldləşir və işini bitirməyə özünü səfərbər edir.

Bu, tərbiyəçi üçün də ən məsuliyyətli prosesdir. Çünki yaradıcı şərait “sönməzsə” nəticə yüksək olur. Tərbiyəçi nəzarət zamanı “sən etdin”, “sən bacardın”, “bunu sən edə bilərsən” bu kimi həvəsləndirici müraciətlərlə yüksək nəticəyə nail ola bilər.

Kiçik qruplarda uşaqlar işini bitirdikə tərbiyəçi yığır. Böyük qruplarda isə uşaqlar özləri işini bitirdikə təhvil verir. Çox halda tərbiyəçi (3-5 dəqiqə) işləri tamamlamağı təklif edir və yarımçıq işləri günün ikinci yarısında tamamlaya biləcəkləri haqda məlumat verir.

IV. Öldə edilən nəticənin təhlili. Proqram tələbinin müsbət həllində nəticə əhəmiyyətli və vacib olan hissədir. Bu proses zamanı uşaq özünün və yoldaşlarının işinə kənardan baxaraq səhvləri görür.

Analiz məşğələnin tipi və quruluşundan asılı olaraq müxtəlif variantlarda keçirilə bilər. Birinci halda uşaqlar tərəfindən seçilən “ən yaxşı” işlər birinci cərgədə orta səviyyəli qənaətbəxş işlər ikinci cərgədə, yarımçıq, səliqəsiz və s. işlər isə üçüncü cərgədə yerləşdirilir.

Digər halda məşğələyə qonaq gəlmiş oyunağın dili ilə tərbiyəçi seçir. Analiz gəzintidən sonra da keçilə bilər. Bütün hallarda yekun sözü tərbiyəçi deyir. Bu zaman uşaqlar tərəfindən buraxılan səhvlər, onların səbəbləri açıqlanır.

Yarımçıq işlər günün ikinci yarısında tamamlana bilər.

V. Praktiki təyinat. Məşğələnin tipindən və növündən asılı olaraq yekunda tərbiyəçi uşaqların əl işlərindən sərgi qurulmasını və yaxud hər hansı bir oyunun keçirilməsini təşkil edilir. Məsələn: yapılmış kökələr oyunaqlara paylanılır və s.

Məşğələ tərbiyəçinin yaradıcı fəaliyyətidir.

V BÖLMƏ

MƏKTƏBƏQƏDƏR YAŞLILARLA RƏSM FƏALİYYƏTİ

§1. Körpəyaşlılar qrupunda rəsmnin təlimi

2-3 yaşlı uşaqlarda rəsmnin xarakteri. 2 yaşlı uşağı yalnız qələmin buraxdığı iz, onun rəngi, çox halda kağızın bütün əhatə sahəsini cizma-qara etmə həvəsi cəlb edir, maraqlandırır. Uşaqdan onun nə çəkdiyini, nəyə oxşadığını soruşmaq vacibdir. Bu an uşaq nə etdiyini düşünməyə məcbur olur, o, qələmin buraxdığı izə nəzarət edir və bu izlərin nəyə oxşadığını tapmağa maraqla göstərir.

Qələm və fırçadan istifadəni mənimsəmək 2 yaşlı uşaq üçün çətindir. İlk vaxtlar uşaq qələmi bütün ovucu ilə tutaraq, adətən bütün qolu hərəkətə gətirərək “ora-bura” hərəkət etdirir və ya kağıza döyəcəyir, bundan zövq alır. Çox halda qələmin buraxdığı iz maraqlandırmasa da sonralar bu izlər onu cəlb edir, və uşaq bir daha izləri görmək üçün hərəkətləri təkrar edir. Göz nəzarəti, əl hərəkəti zəif olduğundan uşaq hərəkətini nizamlaya bilməyərək kağızın əhatə sahəsindən kənara çıxır. Tədricən uşaq əl hərəkətini nizamlaya bilir və sadə “ora-bura” hərəkətlərini tənzimləyərək, dövrü hərəkətləri “üstüyə oxşar”, “yumağa bənzər” və s. mənimsəyərək üstünlük əldə edir. Qələmin buraxdığı izlər (nöqtələr, yaxınmalar) gətdikcə uşağı cəlb edir və bu dövr adətən cizma-qara dövrü adlanır.

Uşaqlarda nitq inkişaf etməyə başlayan anlarda hər şeyə maraqla artır, onlar daha fəal olurlar, əşyalarla, vəsaitlə daha sərbəst hərəkət edirlər. Təsəvvür ehtiyatı genişlənir, nitq inkişaf etdikcə rəsmə həvəs artır. Uşaq təsvir edə bilmədiyini sözlə təmamlayaraq “rəsmni daha aydın və başa düşülən edə bilir”. Uşaqların diqqətini onları əhatə edən əşya və hadisələrə cəlb etməklə, görüklərini qavraya bilmək rəsm etməyə, cəlb etmək lazımdır.

Sən nə çəkmişən? Çəkdiyən nəyə oxşayır? sualları ilə tərbiyəçi uşaqların diqqətini qələmin buraxdığı izə cəlb edir, nə çəkdiyini öndədən düşünməyə, maraqla çəkdiyini izləməyə, hərəkəti təkrarlamağa çalışır. Çox halda tərbiyəçiyə cavab verməyən sadəcə “rəsmi izləyən uşaq” iki yaş yarımından sonra rəsminə ad verməyə başlayır. Bu yaş dövründə uşağı rəsmdəki rənglər, təsadüf oxşarlıqlar cəlb edir və uşaq bu yaxmalarda, ştrixlərdə və xətlərdə nəyə isə oxşarlıq taparaq çox vaxt rəsmi sözlə tamamlayır. (Düz xətt – “maşın gedir”, qırıq xətt – “yağış yağır” və s.). Uşaqların öz rəsmini dərk etməsində kitabdan müxtəlif illüstrasiyaların, uşaqların başa düşəcəkləri sadə şəkillərin müşahidəsinin böyük əhəmiyyəti vardır.

Tərbiyəçi real həyatdakı əşya və ya hadisələri rəsm və ya illüstrasiyalarla tutuşdurur. Əhəmiyyəti ondadır ki, gələcəkdə təkrarən bu mövzuda işləyərkən tərbiyəçi mövzunun adımları çəkməklə, uşaq artıq mövzunu anladığı üçün daha həvəslə işləməyə başlayır. İl ərzində 2-3 yaşlı uşaqlar qələm, fırçadan, sulu boya, flomasterdən istifadə qaydalarını mənimsəyirlər. Çox vaxt eyni qələmlə işlədiyinə görə tərbiyəçi onlara rəngi dəyişməkdə kömək edir.

Təsvirdə rəng uşaqları daha çox cəlb edir. Rəngli yaxmalar, uşaqlarda müxtəlif assosiasiyalar oyadır. Məsələn: sarı rəngli yaxmaya – bu, “ətəkdir”, qırmızı yaxmaya – bu, “topdur” deyir. Təlim uşaqlarda təsviri fəaliyyət məşğələlərinə ilk öncə həvəs oyadır, emosional halın oyanması, tərbiyəçini dinləmək, onun göstərişlərini müşahidə etmək bacarığı formalaşır.

Rəsm prosesində uşaqlarda hissi tərbiyə inkişaf edir: Rəngin, formanın hissi rəsmdə oxşarlığı tapmaq, onu adlandırmaq, rəsmi haqqında danışmaq və s. müsbət keyfiyyətlər mənimsədilir.

Körpəyashlar qrupunda rəsmi təlim məsələsi.

Əşyanın düzgün təsvirinin mənimsənilməsi təlimin 2 yaşından başlayaraq bütün yaş qruplarında keçirilir. Bu yaş dövründə hələ uşaqda əşyanın formasını düzgün vermə bacarığı olmadığından, tərbiyəçi uşağa təsviri dairə və ya düz xəttə (oxşar cizgilərlə) verməyi təklif edir. Məsələn: bacadan çıxan tüstü, (xətti əyri çıxarsa dağ yolu), çay axır və s. təsvirə oxşar adlar verilir. Bu

yaş dövründə tərbiyəçi ilə uşağın birgə işinin böyük əhəmiyyəti vardır. Belə olduqda məşğələlərin effekti artır. Məsələn: tərbiyəçi qarpızın dilimini çəkərək "tumlarını" qoymağı, budaq çəkərək "tumurcuqlar" qoymağı, parabützən çəkərək "xallarını" qoymağı, bulud çəkərək "yağan yağışı" və s. çəkməyi uşağa təklif edir. Bu kimi tapşırıqların tərbiyəçi ilə uşağın birgə iş fəaliyyətində böyük əhəmiyyəti vardır. Uşaq yalnız işi tamamladığına baxmayaraq bütün təsvirin onun çəkdiyini düşünür. Məşğələnin effekti artır, bu fəallaşdırıcı təlim vasitələri ilə uşaqlarda rəsmə həvəs oyanır.

Tərbiyəçi təsviri kağız üzərində düzgün yerləşdirməyi öyrədir (yarpaqlar tökülür və s.).

Rəngin əlvanlığı, ritmin hissi uşaqları sevindirir. Kiçik qrupun uşaqları 4 əsas rəngi (yaşıl, qırmızı, sarı, göy) seçmək, onları adlandırmaq, bir-birindən fərqləndirməklə, ondan təyinatına görə təsvirdə istifadə etməyi mənimsəyirlər. Bu yaş dövrünün uşaqları süjet üzrə rəsm etməyə çalışsalar da bu onlarda (lazımı bilik və bacarıqlara yiyələnmədiyindən) alınmır. Bu zaman təsvirlərini sözlə tamamlayırlar (Məsələn: "yumaq" çəkərək "pişik yumaqla oynayır", "hava şarları" çəkərək, "mən gəzintiye gedirəm").

Təsvir texnikasında ilk əvvəl oturuş qaydası və ardınca vəsaitlərlə istifadə qaydası mənimsənilir (masanın üzərinə əyilməmək, qələmi üç barmaq arasında tutmaq). Bu yaş dövrünün uşaqları üçün fırça və sulu boyadan istifadə qaydaları çətin olsa da, qismən mənimsədilir (fırçanın xovunun ucunu sulu boyaya batırarkən ucunu qabın kənarına silmək və s.).

Proqramın tədrisi keçilən mövzular.

Kiçik qruplarda rəsm üzrə proqramın keçirilməsi rüblərə bölünür. İlin ikinci yarısında əl hərəkətlərinin tənzimlənməsi mənimsənilir. Uşaqlar düşünülmüş təsvirə gəldikdən sonra, qövsli hərəkətlərlə tərəciklər, göy qurşağı, bacadan çıxan tüstü, yumaq və s. bu kimi təsvirlər etməyə çalışırlar.

Uşaq bağçasının tərbiyə proqramında rəsm məşğələsi yapma məşğələsi ilə həftəəşırı əvəz edilməklə keçirilir. Mütəsir tədqiqatçılar belə fikir yürüdür ki, uşaq istədiyi vaxt istədiyi fəaliyyət

yat növü ilə məşğul ola bilər. Bunun üçün (gün rejimi imkan verirsə) tərbiyəçi lazımi şəraiti yaratmalıdır. Getdikcə uşaqlar daha məzmunlu təsvirlər etməyə cəlb edilir. Məsələn; tərbiyəçi ağac və yolka çəkərək budaqlarını çəkməyi uşaqlara həvalə edir. Uşaqlara şaquli (“çəmənliyin otları”, “yumaqdan açılan saplar”) və üfüqi (“çay axır”, “qırmızı lent”, “rəngli saplar” və s.) istiqamətdə düz xətti təsvirlərin çəkilişi mənsimsədilir. Dövrü xətlər, “təpəciklər”, “bacadan çıxan tüstü”, “yumaq” mövzularında ritmikliyin əldə edilməsi nəticəsində hava şarı, əlvan topum mövzusunda təsvirlər mənimsədilir.

Uşağın düzgün inkişafı və tez yorulmaması üçün, məşğələnin müddəti müəyyən olunmuş vaxtda bitməlidir. Mövzu uşaqlara sevinc gətirməlidir. Onlarda növbəti rəsm işinə həvəs oyatmalıdır. Tərbiyəçi çalışmalıdır ki, fəallıq məşğələ boyu davam etsin, tez-tez fəallaşdırıcı suallar verməlidir ki, uşağın diqqəti yayınsın. Didaktik oyundan və hədi sözdən (şeir, tapmaca və s.) istifadənin böyük əhəmiyyəti vardır. Kiçik qrupda məşğələ müddəti 10-15 dəqiqə olur.

Rəsm məşğələləri əvvəlcə yarım qruplarla (5-6 rəsmə həvəs göstərən uşaqlarla) keçirilir, stollar yarım dairəvi düzülür və ortada tərbiyəçi əyləşərək onların gözü qarşısında (qırmızı qulaqdan və flamasterdən istifadə etməklə) sadə təsvirlər edir və uşağa da bu təsvirə əlavələr etmək imkanı verir. Məsələn: “Bacadan çıxan **tüstü**” (bacanı tərbiyəçi çəkir); “Buluddan yağın yağış” (buludu tərbiyəçi çəkir); “**qarpızın tumları**”, “**budağın tumurcuqları**”, “**şamları yandıraq**” və s. tərbiyəçi ilə uşağın birgə iş fəaliyyəti uşaqları rəsmə həvəsləndirir. Təsviri tamamlamaqla uşağda belə təsəvvür yaranır ki, sanki bütün təsvir onun tərəfindən çəkilmişdir. Ardınca uşağa (kənüllü) rəngli qələm və kağız verməklə istədiyini çəkmək təklif edilir. İşlər tamamlandıqca tərbiyəçi onları götürməlidir ki, uşaq üzərində başqa cızma-qara etməsin. Kiçik qrupda əksər məşğələlər oyun formasında keçirilir.

§2. Orta qrupda rəsm fəaliyyəti. Rəsmın xarakteri

Uşaqların çoxu bağçaya 3 yaşı tamam olduqdan sonra gəldiyindən tərbiyəçi ilk öncə kiçik qrupda qarşıya qoyulmuş vəzifələri təkrarən (qısaldılmış formada) keçir. Lakin bağçaya öncədən gəlmiş uşaqlara maraqlı olsun deyə tapşırıq daha geniş verilir. Yəni 2 yaşlılara nisbətən 3 yaşlı uşaqların psixi inkişaf səviyyəsi daha yüksək olduğundan proqram təkrarən orta qrupun proqramı ilə yanaşı aparılır. Orta qrupun təlim-tərbiyə məsələləri tərbiyəçinin qarşısında aşağıdakı vəzifələri qoyur:

Əvvəllərdə əldə edilən bilik və bacarıqlara əsaslanaraq tədrisən təlim məsələləri mürəkkəbləşir.

Uşaqlarda rəsma həvəs oymatmaq məqsədi ilə "buludu" və ordan "yağan yağışı" çəkir, davamını çəkməyi fəal uşağa tapşırır, "qarpız dilimini" çəkərək "tumlarnı" çəkməyi uşaqlara (kənnüllü) təklif edir. Tədrisən, daha çox uşaq məşğələyə cəlb edilir. Qələm və fırçadan düzgün istifadə mənimsənilərsə, uşaq yaxşı nəticə əldə edər və rəsma həvəsi artar. Uşaqların əl hərəkətlərində ritmikliyə nail olmaq üçün hərəkət sözlə müşahidə olunmalıdır. 3-4 yaşlı uşaqlarda əl hərəkəti və göz nəzarətinin inkişafı təsvirin daha anlaşılıqlı olmasına yardımçı olur. Qarşıya qoyulmuş məqsədə çatmaq üçün tərbiyəçi uşaqların diqqətini əşya və hadisələrə yönəldərək, illüstrasiyaların baxılmasını təşkil etməklə onlarda müşahidə qabiliyyətini inkişaf etdirir.

Rəsm məşğələlərində tədrisən rəngin, formanın, ritmin hissi inkişaf edir, əşyaların qavranılması zamanı tərbiyəçi təsvirin estetik keyfiyyətinə diqqət yönəldir.

Rəng seçimi qavranılarkən əşyaların həqiqi rəngi mənimsənilir. Tədrisən ətraf aləmin, əşyaların müşahidəsi və qavranılması prosesində uşaqlarda müəyyən təsəvvürlər inkişaf edir ki, nəticədə tərbiyəçi sadə tapşırıqlar verməklə, istiqamətləndirərək onları sərbəst mövzu seçiminə gətirir ki, bunun da əsasında ilk yaradıcı rüşeymlər üzə çıxır.

Təsvir prosesi çox vaxt uşaq nitqi ilə tamamlanır. “Bu topu mən balaca qardaşıma verəcəm”. Uşaqdakı bu təşəbbüsü inkişaf etdirmək lazımdır. Təsvirin mənimsənilməsi uşaqlarda sərbəstlik və fəallığı inkişaf etdirir. Bilik və bacarıqların mənimsənilməsi sayəsində uşaqlar qarşıya qoyulmuş problemlərin həlli üçün düşünür, axtarır və çox halda həlli sərbəst tapır.

Rəsm təlim məsələsi

Orta qrupun rəsm təlimində məqsəd sadə formalı əşyaların düzgün təsvirinin mənimsədilməsidir. Bu yaş qrupunun uşaqları əşyaların rəngi, forması və böyüklüyü haqqında təsəvvürlər əldə edirlər.

Uşaqlar əşya üzrə rəsm məşğələsində dairə, kvadrat, düzbucaq, üçbucaq, həmçinin müxtəlif maili, düz və kəşişən xətti təsvirlər mənimsəyirlər.

Forma əmələ gətirən hərəkətləri mənimsədikcə əşyaların təsviri asanlaşır.

Təsvir etməzdən əvvəl tərbiyəçi uşaqları əşya (müshahidə etdirərkən), onun forması və təsvir üsulu ilə tanış edir.

Orta qrupda uşaqlar müxtəlif formalı əşyaların təsvirini mənimsəyirlər. Tərbiyəçi tərəfindən təklif edilən mövzu müxtəlifliyi, təlim prosesini maraqlı və effektiv edir. Təsvir üsullarını mənimsədikcə, böyük-küçük toplar, halqalar, güllər və s. təsvir edirlər. Düz və kəşişən xətti təsvirlərin verilməsi II yarımdən başlanır. Sadə həndəsi fiqurlardan düzbucaq, kvadrat və üçbucaqlı təsvirlər mənimsədildikdən sonra eyni vaxtda düz və dairə formalı təsvirlər mənimsənilir.

Orta qrup uşaqlarına sadə formalı əşyaların böyüklüyü, quruluşu, hissələrin düzgün verilməsi mənimsədildikcə uyğun terminlər: böyük-küçük, hündür-alçaq, (“rəfdə böyük-küçük toplar”, “hündür-alçaq ağac”), anlayırlar. Rəng anlayışında qırmızı, göy, sarı, yaşıl, qara, ağ həmçinin bəzi rəng çalarları (çəhrayı, mavi) mənimsədilir. Lakin lazım gəldikdə qəhvəyi və s. rənglərdən də istifadə edilə bilər, (bu rəngləri adlandıрмаğa ehtiyac yoxdur.)

Bəzi əşya və ya hadisələrin təsvirində təsvirə uyğun rənglərin mənimsənilməsi məsləhətdir (“yaşıl yolka”, “sarı limon”, “sarı cücə” və s.).

Təsvirin rəbitəli məzmununda verilməsi mənimsənilərkən uşaqlar mövzu üzrə (süjet üzrə) təsvir çəkmə bilmədiyindən əşyanı çəkərək hərəkəti sözlə təsvir edirlər. (Məsələn: “araba yük daşıyır”, “gəlincik rəqs edir” və s.)

Məşğələ prosesində uşaqlar bir neçə eyni formalı təsvirlər çəkirlər. (Məsələn hava şarları, halqalar və s.). Forma əmələ gətirən təsvirin təkmilləşməsinin böyük əhəmiyyəti vardır, bu vaxt əl hərəkətlərində ritmiklik əldə edilir və forma tam mənimsənilir.

Ardınca, təsvirə məzmun vermək məqsədi ilə uşaqlara xırda əlavələr (mənimsəmə bacarığına uyğun) etmək təklif edilir. Məs: “Çəmənlikdə gözən cücəyə dən tökək”, “Şarları havaya uçuraq” və s. Bu zaman təsvir maraqlı olur və uşağı bədiilik, təsvirdəki ifadəlilik cəlb edir.

Təsvir texnikasında uşaqlara düzgün oturuş (qaməti düz saxlamaq, masa üzərinə əyilməmək) qaydaları, vəsaitlərdən; fırçadan və sulu boyadan düzgün istifadə qaydaları, (fırçanı sulu boyaya azca batırmaq və s) mənimsənilir. Təsvir edərkən qol (dizədək) bütünlükdə masa üzərində olmalıdır. Öks-halda əl əsə bilər və xətt əyri alınar. Üfüqi xəttin çəkilməsi soldan sağa təklif olunur.

Orta qrupda proqramın tədrisi keçilən mövzular

Orta qrupda rəsm məşğələləri rüblərə bölünür. Bu, təlim-tərbiyə proseslərinin ardıcıl keçməsinə müsbət təsir edir. Hər rüb üçün müəyyən təlim məsələsi qarşıya qoyulur.

1-ci rüb. Kiçik qrupun əsas mövzuları üzrə 3-4 təkrar məşğələ keçirilir və kiçik qrupun mövzuları təkrarlanır. Rüb ərzində düz və dövrü xətti təsvir verilir. Nəticədə əşya, onun forması və rəngi, quruluşu haqqında daha geniş məlumat əldə edilir.

Orta qrupda yeni təlim məsələsi tətbiq edilməklə yanaşı əvvəldə əldə edilmiş yeni bilik və bacarıqlar təkrarlanır. Yeni

gələnlər uşaqlar lazımı bilik və bacarıqları mənimsəyirlər. Bu halda məlumatı olan uşaqlar isə bir daha bilik və bacarıqlarını möhkəmləndirmək imkanı əldə etməklə öz təsvirinə əlavələr etmək, "kəşf etmək", "yaratmaq" imkanı əldə edirlər və işi bacardıqları qədər yaxşı icra etməyə səy göstərirlər.

Əşyanın təkrar təsviri əl hərəkətlərinin daha inamlı və sərbəst olmasına imkan verir. Uşaqlarda yaradıcılığa meyli artır. Düz xətlili təsvirlər mənimsənilərkən ilk öncə yuxarıdan aşağı şaquli və üfüqi xətlili təsvir mənimsənilir. "Yumaqlardan sapları açmaq", "rəngli saplar" mövzunu keçərkən rəngli qələmlər verilsə, "çay axır", "rəngli lentlər" keçərkən fırça və sulu boyadan, rəngli quşdan istifadə etmək məqsədəuyğundur. Bu təsvirin daha dəqiq və aydın alınmasına imkan yaradır.

Kompozisiya baxımından zövq oxşayıcı və baxımlı olması üçün əşyanın təsviri zamanı sulu boya seçərkən rəng uyğunluğunun (məs: açıq sarı fonda yaşıl və göy lentlər və s.), yerliyin rənginin düzgün seçilməsinin böyük əhəmiyyəti var.

Düz xətlili təsvirlərin verilməsində ritmiklik əldə etdikdən sonra eyni vaxtda şaquli və üfüqi xətlili ("damalı süfrə" və s.) təsvirlər mənimsənilir.

Təsvir prosesində fəsil üzrə mövzunun seçilməsində ətraf aləmin qabaqcadan müşahidəsinin böyük əhəmiyyəti vardır: "saralmış yarpaqlar tökülür", "buluddan yağan yağış". Rübün əvvəlində "istədiyini rəsmi çək" mövzusu uşaqları rəsm məşğələsinə cəlb etmək, tərbiyəvi məsələlərin mənimsənilməsi qaydalarını, vəsaitdən düzgün istifadə etmək, təsvir bacarıqlarını üzə çıxarmaq məqsədi ilə tətbiq edilsə rübün sonunda əldə edilmiş bilik və bacarıqları möhkəmləndirmək, mənimsəmə səviyyəsini üzə çıxarmaq məqsədi daşıyır. Bu növ məşğələlərdə uşaqlarda yaradıcılıq təzahürləri üzə çıxır. Arzuya əsasən sərbəst mövzu üzrə işləyərkən uşaqlar öz təsvirlərinə əvvəlcədən mənimsənilmiş əlavələr etmək, yaradıcılıq təsəvvürlərini üzə çıxarmaq imkanı əldə edirlər. Bu imkandan geniş istifadə edilməlidir.

2-ci rüb. Artıq sadə əşya təsvirlərində uşaq şaquli, üfüqi, maili xətlərdən ibarət təsvir elementlərini də mənimsəmək imkanı əldə edir. Nəticədə təsvirin məzmunu genişlənir və zənginləşir, əşyanın quruluşunu, böyüklüyünü vermə imkanları əldə edilir. Təsvir üsulunun tam mənimsənilməsi üçün oxşar mövzuda eyni iş üsulunu təkrarlamaqla təsvir texnikasında ritmiklik əldə edilir və əşyanın təsviri zamanı uşaqlar daha sərbəst və inamla, həvəslə işləyirlər.

Dövri hərəkətin mənimsədilməsində ən sadə "rəngli yu-maqlar" mövzusunun ardınca "əlvan topum", "hava şarları", "halqalar" və s. dövri təsvirlər mənimsədilir. Məşğələ prosesində uşaqlara çatdırılır ki, təsvir üsulunun formasının eyni olmasına baxmayaraq **əşyalar bir-birindən fərqlidir, onları birləşdirən formaların uyğunluğudur (inteqrasiyanın fənn daxili tətbiqi) və bu olduqca vacib xüsusiyyətdir.** Bu zaman uşaq əşyadakı uyğunluğu sərbəst mənimsəyir. Nəticədə uşaqlar əşyalar arasındakı oxşarlığı, onları uyğunlaşdırmağı, tutuşdurmağı bacarırlar, təsvir prosesində daha inamlı və sərbəst olurlar. Öyrədici məşğələlərlə yanaşı keçirilən niyyət üzrə (yaradıcı) məşğələlərdə uşaq özü yeni əlavələr etməyə səy göstərir. Getdikcə, uşaqlar formaca hələ dəqiq olmayan heyvan, insan təsvirləri verir. Tərbiyəçi uşaqlarda təsvir haqda fikrin yaranmasına, düşüncənin inkişaf etdirilməsinə çalışır. Öyrədici məşğələlər prosesində tərbiyəçi uşaqlara eyni forma və böyüklükdə olan əşyanın fərqi vermə bacarığını mənimsədir. Formaca eyni olan əşyanın xüsusiyyətindəki fərq əsasən tərbiyəçi müxtəlif mövzular keçə bilər. Məsələn: "oyuncaq ayı və dovşana top bağışlayaq", "çəmənlikdə cücələr", "mənim sevimli oyunağım", "oyuncaqlar gəzməyə çıxıb" və s. Sadədən mürəkkəbə doğru ardıcılıqla təqdim olunan məşğələlərdə müxtəlif böyüklükdə eyni formanın təsviri prosesində əldə ritmikliyə nail olmaqla uşaq əşya təsvirində daha inamlı olur, mövzunu tam mənimsədiyindən sərbəst əlavələr etməyə, öz yaradıcılığını göstərməyə səy göstərir.

3-cü rüb. Bu rübdə tərbiyəçi uşağa düzbucaq və dördbucaq (kvadrat) formalı əşyanı mənimsətməyə çalışır. Bu artıq mə-

nimsənilmiş dairə formalı əşyanın təkrarı ilə yanaşı aparılır. Forma təsvirində dəqiqliyə nail olmaq üçün tərbiyəçi təsviri fəaliyyətin digər növləri: quraşdırma ("kərpiclərdən yol salmaq"), applikasiya ("oyuncaqlar üçün araba") rəsm məşğələlərində də eyni mövzular keçir və ya integrativ təlim tətbiq edərək bir məşğələdə təsviri sənətin bu növləri eyni vaxtda, (qruplara bölünərək) kompleks halda keçirilir. Düzbucaq formalı əşyanın rəsmi, düzxətli hərəkətin lazımı anda bucaq altında döndərilməsi mənimsədir.

İlk anda bu iş üsulu uşaq üçün çətin olduğundan tərbiyəçi əvvəlcə ayrı-ayrı xəttin kəsilməsi, düzbucaqlı formanın alınmasını mənimsədir. Məs: "İpdən asılmış bayraqlar", "İpdən asılan yaylıqlar" və s.. Uşaqlar verilmiş düz xətdən aşağıya doğru paralel və horizontal xətlər çəkərək, onları kəsişdirməklə dördbucaq forması alırlar. Aşağıya doğru maili xəttləri (tərbiyəçinin köməkliliyi ilə) qoyulmuş nöqtədə birləşdirməklə üçbucaq forması mənimsəniləndən sonra 2 hissəli bir əşyanın təsviri (ev, quş yuvası) mənimsədir.

Getdikcə, uşağa qələmi kağızdan ayırmadan düzbucaq formalı təsvirlər almaq mənimsədir. Bu vaxt sözün böyük əhəmiyyəti vardır. Tutacaqlı bayraq çəkərkən tərbiyəçi əvvəlcə soldan-sağa üfüqi xətti çəkərək lazımı anda əli dayandırmağı və aşağıya doğru üfüqi xətlə çəkərək düzbucaq forması almağı mənimsədir. Düzbucaq və dördbucaq forması mənimsəniləndən sonra düz və dövrü xətdən ibarət əşya təsvirləri mənimsədir. Məs: "oyuncaqlar üçün araba", "uşaq arabası"

IV rübdə yeni proqram təlimi keçirilmir. Lakin uşaq istədiyi vaxtda (gün rejimi buna imkan verərsə) sərbəst mövzuda işləyə bilər.

Məşğələlərin təşkili və keçirilməsi

Müasir təlim prosesində uşağın yalnız müşahidəçi və verilən tapşırığın mexaniki icraçısı olmadığını, onun təlim prosesində bir subyekti kimi iştirak edən istedad və qabiliyyətinə görə bi-

lik və bacarıqlarını nümayiş etdirən bir fərd olduğunu nəzərə alaraq tərbiyəçi işi müasir iş texnologiyasına uyğun qurulmalıdır. Yəni təlim məcburi olmamalı, lakin tərbiyəçi işi elə qurulmalı və təlim prosesini elə istiqamətləndirməlidir ki, təşəbbüs və günün mövzusu uşağın öz arzu və istəyindən irəli gəlsin.

Uşaqların çoxu uşaq bağçasına 3-4 yaş dövründə gəldiyindən tərbiyəçi daha çox öyrədici məşğələlərə yer verir. Yəni, **ayəni məlumat** (sözlü izahlı təlim), **təlimdə oyun** və **təkrarlama məşq** üsullarından istifadə edir.

Əşyanın düzgün təsvirinə nail olmaq üçün onun haqqında dolğun təsəvvür olmalıdır. Məşğələyə qədər əşyanın müşahidəsi, onun baxılması və təhlili aparılmalı, iş üsulu aydınlaşdırılmalıdır. Əşyanın forması, rəngi və quruluşu, hissələrinin böyüklüyü haqda lazımı anlayış mənimsədilməlidir. Giriş hissədə fəallaşdırıcı vasitə kimi bədii sözdən oyun situasiyasından istifadə edildikdə müsbət nəticə əldə etmək olur. Təsvir olunacaq əşyaya toxunmaq, əlini onun üzərində gəzdirmək imkanı verilməli, ləvhədə həmin təsvirin çəkilmə metodikası göstərilməlidir. (təsvir ilk dəfə verildikdə) Ardınca əl ilə fəzada həmin hərəkəti göstərmək (**təkrarlama-məşq**) təklif edilir. İşə başlamağa cürət etməyə, bağçaya yeni gələn uşaqlara tərbiyəçi fərdi yanaşaraq əvvəlcə söz ilə işin icrasına istiqamət verir, daha sonra lazım gələrsə bir daha fərdi olaraq uşağa işin icrası göstərilir. Əşyanın rənginin mənimsədilməsində didaktik oyunların əhəmiyyəti böyükdür. Uşağa rəngi tapmaq, onu adlandırmaq və s. təklif olunur. Məşğələnin effektiv keçməsi üçün tərbiyəçi gəzintidə, səhər fəaliyyətində məqsədli müşahidə təşkil etməli (şəkillər, oyuncaqlar əsasında) təsvir olunacaq əşyanın forması, rəngi, quruluşu, böyüklüyü təhlil edilməli və icra ardıcılığı müəyyənləşdirilməlidir. Bu zaman bədii sözdən (şeyrdən, tapmacadan və s) istifadə edilərsə, nəticə daha müsbət olar. Məşğələyə qədər aparılan müşahidə, təhlil nə qədər geniş və əhatəli olarsa fikir, düşüncə, qavrama da əhatəli olar. Bilik və bacarıqlardan, qabiliyyətdən asılı olaraq uşaq iş prosesində təsvirə etdiyi əlavələrlə mövzunu

zənginləşdirə bilər, yaradıcılıq imkanı üzə çıxara bilər. Fikri, düşüncəni əks etdirmək üçün yaxşı şərait yarana bilər.

Təsvirin ifadəli verilməsində keçirilən süjetli-rollu oyunların verilməsinin böyük əhəmiyyəti vardır. Məşğələdə oyun situasiyası yaradılsa nəticə daha effektiv olur. Bu zaman ilk öncə tərbiyəçi məşğələyə qonaq gəlmiş hər hansı bir heyvanın dilindən danışaraq rola girir. Uşaqlar böyük həvəslə qonaq gəlmiş ayağa və gəlinciyə kömək edirlər. Fəallıq yüksək olduğu üçün uşağın fikri yayınmur və işi daha cəld, daha yaxşı icra etməyə həvəslə olur. Öz fikirlərini və düşüncələrini, təkliflərini daha açıq şəkildə, lazım gələrsə sözlə aydınlıq gətirərək ifadə edirlər.

Texniki bacarıqlarda bir çox hallarda hər hansı bir forma və əşya ilk dəfə mənimsənilərsə təsvir zamanı qələmdən istifadə edilir. Təsvirin dəqiq olması üçün işə başlamazdan öncə tərbiyəçi həmin işin icrasını göstərməyi təklif edir. Yeni işin icrası sözlə izah edilərsə, qavrama daha effektiv olur. İşə başlamaqda çətinlik çəkən uşağa əvvəlcə ağ kağız üzərində icra üsulunu öllə, qələm və ya fırçanın arxası ilə göstərmək təklif olunur. İcra səhv göstərilərsə düzəliş verilir, (lazım gələrsə tərbiyəçi ayrıca vərəqdə uşağın əlindən tutmaqla onunla birgə işi icra edir) icra düzgün olduqda tərbiyəçi təsviri çəkməyi təklif edir.

Təsvirin aydın və səliqəli alınmasında təsvir vasitəsinin və rəngin düzgün seçilməsinin böyük əhəmiyyəti vardır.

Rəsmin baxılması. Uşaq rəsmləri təhlil üçün xüsusi stendə düzülür və tərbiyəçi uşaqlara müraciət edərək onların diqqətini stendə əl işlərinə yönəldir: «Uşaqlar, gəlin görək siz bu gün nə çəkmişiniz? – Kim öz təsviri haqqında danışmaq istəyir? Hansı təsvir sizin xoşunuza gəlir?» Uşaqları fəallaşdırmaq lazımdır ki, çəkilmiş rəsmlər haqqında düşüncələrini, öz fikirlərini sərbəst söyləsinlər. Tərbiyəçi əşyanın forması, rəngi və s. əlamətləri haqqında suallar verməklə bir daha bu gün öldü etdiklərini möhkəmləndirir. Məşğələ müddəti 15-20 dəq olmalıdır. Əl işləri qəbul otağında (növbəti məşğələyə qədər) yerləşdirilməlidir.

§3. Böyük qrupda rəsm fəaliyyəti

Rəsmnin xarakteri, təlim məsələsi.

Böyük qrup uşaqlarının təsvirləri daha aydın və başa düşülən olur. Uşaqlarda ətraf aləmə maraq artır, müşahidə qabiliyyəti və nitq inkişaf etmiş olur. Uşaq özünün və yoldaşlarının rəsmi haqqında sərbəst fikrini söyləyir, müsbət və mənfi keyfiyyətlərini izah edir. Təsvir texnikasında əldə etdiyi bilik və bacarıqlar, əşyalar onların forması, rəngi, quruluşu, böyüklüyü haqda mənimsədikləri sadə anlayışlar, təsvirin daha anlaşıqlı və başa düşülən olmasına imkan verir. Keçilən məşğələlər prosesində işi birgə başlayıb, birgə bitirmək, tərbiyəçini dinləmək və s. tərbiyəvi məsələlərə riayət etmiş olurlar. Özünün və yoldaşlarının işinin nəticəsinə maraq artır. Bu qrupda tərbiyəçinin qarşısında yeni təlim məsələləri durur. İş prosesində fəallaşdırıcı vasitələrdən istifadə etməklə sərbəstliyi artırmaq, təsvirə əlavələr etməklə yaradıcı imkan, şərait yaratmaq, sərbəst iş fəaliyyətini, günün mövzusunı seçmək və görülməli iş ardıcılığını öncədən düşünmək, sərbəst fikir yürütmək, təşəbbüs göstərmək və s. estetik hissələrin inkişafına təkan verən dekorativ məşğələlər keçirmək. Məhdud sahə daxilində (zolaq, düzbucaq və kvadrat) naxış elementləri (qırıq xətlər, nöqtələr, yaxmalar) tortib etmək mənimsədilir. Ardınca daha mürəkkəb naxış elementləri mənimsədilir. Uşaqlar nübəti və həndəsi formalardan ibarət naxış kompozisiyası qurmağa çalışırlar.

Əşya təsvirində – əşyalar haqqında təsəvvürləri genişləndirmək, hər əşyanın formasını anlamaqla digər əşyaları da formasına görə fərqləndirməyi və ya uyğunlaşdırmağı mənimsətmək. Əşyanı hissələrə ayırma bacarığını mənimsətmək: böyük hissədən kiçiyə doğru; onların formasını müəyyənləşdirmək. Həndəsi formalar haqqında biliyi genişləndirmək (dairə, oval, düzbucaq, dördbucaq, üçbucaq) onları adlandırmaq və birbirindən fərqləndirmək. Əşyanın formasını mənimsəməklə oxşar əşyalarla fərqli əşyaları ayırmaq. Dairə və oval formaları mənimsəməklə əşyaları uyğun formaya görə daha dəqiq verməyə

çalışmaq (“portağal və limon”, “top və yumurta”). Əşya haqqında biliyi genişləndirməklə əşyanın quruluşunu, əsas hissələrini, onların hansı formada olmasını, hissələrin bir-birinə nisbətən böyüklüyünü vermə mənimşədilir. Məsələn: uşaqlar mənimşəyirlər ki, gəlinciyin bədənin başa nisbətən böyük olduğu üçün ilk öncə onun bədənini (böyük oval), daha sonra onun üzərində yerləşən başını (balaca dairə) çəkmək lazımdır. Kvadrat, üçbucaq və düzbucaq formasının fərqi anlatmaqla bu formaya uyğun əşyaların daha dəqiq təsviri mənimşədilir. Məsələn: ipdən asılmış yaylıqlar və dəsmallar “ev”, “quş yuvası”, “araba” vermək mənimşədilir. Təsvirin aydın və dəqiq alınmasında rənglərdən düzgün istifadə vacibdir. Artıq bu yaşda uşaqlar rəngi əşyanın əlaməti kimi verməyi mənimşəmiş olurlar. Məsələn: portağal narıncı, limonu sarı rəngdə təsvir edirlər.

Rəng anlayışında – böyük qrup uşaqları qırmızı, narıncı, yaşıl, sarı, göy və bənövşəyi, ağ, boz və qara (neytral rənglər) fərqləndirməyi və adlandırmağı bacarırlar.

Dekorativ təsvirdə – məhdud sahə daxilində (ilk öncə zolaq daxilində, daha sonra kvadrat, düzbucaq, üçbucaq daxilində) naxış tərtibatı vermək mənimşədilir. Naxış tərtibatında müəyyən bilik və bacarıq əldə etdikdən sonra sadə naxış elementlərini – “küncəldə”, ortada, kənarında və s. yerləşdirməyi mənimşəyirlər. Hazır kəsilmiş formalar və siluetlər “üzərində” (önlük, papaq və s.) yapmalar qırıq və dalğavari xətlərdən ibarət naxış, nəbati naxış (yapmalar, güllər) həndəsi naxış və s. elementlər mənimşədilir.

Təsvirin rəhbərli məzmununda verilməsində – daha geniş bilik və bacarıqlar mənimşədilir. Uşaqlar bir neçə əşyanı eyni mövzuda birləşdirərək süjetli təsvirə nail olurlar. İlk öncə uşaqlar əşyaları yalnız ön planda, ardıcılıqla yerləşdirməyi mənimşəyirlər. Fəza münasibətlərini mənimşəməklə təsviri bütün kağız boyu (solda, sağda, aşağıda, yuxarıda) yerləşdirirlər. Kağızın aşağısında “çəmənlik”, “otlar”, “güllər”, yuxarı hissədə “buludlar”, “ondan yağan yağış”, “uçan quşlar” (bilik və bacarıqlarından asılı olaraq) təsvir olunur. Fəsil üzrə təsvirlər maraqlı və məzmunlu alınır.

Təsvirin ifadəli alınmasında rəngin rolu böyükdür. Bu məqsədlə uşaqları rənglərdən düzgün istifadə etməyə istiqamətləndirmək lazımdır. Böyük qrup uşaqları rəng uyğunluğunun düzgün verilməsini (açıq, tünd və s.) mənimsəməklə keyfiyyətli təsvirə nail ola bilərlər.

Texniki bilik, bacarıq və vərdişlərin əldə edilməsində düzgün oturuş və vəsaitlərdən düzgün istifadəyə nail olmaq vacib və əhəmiyyətlidir. Fırça ilə iş texnikası daha da təkmilləşir. Fırçanın istiqamətini dəyişmə və fırçanın xovuna müxtəlif təzyiqlər etməklə nazik və qalın xətlər, nöqtələr və yaxma elementlərini mənimsəməklə dekorativ təsvirin daha səliqəli icrası mənimsənilir. Əl hərəkətlərində çeviklik, fırça və qələmlə iş texnikasında ritmiklik əldə edilir: Çərçivədən çıxmaq şərti ilə rəngləmə texnikası təkmilləşir.

Programın tədrisi keçilən mövzular

Aşağı qruplarda olduğu kimi ilin əvvəlində əldə edilmiş biliklər möhkəmləndirilir, qrupa yeni gəlmiş uşaqların bilik və bacarıq səviyyəsini üzə çıxarmaq məqsədilə təkrar mövzular keçirilir. Qələm və fırça ilə iş texnikası daha da təkmilləşir: qələmlə, rəngləmə işində əl hərəkətlərində ritmiklik və axıcılıq formalaşır. Fırça ilə iş prosesi bir qədər mürəkkəbləşir. Fırçanı müxtəlif istiqamətlərə çevirməklə yaxma texnikası mənimsədilir (güllərin ləçəkləri, yarpaqlar). Dövrü xətti təsvirlərlə yanaşı düz və maili təsvirlər üzərində də təkrar məşğələlər keçirilir. Düzbucaqlı əşyaların təsviri zamanı şaquli xəttin çəkiliş texnikası çox hallarda yuxarıdan aşağı istiqamətdə üfüqi xətti təsvir edərkən əli çox hallarda soldan sağa aparmaq mənimsədilir. Bu vaxt çəkilən düz xətt göründüyündən onu aparma istiqaməti də daha aydın və dəqiq olur.

Birinci rübdə – kəşişən düz və maili xətti təsvirlər daha da təkmilləşir (ipdən asılmış yaylıqlar və dəsmallar, quş danı və ev.) Bu məqsədlə yüksək səviyyəyə nail olmaq üçün eyni for-

malı əşyalar digər məşğələ növlərində: yapma applikasiya və quraşdırma məşğələləri ilə eyni vaxtda (kompleks təlim) keçirilir. Böyük qrup uşaqları artıq **naturadan rəsm** fəaliyyəti zamanı əşyaların rəngini onun əlaməti kimi verməyi mənimsəyirlər. Bir neçə öyrədici məşğələlərdən sonra süjet və niyyət üzrə məşğələlər keçirilir. **Süjet üzrə rəsm** məşğələlərində bir neçə müxtəlif (dairə, oval kvadrat və düzbucaq) formalı əşyaları bir məzmununda birləşdirmək məqsədi ilə nağıl üzrə illüstrasiyalar. Ətraf aləmi əhatə edən mövzularda (fəsilə baş verən təbiət hadisələri və s.) rəsm məşğələləri keçirilir.

Müasir məşğələlər **kompleks məşğələ** xarakterində aparılırsa mənimsəmə və nəticə daha effektiv olur. Məşğələnin daha fəal keçməsi üçün mövzu uşaqların arzu və istəyinə əsasən, niyyət üzrə seçilir, bu zaman tərbiyəçi yalnız uşaqları istiqamətləndirə bilər.

Oval formasının mənimsədilməsi uşaqlara təsvir texnikasında daha çox nailiyyətlər əldə etmək imkanı verir. Artıq quş, heyvan və s. oyuncaqların təsviri zamanı bədən oval formasında verilir.

İkinci rüb – rübün əvvəlində ilk öncə öyrədici məşğələlərdə əldə edilən bilik və bacarıqları təkmilləşdirmək məqsədi ilə süjet üzrə rəsm məşğələləri keçirilir. Uşaqlara bir mövzuda eyni formalı bir neçə təsvir təklif edilir. Məsələn: «Oyuncaqlar gəzməyə çıxıb», «Ördək balaları ilə göldə üzür» və s. bədii zövqü inkişaf etdirən bu növ məşğələlər prosesində uşaqlar təsviri yerlik üzərində yerləşdirmək bacarığını mənimsəyirlər.

Böyük qrup uşaqları fəza münasibətlərini anladığıca təsvirləri daha aydın və dərkədicisi olur. Bədii zövq inkişaf edir, qısqınsöz ilə əlaqədar nağıl üzrə illüstrasiyalar mövzusunda məşğələlər keçirilir. Hər uşaq öz sevdiyi qəhrəmanını və öz arzuladığı təəssüratı təsvir etməyə çalışır.

Niyət üzrə rəsm məşğələlərində tərbiyəçi yalnız yönəldici suallarla uşaqların fikrini, düşüncələrini özə çıxararaq onları istiqamətləndirir.

Fəsil üzrə işləyərkən uşaqlar ilk öncə ətraf aləmdə baş verən hadisələri qavrayır və bacarıqlarına uyğun təsvirlər etməyə çalışırlar. İşləyərkən tərbiyəçi nəzarəti altında olan uşaqlar təsvir etdikləri əşyaların hissələrinin, formanın böyüklüyünün düzgün verilməsində tərbiyəçidən müəyyən istiqamətləndirici məsləhətlər, göstərişlər alırlar. Bu növ məşğələlər (qış əyləncələri, yolka şənliyi və s.) daha məzmunlu olur.

Qış fəslini çəkərkən şam ağaclarının üzərinə qarın yağması, evlərin damlarına yağın qar elə təsvir edilir ki, təsvirdə qış kəlloriti duyulur. Əşya üzrə təsvirlər zamanı (Şaxta baba, Qar qız) hissələrin dəqiq və düzgün rəsm edilməsinə diqqət yönəldilir.

Üçüncü rübdə – yazın gəlişi ilə əlaqədar apardıqları müşahidə və aldıqları təəssüratı təsvir etməyə çalışırlar «Günəş çıxır», «İlk yaz gülləri», «Tumurcuqlanmış ağaclar», «Yaz təsviri», «Novruz təhfləri» və s. mövzuda süjet üzrə rəsm məşğələləri keçərkən təsvir elementlərinin seçilməsində və onların kağız üzərində yerləşdirilməsində uşaqlara sərbəstlik verilir; öz təsvirlərində “çıxan günəşi”, “axan çayı”, “uçan quşu” təsvir edirlər. **Əşya üzrə**, naturadan rəsm məşğələlərində əsasən kvadrat və düzbucaq formalı təsvirlər daha da təkmilləşdirilir: «Sevimli oyuncuğım», «Araba», «Yük maşını», «Minik maşını» və s. Bu rübdə dekorativ rəsme daha çox yer verilir. Uşaqlar məhdud sahə daxilində – ilk öncə zolaq daxilində nöqtələr və yaxmalardan ibarət olan naxış tərtib etməyi mənimsəyirlər. Naxış tərtibi ilk dəfə mənimsənilərkən təsvir üçün bir rəng boyadan istifadə olunur. Növbəti məşğələlərdə (naxış elementindən asılı olaraq) iki və daha artıq boyadan istifadə olunur. Rəng çalarlarının uyğunluğunu tərbiyəçi seçməlidir ki, təsvir zövq oxşasın. Dekorativ rəsm işlərinin daha səliqəli və zövq oxşayan olması üçün tərbiyəçi hədiyyə məqsədi ilə kvadratdan kəsilmiş hazır zolaqlar (əlfəcin), düzbucaq (dəsmal), kvadrat (süfrə) formaları daxilində kənar (“qaz ayağı”, “nərdivani”, “dəvə boynu”, “siçan dişi”) və nəbatı (gül ləçəkləri, yarpaqlar və s.) naxış elementləri tərtib etmək təklif edilir və uşaqlar daha maraqlı və həvəslə işə başlayırlar.

lar. Məşğələ yüksək səviyyədə keçir və yüksək nəticə əldə edilir. Böyük qrupda süjet üzrə rəsm məşğələlərinin mövzusu uşaqların arzusu ilə seçilir. İşə başlamazdan öncə öz işlərini planlaşdırmağa, fikirlərini yoldaşları və tərbiyəçi ilə bölüşdürməyə çalışırlar. Bu növ məşğələlərdə uşaqlar ətraf aləmdə baş verən hadisələri, bayram və tədbirləri, arzu və istəklərini təsvir etməyə çalışırlar. 4-5 yaş dövrü uşaqları hissə münasibətini düzgün təsvir etməyə çətinlik çəksələr də, baş verən hadisələri kağız üzərində düzgün yerləşdirməyə çalışırlar. İşin gedişinə tərbiyəçi lazımi məsləhət və göstərişləri verir. Beləliklə, bu rübdə uşaqlar mənimsədikləri formaları düzgün təsvir etmə bacarığına yiyələnərək sərbəst iş texnikası qurmağı mənimsəyirlər.

Təsvir texnikasında qələm, fırça və boyadan düzgün istifadə etməyə nail olurlar.

Dördüncü rübdə – proqramın keçirilməsi dayandırılsa da, uşaqlar təsviri sənət məşğələlərində təbiət hadisələrini, aldıkları təsuratı, günəş şüalarını, açan gülləri, çıxan göbəkləri, otların üstündə gəzən böcəkləri təsvir etməyə çalışırlar. Aldıkları bilik və bacarıqları öz arzularına əsasən işləyərkən əks etdirirlər.

Böyük qrupda məşğələlərin təşkili və keçirilməsi

Böyük qrupda rəsm məşğələləri orta qrupdan fərqli olaraq hər həftə keçirilir, bu qrupda daha çox müşahidə və müsahibəyə geniş yer verilir. Məşğələdə istifadə ediləcək vasitələrin hazırlanması və paylanması təyin edilmiş növbətçilər iştirak edir. Müasir cəmiyyətdə uşaq informasiya axını altında olduğundan daha emosional olur. Tərbiyəçi qarşısında duran əsas vəzifə ondan olan bu informasiya yığını necə ifadə etmək, arzu və istəyini anlatmaq üçün lazımi bilik və bacarıqlar mənimsəməkdir. Yeni iş üsulu uşağa öz fikrini söyləməkdə tam sərbəstlik verməyi, uşaq fəaliyyətini kənardan izləməklə lazım gəldikdə onu yalnız istiqamətləndirməyi nəzərdə tutur. Məşğələnin təşkili və mövzunun seçilməsində uşağın fikri əsas olduğundan tərbiyəçi

məşğələyə elə giriş verməlidir ki, günün mövzusu məhz uşaqlar tərəfindən açılsın.

Məsələn: tərbiyəçi uşaqları məşğələyə dəvət edir: “Uşaqlar, gəlin görək bu gün rəsm məşğələsində bizi nə gözləyir?”.

Uşaqlar tərbiyəçiyə yaxınlaşır. Tərbiyəçi:

– Uşaqlar, baxın, oyuncaqlar qonaq gəliblər, gəlin görək onlar nə istəyirlər?

Tərbiyəçi oyuncaq gəlinəyi əlinə götürüb özünə yaxınlaşdırır, bir qədər sonra məşğələnin mövzusunun elan edir:

– Gəlinçik və dostları şənliyə tələsirlər və istəyirlər ki, yoldaşları da onlarla getsin. Lakin artıq araba ilə getmək istəməzlər (araba təsvirini lövhədən asaraq). Uşaqlar, sizcə onları nə ilə yola salmalıyıq? (TDC)

– Düzdür, maşınla (maşın təsviri lövhəyə asaraq). İndi isə mən sizə arabadan maşın təsviri almağın üsulunu göstərəcəyəm, hamı diqqətlə mənə baxsın. Arabanın üst hissəsinə beləcə böyük yarım dairə çəkirəm, biz sizinlə belə topolori, göy qurşağını çəkmişdik. Maşına oxşamaq üçün sizcə daha nə çəkmək lazımdır? (TDC)

– Düzdür, maşının işıqlarını. Onları da biz kiçik yarımdairə ilə bax beləcə çəkirik. Baxın, necə də göbləyin papağına oxşayır. Kim deyər, mənim təsvirim indi nəyə oxşadı? (TDC)

– Düzdür, minik maşınma.

Tərbiyəçi uşaqlardan birini lövhəyə təsviri çəkmək üçün dəvət edə bilər. Belə olduqda uşağa özünə qarşı inam daha da artır. Uşaq yəqin edir ki, o bu təsviri çəkə bilər və daha fəal olur. Təqdim edilən məşğələdə tərbiyəçi müsahibə və təlimdə oyun üsulundan istifadə edir. Məşğələnin giriş hissəsində uşağa verilən sərbəstlik onları fəallaşdırır, uşağa özünə qarşı inam və hörmət artır. Məşğələlərin bu növ təşkili və keçirilməsi zamanı yüksək nəticə əldə edilir.

Digər məşğələ növündə: Tərbiyəçi ovalın dairədən fərqi anlatmaq və oval formasının düzgün təsvirinə nail olmaq üçün didaktik oyun keçirir. Məsələn, məşğələyə (oyuncaq ayı) qonaq gəlib. O çox narahatdır, “gəlinçik” ona bədəni oval formalı olan

oyuncaqlar almağı təklif edib. Kömək məqsədilə bədəni hər iki formada, (dairə və oval formasında) olan oyuncaq təsvirlərdən oval formalı oyuncağın təsviri seçilməlidir. Hər uşağa bir təsvir seçmək təklif olunur. Təsviri düzgün seçən uşaq (oyuncaq ayı) tərəfindən mükafatlandırılır.

§4. Məktəbə hazırlıq qrupunda rəsm fəaliyyəti

Rəsmnin xarakteri.

5 yaşlı uşağın rəsmi daha aydın və dərkətdirici olur. Təsvirdə verilmiş bədii tərtibat, kompozisiya qurumu, forma, rəng uyğunluğu, xarakterik cizgilər tərbiyəçi tərəfindən istiqamətləndirilməklə verilə bilər. Kollektiv iş prosesində görülməli iş haqqında hər uşağın fikri dinlənilir və iş aralarında bölüşdürülür. Özüne nəzarət artdığından uşaq buraxılan səhvi görürək düzəltməyə çalışır. Uşaqlarda sərbəstliyin inkişaf etdirilməsi daha çox iş prosesində əldə edilən təcrübə sayəsində öz düşüncə və fikirlərinin ifadə tərzində sayəsində baş verir. Getdikcə yaradıcı qabiliyyət üzə çıxır, bədii zövq inkişaf edir.

Naxış üzrə rəsm məşğələləri daha səliqəli və zövqlü icra edilir. Bu yaş qrupunun uşaqları məhdud sahədə daxilində naxışları forma və rəngə uyğun düzgün seçməyi və yerləşdirməyi mənimsəyərək naxışlardan düzgün kompozisiya qurmağa çalışırlar.

Süjet üzrə rəsm işləri daha ifadəli və dolğun olur. Əşyanın təsvirində daha xarakterik cizgilərin verilməsinə nail olurlar. Müşahidə qabiliyyəti genişləndiyindən məşğələdən əvvəl mövzu üzrə müşahidə və təhlil keçirilir. Məşğələ prosesində işin sərbəst icrasında öncədən aparılan təhlilin böyük əhəmiyyəti vardır. Mövzu üzrə təhlil əhatəli və səviyyəli aparılırsa iş prosesində uşaq daha sərbəst olar, məşğələ yaradıcı şəraitdə keçər. Məşğələlərdə tərbiyəçi uşaqların etdiyi xırda əlavələrə nəzarət edərək, lazım gəldikdə müəyyən düzəliş və məsləhətlər verərək onları yaradıcılığa istiqamətləndirir. Uşaqlar öz arzu və istəklərini, düşüncələrini təsvir etməyə çalışırlar.

Təsvir texnikasında aldıkları bilik bacarıqlara nisbətən təsvirin səviyyəsi və keyfiyyəti daha yüksək olur.

Rəsm təlim məsələsi. Bir neçə təsviri bir mövzuda verməyə çalışırlar. Təsvirdə əşyanın fərdi xarakter və xüsusiyyətlərini verməyə say göstərilir. Xırda hissələrin təsviri mənimsədilir. Tərbiyəçi çalışmalıdır ki, müşahidə zamanı uşaq təsviri anlasın.

Uşaqlarda təşkilatçılıq xüsusiyyəti və əmək vərdisləri inkişaf edir (özünə xidmət və nəvbətçilik).

Əşyanın təsvirində – ümumidən xüsusiyyə, xarakterik əlamətin verilməsinə diqqət yetirilir. Əşyanın düzgün təsvirində hissə münasibətlərinin düzgün verilməsinə; əsas hissəsini əlavə hissədən ayırmaq, düzgün təsvir ardıcılığını, xarakterik cizgiləri vermə bacarığını mənimsətmək əsas təlim məsələsi kimi qoyulur. Hündür-əlçaq, “böyük-kiçik”, “ağaclar-əvlər”, enli-ensiz, “körpü”, “yol”, “darvaza” çəkməklə hissə münasibətini düzgün verməyə çalışırlar. Mövzudan asılı olaraq təsviri yandan, duruş, oturmuş, əyilmiş vəziyyətlərdə çəkməyə çalışırlar.

Rəng anlayışında tərbiyəçi uşaqlara spektral (qırmızı, yaşıl, sarı, göy, narıncı, bənövşəyi, qəhvəyi), neytral (ağ, qara, boz) rəngdən açıq, tünd, (ağ rəng əlavə etməklə) rənglər almaq mənimsədilir. Uşaqlar olvan, şux, sönük rəng çalarları alaraq rəsm edirlər.

Məktəbhazırlıq qrupunun uşaqlarında müşahidəyə maraq artdığından bu qrupun uşaqları təbiət hadisələrini müşahidə edir, gözəlliyi görür, sevinir və estetik zövq alır. Daha çox əmək, əyləncə və bayram təsvirli rəsmlər edirlər. Bu qrupda tərbiyəçi uşaqdakı fərdi qabiliyyəti və fitri istedadı üzə çıxarmağa çalışır.

Əşyanın düzgün təsvirinə nail olmaq üçün hissələri aydın seçilən əşyalardan istifadə edilir. Uşaqlar naturadan rəsm məşğələlərində təsviri hər tərəfdən görmə imkanı əldə edirlər. Ardınca tərbiyəçi göz yaddaşına görə rəsm işi təklif edir. Əşya müşahidə edildikdən sonra götürülür və uşaq göz yaddaşına görə düşünərək rəsm edir.

Naxış tərtibində məhdud sahə daxilində həndəsi formalardan və nəbati naxışlardan kompozisiya qurmaq mənimsədilir.

Ardınca milli naxış elementləri və milli sərəvətimizi (neft buruqları), milli məşğuliyyətimizi (pambıqçılıq, üzümçülük, atçılıq və s.) əks etdirən naxış elementlərindən ibarət kompozisiya qurmaq mənimsədir. Məhdud sahə daxilində (kvadrat, düzbucaq və s.) “qoç buynuzu”, “buta” və digər milli naxış elementlərindən kompozisiya qurmaq mənimsədir.

Rəngləri və çalarları uşaq sərbəst seçsə də rəng uyğunluqlarının düzgün verilməsinə, naxış elementlərinin yerləşdirilməsinə tərbiyəçi nəzarəti olmalıdır. Rəng duyumunu inkişaf etdirmək məqsədi ilə tərbiyəçi uşağa boş vaxtında rəngsiz şəkilləri rəngləməyi təklif edə bilər.

Məşğələnin effektiv keçməsi üçün tərbiyəçi eyni mövzu üzrə yapma və applikasiya (kompleks) məşğələləri də keçir.

Milli qabların yapılması və ya hazır siluətlər daxilində verilmiş hazır formalardan naxış kompozisiyası qurmaq, applikasiya işi etmək təklif edilir.

Təsvirin rabitəli məzmununda verilməsində, uşaqlara fəza münasibətləri mənimsədilməklə təsviri aşağıda – ön planda, yuxarıda – arxa planda vermək mənimsədir. Uşaqlara təsviri bütün kağız boyu verməklə onların böyük və kiçik planda verilməsini (yerləşdirilməsindən asılı olaraq) izah edir. Bu yaş dövrünün uşaqları artıq özlərini cəmiyyətdə baş verən hadisələrdə, bayramlarda, müəyyən tədbirlərdə, meyvə və tərəvəz yığımında görür və onu təsvirdə verməyə çalışırlar. Təsvirdə hərəkəti vermək, təsvirə fərdilik verir və rəsmi daha da dolğun edir.

Təsvir texnikasında akvarel boya və fırça ilə iş texnikası təkmilləşir, fırçanı bütün xovu ilə işlədərək “gül ləçəkləri”, “yarpaqlar” və s. təsvir texnikası mənimsədir. Bununla yanaşı quaş və rəngli təbaşirle işləmək bacarığı, fırçanın xovu ilə qalın, nazik, dalğavari və dövrü, qırıq xətlərin çəkilmə və rəngləmə texnikası təkmilləşir. Qələmlə düz xətlə təsvirlərin çəkilməsi və səliləli rəngləmə texnikası inkişaf etdirilir. Gəzintidə və s. rəngli təbaşir, kömür və digər təsvir vasitələri ilə iş üsulunun təkmilləş-

məsi nəticəsində uşaqlar daha keyfiyyətli və ifadəli, səviyyəli təsvirlərə nail olurlar.

Programın tədrisi keçilən mövzular

Birinci rübdə fəsil üzrə mövzular keçirilir, əldə edilmiş bilik və bacarıqları möhkəmləndirmək məqsədi ilə böyük qrupun zəngin mövzuları (3-4 məşğələ) təkrarlanır. Bu zaman artıq təsvirdə meyvə və tərəvəzlərin xarakterik cizgilərinin düzgün verilməsinə diqqət yetirilir. Məsələn: almanın növündən asılı olaraq uzunsov (anton) və oval (krım) formada xarakterik cizgilərlə təsvir etmək mənimlənilir. Bir neçə meyvədən natürmort, düzəldib təsvir etmək təklif edilir. Məşğələdə yüksək effektə nail olmaq üçün eyni mövzuda yapma və applikasiya işi də verilə bilər.

Mövzudan asılı olaraq təsvirdə hərəkət, məsələn sərçə müxtəlif vəziyyətlərdə: dənləyərkən (başı aşağı, quyruğu yuxarı) su içərkən (başı yuxarı, quyruğu aşağı) və s. ilk öncə yapılırlar. Bu zaman buraxılan səhflər düzəldilib təhlil edilir (quruluşu, böyük-kiçik hissələr onların forması və s.). Rəsm zamanı tərbiyəçi uşaqları istiqamətləndirərək iş prosesini yada salır, hətta uşaqların yaptıkları quş (əgər keyfiyyətli yapılsa) müşahidə üçün nümayiş etdirilir. Bu zaman uşaq daha böyük həvəslə işə başlayır, sona kimi fəal və sərbəst işləyir. Quşu təsvir edərkən ilk öncə böyük hissə oval çəkilir (kontur xətt üzrə), ardınca dairəvi başı və quyruğu təsvir edilir, sonda təsvir rənglənir. Məktəbəqədər yaş qrupunun uşaqları təsviri fəaliyyət məşğələlərində müəyyən bilik və bacarıqlar əldə etdiyindən yaxşını pisdən seçir, qavrama qabiliyyəti inkişaf edir, müşahidəyə maraq artır. Bu xüsusiyyəti genişləndirmək lazımdır. Tərbiyəçi təbiətdə baş verən dəyişikliklərin əyani olaraq baxılmasını təşkil edir. Bağçanın həyatindəki ağacları müşahidə edərkən onun qamətini, gövdədən çıxan budaqlarını müşahidə etməklə kifayətlənməyərək nazik budaqcıqlar üzərində yerləşən yaşıllığı itirən, müxtəlif (bozuntul, tünd qəhvəyi və s.) rəngə düşən payız yarpaqlarını müşahidə etdirərək payız fəslinin ilk, orta və son ayında baş

verən təbiət dəyişiklikləri haqqında təhlil aparır. Təhlilin tam və dolğun olması üçün tərbiyəçi payız fəslinə aid mənzərə rəsm nümunələrindən istifadə edir. Şəkil üzrə müşahidə aparılır, işin icra ardıcılığı müəyyənləşir.

Məktəbhazırlıq qrupunun uşaqları mövzu seçimində daha sərbəst olur və fəslə uyğun onları cəlb edən düşündürən proses təsvir edilir. Məsələn: "Atam tarlada", "Bacım məktəbə gedir" və s. daha çox əmək mövzusunda məşğələlər keçirilir, kollektiv mövzularda da yer verilir: «Futbol meydançasında» (yaşıl fon kağız üzərində), mövzusunun işləyərək hər uşaq öz sevimli futbolçusunu müxtəlif vəziyyətlərdə təsvir edir. Məşğələ ilk öncə yapma və applikasiya üzrə keçirilərsə bu zaman təhlil etmək, səhvləri düzəltmək imkan əldə edilir ki, nəticədə rəsm məşğələsində uşaqlar daha fəal və anlaşıqlı olurlar.

Naturadan rəsm məşğələlərində: "Sevimli oyuncağım" "Yük maşını", "Minik maşını", "Təyyarə" və s. mövzularda ilk öncə yapma applikasiya məşğələsi, ardınca isə eyni mövzu üzrə rəsm məşğələsi keçirilir.

Dekorativ rəsm məşğələlərində ilk öncə əşyaların təsviri verilir, ardınca müxtəlif formalı naxışlardan kompozisiya qurmaq mənimsədilir. Övvəlcə nümunələr müşahidə və təhlil edilir: "küncərdə", "ortada", "kənarında" terminlərinin mənası anadılmaqla naxış elementlərindən kompozisiyanın qurulmasında istifadə edilir. Tərbiyəçi mövzu üzrə kağızın fonunun seçilməsində, rəng uyğunluğunda uşaqlara yardım etməyə çalışır.

Naxış elementləri kimi payız fəslini əks etdirən pambıq, üzüm salxımı, payız yarpaqları və s. təsvirlərdən istifadə edilir.

Niyət üzrə məşğələlərdə işə başlamazdan əvvəl tərbiyəçi hər uşağın fikrini, düşüncələrini sözləməyə istiqamətləndirir. Lazım gələrsə məsləhət verir, nəticədə təsvir daha dolğun və ifadəli olur. Məsələn: uşaq bina təsvirləri çəkməyə başlayırsa tərbiyəçi verilə bilən əlavə təsvirləri və s. uşaqlar ilə birlikdə aydınlaşdırır.

İkinci rübdə uşaq əşyanın daha aydın və düzgün təsvirini, əşyanın xarakter cizgilərini verməyə çalışır. "Xoşladığım ma-

şın”, “Sevimli kuklam”, «Qar qız», «Şaxta baba» mövzularında rəsm edərəkən başın bədənə və ətraflara nisbətinin daha dəqiq verilməsinə çalışırlar. Təsvirin daha anlaşıqlı olması üçün uşaqlar naturadan çılpaq budaq təsvirini çəkirlər.

Uşaqlara şam ağacının budaqlarını çəkmək təklif edilir, onlar naturaya baxaraq budaqlardan çıxan budaqcıqları və onların üzərində yerləşən nazik iynə yarpaqları çəkməyi mənimsəyirlər.

Dekorativ təsvirdə yeni naxış elementləri kimi şam ağacı budağını forma daxilində təsvir etməyə çalışırlar. Naxışların ritmik və fona uyğun simmetrik yerləşdirmə bacarığının mənimsədilməsi təsvirin daha effektiv olmasına imkan yaradır. Məktəbhazırlıq qrupunda dekorativ rəsm məşğələlərində yapılmış qabların üzərinə naxış vurmağı (gil çubuğu ilə) mənimsəyirlər. Uşaqlar nəbati (güllər, yarpaqlar və s.) və milli (qoç buynuzu, buta və s.) naxış elementlərindən məhdud sahə daxilində tərbiyəçinin nəzarəti altında kompozisiya qururlar. Kənar naxış elementləri məhdud sahə daxilində öncədən təsvir edilir.

Süjet üzrə rəsm məşğələlərində qış mövsümünü, baş verən hadisələri əhatə edən mövzular (“Qış əyləncələri”, “Küçəmizə qar yağıb”, “Qar qız və oyuncaqlar yolka şənliyində” və s.) üzrə məşğələlər verilir. Uşaqlar daha çox sevdikləri nağıl, hekayə və cizgi filimləri üzrə rəsmlər (illüstrasiyalar) edirlər.

Niyyət üzrə rəsm məşğələlərində uşaqlar onları həyəcanlandıran və cəlb edən mövzular üzrə sərbəst işləyirlər.

Üçüncü rüb – yaz fəslində uşaqlarda ətraf aləmə, təbiətdə baş verən hadisələrə maraq artır. Uşaqlar əşya üzrə rəsm edərəkən ilk yaz güllərini, təzəcə tumurcuqlanmış yaz budaqlarını naturadan təsvir edirlər. «8 Mart» Beynəlxalq Qadınlar günü münasibəti ilə “Mən anamı rəsm edirəm”, “Anama gül hədiyyə verdim” mövzusunda rəsmlər edirlər. Təsvirdə hərəkəti vermək məqsədilə, “Gəlinciyim rəqs edir”, “Oyuncaqlar gözməyə çıxıb” mövzusunda işləyərkən təsvirin vəziyyətinin və hərəkətin düzgün rəsm edilməsi üçün ilk öncə eyni mövzu üzrə yapma və applikasiya məşğələləri keçirilir. Hissələri (əli, qolu, bədəni və s.)

hərəkət etdirərkən təhlil aparılır rəsm texnikası və ardıcılığı izah edilir. Bu uşaqların məşğələdə daha sərbəst işləmələrinə səbəb olur. Süjet üzrə rəsm məşğələlərində “Mən anama kömək edirəm”, “Biz Novruz bayramına necə hazırlışıq”, “Yaz gəldi”, “Çömənlikdə yaz gülləri” və s. mövzusunda dala dolğun və ifadəli işləməyə çalışırlar. Təsvirlərində daha çox onları düşündürən, həyacanlandıran məsələləri ətraflı təsvir etməyə səy göstərirlər.

Dekorativ rəsm məşğələlərində milli qablarımız: kasa, dolça üzərində nəbatı naxışları təsvir etmək (gil çubuğundan istifadə etməklə) mənimsədilir. Dekorativ rəsm məşğələsində uşaqlar milli sənətimiz mövzusunda Neft buruğunu naxış elementi kimi verirlər. Milli məşğuliyyətlər: atçılıq, pambıqçılıq, üzümçülük və s. təsvirlərdən istifadə etməklə naxış kompozisiyası qurulur.

Uşaqlar daha sərbəst olur, mövzuya uyğun işlərini öncədən düşünərək planlaşdırırlar.

Dekorativ rəsmini məşğələlərində uşaqlar tumurcuqlanmış budağı, gülləri naxış elementi kimi verirlər.

Niyyət üzrə məşğələlərdə məktəbaghazırlıq qrupunun uşaqları öz arzularını, istəklərini təsvir edirlər; «Uşaq bağçasında nəyi sevdim», «Bağçaya nə hədiyyə vermək istərdin». Təsvirlər müxtəlif ola bilər uşaqlar öz sevdikləri yoldaşlarını, müəllimlərini və s. təsvir edirlər.

Dördüncü rübdə – proqramın keçirilməsi tamamlanır. Lakin uşaq öz mövzusunə bağlandığından hər an o haqda düşünərək ətraf aləmdə mövzu ilə bağlı hadisə və s. olduqda, bunu rəsm etmək arzusunda olur. Tərbiyəçi uşaqlara sərbəst təsvir üçün imkan yaradır.

Məşğələlərin təşkili və keçirilməsi

Tərbiyəçi məşğələdən əvvəl təbiətdə (mövzudan asılı olmayaraq) canlı müşahidə keçirərək, aşyanın quruluşu, əsas hissələrinin forması və bir-birinə nisbəti (böyüklüyü), rəngi və aşyanın təsvir ardıcılığı haqqında təhlil aparır. Aydındır ki, bu proses nə qədər ətraflı və dəqiq aparılarsa təsvir də bir o, qədər

anlaşıqlı və düzgün, səliqəli və zövqlü icra edilmiş olar. Məşğələ prosesində uşaqlara təsvir üsullarının seçilməsində sərbəstlik verilir. Təsvir prosesində uşağın düşüncəsinə müdaxilə edilərsə öncədən planlaşdırılmış iş pozula bilər. Tərbiyəçi yalnız əşyanın düzgün verilməyən hissəsini lövhədə icra edərək göstərə bilər. Təsvir prosesində tərbiyəçi uşaqları fəallaşdırmaq məqsədi ilə məsələn, tülkünün hiyləgər olması, uzunsov dik burnu ilə güclü iyləmə qabiliyyətinə malik olması, quyruğunun şələ olması uşağın diqqətinə çatdırılır. nəticədə məşğələnin sonuna kimi onu tərk etməyən böyük həvəslə uşaq işi icra edir.

Göz yaddaşını inkişaf etdirmək məqsədi ilə tərbiyəçi əvvəlcə mövzu üzrə naturanı müşahidə etdirir və uşaq işə başlarkən onu götürür. Uşaq öz düşüncə və yaddaşına görə təsviri davam etdirir.

Məktəbə hazırlıq qrupunda nümunə kimi uşağa dekorativ sənəd əsərləri təqdim edilir. Uşaqlar milli qablara (gil məşğələlərində özləri yaptıkları) müxtəlif naxışlar (qaz ayağı “dalğa və nöqtə”, qoç buynuzlu “buta”, “yarpaq”, “gül”, və s.) vururlar. Məşğələlərdə uşaqlar “papaq”, “köynək” və paltar siluetləri üzərində müxtəlif naxışları ritmik yerləşdirməyi mənimsəyirlər. 5-6 yaşlı uşaqlar üçün bu iş prosesi bir qədər çətin olduğundan tərbiyəçi yeni keçilən elementi ağ kağız üzərində bir neçə dəfə (üsul tam mənimsədikəndə) çəkməyi təklif edərək məşq etdirir.

Dekorativ təsvirdə naxışların, onların rəng uyğunluqlarının düzgün verilməsinə tərbiyəçi nəzarəti və məsləhəti vacibdir. Lakin, tərbiyəçi elə istiqamətləndirməlidir ki, uşaq özü sərbəst naxışları və rəngləri bir-birinə uyğunlaşdırsın. Bu məqsədlə nümunə üçün fəallaşdırıcı vasitə kimi bir neçə sənət əsəri müşahidə etdirilərkən tərbiyəçi təhlildən sonra nümunələri yığışdırır. Uşaqlar təsəvvürə görə öz bacarıqları səviyyəsində işləyirlər.

Məktəbəhazırlıq qrupunun uşaqları daha sərbəst olar. qurduqları naxışları yoldaşlarına göstərüb məsləhətləşirlər. İş prosesinə nəzarət edən tərbiyəçi uşaqlara buraxılan səhvləri düzəltmək imkanı verir.

Yaradıcı fəaliyyəti inkişaf etdirməklə tərbiyəçi yarış məşğələ keçirir: «rəssam rolunda», «gözlə xalça» mövzusunda işləyərkən hər uşaq çəkəcək naxış haqqında onların simmetrik yerləşdirilməsi, naxışlardan kompozisiya qurmaq haqqında öncədən düşünür, lazım gələrsə əlavə kağız üzərində məşq edir. İş prosesinə nəzarət edən tərbiyəçi müəyyən istiqamət və məsləhətlərini verir. Tərbiyəçi çalışır ki, məşğələ yaradıcı şəraitdə keçsin. İş prosesində fəallaşdırıcı vasitə kimi daha yaxşı işlənmiş naxış rəsmini uşaqlara nümayiş etdirərək naxışların simmetrik yerləşdirilməsi və rəng uyğunluğunu müşahidə etdirir, fikir söyləyir. İş prosesində hər uşaq sərbəst, iş yerindən duraraq yoldaşına və tərbiyəçiyə müraciət edə bilər.

Yarış məşğələdə tərbiyəçi qalibi mükafatlandırır. Əlbəttə, qalibi uşaqlar müəyyənləşdirilir. Yüksək nəticə əldə etmək üçün tərbiyəçi ardınca uşaqların əl işlərindən ibarət sərgi keçirə bilər.

Açıq rənglər texniki bilik və bacarıqların təlimi: 3 il ərzində təsvir vasitələrindən istifadə edərkən müəyyən bilik və bacarıqlara yiyələndiyindən məktəbəqədər yaş qrupu uşaqlarının təsvirləri daha aydın və maraqlı olur. Təsvisdə müxtəlif incəlikləri vermək üçün (palitra üzərində rəngi açmaq, fırçanın xovuna müxtəlif təzyiqlə göstərməklə, nazik və qalın xəttin alınması və s.) uşaqlara istiqamət və məsləhətlər vermək vacibdir, lakin bu, təzyiqlə xarakterli olmamalıdır. Uşaq əmin olmalıdır ki, bunu özü də edə bilər.

Bu qrup uşaqları işi müəyyən edilmiş vaxtda qurtarmalı və öncə özləri çəkdiyi rəsmlərindən baxaraq düzgün qiymət verməyi bacarmalıdır. İş prosesinə nəzarət edən tərbiyəçi uşaqları fəallaşdıraraq onları yaradıcılığa sövq etməlidir. Mövzunu və ierarasını tez qavramaq, iera ardıcılığını sərbəst müəyyənləşdirmək, yaratmaq və keyfiyyətli işləmə bacarığını inkişaf etdirmək və s. bu kimi bacarıqların əldə edilməsi təsvir texnikasında vacibdir. Uşaq bağçasında əldə edilmiş bu bilik və bacarıqları uşaqlar məktəbdə oxuyarkən əmək və rəsm dərslərində tətbiq edirlər.

Məktəbəhazırlıq qrupunda məşğələ 25-30 dəqiqə müddətində keçirilir.

VI BÖLMƏ

YAPMA. HEYKƏLTƏRAŞLIQ SƏNƏTİ

Təsviri incəsənətin növlərindən biri də heykəltəraşlıqdır. Yaradma tarixi 5 min ildən artıqdır. Bizim dövrə qədər gəlib çatmış Misir fironu Ektradot və onun arvadı Nefertitinin portretləri buna canlı nümunə ola bilər. Müəllifi məlum olmayan bu böyük əsərlərdə həyatın nəfəsi hiss olunur.

Məktəbəqədər yaşlılarla yapma işinin xüsusiyyətləri

Təsviri sənətin hər növü uşaqlarda müəyyən keyfiyyətləri inkişaf etdirir. Gil ilə işləyərkən uşaq həcmli əşyaların forması ilə tanış olur və hissələri yaparkən onlarda 2 əllə işləmə bacarığı formalaşır, əl hərəkətləri nizamlanır, xırda barmaq əzələləri inkişaf edir. Nəticədə məkan anlayışı, göz nəzarəti, diqqət inkişaf edir. Yapma uşaq həyatının ən sevimli və hərəkətli fəaliyyət növüdür. Hətta ən kiçik uşaqlarda belə dələni “yedizdirmək” üçün balaca “qozlar” yapmaq həvəsi oyanır. İstənilən yapılmış əl işlərindən oyunlarda tətbiq etmək uşaqların həyat təcrübəsini zənginləşdirir. Yapma işi ilə müntəzəm məşğul olan uşaq daha fəal olur və onda təsvir qabiliyyəti daha yaxşı inkişaf etmiş olur.

Plastiklik, forma və hərəkətin verilməsi - yapmanın əsas ifadə vasitəsidir. Əşyanı müşahidə etdirərkən onun forması ifadəli tərzdə çatdırıldıqda əşya haqqında düzgün qavrayış formalaşır. Obrazın ifadəli mənimsənilməsi uşağı çox vacib xüsusiyyətlərin estetik hissini inkişafına gətirir.

Uşaqda əşyanın gözəlliyin mənimsəyərkən “yaxşı əsəri”, “pisdən” seçmək onun səbəbini qavramaq görmək bacarığı inkişaf edir, rəsmə və applikasiyaya nisbətən yapma işində (gil, plastik olduğundan) hərəkəti daha asan verməyi bacarır.

Böyük qrup uşaqları təbiətdə olarkən hər hansı bir qozada və ya budaqda fərdi fantaziyasına uyğun nəyəsə oxşarlıq tapır.

Belə açılışlar uşaqlarda yaradıcı qabiliyyəti daha sürətli inkişaf etdirir. Yalnız 3 yaşından sonra uşaqlarda ifadəli təfəkkür formalaşdıqda yaradıcı qabiliyyəti inkişaf etdirmək daha məqsədəuyğundur. Bu yaş dövrü uşaqları böyüklərin yaptıklarını maraqla izləyərək nə isə etmək arzusunda olurlar. 4-5 yaşlı uşaqlar yapma üsullarını mənimsədikcə əl işləri daha aydın və başa düşülən olur. Yapma işində müəyyən bilik, bacarıqlar əldə etdiyindən bir neçə heyvan, oyuncaq və sadə əşyaları yapmağı mənimsəmiş olurlar. Ən əsası özlərinin və yoldaşlarının işinə estetik qiymət verməyə çalışırlar. Nəticədə bu yaş dövrünün uşaqları əşyanın bir sıra xarakterik əlamətlərini yapmağı bacarırlar. Böyük məktəbəqədər yaşlı uşaqlar öz düşüncələrinə görə mövzular seçməyi xoşladığından arzu və istəklərini, çox vaxt həyat həqiqətlərini yapma vasitəsilə ifadə edirlər. Təربiyəçi seçilən mövzuların məzmununa nəzarət etməlidir ki, nəticə sevindirici olsun.

Məktəbəqədər yaşlı uşaqlar üçün oyunun əhəmiyyəti böyük olduğundan məşğələdə oyun situasiyası yaratmaq vacibdir.

Yapma avadanlığı və vəsait

Yapma məşğələlərində uşaqların müvəffəqiyyəti ən çox məşğələlərdə tətbiq olunan vasitələrdən asılıdır. Tətbiq edilən vəsait uşağın fiziki inkişaf və imkanlarına uyğun olmalıdır.

Gil – Bütün yaş dövrləri üçün ən yararlı yapma vasitəsidir. Ən kiçik yaşlı uşaqların istifadəsinə yararlı olmaqla yanaşı zişansızdır. Əsl keyfiyyətli gil ağ rəngli, yumşaq və plastik olur. Gil peçlərdə bərkidildikdə parçalanmır. Yapılmış əşya azca quruduqdan sonra üzərini cilalamaq və gil çubuqu ilə naxışlamaq mümkündür. Dekorativ əşya yapılanda küllük vurmaya yerdə bir həftə müddətində qurudulur, bundan sonra 6-7 saat bişirilir (bərkidilir) növbəti gün çıxarılır. Gil qırmızı rəng alır. Digər mətbəx peçində gili bərkitmək bişirmək mümkündür. Lakin, bu, keramika olmayacaqdır.

Plastilin – Bu süni yolla hazırlanmış yağlı və boyası olan plastik maddədir. Möhkəm olduğundan istifadədən öncə isidib,

əzmək və ya ilıq suda yumaq məsləhətdir. Plastilin rəngli həmcins maddədir. Plastilin rəngli olması əşyanın həqiqi rəngini verməklə onun daha ifadəli olmasına gətirir. Rəngli plastilini qarışdıraraq digər rəngə uyğun rəng almaq mümkündür.

Suya batırılmış barmaqla hamarlandıqda üzəri cilalanmış və parıltılı olur. Hazır məhlulu suda qızdırılmış muma batırmaqla uzun müddət (illərlə) saxlamaq mümkündür. Bu proses bir qədər mürəkkəb olduğundan yalnız tərbiyəçi tərəfindən etmək məsləhət görülür.

Xəmir – Yeməyə yararsız olan undan yapma işində istifadə etmək mümkündür. Bu ələ xoş gələn yumşaq, plastik bir vəsaitdir və kiçik məktəbəqədər yaşlı uşaqlar üçün istifadəsi daha məqsədəuyğundur.

Yapma işi üçün xəmirin hazırlanması:

I variant: 1 stəkan una 1 stəkan duz əlavə edilib yaxşıca qarışdırılır, üzərinə 1 çay qaşığı marqarin və rəngli quaş əlavə edilərək 1,3 st su qatılır. Quası qurumuş flamastr ilə əvəz etmək mümkündür. Saçaqları (flamastr) marqarin yağı ilə suda qaynadıb çıxarılaq un əlavə edilib, cold xəmir yoğrulur. Xəmir ələ yapışarsa, yenə unda fırladılır. Bu qayda bir neçə gün qalmış xəmiri təzələmək üçün də istifadə edilə bilər.

II variant: 1 stəkan suyu 1 xörək qaşığı marqarinlə qarışdırıb 1 çimdik duz və boya əlavə etmək, qaynadıb soyutduqdan sonra 3 st un əlavə edib tez xəmir yoğurmaq. Bu xəmir kütləsini tez işlətmək məsləhətdir. Qurumuş fūquru quaş boyası ilə rəngləmək mümkündür.

Qum – Yaş qum bütün yaş uşaqlar üçün sevimli yapma materialıdır. O, çox maraqlı, ifadəli silueta malik xırda hissələrsiz nəhəng fiqurlar yapmağa imkan verir.

Qar – Qışda mülayim havada yenice yağmış qardan qar adamı, dovşan, qar qızı və böyük ifadəli fiqurlar yapmaq mümkündür. Qarla işləyərkən uşaq daha sərbəst olur, fantastik obrazlar yaradır.

Kağız – Əl altında heç nə olmadıqda uşaqlar isladılmış qəzet, kağızlardan (buna yapışqan da əlavə edilir) istifadə edə bi-

lərlər. Bu üsulla meyvə, tərəvəzlər, heyvan və başqa mürəkkəb olmayan yapmalar verilir. Qurumuş oyunaqlar quşla rənglənilir və üzərindən lak, kley və ya parafin çəkilir. Bu üsuldən yapma zamanı plastilinə qəəət etmək məqsədi ilə istifadə etmək olar.

Köməkçi vəsaitlər. Bura daha çox möhkəmləndirmək məqsədilə yapmanın gövdəsi (skileti) rolunu oynayan ensiz taxta çubuqları: qoz, fındıq qabıqları, balıq qulaqları, meyvə və tərəvəz tumları və.s lazım olduğundan tərbiyəçi öncədən bu vəsaitləri əldə edib xüsusi ayrılmış yerdə istifadəyə yararlı vəziyyətdə saxlamalıdır.

Təchizatı – Kiçik məktəbəqədər yaşlı uşaqlar yapma lövhələri üzərində işləyirlər. Böyük məktəbəqədər yaşlı uşaqlar isə xüsusi dəzgah üzərində işləyirlər. Yapılan əl işi bu dəzgahın sayəsində firlandığından uşaq öz işini hər tərəfdən müşahidə edərək lazımı düzəlişləri verə bilər. Yaparkən xırda və xarakterik hissələri vermək üçün çubuqlardan və gilin artığını götürmək üçün gil bıçaqlarından istifadə olunur. Məşğələlərdə istifadə edilən vəsait və avadanlıq müəyyən dərəcədə əhəmiyyət daşıyır.

§1. Körpələr qrupunda yapma fəaliyyəti

Yapmanın xarakteri və təlim məsələsi

Məktəbəqədər yaş dövrünün uşaqları fəal psixi və fiziki inkişafı xarakterizə olunur. Əl hərəkətləri, göz nəzarəti yaxşılaşır əlin xırda əzələləri inkişaf edir ki, bu da uşağa daha mürəkkəb hərəkət etmək imkanı verir. Uşaq xırda əşyaları görmək və onları müşahidə etməyə başlayır. Ətraf aləmin mənimsənilməsi uşaqda ünsiyyətə tələbatı artırır və o çoxlu suallar verməyə başlayır.

Nitq ünsiyyətə aparıcı vasitədir. Uşaq düşüncə və əqli fəaliyyətin sayəsində yeni üsulları mənimsəyir. 4 yaşında ən vacib əməliyyatı tutuşdurmağı mənimsəyir.

“Tutuşdurma” hər cür düşüncə və dərk etmənin əsasıdır. (K.D, Uşinski) 5 yaşına çatmış uşaqlar müşahidəyə malik olurlar, onlarda diqqət və qavrayışa meyillilik inkişaf edir. Oyun,

əmək, təsvirçilik fəaliyyəti, kiçik məktəbəqədər yaşlı uşaqlarda yaradıcılığı inkişaf etdirir.

Bu yaşlı uşaqlar üçün yapma məşğələləri (təsvirə qədər ki dövrdən düşünülmüş təsvirə keçmək) ilk pillə sayılır. 2-3 yaşlı uşaqlarla yapma məşğələlərində tərbiyəçinin qarşısında aşağıdakı vəzifələr durur.

- Yapma məşğələsinə uşaqlarda maraq oyatmaq.
- Gil ilə tanışlıq və ondan istifadə qaydalarını mənimsətmək.
- Yapma işində sadə priyomların mənimsədilməsi və uşaqların təsvirə gətirilməsi.
- Sadə formalı 1 hissəli əşyaların yapılması.

Yapma lövhəsinin üzərində gili irəli geri hərəkət etdirməklə "konfet" "kolbasa" yapmaqla kuklanı qonaq etmək mümkündür. Tərbiyəçi üçün qarşıya qoyulmuş əsas məsələni həll etmək imkanı yaranır. Sadə yapma üsulları mənimsədikcə real əşyaları yapma imkanı əldə edilir. Uşaqların inkişafı cənilik təşkil etmədiyindən çox sadə bir üsulu bir il ərzində çətinliklə mənimsəyən uşağın da olması mümkündür.

Proqramın tədrisi. Keçirilən mövzular:

2 yaşlı uşaqların keçdiyi mövzular çox sadə və primitiv olur. "Kötük", "kolbasa", "qələm", "çubuq", "halqa", "təkər", "alma", "peçenye", "qoğal", "qar adamı", "gəlin yatmaz" və s. Təsvirə qədərki dövr təxminən belə keçir. İlk əvvəl tərbiyəçi yumşaq gili nümayiş etdirərək onun xüsusiyyəti ilə tanış edir: gil plastiki onə təsir etməklə müxtəlif formaya salmaq olar. Lakin, yapılacaq əşya uşaqlara tanış və sadə olmalıdır. Məsələn: "top" ardınca böyük, kiçik toplar" və nəticədə "gəlin yatmaz" (böyük kürənin üzərində kiçik kürə qoyulur) göz və ağız tərbiyəçinin köməklili ilə gil çubuğu ilə çəkilir. Yaxud "kötük", "qələm", ardınca "qırıcı təyyarə" (iki hissəli bir əşya) yapılır. Sadə olduğu üçün uşaqlar buna çox həvəslənirlər. Gili əlinə almış uşaq onu

əvvəlcə əzir (ləvhənin üzərində və ya əli ilə iki ovucunun arasında) ondan gil parçası qoparır əlində vərdənələyir nə işə yapmağı düşünür, ardınca ayırdıqlarını birləşdirir və s. Demək olar ki, gil ilə oynayır. Bəs bu uşağa nə verir? Uşaq əyani olaraq gilin xüsusiyyəti ilə tanış olur, gil ilə davranış qaydalarını mənimsəyir və s. Bu vaxt tərbiyəçinin qarşısında duran vəzifə uşağın əl hərəkətlərini nizamlamaq və uşağı düşünülmiş təsvirə gətirməkdir. Bunun üçün sadə yapma priyomlarını, "irəli-geri" vərdənələməni mənimsətməklə uzunsov (silindrik) formada yapmalar; dövrü hərəkəti mənimsəməklə küre formasında yapmalar mənimsədilir.

Qrupdakı uşaqların yaş səviyyəsindən və fəallığından asılı olaraq (həvəs göstərən uşaqlar varsa) tərbiyəçi onlarla fərdi olaraq daha dərinləşdirici priyomlar keçirə bilər: "Topu" yastılada-raq "yayma", "tort" almaq, "çubuğun" uclarını dairəvi qatlayıb "halqa almaq" və ya böyük kürenin üzərinə kiçik küre qoyaraq "qar adamı" almaq və s.

Məşğələlərin təşkili və keçirilməsi metodikası

İlk məşğələlər könüllü, həvəs göstərən 4-6 uşaqla keçirilə bilər. Yarım dairəvi düzülmüş stollarda uşaqlar tərbiyəçi ilə qarşı-qarşıya otuzdurulur. Tərbiyəçi uşaqların gözü qarşısında emosional halda izah edərək, məsələn: "kök" yapır və elə o an "oyuncaq dovşanı qonaq edir". Dovşan kökə baxıb tərifləyir: "İndi onu ləzzətlə yeyəcəyini" (tərbiyəçi dovşanın dili ilə) deyir: Uşaqlar həvəslə işə başlayır. Növbəti məşğələdə tərbiyəçi uşaqlara müraciətlə: "Uşaqlar, gəlin çay dəsgahına dəvət olunmuş oyuncaqlara şirnilər yapaq. Əvvəlcə əlimdəki gili yumrulayıram, sonra onu 2 ovucumun içində əzərək yastılayıram və peçenyə alıram (Tanış əşyadan yeni əşyanın alınması). Daha sonra bu üsulla şirin qoğal, tort alıram."

Uşaqlar da eyniliyi təkrarlayır və yaptıkları şirniləri çay dəsgahına dəvət olunmuş qonaqlara paylayırlar.

Tərbiyəçi: – Uşaqlar gəlin oyuncaqlara kolbasa hazırlayaq, axı onlar acıb. Oyuncaqlar kolbasa və bublik yeməyi xoşlayırlar.

Uşaqlar sadə formalı əşyaları yapırırlar. Tərbiyəçinin izahı emosional olmalıdır ki, uşaqlarda maraq və fəallıq yaransın. Bu zaman nəticə də müsbət olar. Kiçik qrupda məşğələdə əsasən əyani məlumat və təkrarlama məşq üsulları tətbiq olunur. Nümayiş xarakterli həvəsləndirici məşğələlərdən sonra: – Siz də bunu edə bilərsiniz? “Çil-çil toyuğun” yumurtasını almaq üçün əvvəlcə gil parçasını əlimdə yumşaldıb sonra 2 ovcum arasında beləcə yumrulayıram və qoğala oxşar yumru alıram. Sonra onun bir tərəfini irəli-geri vərəndələyib baxın. “Çil-çil toyuğun” yumurtasını yapırım. Çətinlik çəkə biləcəksən uşağa: Vüqar, göstər görüm sən yumurtanı necə yapacaqsan? Mövzunun qoyulması bu yaş uşaqları üçün olduqca əhəmiyyətlidir. Əsasən oyun xarakterində keçirilən bu mövzuların məzmunu uşaqlar tərəfindən başa düşülən olmaqla, maraq oyadan, arzularına uyğun başa düşülən olmalıdır.

§2. Orta qrupda yapma fəaliyyəti

Yapmanın xarakteri, təlim məsələsi.

Orta qrupda təlim məsələləri bir qədər mürəkkəbləşir. 3-4 yaşlı uşaqlar əsas formaları əmələ gətirən hərəkətləri mənimsəməli və ondan sərbəst istifadə etməlidir. Yəni, uzunsov (dirək, qələm və s.), kürə (qoz, top və s.), yastı disk (yayma, peçenyə və s.) formalı əşyalar yapmağı mənimsəyirlər. Ardınca bir-birindən qısa çubuqlardan halqa qoğal (təkər və s.) forması alaraq böyükdən kiçiyə doğru “piramida”, “qala” yapırırlar. “Çubuqdan” “halqa qoğal almaqla”, tanış əşyadan yeni əşya alma texnologiyası mənimsənilir. İlin sonuna kimi bir neçə hissəli əşyanın: “qırıq təyyarə”, “halqa qala”, “yatan-duran” “ayı,” “dovşan”, “pişik.” “göbəlök “ və s. sadə iki hissəli bir əşyalar yapır.

Əşyaları yaparkən uşaqlarda sevinç və özünə inam hissi oyanır. lakin barmaqlar arasına əlaqə olmadığından forma dəqiqliyi olmur. birləşən hissələr möhkəm olmur. Gil ilə iş zamanı gigiyenik tələblərə riayət olunmur, məşğələlər daha çox möhkəmləndirmə məqsədi daşıyır. Təlim məsələsində əsasən uşaqlarda

yapmaya həvəs oyatmaq, onlarda estetik hisslərin oyanması və yapma işində əşyanın forması və böyüklüyünə diqqətin yönəldilməsi, gil ilə iş texnikasının mənimsənilməsi nəzərdə tutulur.

Proqramın tədrisi. Keçilən mövzular

Müasir təlim texnologiyasına əsasən məşğələnin mövzu seçimi uşaqlarla birlikdə müəyyənləşdirildiyindən proqram tələbi rüblərə bölünə bilər, günün mövzusunun qoyulması uşağın arzu və istəyindən asılı olmaqla yanaşı, bilik və bacarıq səviyyəsindən də asılı olaraq bir rübdən digər rübə keçə bilər. Hər halda hər rübün öz proqram tələbi müəyyən olunmuş vaxtda yerinə yetirilməlidir.

İlk I rüb məşğələlər (2-3) təkrar məşğələlər olduğundan möhkəmləndirici xarakter daşıyır. Mövzu tanış olduqda, uşaqlar daha sərbəst olur, iki əl ilə işləyərək formanı daha aydın və səliqəli etməyə çalışırlar. Növbəti çətin mərhələ (bu yaş dövrü üçün) tanış əşyadan yeni əşya almaqdır. Məsələn, çubuğu dairəvi qatlayaraq (ucları bir-birinin üzərinə qoymaqla) səliqə ilə birləşdirmək əl hərəkəti ilə (barmaqlara) aparılır və göz nəzarəti həyata keçirilir. Bu iş texnikası tam mənimsənilmədən sonra küvrə formalı əşyalar yapılır. Gil parçası iki ovuc arasında (və ya gil lövhəsinin üzərində) dövrü hərəkətlə vərdənələnir. Əsas məqsəd uşağın diqqətini alınmış küvrə formasını iki ovuc arasında yastılamaqla dairə disk formasının alınmasına yönəltməkdir. Böyük, kiçik küvrələrdən iki – böyük, kiçik dairə disk formasını almaqla iki mərtəbəli top yapmaq mənimsənilir.

II rübdə dairə disk formasında daha mürəkkəb yarımlar: bəzəkli tort və peçenyalar, iki müxtəlif formadan (silindir və yastı dairə disk formasında) göbəkəçək yapmaq mənimsənilir, yəni, artıq uşaqlar iki müxtəlif mənimsənilmiş yarımdan (peçenye və çubuq) bir yarıma alırlar.

III rübdə ayrı-ayrı formaları bir-birinə birləşdirmək çətin olduğundan, tərbiyəçi uşaqlara (birləşən hissəni) sıgallama, hamaralama priyomları öyrədir. Uşaqlara iki hissədən ibarət "qırıq təyyarə",

böyük, kiçik dairələrdən ibarət müxtəlif oyuncaqlar (qulağın fərqi-ni verməklə "pişik", "dovşan", "ayı") yapmaq mənimsədilir. Bu zaman tərbiyəçinin köməyi vacibdir (birləşən hissəni yapışdırarkən). Tədrisən yapma prosesində barmaqla iş texnikası təkmilləşir, pişiyin, ayının qulaqları çimdikləmə vasitəsilə baş hissədən alınır.

III rübdə daha mürəkkəbliyə nail olmaq mümkündür. Uşaqlar şəkərbura yaparaq («Novruz töhfələri» mövzusunda) dairə disk formasını ikiqat bükərək, uclarını basmaqla bir-birinə birləşdirməyi mənimsəyirlər. Tərbiyəçinin köməyi ilə şəkərbura-ya naxış vurulur.

IV rüb. Bu rübdə əldə edilmiş biliklər möhkəmləndirilir və uşaqlar öz arzularına əsasən mənimsədikləri mövzularda işləyirlər.

Məşğələnin təşkili və keçirilməsi metodikası

Orta qrup məşğələləri artıq ümumqrupla keçirilir. Lakin, məcburiyyət olmamalıdır. İşləməyən uşağa oyun guşəsində müəyyən tapşırıq və ya sərbəst iş vermək olar. Məşğələyə qədər səhər fəaliyyətində tərbiyəçi mövzu üzrə oyun keçirə bilər. Məsələn, «torbada nə var?». Uşaq yapılacaq əşyanı əlinə götürür (torbanın içərisində) və ona toxunaraq əlini üzərində gəzdirməklə əşyanın adını müəyyənləşdirir. Bu gələcəkdə məşğələ prosesində həmin əşyanın yapılmasına müsbət təsir göstərir. Bunu məşğələ prosesində də etmək olar. Tərbiyəçi formaca oxşar oyuncaqları torbada yerləşdirərək uşaqlara oradan çıxan oyuncağı yapmağı təklif edir.

Digər halda uşaqlar oyuncaq guşəsində oynayarkən tərbiyəçi: «Uşaqlar, oyuncaqlarınız acıb, gəlin onları çay süfrəsinə qonaq edək. Kim deyər, çay süfrəsinə nə qoyulur?» və uşaqlar çay şimiləri (konfetləri), tort və peçenyalar yapırlar. Hər hansı bir yeni formanın alınması çətin olduğundan tərbiyəçi uyğun olaraq əvvəl mənimsədikləri formanı yapdırır, ardınca həmin formadan yeni forma alınır. Nəticədə uşaq yorulmur və bu iş üsulu onda yaradıcı hisslər oyadır, gələcəkdə, yuxarı qruplarda bu mühüm əhəmiyyət daşıyır. Orta qrup məşğələlərində tərbiyə-

çi əsasən əyani məlumat və təkrarlama məşq üsullarından istifadə edir. Çünki bu yaş dövrünün uşaqları lazımi bilik bacarıqlara yiyələnmişliklərindən tərbiyəçi əyani surətdə nümunəni müşahidə etdirməli və onu uşaqların gözü qarşısında izah edərək yapmalıdır. həmçinin bir məşğələdə qarşıya qoyulan məqsədə nail olmadıqda, mövzunun adını dəyişməklə eyni formanın yapılmasını növbəti məşğələdə də təkrarlatmalıdır. Məsələn, keçən məşğələdə tərbiyəçi uşağa oyuncaq gəlinyatmaz yaptırsa, növbəti məşğələdə onlar oyuncaq ayı və s. yapirlar.

Orta qrupda məşğələnin müddəti 15-20 dəqiqə olur. məşğələnin sonuna yaxın tərbiyəçi işi tamamlamağı təklif edir. Uşaqlar (və ya tərbiyəçi) işlərini bitirdikcə adları qeyd olunmuş xüsusi lövhələri işlərinə taxaraq yapma lövhəsində onun üçün ayrılmış (hər uşağa ayrılmış guşədə meyvə və ya tərəvəz şəkli olur) xüsusi yerlikdə yerləşdirir. Yekunda tərbiyəçi uşağın adını çəkmədən müəyyən göstərişlər (işin səhvlərini göstərməklə) verir, yaxşı işlərin isə müəllifləri qeyd olunur və bir daha uşaqlara bu günkü məşğələdə fəal işlədikləri üçün təşəkkür edərək, hər məşğələdə belə fəal olmağı arzulayır.

Mövzudan asılı olaraq tərbiyəçi yekunu müxtəlif variantlarda bitirə bilər. Məsələn, oyuncaqlara yapılmış tortları paylayır və ya yaptıkları oyuncaq yapmaları (təyyarə, gəlinyatmaz və s.) guşədəki oyuncaqlara hədiyyə edə bilər.

§3. Böyük qrupda yapma fəaliyyəti

Yapmanın xüsusiyyəti, təlim məsələsi.

Həyatın 5-ci ilində artıq yapma işində müəyyən bilik və bacarıqlar əldə edildiyindən uşaqlar daha fəal olurlar. Uşaqlar əşyanın əlamətini verməyə çalışırlar ki, nəticədə yapmanın keyfiyyəti yaxşılaşır. Tərbiyəçinin izahını daha da diqqətlə dinləyirlər. Lakin hissə münasibəti düzgün verilmir, hissələr keyfiyyətli birləşdirilmir. Səbəb yapma üsullarının kifayət qədər mənimsənilməməsi, əşya haqqında düşüncənin kifayət qədər olmamasıdır.

Yapma işinin təlim məsələsində tərbiyəçinin qarşısında duran əsas vəzifələr.

Yapma məşğələlərinə dözümlü maraq tərbiyə etmək, sərbəstliyi, əl hərəkətlərinə nəzarəti artırmaq, düşüncə və təfəkkürü, fəallığı inkişaf etdirmək, yaparkən bütün barmaqlarla işləməyi mənimsətmək, əşyaların forması, onun quruluşu, hissələri və onların düzülüşü haqqında düşüncəni inkişaf etdirmək, onu yapma işində vermə bacarığına nail olmaq. Məs: oyunağı yaparkən burada yerləşən göz, qaş, ağız və s. vermə bacarığının mənimsədilməsi. Bu yaş uşaqlarda formanın estetik qavrayışı, hissə münasibətinin, simmetriyanın ritminin hissi inkişafıdır. Yaradıcı qabiliyyəti inkişaf etdirmək məqsədi ilə niyyət üzrə məşğələlər keçirir. Mövzu seçimində və işin planlaşdırılmasında uşaqlara sərbəstlik verilir, yapma texnikasına tələblər artır. Hər hansı bir əşyanı yaparkən formanın alınmasında barmaq uclarından istifadə edilir, hissələri birləşdirərkən yaxına, hamarlama, sığalmaq kimi priyomları mənimsədilir.

Programın tədrisi keçilən mövzular

I rübdə: Əldə edilmiş bilik və bacarıqları möhkəmləndirmək məqsədi ilə təkrar məşğələlər keçirilir. Lakin, tərbiyəçi formanın daha dəqiq alınmasına, xarakter cizgilərin verilməsinə, bunun üçün də yapma zamanı barmaqlarla işləməyə sövq edir. Kökün (konusvari forma) alınması çətin olsa da barmaqlarla işləməklə buna nail olmaq olar. “Qırıncı toyqar”, “gəlin yatmaz”, “oyunaq pişik”, “oyunaq ayı”, “eucə” və s. Beləliklə, I rübün sonuna kimi tanış mövzuda, tanış əşyaları yaparkən yapma üsulları təkmilləşir, forma və əşyaların əlamətləri dəqiqləşir və daha aydın olur.

II rübdə: Dekabr ayından başlayaraq yaparkən kombinasiya və bütöv üsulla yapma işi keçirilir. Məsələn, Ördəyin baş hissəsindən dimdiyinin dartılaraq alınması, bədənin hissələrindən quyruğun dartılaraq plastik üsulla alınması, oyunaq dovşanın yan görünüşünün qurama üsulu ilə (böyük və kiçik ovalardan ibarət baş və bədən) yapılması, öndən oval bədənli “oyunaq ayı”, üçü

bir-birindən kiçik dairələrdən ibarət "qar adamı", uzun paltarlı "qar qız" və s. mövzuda yapma işləri mənimsədilir. Lakin, uşaqlar gil parçasını hissələrə bölməkdə çətinlik çəkdiyindən tərbiyəçi nəzarəti və istiqamətləndirmə vacibdir. Xırda hissələri yapmaqla tərbiyəçi uşaqları gil çubuğundan istifadə etməyə, sövq edir.

III rübdə: Barmaqlarla iş texnikası təkmilləşir. Uşaqlar hər hansı bir oyunağı və s. yaparkən xırda hissələri almaq üçün dartma, çimdikləmə, basma priyomlarını mənimsəyirlər.

Oyuncaq balıq plastik üsulla yapılır. Ön tərəfdən baş barmaqlarla yumrulandır, quyruğu dartmaqla, bel üzgəcləri çimdikləməklə, pulcuqları, ağızı, gözü gil çubuğu vasitəsi ilə alınır. Ardınca oyuncaq cücə bütöv üsulla yapılır. Cücənin başı bütöv gil parçasından dartılır. Dimdik və quyruq çimdikləmə vasitəsi ilə alınır. Cücə yapılmış dayaq üzərinə qoyulur.

III rübdə uşaqlar Novruz bayramı ilə əlaqədar yəmələr edirlər. "Novruz xonçası" üçün qoz, fındıq, yumurta, paxlava və şəkərbura və s. yapirlər. Şəkərburayı almaq üçün dairə - disk forması alınır və 2 qat qatlanaraq qıraqları çimdiklənir. Gil çubuğu vasitəsilə naxışlar qoyulur. Bu rübdə uşaqlar qablar yapirlər. Silindr formasından baş barmaqla basaraq stəkan, dairə - disk formalarında, nəlbəki, şoraba qabı və s. yapirlər. Yapılmış qablara gil çubuğu vasitəsi ilə sadə naxışlar qoyulur. (nöqtələr, qırıq və dalğavari xətlər, qırıq xətlərdən ibarət qaz ayağı naxışı). Nəticədə uşaqlarda ritmin simmetriyanın hissi inkişaf edir, fəalliyət artır. Uşaqlar işi gözəl etməyə, tamamlamağa çalışırlar.

IV rübdə: Yay mövsümündə mənimsənilmiş bilik və bacarıqları möhkəmləndirmək imkanı yaranır. Uşaqlar il ərzində işlədikləri mövzuları böyük həvəslə yapirlər. Tərbiyəçi oxşar üsullu digər əşyalar və oyuncaqları yapmağı təklif edə bilər. Siçan, kirpi, qabda meyvələr, qab-qacaq mağazası və s.

Niyyət üzrə məşğələlərdə uşaqlar il ərzində mənimsədikləri mövzuda sərbəst yəmələr edə bilirlər. Nəticədə, uşaqlarda yaradıcılıq qabiliyyəti və fantaziya inkişaf edir.

Böyük qrupda yapma məşğələlərinin təşkili, keçirilmə metodikası

Həyatının 5-ci ilində uşağın psixi inkişaf səviyyəsi yüksəlidir. Bu yaş dövrü uşaqları ilə yapma məşğələləri keçən tərbiyəçi əşyanın hissələrinin müşahidəsini təşkil edir. Qəbul olunmuş ardıcılığı saxlayaraq ilk öncə əşyanın bütövlükdə qavranılması, ardınca onun ayrı-ayrılıqda hissələrinin forma, rəng və əlamətlərinin qavranılması, sonda əşyanın bütövlükdə qavranılması təşkil olunur. Öyanı olaraq əşyanın (oyuncaq və s.) müşahidəsi keçirilərkən ona toxunmaq imkanı verməklə daha yüksək nəticə əldə etmək mümkündür. Bu məqsədlə tərbiyəçi: "Uşaqlar gəlin oyuncuq ördəyi ovcumuza götürək və onunla yaxından tanış olaq ki, bala ördəkləri ana ördəyə oxşar yapa bilərsiniz".

Bu zaman oyun situasiyası yaratmaq daha məqsədəuyğundur. Məşğələyə başlayarkən "10 balaca ördəklər" mahnısını dinləmək (ördəyin hərəkətlərini təqlid etmək) daha məqsədə müvafiqdir.

Əşyanın müşahidəsi zamanı tərbiyəçi təsvir üsulunu göstərir. Uşaqlarda təqlid etmə arzusu yüksək olduğundan bu təlim üsullarının tətbiqi uyğun və münasibdir. Lakin bu üsulun daimi tətbiqi uşağı fəaliyyətsizliyə gətirə bilər.

Öyrədici məşğələlərdən sonra "hissə ilə göstərmə" daha məqsədəuyğundur. Bu uşağı düşünməyə sövq edir və uşaq daha sərbəst olur. Əksər hallarda sual-cavab vasitəsilə tərbiyəçi işin icrasını yada salır və istiqamətləndirir.

Müşahidə ayrılmış vaxt çərçivəsində aparılmalı, uşaqlarda həvəs sönməmiş işə başlamaq məsləhətdir. 4-5 yaşlı uşaqlarda yapma keyfiyyəti barmaq əzələlərinin inkişafından asılıdır. Bunun üçün də yapma zamanı oyun çalıışmaları vermək məqsədəuyğundur. Məsələn: "Uşaqlar gəlin barmaqlarımızla göstərək görək qazlar necə edir? Bəs balaca Toplan (it) milçəkləri necə tutur? İndi gəlin görək bizim əllərimiz necə işləyir? Barmaqlarımızı yumuruq və əllərimizi dövrü hərəkət

etdirərək onların necə müxtəlif istiqamətə dönməyini göstəririk. Boş vaxtlarda "Toxunduğun nədir?" oyununu keçirmək məsləhətdir. Böyük qruplarda uşaqlarda dairə və oval formaları haqqında biliklər formalaşdığından oval bədənli dovşan, pişik, qoyun və s. oyuncaqlar yapılı və bir süjet xəttində birləşdirilir. Məsələn: "Ev heyvanları dostluq edirlər", "Qoyunun belində xoruz oturmuşdur", "Balaca Toplanla Məstan cücələrin dalınca qaçirlar" və s. Məşğələ 15-20 dəqiqə müddətində keçirilir. Yekunda keçirilən analiz edilir və əl işləri növbəti yapma məşğələlərinə qədər qəbul otaqında yerləşdirilir.

§4. Məktəbhazırlıq qrupunun yapma fəaliyyəti

Yapmanın xüsusiyyəti və təlim məsələsi:

Bu yaş dövrünün uşaqları (5-6) yapma işində müəyyən bilik və bacarıqlar əldə etdiyindən daha sərbəst işləyərək səliqəli yapmağa cəhd edirlər. Əl əzələləri, qığırdaqlar inkişaf etdiyindən yapma priyomlarından daha səmərəli istifadə edə bilirlər. Psixoloji dəyərlər nəticəsində yaddaş inkişaf etmiş, diqqət daha davamlı olmuşdur. Artıq yapmazdan əvvəl uşaq ilk öncə formanı və yapma üsulunu düşünür, işini planlaşdırdıqdan sonra yapmağa başlayır. Göz nəzarəti artdığından, əl hərəkəti daha dəqiq olur. Buna baxmayaraq əşyaların əlamətinin və xırda hissələrin verilməsi uşaq üçün hələ də çətin olaraq qalır. Təsəvvürün, müşahidənin göz nəzarətinin inkişafı fantaziyanın, yaradıcı qabiliyyətin inkişafına təsir edir və uşaq öz əlavələrini verir: məsələn it və pişik yapmaqla yanaşı it üçün yemək qabı, pişik üçün yumaq yapirlar. Bu yaş qrupunun uşaqları hərəkəti verməyə çalışır, lakin çox halda bu mexaniki olur.

Məşğələnin xarakteri öyrədici (mövzu ilk dəfə keçirilirsə və yaradıcı olur. Məşğələlər əsasən oyun xarakterində keçirilir.

Təlim məsələsində – Yapma işinin təlimində əsas məqsəd yapmada xarakterik əlamətlərin və hərəkətin verilməsinə nail olmaq, əşyaların forması, quruluşu və hissə münasibətlərinin

düzgün verilməsinə nəzarət etməkdir. Kombinə üsulu ilə insan və heyvanların yapılması (oyuncaq, pişik, it, fil), bütöv üsulla quşların (toyuq, xoruz) mənimsədilir. Dekorativ yapma üzrə “gözəl kasa”, “naxışlı dolça” və s. üzərində gil çubuğu vasitəsi ilə naxış (nəbAti və milli) tərtib etmək mənimsədilir. Quş və heyvanların baş və bədən hissələrini yaparkən xırda hissələri və xarakterik cizgiləri almaq üçün (burun, göz, qaş və s.) gil çubuğundan, çimdikləmə, dartma və hamarlama priyomlarından istifadə texnikası öyrədilir.

Praqramın tədrisi keçilən mövzular

I Rübədə – İlk öncə sadə, tanış olan əşyaların yapılması ilə mənimsədilmiş yapma işləri möhkəmləndirilir. Uşaqlar tanış mövzularda işləyərkən öz əlavələrini də edirlər: “quş”, “balıq” mövzularında (bütöv üsulla) yaparkən dartma, sığallama, hamarlama, çimdikləmə priyomları mənimsənir. Daha xırda hissələrin verilməsində (baş hissədə göz, ağız və s.) gil çubuğundan istifadə edilir. Uşaq öz fərdi imkan və qabiliyyətini göstərməyə çalışır. İnsan və heyvan fiqurları yaparaq onları müəyyən vəziyyətlərdə və hərəkətdə verməyə sөy göstərirlər, məsələn: “ana və uşaq məktəbə gedir”.

Göz yaddaşına görə məşğələlər keçirilir. Tərbiyəçi əvvəlcə naturanı (“Vazda meyvələr” və s.) müşahidə etdirir, forma və s təhlil edilir. Sonra götürülərək göz yaddaşına görə yapmağı təklif edir.

II Rübədə – Qış mövsümü ilə əlaqədar süjet üzrə yapmalar edirlər. Əşyaların uzun-qısa, qalın-nazik əlamətlərini verməyi öyrənirlər. Birləşən hissələri davamlı etməkdən ötrü sığallama, hamarlama priyomlarını mənimsəyirlər. İnsan fiquru yaparkən ayaqlarını qalın və möhkəm yapmaq mənimsədilir. Uşaqlar öz fantaziyalarına uyğun əlavələr edirlər. “Xizək yaparaq uşaqlar xizəkdə sürüşürlər”, “Uşaqlar qar adamı düzəldirlər” və s.

II rübdə heyvanların kombinə üsulu ilə yapılması mənim-sədilir. "Sevimli toplanım", "Məstan pişik", yaparkən formanın daha dəqiq alınmasına, işin keyfiyyətinə nəzarət edilir. Yeni üsulla yapma heç də məcburi deyil. Hər uşağa özü üçün məqbul olan üsulla yapmaq imkanı verilir. Hər hansı bir əşyanı yaparkən xırda hissələr uşaqlar tərəfindən icra olunur. Məsələn: Xoruz yaparkən quyruq hissədə uzunsov zolaqlardan rəngarəng lələklər qoyulur. (Tərbiyəçinin köməyi ilə bu halda məqbul sayılır.)

Bu rübdə milli qablar, kasa, dolça və s. yapılarlaq milli (qoç buynuzu, buta) və nəbati (yarpaqlar güllər) naxış elementləri gil çubuğu vasitəsilə qoyulur. Uşaqlar meyvə vəzi yapirlar. Halqalardan "gözəl fincan, naxışlı qənd qabı yapilir və üzəri naxışlanır.

III Rübdə – Yaz mövsümü ilə əlaqədar mövzularda yapma işləri ("Novruz xonçası", "Səməni", "Bahar qızı") keçirilir. Nağıl üzrə ("Tıq-qıq xanım", "Tülkü və qarğa", "Tülkü və durna", "İki aegöz ayı balası", "Qoğal" və s.) personojlar yapilir və səhnəcik hazirlanir.

Dekorativ yapma üzrə "Nənəmin qabları", "Qab-qacaq mağazası" mövzusunda məşğələlər keçilir.

IV Rübdə – II ərzində mənim-sənilmis mövzularda yapmalar edirlər. Qrup halında işləyərkən hər uşaq öz yapacağı əşya haqqında fikrini söyləyir. Məsələn, "Heyvanxana", "Quşçuluq ferması", "Futbol meydançası", "Sevimli oyunaçım", "Ev heyvanları.

Məktəbə hazırlıq qrupunda yapma məşğələlərinin təşkili və keçirilməsi metodikası

Bu qrup uşaqları yaradıcı xarakterli tapşırıqları icra etməyə həvəsli olduğundan onlara süjet xətti düşünmək üçün sərbəst seçim verilməlidir. Təsvirçilik sənətinin ifadəli əsası gücləndikcə uşaqların təlimi daha cəld və effektiv inkişaf edir. Bu məqsədlə musiqi dinləmək, şifahi xalq ədəbiyyatı nümunələri ilə

tanışlıq, təbiət qoynuna gəzinti təşkil etməklə s. uşaqlarda zəngin təəssürat oyatmaq mümkündür. Mövzu ilə əlaqədar müxtəlif illüstrasiyaların, oyuncaqların, nağıl personajlarının baxılması əşyanın qavranılmasında olduqca əhəmiyyətlidir.

Təsvir texnikası, yapma ardıcılığı haqqında məlumat verilir. Uşaqda təsəvvür inkişaf edir. Uşaq kitabdakı illüstrasiyaya baxaraq ona maraqlı olan suallara cavab tapır. (Kirpinin burnun necə olması, onun qulaqlarının harda yerləşməsi, iynələrinin necə yerləşməsi, almanı necə saxlaması, ayaqlarının necə olması və s.).

Aparılan məqsədli təhlil nəticəsində uşağın təsvir etdiyi və ya yapdığı əşya dəqiqliyi və keyfiyyəti ilə seçilir.

Baxılan əşya kiçik qruplarda oyuncaqlar (əsasən) olsa da, yuxarı qruplarda tərbiyəçi mütləq kiçik heykəltəraş nümunələrindən istifadə etməlidir. Uşaqlar gözəlliyin, ifadəliliyin qavranılması nəticəsində forma dəqiqliyi və estetik keyfiyyətlər əldə edirlər. Mövzudan asılı olaraq tərbiyəçi əşyanın baxılmasını gəzintidə və ya oyun zamanı az da olsa vaxt sərf etməklə keçirə bilər.

Uşaqları daha aydın təəssüratla zənginləşdirmək, obrazı "canlandırmaq" məqsədi ilə mahnı, şeir və ya tapmacadan istifadə etməklə daha yüksək nəticə əldə etmək olar. Məsələn: "Gəlinciyin qonaqları" mahnısını dinlədikdə:

*Yığışdı bizim evə,
Dovşan, keçi, qaz, dələ
Qızıl xoruz çaldı saz,
Mahnı oxudu naz-naz...*

Bu mahnıda təsvir olunan personajların mahnıya uyğun ifadəsini tapmaq üçün ilk öncə 7 personaj müşahidə etdirilir və mahnıya uyğun ifadəli vəziyyət alır. Hətta şəkərbura, paxlava da yapılır. Məşğələlərin sonunda bir daha musiqi sədələri altında

uşaqlar mahniyə uyğun pantomima hərəkətlər (personajlar vasitəsilə) ifadə edirlər.

Digər halda "Məstan pişik balaları ilə oynayır" mövzusu zamanı uşağın gözü qarşısında oyuncaq pişik vasitəsilə müxtəlif vəziyyətlər müşahidə etdirilir və yapıma texnologiyası izah edilir: Əvvəlcə gil yumşaldılıb böyük-küçük hissələrə ayrılır və böyük hissədən uzunsov silindr forması (bədən və ayaqlar üçün) yapılır, ön və arxa tərəfdən gil çubuğu ilə bölünüb ayrılır. Baş (qulaqlar çimdiklənir) və quyruq ayrı yarımla birləşdirilir.

Məktəbə hazırlıq qrupunun uşaqlarında ətrafa maraq artıdığından tərbiyəçi gəzintidə müntəzəm olaraq mövzu üzrə müşahidələr aparır. Suallarla müraciət zamanı tərbiyəçi uşaqların diqqətini yapılacaq əşyanın forması, quruluşu və hissələrin bir-birinə nisbətini dəqiqləşdirilir. Mümkün qədər məşğələdən əvvəl səhər fəaliyyətində hazırlıq aparılır. Bu zaman mövzudan asılı olaraq oyuncaq və təsvir nümunələrindən istifadə edilir. Qavrama qabiliyyəti və göz nəzarəti artırdığından göz yaddaşına əsasən naturadan yapma verilir. Tərbiyəçi məşğələnin əvvəlində uşaqların gözü qarşısında əşyaların baxılmasını təşkil edir. Müşahidələr və təhlil aparılaraq əşya əvvəlcə bütövlükdə, daha sonra hissələrlə qavranılır. İşin icra ardıcılığı dəqiqləşdirilir. Xarakterik cəhətləri qeyd edilir. Təsvirə toxunmaq, əlini onun üzərində gəzdirmək imkanı verilir. Əşya tam qavranıldıqdan sonra nümunə uşağın gözü qarşısından götürülür və uşaqlar göz yaddaşına görə işi icra etməyə başlayırlar. 5-6 yaşlı uşaqlar üçün bu proses bir qədər çətin olduğundan tərbiyəçi işin gedişinə nəzarət etməli və lazım olduqda fərdi yanaşmalı, lazımı uşağa yardım göstərməlidir. Bunun üçün yalnız öz vəsaitlərindən istifadə etməlidir.

Uşaqlarda yaradıcı qabiliyyəti, fantaziyanı artırmaq üçün tərbiyəçi hekayə və nağılları oxumalı və onlara aid illüstrasiyalara, təsvirlərə baxmağı təşkil etməlidir. Məsələn: Tərbiyəçi "Qoğal" nağılını oxuyarkən diqqəti cəmləşdirərək. – Uşaqlar, indi mən sizə "Qoğal" nağılını oxuyacağam və siz bu nağılı yadda saxlamalısınız. Qoğal evdən qaçanda hansı heyvanla qarşılaşdı?

Qoğalın rastlaşdığı heyvan (onun forması və s.) uşaqlarının diqqətinə çatdırılır.

Məktəbə hazırlıq qrupun uşaqları yapmada hərəkət verməyə çalışırlar. Pişik süd içərsə onun hansı formada olması, oynayan kənd pəncələrinin vəziyyəti uşaqların diqqətinə çatdırılır. Lazım olarsa, tərbiyəçi hər hansı bir oyuncaq və ya yapılmış nümunə üzərində bunu göstərir. Məşğələlərdə hər hansı bir situasiyanın yaranmasının nəticəyə böyük təsiri var: – Tərbiyəçi müraciətlə:

– Uşaqlar, bu gün bizim məşğələmizə gəlincik qonaq gəlib. Onun bu gün ad günüdür. Yaxın dostlarını çay süfrəsinə dəvət edib, lakin fincan və nəlbəki olmadığından o çox məyusdur. Uşaqlar necə düşünürsünüz kömək edə bilərsiniz. Məşğələnin gedişində qablar elə yapılmalıdır ki, gəlinciyin xoşuna gəlsin. Məşğələnin sonu tərbiyəçi gəlinciyin dili ilə yaxşı işləri seçir və uşaqlarla birlikdə oyuncaq guşəsində yerləşdirir.

Məşğələdə tərbiyəçi digər situasiyalar da yarada bilər. Məsələn: “8 Mart qadınlar bayramı münasibətilə” və ya “Yeni il şənliyi üçün” və sairə. Məşğələlərin sonunda analizi müxtəlif variantlarda (mövzulardan asılı olaraq) keçmək olar.

Dekorativ yapma məşğələlərində analizi keçirən zaman əşyaların və onun hissələrinin forma və böyüklüyünə diqqət yetirməklə yanaşı, üzərinə vurulan naxış elementlərinin düzgün yapılmasına da diqqət yetirilir.

Niyyət üzrə yapma məşğələlərində ilk öncə bütövlükdə düşünülmüş fikir qiymətləndirilir və daha sonra personajlar və s. ayrı-ayrılıqda təhlil edilir. Sərgi və yarışmalar mövzusunda yapılmış işlər daha keyfiyyətli və dəqiq olur. Çünki, bu yaş dövrlərinin uşaqları hər an birinciliyə can atırlar. İşlərin təhlili ilk öncə uşaqlar tərəfindən aparılır. Yekunda tərbiyəçi onların fikrini təhlil edir, “yaxşı” və “pis” işlərin müəyyən cəhətlərini uşaqların diqqətinə çatdırır.

Məşğələlərdə keyfiyyətli icraya nail olmaq üçün sonda işlərin sərgisi təşkil olunur.

Məşğələ oyun xarakterində keçirilirsə “qonaq gəlmiş” oyuncaq yaradı işləri seçərək uşaqlara öz təşəkkürünü bildirir.

Öyrədici məşğələlərdən sonra tərbiyəçi məşğələdə kompleks təlim tətbiq edir. Uşaqlar eyni mövzuda yapır rəsm edir, kəsib yapışdırır və ya pazıllardan istifadə edərək qurur və yapışdırır. Bu zaman mövzu bütövlükdə qavranılır ki bu da integrativ təlimin əhəmiyyətini üzə çıxarır. Məşğələlər 25-30 dəqiqə müddətində keçirilir. Yaxşı işlər qəbul otağında yerləşdirilir.

Gün ərzində uşaq (xüsusən yarımçıq işi qalan) mövzusu üzərində işləyə bilər.

VII BÖLMƏ

APPLİKASIYA MƏKTƏBƏQƏDƏR YAŞLILARIN FƏALİYYƏT NÖVÜ KİMİ

Uşaq bağçasında uşaqları əl əməyinə alışdırmağın olduqca böyük əhəmiyyəti vardır. Əl əməyi ilə məşğul olarkən təcridcən uşaqlarda sərbəstlik və yaradıcı qabiliyyət inkişaf edir. Bədii əl əməyi ilə məşğul olarkən uşaqlarda estetik keyfiyyətlər inkişaf edir. Hazırlanan əl işlərindən qrup otağının, gələcək guşasının bəzədilməsində, keçirilən oyun və tamaşalarda istifadə edilir. Forma və rənglərdən düzgün istifadə və işin keyfiyyətli icrası nəticəsində uşaqlar gözəlliyə qiymət verməyi mənimsəyirlər. Nəticədə iş prosesində uşaqlarda müsbət estetik keyfiyyətlər formalaşır və uşağın şəxsiyyət kimi inkişafında böyük rol oynayır.

Nə işə yaratmaq üçün lazımı vəsaitlərdən istifadə qaydalarını mənimsətmək vacibdir.

Uşaqlarda əl əməyinin mənimsədilməsi üçün tərbiyəçi qarşısında aşağıdakı vəzifələr durur:

- 1) Bədii əl əməyinə maraq oyatmaq;
- 2) Əşyalarda verilmiş məzmun və bədii ifadəliliyi görmək, dərk etmə və ifadə vəsaitlərini mənimsəmək; Əşyaların bədii tərtibat proseslərində uşaqlarda estetik hissləri inkişaf etdirmək;
- 3) Müxtəlif ifadə vasitələrindən istifadə qaydalarını mənimsətməklə arzu və düşüncələrini həyata keçirmək üçün sərbəst icra bacarığını formalaşdırmaq;

Applikasiya məşğələləri üçün uşaq bağçalarında bir çox vəsaitlərdən: kağız, əksər hallarda parça qırıntıları, karton, saman çöpləri, qurumuş yarpaqlar, güllər, toxumlar və s. istifadə edilir.

Məktəbəqədər yaşlı uşaqlar applikasiya fəaliyyətində iş texnikasına yiyələnməklə yanaşı görülməli işi öncədən planlaşdırmağı, bunun üçün lazımı materialı seçməyi, işin gedişini planlaşdırmaq, işə nəzarət və nəticəni qiymətləndirmək kimi bilik, bacarıqlar əldə edirlər.

Tutumlu applikasiya məşğələlərində uşaqlarda estetik zövq inkişaf edir.

Cırma üsulu ilə applikasiya məşğələləri barmaq əzələlərinin və göz nəzarətinin inkişafına müsbət təsir göstərir.

Uşaq bağçalarında applikasiya məşğələlərinin 4 növü keçilir.

Əşya üzrə applikasiya məşğələlərində yalnız bir əşyanın hissələrini kəşib yapışdıraraq verilmiş fon üzərində yapışdırmaq mənimlənilir.

Süjet üzrə applikasiya məşğələlərində bir neçə təsvir bir mövzuda birləşərək bir məzmun ifadə edir.

Dekorativ applikasiya məşğələlərində uşaqlar müxtəlif həndəsi formalardan nəbati və ya milli naxış elementlərindən ibarət kompozisiya qurmağı mənimləniyirlər.

Applikasiya məşğələlərində əldə edilmiş qayçı ilə iş texnikası sayəsində kağızdan quraşdırma məşğələlərində tətbiq edilən kəsmə işi də müsbət təsirini göstərir.

Applikasiya latınca "applikatio" sözündən götürülüb mənası düzmək deməkdir. Müxtəlif formaların uyğun fon üzərində bədii tərtibatda yerləşdirilməsi kimi başa düşülür. Müxtəlif xalqların məişət, geyim əşyalarında, evlərin tərtibatında və s. tətbiq edilir.

Uşaq bağçalarının orta qruplarından başlayaraq uşaqlara applikasiya fəaliyyəti təlim edilir. Bu fəaliyyət növü zamanı uşaqları kağızın olunan rəngləri; müxtəlif fiqurların, ritmik yerləşdirilməsi kəsmə və yapışdırma texnikası cəlb edir. Təsviri fəaliyyətin bütün növləri kimi applikasiya fəaliyyəti də uşaqlarda müəyyən bilik və bacarıqların inkişafına, şəxsiyyətin formalaşmasına yönəlmişdir. Applikasiyanın xüsusiyyəti uşaqlarda forma və kompozisiya haqqında rəngin, əşyaların böyüklüyü və düzülüşü haqqında bilikləri mənimlənməyə imkan verir.

§1. Orta qrupda applikasiya fəaliyyəti

Kəşib yapışdırma işinin təlim məsələsi. Uşaq bağçalarında applikasiya məşğələləri orta qrupdan başladığı üçün ilk öncə

uşaqlar da bu fəaliyyət növünə maraq oyaatmaq əsas məsələ kimi qarşıda durur:

- 1) Uşaqları kağızla, onun xüsusiyyətləri ilə (nazik, qalın, cırılan, kəsilən, özülən və s.) tanış etmək;
- 2) Applikasiya işlərini yerinə yetirmək üçün lazım olan yapışqan, fırça və qayçı ilə tanışlıq;
- 3) Sadə applikasiya işlərinə cəlb etməklə tapşırığı icra etməyə həvas və emosional hal oyaatmaq;
- 4) Görülən işləri anlamaq;
- 5) Estetik hisslər oyaatmaq məqsədilə applikasiya işlərinin baxılması və təhlili;

Uşaq bağçalarında applikasiya məşğələləri orta qrupdan başlasa da, uşaqlar il ərzində yalnız verilmiş hazır formaları uyğun fon üzərinə düzməklə yapışqanlama və yapışdırma texnikasını mənimsəyirlər. Öl əzələlərinə nəzarət zəif olduğundan qayçı verilmir. Applikasiya məşğələlərində uşaqlar sadə həndəsi formalarla (dairə, üçbucaq, kvadrat) tanış olur və onları adlandırmağı və bir-birindən fərqləndirməyi mənimsəyirlər. Müxtəlif böyüklüklü eyni formanı mənimsəyərək "gəlin yatmaz"ın bədəninin böyük dairə, başının nisbətən kiçik dairədən ibarət olduğu və s. oxşar mövzular keçməklə bu forma haqqında dolğun bilik və bacarıqlar mənimsənilir. Nəticədə "gəlin yatmaz" və onun dostları oyuncaq "dovşan", "ayı", "pişik" haqqında onların oxşar və fərqli əlamətləri haqqında məlumat əldə edilir. Müxtəlif tapşırıqların icrası zamanı uşaqlar fəza münasibətlərini mənimsədikcə verilmiş formaları məhdud sahə daxilində (zolaq, kvadrat və s.) ortada, küncərdə, aşağıda və s. yerləşdirməyə nail olurlar.

Programın tədrisi, keçilən mövzular

Bu qrupda keçirilən applikasiya məşğələlərində ilk öncə hazır verilmiş dövrü formalı təsvirlər: "Əlvan toqum", "Hava şərtləri" və s. təsvirli mövzular keçilir. Rəngli fon üzərində yerləş-

dirməklə bu işləri çərçivədə yerləşdirib qrupda və ya qəbul otağında qoyduqda və ya evə apardıqda uşaq çox sevinir və növbəti applikasiya məşğələlərini həvəslə gözləyir.

İlk applikasiya məşğələlərində tərbiyəçi ilə uşağın birgə işi aparılır. Müəyyən olunmuş dolğun məhsulun alınmasına yönəldilmiş məşğələ növünün keçirilməsində məqsəd bir tərəfdən uşaqları applikasiya məşğələlərinə cəlb etmək, həvəsləndirməkdirsə, digər tərəfdən uşaqlarda özünə inam hissi oyatmaqdır. İş tamamlayan uşağa əl gəlir ki, bütün bu proses əvvəldən sona kimi yalnız onun məhsuludur. Nəticədə uşaq daha məsuliyyətlə çalışmaq arzusunda olur.

Rüblərə bölünmüş proqram üzrə həftədə 1 dəfə applikasiya məşğələləri keçirilir. Bəzi hallarda (öyrədici məşğələlər keçirilərkən) məşğələ günü keçirilə bilər. Mövzular müxtəlif olsa da, eyni proqramın tələblərinin öyrənilməsinə yönəldilməlidir. Əvvəlcə dairə formasını yapışdırmaq mənimləndir. Çünki, tərəfləri olmadığından yapışdırılması daha asan olur. Ardınca kvadrat, düzbucaqlı və s. formalar yapışdırılır. Rəngin mənimləndirilməsi üçün daha kəskin rənglərdən istifadə olunur: qırmızı, yaşıl, göy və s.

Öncə sadə 2-3 hissəli əşyaları yapışdırmaq mənimləndir, tədricən tapşırıq mürəkkəbləşdirilir.

İlk öncə əşya üzrə applikasiya məşğələləri:

Rəfdə toplar, hava şərtləri, ardınca bayraq, ipdən asılmış yaylıqlar və s. keçirilir. Tədricən məşğələlər mürəkkəbləşir. Uşaqlar göbələk, gül, gəlin yatmaz, ev, cüca, ardınca müxtəlif həndəsi formalar, araba, yelkənli qayıq və s. yapışdırırlar.

Dekorativ applikasiya məşğələlərində sadə tapşırıqlar verilir: zolaq daxilində dairə və kvadratdan ibarət gözəl əlfəcin, kuklanın şərfi mövzusunda, ardınca daha mürəkkəb gözəl yaylıq, gözəl süfrə, xalça və s. mövzularda applikasiya işi edilir. Naxış elementləri: dairə, kvadrat və s. həndəsi formalar; növbəti naxışlar: güllər, yarpaqlar və s. yerlik (verilmiş formalar) üzərində tərtib etmək təklif edilir.

Süjet üzrə applikasiya məşğələlərində tərbiyəçi ilə uşaqların birgə işi xarakterli məşğələlər keçirilir. Məsələn: "Pişik yu-

maqla oynayır". "Küçük üçün ev" "oyuncaqlar şənliyə tələsir" "akvariumda balıqlar" "çəmənlikdə kəpənəklər uçur" və s. "çəmənlikdə göbələr".

Kollektiv məşğələlər: xüsusən, yay aylarında uşaqları daha çox cəlb edir. Bu zaman fəza münasibətlərini daha yaxşı mənimsəyirlər və işdəki ifadəlilik onları cəlb edir. "Yarpaqlar tökülür", "Toyuq cücələrlə çəmənlikdə" mövzusunı işləyərkən cücələrin müxtəlif vəziyyətini böyük həvəslə izah edirlər. Ardınca "Oyuncaqlar, gəzməyə çıxır". "Gül bayramı pəncərələrdə nə görsənir." Uşaqları fəallaşdırmaq məqsədilə hazırladıqları otağın oyuncaq guşəsinin bəzədilməsində istifadə edilir.

Məşğələlərin təşkili və keçirilmə metodikası

İlk applikasiya məşğələləri tərbiyəçi ilə uşağın birgə işi fonunda aparılır. Müəyyən olunmuş dolğun məhsulun alınmasına yönəldilmiş belə xarakterli məşğələləri keçməkdə məqsəd uşaqları bir tərəfdən applikasiya məşğələlərinə cəlb etmək (həvəsləndirməkdirsə), digər tərəfdən uşağda özünə inam hissi oyatmaqdır.

Orta qrupda applikasiya məşğələləri əsasən öyrədici xarakter daşıyır.

Öyrədici məşğələdə tərbiyəçi əyani məlumat və təkrarlama məşq üsulu tətbiq edir. Məşğələyə qədər əşyanın baxılması təşkil edilməli, təhlil nəticəsində əşyanın qavranılması, işin icra üsulları aydınlaşdırılmalıdır. Əşya qavranılarkən onun quruluşu, hissələrinin forması, rəngi və işin icrası müəyyənləşdirilməlidir: cücə sarı rəngdədir. Başı kiçik dairə, bədəni isə böyük dairədən ibarətdir. Balaca quyruğu üçbucaq formasında və s.ardıcılıqda verilir. İş icra edərkən əvvəlcə bədəni, ardınca başı üzərinə qoyulur, yeri müəyyənləşir, rəngli kağızın arxa tərəfi yapışqanlanaraq yerlik üzərinə yapışdırıldıqdan sonra qurulur. Təhlilin flaneloqraf üzərində aparılması daha məqsədəuyğundur. Belə ki, könüllü olaraq lövhədə işin icrasını göstərərkən uşağın buraxdığı səhvi tərbiyəçi asanca düzəldə bilir və uşaq daha sərbəst olur.

Müşahidə və işin təhlili aydın, aramlı, intonasivəli, izahla aparılmalıdır. Orta qrupda məşğələlər oyun xarakterli keçirilməlidir. Tərbiyəçi nəzarətinin əhəmiyyəti böyükdür. Tərbiyəçi uşağa fərdi yanaşarkən əvvəlcə sözlə buraxılan səhv düzəltmə yolunu izah edir, lazım gələrsə fərdi olaraq uşağa işin icrası göstərilir.

İşlərin baxılması zamanı hər uşağa özü və yoldaşlarının işləri haqqında sərbəst fikir söyləməyə imkan yaradılmalıdır. Tərbiyəçi uşağa yaxşı görməyi aşılmalıdır. İlin II yarısından başlayaraq uşaqlara səhvləri görmək imkanı verilir. Məsələn: uşaqlara əşyanın quruluşu, hissələrin forması, böyüklüyü, rəngi haqqında fikir söyləmək mənimşədilir. Hazır formaların yapışdırılma və yapışdırarkən "Səliqəlidir", "Təmizdir" və s. sözlərlə öz fikirlərini bildirirlər. Məşğələnin daha effektiv və maraqlı olması üçün applikasiya ilə yanaşı tərbiyəçi rəsm, yapma işi və s. (pazıllarla iş) əməli iş fəaliyyəti təklif edir. Tətbiq olunan kompleks təlim nəticəsində forma və əşya bütövlükdə mənimşədilir. Məşğələ müddəti 15-20 dəqiqə olur 3-4 yaşlı uşaqlar işlərini bitirdikdən tərbiyəçi yığır sonda təhlil aparır. Yaxşı işlər tərbiyəçi tərəfindən qeyd edilir. Xoşa gələn işləri göstərməyi uşaqlara da təklif etmək olar.

§2. Böyük qrupda applikasiya fəaliyyəti

Təlim məsələsi.

Bu yaş dövrünün uşaqları daha fəal olduğundan sərbəstliyə meyli artır. Tərbiyəçi uşaqlarda yaradıcı fəaliyyəti, əl əməyinə marağı artırılmalıdır. Həyatın 5-ci ilində uşaqlarda applikasiya işində müəyyən bilik və bacarıqlar formalaşmış olur. Hərəkətlərinə daha məqsədyönlü nəzarət etmək, applikasiya işində müsbət keyfiyyətlər əldə etmək mümkündür.

Applikasiya işində əşyaların hissələri artır: Ev yapışdırarkən artıq pəncərə və qapı əlavə olunur. Rəng haqqında bilik genişlənilir. Mavi, çəhrayı, boz və s. rəng çalarları mənimşənilir Bu yaş dövründə uşaqlarda müxtəlif rəng çalarlarının gözəlliyini görmək və hiss etmək, ifadə vasitəsi kimi işində vermə bacarığı mənimşədilir. Ritm

anlayışı inkişaf etdirildikcə uşaqlarda kompozisiya qurma bacarığı mənimsədilir. Uşaqlar künclərdə, ortada, arasında və s. sadə anlaşılıq terminləri adlandırılar. Nəticədə keçirilən dekorativ applikasiya məşğələləri daha canlı və keyfiyyətli olur. Böyük qrupda applikasiya məşğələlərinin keçirilməsində aşağıdakı təlim məsələsi durur:

- Uşaqlara məhdud sahə daxilində (zolaq, kvadrat və s.) həndəsi formalardan ibarət naxış tərtib etməyi öyrətmək;
- Hazır formalardan sadə süjetli applikasiya işləri etmək (Yolka, ev, qar adamı və s.);
- Qayçıni əldə düz tutmaqla verilmiş kağızı (qat xətti üzrə) tən yarı bölmək; Zolaqdan müəyyən olunmuş xətti üzrə kvadrlar, düzbucaqlar, üçbucuaqlar və s. almaqla düzünə və maili kəsmələr etməyi mənimsətmək.
- Hazır formaların keyfiyyətli icrasına nail olmaq, yapışqanlama və yapışdırma texnikasını təkmilləşdirmək;
- Uşaqlarda bədii zövq tərbiyə etmək;
- Rəngin hissini formalaşdırmaq, əsas rəng və onun çalarlarını tapmaq və rəngləri uyğunlaşdırmaq bacarığını inkişaf etdirmək;
- Forma, hissə münasibəti və kompozisiya qurma bacarığının mənimsədilməsi;
- İşin icra ardıcılığının mənimsədilməsi; əvvəlcə fon üzərinə düzmək ardınca bir-bir götürərək yapışqanlamaqla yapışdırmaq;
- Nəbati naxışlardan sərbəst kompozisiya tərtib etməyi mənimsətmək;
- Öz və yoldaşlarının işinə qiymət vermək, yaxşını pisdən seçməklə onun səbəblərini göstərmək;

Programın tədrisi, keçilən mövzular

İlin əvvəlində tərbiyəçi orta qrupun zəngin, maraqlı mövzularından təkrar keçə bilər. Belə ki, orta qrupda "araba", "ev", "quş

yuvası" və s. mövzularda keçirilən məşğələlərdə artıq müəyyən hissələr (düz və maili kəsmə üsulu ilə) kəsilir. Düzünə kəsmə priyomu ilk öncə verilmiş zolaqdan kvadratlar və düzbucaqlar almaq, maili kəsmə ilə kvadratdan üçbucacqlar almaq mənimsədilir.

II rübdən başlayaraq simmetrik kəsmə üzrə öyrədici məşğələlər tədris olunur. İlk öncə dairə və oval formalarının alınması mənimsədilir. Uşaqlar "Əlvan topum", "Hava şarları" və s. artıq orta qrupun tanış olan mövzuları üzrə (əlavələr verməklə) təkrar məşğələlər keçirlər. Möhkəmləndirici məşğələlərdə göbəlöklər, güllər, meyvələr, tərəvəzlər və s. mövzularda köməkçi xətt üzrə (trafaret üzrə) kəsmə işləri verilir. Bu üsulu mənimsəməklə uşaqlar süjet üzrə kəsmə edirlər. "Bostanda nə yetişir?", "Vazda meyvələr", "Heyvanxana", "Toyuq ferması" və s. mövzularında kollektiv məşğələlər keçmək olar. "

Kağızdan kəsmə texnikası mənimsədildikdən sonra III rübdən başlayaraq parçadan köməkçi xətt üzrə kəsmə işləri vermək olar. Belə ki, açıq bir fonlu parça üzərində verilmiş hər hansı bir təsviri (yarpaq, gül və s.) kəsərək yerlik üzərində naxış elementi kimi istifadə etməklə sadə kompozisiyalar etmək mənimsədilir. Bu məqsədlə dekorativ applikasiya məşğələlərində "yaylıgın gülləri", "süfrənin bəzəyi", "önlüyün naxışları" və s. mövzular keçmək olar.

Parça üzərində applikasiya işləri təyinatlı (hədiyyə və sərqi üçün hazırlanırsa) və davamlı olduğundan bu məşğələ növü uşaqlar tərəfindən daha çox sevilir.

Məşğələlərin keçirilmə metodikası

Bu qrupda tərbiyəçi mövzu üzrə təhlil və müşahidəyə geniş yer verir. Bu proses zamanı əşya, onun forması, hissələri, rəngi və böyüklüyü haqqında işin icra ardıcılığı haqqında ətraflı məlumat verilir. Böyük qrup uşaqları qayçı ilə iş texnikasını çətin mənimsədiyindən tərbiyəçi daha çox applikasiya məşğələlərində əyani məlumat üsulu tətbiq etməlidir. Belə ki, işin icrasını əyani olaraq göstərməklə yanaşı sözlə izahat verməlidir. Məsə-

lən: Tərbiyəçi "Uşaqlar", diqqətlə əlimə baxsanız, mənim bu zolaqdan necə kvadrat almağımı görəcəksiniz. Bunun üçün mən qayçıyı sağ əlimə alaraq 1 və 3-cü barmağımla onu beləcə tuturam. İndi isə mən qayçının ağzını açıram. Qayçıyı elə hərəkət etdirirəm ki, sanki o addımlayır. Qayçının ağzını böyük açsaq, onun addını da böyük olacaq.

Uşaqlara öz fikirlərini demək imkanı vermək məqsədilə kvadrat və üçbucaq formalarını göstərərək onların hansından dairə və hansından oval formasını kəsmək mümkün olduğu soruşulur.

Verilmiş formaları 2 variantda kəsmə üsulu təqdim edilir. I variant: kvadratın ortasından başlayaraq əli dövrü fırlatmaq; II variant: kvadratı tən yarı qatlamaqla 1 tərəfdən başlayaraq yarımdairəvi kəsmək. Uşaqlara seçimdə sərbəstlik verilir. Tərbiyəçi mövzu üzrə müşahidəyə geniş yer verərək bu qrupda uşaqlara daha çox sualla müraciət edir. **Nəzəri tədqiqat** və **evresik** üsullara geniş yer verilir.

Təsvir üzrə müşahidə və təhlil aparılır. "Mən gözəl kəpənək görürəm" mövzusunda təsvir və fotoşəkillərə baxılması zamanı öncə kəpənəyin gözəlliyi, üzərindəki rəng çalarları qeyd edilir, ardınca uşaqların diqqəti kəpənəyin quruluşuna: bədəni, başı, qanadlarına və s. yönəlir. Uşaqlarla aparılan təhlildən sonra müşahidə vasitəsi ilə işin icra ardıcılığı və iş üsulu müəyyənləşdirilir. Bu ardıcılıqla digər canlılar da müşahidə olunur. Nümunə kimi oyuncaqlardan da istifadə etmək mümkündür. Digər məşğələlərdə olduğu kimi öncə hissələr kəsilib yerlik üzərinə düzülür (əvvəlcə ağ kağızdan kəsmə işi edilir məşq etmə vasitəsilə işin icrası mənimlədikdən sonra uşaqlar rəngli kağızla işləyirlər) və ardınca bir-bir götürülərək yapışqanlanır və yapışdırılır. Sonda quru əski ilə üstündən basılır ki, səliqəli alınsın. Hər hansı uşağa fərdi yanaşma vacibdir. Tərbiyəçi fəal və işini düzgün icra edən uşağa "Ohson sən cüceyin bədənini necə də səliqəli və düzgün yapışdırmısan". İndi sənə nə etməlisən?"

Təxmini doğru cavab (TDC)

Tərbiyəçi: – “Düzdür qurulmalısan, kənara çıxmış yapışqanlar işi çox səliqəsiz edə bilər”. “Ana toyuq öz balasını tanımaz və qəbul etməz”.

Geri qalan uşaqlara tərbiyəçi fərdi yanaşaraq sual-cavab vasitəsilə iş ardıcılığının bu işdə vacibliyini qeyd edir. Tərəddüd edən uşaq varsa, daha inamla işini icra edir. Fərdi yanaşma bir qədər cəld aparılmalıdır ki, nəzərdən kənarda qalan uşaq olmasın. Yalnız bu halda müsbət nəticə əldə etmək olar. Belə ki qayçı ilə iş bu yaş dövrü uşaqlar üçün yorucu olduğundan o işi tamamlamadan ayrılmalıdır. Daha fəal uşaq bəzi hallarda öz işini bitirdikdən sonra yoldaşlarının işini icra edir. Belə hallar yol verilməzdir. Tərbiyəçi belə izah edə bilər: “Ülkər sən Cəmilin əvəzinə bu işi icra etsən o hər dəfə səni gözləyəcək ki, onun da işini sən edəsən. Yaxşıdır budur ki, sən onu başa salasan. O da sən kimi işləyə bilsin”.

Müasir iş üsulu təsviri fəaliyyətin bütün növlərini kompleks halda (bir məşğələdə) keçirilməsini təklif edir. İntegrativ təlim tətbiq edilərkən uşaq forma haqqında tam və dolğun bilik mənimsəyir, məşğələnin nəticəsi səviyyəli və effektiv olur. Qruplarla iş prosesində uşaq öz fikir və düşüncələrini yoldaşları ilə bölüşür, ümumi nəticə əldə etməyə daha həvəs və məsuliyyətlə səy göstərirlər. Qalib qrup mükafatlandırılır. Sonluğu tərbiyəçi elə bitirməlidir ki, uşaqda məşğələdən xoş təəsürat qalsın. Məşğələlərin oyun xarakterində (rollu oyunlar da verilib bilər) keçirilməsi zamanı uşaq özü də rola girməli olur (özündən asılı olmayaraq). Uşaq nəticədə sərbəst olaraq öz əlavələrini edir, nə işə yaradır. Məsələn: məşin yolla gedir uşaq qarşısına işıqfor kəşib yapışdıraraq “Məşin dayanmalıdır, oyunaqlara yol verilməlidir (keçidə kəşib yapışdırılmış) oyunaqlar yerləşdirilir”.

Analiz. Hər məşğələnin sonu işlərin analizi keçirilir. Analiz məşğələnin növündən və xarakterindən asılı olaraq müxtəlif variantlarda keçirilə bilər. Analiz zamanı buraxılmış səhvi görmək imkanı əldə edilir. Uşaqlar yoldaşlarının səhvini daha tez görməyə can atırlar. Nəzarətsiz qalmış səhvi isə üzə çıxarmaq üçün tərbiyəçi işi uşaqlara nümayiş etdirərək “Bu göbələk Qırmızıpapagın niyə xoşuna

gəlmədi?". "Düzdür! papağı gövdədən qopduğu üçün Qırmızıpapaq bu göbəyi götürmədi." Bəs bu göbək bilirsiniz niyə qaldı? Onun gövdəsi və papağı əzikdir, səliqəsiz kəsilib. Qırmızıpapaq dedi ki, bu göbək toza deyil. O bişirmək üçün toza göbək seçməlidir. Tərbiyəçi işi elə qurnalıdır ki, uşaqların əldə edəcəkləri nəticəyə marağı artsın. Bu zaman uşaqlar öz işlərinə daha məsuliyyətlə yanaşır və müsbət nəticələr əldə edirlər. 4-5 yaşlı uşaqlar diqqətlərini 20-30 dəqiqədən artıq bir sahəyə yönəldə bilmir. O yorulur və tezliklə başqa fəaliyyət növünə keçmək istəyir. Məşğələlərin müəyyən edilmiş vaxt ərzində bitməsinin əhəmiyyəti böyükdür. Tərbiyəçi unutmamalıdır ki, keçilən məşğələlər prosesində uşaqlar lazımi bilik və bacarıqlar əldə etməklə yanaşı onlarda estetik dünyagörüşü formalaşır.

§3. Məktəbhazırlıq qrupunda applikasiya fəaliyyəti

Təlim məsələsi. Məktəbhazırlıq qrupunun uşaqları ilin sonuna qədər applikasiyanın müxtəlif növləri üzrə işləyə bilirlər. Məşğələlərdə müxtəlif vəsait növlərindən: kağız, parça, sap, saman çöpü, qurudulmuş yarpaqlar, otlar, toxumlar və s. istifadə edilir. Müxtəlif iş texnologiyası-düzünə, maili, dövrü kəsmələrlə yanaşı simmetrik, dalğavari qatlama üsulu ilə kəsmə, verilmiş köməkçi xətt üzrə müxtəlif kəsmə işləri, mənimsədilir. "Cırma" (qayçısız kəsmə) və "tutumlu" applikasiya iş üsullarını mənimsəmiş olurlar.

Applikasiya fəaliyyətində uşaqlar (həcmli) yapışdırma, bərkitmə və tikmə kimi müxtəlif iş texnikasını öyrənirlər.

İşə nəzarət artır işin gedişində baş verən nöqsanları aradan qaldırmağa, özünün və yoldaşlarının işini qiymətləndirmə bacarığına malik olurlar. Qarşılarına məqsəd qoyaraq bunun üçün lazımi materialı seçir, işi öncədən planlaşdırmağı, sərbəst icra edir, işin keyfiyyətinə, nəticəyə marağ artırır.

Məktəbhazırlıq qrupunun uşaqları üçün applikasiya işinin məzmunu zənginləşdirilir.

- Müxtəlif üsullarla kəsdikləri formaları məhdud sahə daxilində yerləşdirirlər.

- Müxtəlif növ materialların tətbiqi nəticəsində işin məzmunu zənginləşir. Məktəbhazırlıq qrupunda applikasiya məşğələləri keçərkən tərbiyəçinin qarşısında aşağıdakı ümumi məsələlər durur.
- Müxtəlif həndəsi formaları kağız, karton, parça və s. yerlik üzərində yerləşdirmək;
- Ayrı-ayrı hissələrdən əşya təsviri qurmaqla süjet təsvir etmək;
- Applikasiya işi üçün müxtəlif iş üsulu ilə hissələr almaq və onu yerlik üzərində yerləşdirmək;
- Rəngin hissini formalaşdırmaq əsas rəngləri və onların çalarlarını tanımaq;
- Forma, hissə münasibəti və kompozisiya duyumunu formalaşdırmağı inkişaf etdirmək;
- Bu yaş qrupu üçün ayrılmış pedaqoji tələblər:
- Sadə əl işlərinin hazırlanmasında emosional fəaliyyət göstərmək;
- Kağızla işə, əl əməyinə maraq tərbiyə etmək;
- Estetik hiss və qavrayışı inkişaf etdirmək, alınmış təsviri tanımaq, sevinmək, işindən ləzzət almaq.

Məktəbhazırlıq qrupunun uşaqları kəsmə işinin daha mürəkkəb üsullarını simmetrik, siluet, çoxqatlı kəsmələr, "Cırma" və tutumlu applikasiya işini mənimsəmiş olurlar. İşin icrası üçün bir neçə vasitə növü: kağız, təbiət materialları və s. tətbiq edilir.

Uşaqlar hissələrin bərkidilməsində tikmə işindən istifadəni mənimsəyirlər. Bu halda təsvir daha ifadəli olur.

Bu yaş dövründə applikasiya işinin məzmunu genişlənilir. Dekorativ applikasiya işində tətbiq edilən naxış elementləri zənginləşir. Məzmunla bərabər tətbiq edilən vasitələr də müxtəlif olur. Kağızla bərabər parça, quru yarpaq və gül ləçəklərindən də istifadə edilir. Keyfiyyətli nəticə əldə etmək üçün applikasiya işində ardıcılığa ciddi riayət edilməlidir: Hissələrin yerləşdirilməsi və yapışdırma ilk öncə ümumi fon (torpaq, dəniz, səma) alınır. Ardınca arxa, orta, ön planın təsvirləri (əşya və hissələr) yerləşdirilir.

Applikasiya məşğələlərində tətbiq edilən təbiət materialları ilə işləyərkən uşaqlar assosiativ düşüncəni inkişaf etdirir. Oxşarlığı görmək üçün kömək məqsədilə tərbiyəçi tutuşdurma aparır. (şəkil, maket və s.)

Müxtəlif məzmunlu applikasiya məşğələlərinin ardıcıl olaraq keçirilməsi uşaqlarda sərbəst yaradıcı fəaliyyətin inkişafına əsas verir. Yəni məktəbəhazırlıq qrupunun uşaqları applikasiyanın bütün növləri üzrə və işin məzmunundan asılı olaraq kağız, parça, təbiətin digər vəsaitlərindən sərbəst istifadə bacarığını mənimsəyirlər. İşin icrası üçün müxtəlif iş üsulu tətbiq edilir.

Programın tədrisi keçilən mövzular

Applikasiya məşğələləri öncədən tərtib olunmuş program əsasında keçirilir. İlk öncə böyük qrupun zəngin mövzuları (olavələr etməklə) təkrarlanır. "Payız yarpaqları", "meyvələr", "tərəvəzlər", "göbələklər", "güllər," "quşlar" və s. (süjet üzrə applikasiya işi edilir). Yeni iş üsulu mənimsədilərəkən öyrədici məşğələlərdə daha çox əşya üzrə applikasiya işi ("maşın", "təyyarə", "avtobus", "gəmi": "ayı balası", "cırtıdan" və s. mövzuda) işləyərkən uşaqlar köməkçi xətt üzrə siluet aplekasiya işləri edirlər.

Süjet üzrə applikasiya məşğələlərində dalğavari qatlama üsulu ilə kəsmə "hündür-alçaq ağaclar", "məzəli oyuncaqlar" və s. keçilir.

Dekorativ applikasiya məşğələləri üçün lazımi naxışlar alarkən qatlama ilə kəsmə priyomu tətbiq edilir. Şərfin, süfrənin, xalçanın naxışları üçün naxış elementlərini sərbəst seçərək, məhdud sahə daxilində sərbəst kompozisiya qurmaq təklif edilir.

Tutumlu applikasiya məşğələlərində "çəmənlikdə güllər", "çəmənlikdə kəpənəklər", "güldanda güllər" və s. mövzularda applikasiya işi mənimsədilir. Bu qrupda cırma üsulu ilə (qayçı-sız kəsmə) "Dağlara qar yağıbdir", "Çılpaq ağac" və s. mövzularda applikasiya işi aparılır.

Simmetrik kəsmədə daha mürəkkəb formalar, "meyvə vəzi", "kəpənək", "şam ağacı", "mənim kuklam", "gəlinciyin pal-

tarları" və s. kəsmə bacarıqları mənimsədilir. Süjet üzrə applikasiya məşğələlərində "Dovşanın qoğalla rastlaşması", "budaqda sərçə", (siluet kəsmə) "hündür və alçaq ağaclar" (dalğavari qatlama üsulu ilə, köməkçi xətt üzrə) və s. mövzuda applikasiya işi edilir. Niyət üzrə məşğələlərdə uşaqlar öz arzu və istəklərinə görə işləyirlər. Kollektiv məşğələlərdə "balıqlar üzür", "maşınlar yol ilə gedir", "oyuncaqlar sərgidə" və s. mövzular keçirilir.

Məşğələlərin təşkili və keçirilmə metodikası

Tərbiyəçi bu qrupda müşahidəyə geniş yer verir. Xalq yaradıcılığı üzrə əşyaların, təsvirlərin müşahidəsi və təhlili aparılır. Bu zaman milli ornamentlər, xarakter rənglər və onların uyğunluğu təhlil edilir və icra variantları dəqiqləşdirilir. Məsələn: "Mən gözəl kəpənək görürəm". Tərbiyəçi kəpənəyin təsvir və ya fotosəklinin baxılmasını təşkil edir. Kəpənəyin quruluşu, gövdəsi, başı, qanadlarına diqqət yönəldilir, hər hissənin ayrı-ayrılıqda forması müəyyənləşdirilir. 5-6 yaşlı uşaqlara tərbiyəçi əşyanın naturadan müşahidəsini təşkil edir. Əşyanın ümumilikdə forması və ayrı-ayrılıqda hissələri analiz edilir. Digər əşyaların müşahidə və təhlili də bu ardıcılıqda aparılır.

Əşyanın naturadan baxılmasını təşkil edərkən aşağıdakı təlim məsələləri yerinə yetirilir.

- Əşyaların, ümumi təsvir üsulunu müəyyənləşdirmək;
- Hansı materialdan hazırlanmasını, xüsusiyyətlərini aydınlaşdırmaq;
- Ayrı-ayrılıqda hissələrin və ümumilikdə nümunənin hazırlanmasını üzə çıxarmaq;
- Əşyaların və hissələrin əsasən yerləşdirilməsi texnikasını dəqiqləşdirmək;
- Hissələrin yapışqanlanması və əsas fon üzərində yerləşdirilməsi texnikasını mənimsətmək;

İşin icra prosesinə tərbiyəçinin nəzarəti vacibdir. Çətinlik çəkən uşağa tərbiyəçi "Sən bilmədin", "Sən səhv edirsən" və s. dedikdə o, həvəsdən düşərək işi yarımçıq qoya bilər.

Tərbiyəçi öz vəsaitlərindən istifadə edərək icra üsulunu fərdi izah edərək göstərir. Məktəbhazırlıq qrupunun uşaqlarına öz işlərinə nəzarət mənimsədilir. Tərbiyəçi nəzarət zamanı işin müsbət gedişini alqışlamalıdır. Bu zaman uşaqlar işin icrasına məsuliyyətə yanaşır, nəticədə özünə nəzarət inkişaf edir. İşin gedişindən asılı olaraq tərbiyəçi lazım gəldikdə fərdi və ya ümumi qrup uşaqlarının işinə müdaxilə edərək müəyyən düzəliş, məsləhət və göstərişlər verir. Eyni zamanda alınan müsbət nəticəni də uşaqların diqqətinə çatdırır: "Əhsən Cəmil, sən necə də düzgün kəsərək səliqəli yapışdırmısan. "Bu kimi müraciətlər icra prosesinə diqqəti artır. Uşaq daha səliqəli işləməyə çalışır və nəticə keyfiyyətli olur. Yekunda, uşaq gəldiyi nəticəyə sevinir və öz işindən böyük həzz alır. Uşaqlarda sərbəst fəaliyyət inkişaf edir.

Qiymətləndirmə zamanı tərbiyəçi aşağıdakı tələblərə diqqət yetirir.

- ❖ Uşağın yalnız öz səyi ilə alınmış nəticə tərbiyəçi tərəfindən təhlil olunur.
- ❖ Bir uşağın işi ilə digər uşaqların işlərini tutuşdurmaq olmaz.
- ❖ Qiymətləndirmə emosional keçirilir ki, uşaqlarda nəticəyə maraq artsın, onu fəallaşdırsın və o öz fikrini sərbəst ifadə edə bilsin.

Təlim prosesində oyunun tətbiqi

Uşaq bağçalarında əksər məşğələlər oyun xarakterində keçirilməlidir. Məşğələyə giriş, məşğələlərin mövzularının qoyulması (motivasiya), işin icra prosesində uşaqlara edilən müraciətlər, işlərin baxılması (analiz) və qiymətləndirmədə oyundan istifadə edilərsə, yüksək nəticələr əldə etmək olar. Nəticədə öyrədici və yaradıcı məsələlər həll edilmiş olur. Süjetli oyun situasiyası prosesində uşaq fəaliyyətin mənasını və fəaliyyət üsulunu dərk edir. Məsələn: Tərbiyəçi stolüstü dəstlərdən ev maketini ortaya qoyur.

Kiçik qrup uşaqları üçün məşğələ keçərkən tərbiyəçi səhər fəaliyyətində oxunmuş "Pişik, xoruz və tülkü" nağılımı yada salır. Tülkünün dili ilə:

*"Xoruzum ay xoruzum,
Gözü mərcan xoruzum.
Pəncərədən boylansan,
Çoxluca dən toplarsan."*

Xoruz boylanır: (tərbiyəçi xoruzun dili ilə)

– Hani dən?

Tərbiyəçi: "Ay gözü mərcan, yaxşı ki, səni uşaqlar çağır-
dı. Tülkü olsa idi, səni qapıb qaçırardı meşəyə. İndi biz sənə dən
verəcəyik. Sən gözlə, pəncərədən boylanma. Dən hazır olan ki-
mi biz səni çağıracağıq. Tərbiyəçi uşaqlara dən hazırlamaq üçün
kağız təklif edir. Kağızdan bir qırıq qoparıb uşaqlara paylayır və
ovcunun arasında əzərək:

– Uşaqlar, dən çox balaca hazırlamaq lazımdır ki, Xoru-
zun boğazında qalmasın (kağızı gil ilə əvəz etmək olar).

Təlimdə oyun təsviri sənətin bütün növlərində və quraşdır-
ma məşğələlərində tətbiq edilir. Məsələn: Müxtəlif ölçülü 2 qat
qatlanmış kağızdan alınmış (köməkçi xətt üzrə kəsmək) hündür,
alçaq Şam ağacı meşəsində yaşayan heyvanlar da kağızdan 2 qat
bükülmə üsulu ilə kəsilə bilər (köməkçi xətt üzrə).

Rollu oyunlar (dərzi, bənna) tətbiq edilən məşğələlər za-
manı uşaqlar daha fəal və yaradıcı olurlar. 2 qat bükülmüş ka-
ğızdan müxtəlif evlər kəsilir.

Məşğələdə oyun situasiyasının yaranması uşaqları hər han-
sı bir süjet xəttinin iştirakçısına çevirir və yüksək nəticələr əldə
etmək olur. İşlərinə məsuliyyətlə yanaşaraq işin gedişində səhv-
lərini düzəltməyə çalışırlar.

MƏKTƏBƏQƏDƏR TƏSVİRİ SƏNƏTİN TƏDRİSİ ÜZRƏ DİDAKTİK OYUNLAR, ÖYRƏDİCİ, YARADICI VƏ KOMPLEKS MƏŞĞƏLƏLƏR

Böyük və məktəbə hazırlıq qrupu

PROGRAM

Ümumi pedaqoji tələblər

1. Böyük və məktəbə hazırlıq qruplarında təsviri fəaliyyət məşğələləri prosesində uşaqlarda yaradıcı xüsusiyyəti inkişaf etdirmək. Bu məqsədlə:

- ❖ Uşaqlarda sensor (hissi) bacarıq və xüsusiyyətlərin formalaşması.
- ❖ Təsvir ediləcək əşya və hadisələrin məqsədyönlü analitik-təhlil qavrayışının formalaşması.
- ❖ Eyni tip əşyalar və onların oxşar təsvir üsullarına ümumiləşmiş təsvir üsullarının formalaşması.
- ❖ Təsvirçilik fəaliyyətinin müxtəlif növləri üzrə təsvir üsullarının mənimsənilməsində texniki bilik, bacarıq və vərdişlərin mənimsənilməsi.

2. Dərketmə fəaliyyətini inkişaf etdirmək. Bu məqsədlə:

- ❖ Qarşıya qoyulmuş məqsədə nail olmaq üçün iradi səy göstərmək, fəaliyyət üsullarının mənimsənilməsinə cəhd etməyi, təşəbbüs göstərməyi tərbiyə etmək.
- ❖ Ətraf aləmlə tanışlıq məqsədi ilə təsviri fəaliyyət məşğələləri arasındakı əlaqə və bağlılığı göstərmək.
- ❖ Təsviri fəaliyyət məşğələlərinə hazırlıqda aparılan müşahidələrlə yanaşı, uşaqları dekorativ tətbiqi sənəd əsərləri ilə, kiçik həcmli heykəllərlə, şəkil və kitab illüstrasiyaları ilə tanış etmək, didaktik oyunların tətbiqini daxil etmək.

3. Əməkdaşlıq bacarığının formalaşması, fəaliyyət mədəniyyətinin tərbiyə edilməsi. Bunun üçün:

- ❖ Qrupda xoş emosional mühitin yaradılması.
- ❖ Hər uşaqla ünsiyyətdə olmaq və ona yanaşmaq imkanı əldə etmək üçün yarım qruplarla təlim prosesinin təşkili.
- ❖ Uşaqları, qarşıda gələn məşğələlərin məzmununun müzakirəsinə aktiv qoşulmasını təmin etmək. Hazır işlərin gündəlik həyatda istifadə imkanlarını əldə etmək.
- ❖ Birgə (kollektiv) təsvirçilik fəaliyyəti üçün şəraitin yaradılması, əlaqələrin yaranması üçün ünsiyyət üsullarının, qanunların mənimsənilməsi.
- ❖ Uşaqlarda bir-birinin təsvirçilik fəaliyyətinə marağını artırmaq, yaşadığını çətinliyini görmək və ona kömək göstərmə bacarığını tərbiyə etmək.

MƏŞĞƏLƏLƏRİN QRUPLAŞDIRILMASI

Böyük qrupda təsviri sənət məşğələlərinin il ərzində yeddi qrupa bölünməsi planlaşdırılır.

- I Qrup. OVAL VƏ DAİRƏ FORMALI ƏŞYALAR.
- II Qrup. AĞAQLAR.
- III Qrup. KVADRAT VƏ DÜZBUCAQ FORMALI ƏŞYALAR.
- IV Qrup. HEYVANLAR.
- V Qrup. QIŞ, YENİ İL YOLKASI.
- VI Qrup. İNSAN.
- VII Qrup. DAİRƏLƏRİN KƏSİLMƏSİ VƏ ONDAN ƏŞYALARIN DÜZÜLMƏSİ (QRULMASI).

I - qrup məşğələlərinin təlimi

Uşaqları öyrətmək:

1. Dairə və oval formalı əşyaları fərqləndirmək (pomidor və xiyar, alma və gavalı).
2. Əsas hissəsi oval formalı əşyaların təsviri (akvariumda balıqlar).
3. Rəsmdə, yarımda və Applikasiyada hazır hissələrdən əşyaları yəni oval və dairə formalı hissələrdən ibarət (ördəklər, çüçələr, oyancaq ayılar və s.) təsvirləri vermək.

Kompozisiya qurma bacarığın formalaşdırmaq:

1. Təsviri kağız üzərində düzgün yerləşdirmək (akvariumda balıqlar).
2. Yarımda personajları bir-birinin ardınca düzgün yerləşdirmək (ördək və balaları çəmənləkdə gəzirlər).
3. Təqdim olunan personajların yerləşdirmə variantlarından rəsmdə vermə bacarığını mənimsətmək (çüçə və ördək çəmənləkdə gəzirlər).
4. Yarımda, rəsm və applikasiya (hazır formalardan) işində personajların çətin olmayan hərəkətlərini vermə bacarığını öyrətmək (oyuncaq ayı və s.).

5. Oxşar formalı əşyalar haqqında ümümləşmiş təsəvvürləri formalaşdırmaq və bunun əsasında yaradıcı xarakterli məşğələləri həll etməyi öyrətmək, təkəbbürlülüyü inkişaf etdirmək («Təsviri istədiyini kimi tamamla»), («Tapmaca şəklinin cavabını çək») və s.
6. Öz təsvir istəyini oyunlarda istifadə etməyə maraq oyatmaq (Aplikasiya işinin ditaktik oyunlarının hazırlanması).

II - qrup məşğələlərin təlimi

1. Ağac və onun təsvir üsulları haqqında ümümləşmiş təsəvvürlərin formalaşması («Sarılmış yarpaqlı ağac» mövzusunda təsvirin baxılması; müşahidə və təhlili).
2. Payızın müxtəlif dövrlərində ağacın xarici görünüşünün dəyişməsi haqqında təsəvvürlərin formalaşması, əşya və süjet üzrə rəsmlərdə bu dəyişikliyi əks etdirməyi öyrətmək («Ağacın müxtəlif rəngli yarpaqları, «Yarpaqlar tökülür», «Ağaclardan sonuncu yarpaqlar tökülür»).
3. Süjet üzrə rəsmlərdə əşyanın böyüklüyünə görə əsas, zəruri (meşəsində çoxlu göbələklər var»), fərqi vermə bacarığını öyrətmək).
4. Uşaqlarda yaradıcı xüsusiyyəti inkişaf etdirmək, rəsmə əlavələr etməyi mənimsətmək, əvvəllərdə əldə edilmiş bilik, bacarıq və vərdislərə əsaslanaraq rəsmi məzmununu genişləndirmək. Təyin olunmuş mövzə üzrə rəsmi məzmununu sərbəst seçmək («Payız haqqında istədiyini çək»).
5. Fırçanın xovu ilə nazik xətlərin alınması (ağacın nazik budaqları), əyilmiş xətlər və tədricən onların uzadılması (budaqlar); şaquli yaxmaların möhkəmləndirmə priyomunun formalaşdırmaq (ağacın yarpaqları).
6. Yaxın rəngləri fərqləndirmə bacarığını inkişaf etdirmək (qırmızı, narıncı, eyni rəngin açıq və tünd çalarları); aydın və çiskin payız koloritinin ilkin təsəvvürlərini formalaşdırmaq.

III - qrup məşğələlərin təlimi

1. Rəsm və applikasiyada kvadrat və düzbucaq formalı əşyaların təsvirlərini vermək və onları fərqləndirməyi öyrətmək.
2. Kvadrat və düzbucaqlı üzərində enli və ensiz zolaqların kəsilməsini öyrətmək, onların bir-birindən fərqiini vermək («Biletlər», «Şərfi naxışla bəzəmək», «Kuklalar üçün xalça» və s).
3. Kvadrat və düzbucaqlı obyekt və əşyaların təsviri üçün forma omələ götürən hərəkətlərin mənimsənilməsində uşaqlara kömək etmək («Dəsmallar və əl yaylıqları zivədə quruyur », «Qatar» və s).
4. Konturdan çıxınmaq şərti ilə eyni istiqamətdə qələm və fırça ilə təsvirlərin rənglənmə bacarığını inkişaf etdirmək, qələm və fırça ilə rəngləmə üsullarının fərqiini göstərməyi formalaşdırmaq (qələmi kağızdan ayırmadan və ya əksinə).
5. Eyni rəngin iki çalarının təsvirçilik fəaliyyətində fərqləndirmək və tətbiq etmə vasitəsini formalaşdırmaq.
6. Məmulatın rəngindən asılı olaraq naxış və rəng elementlərini rəng çalarlarına uyğun simmetrik yerləşdirmək və ritmin duyumuna görə dekorativ applikasiya məşğələlərində məişət və geyim əşyalarının gözəl bəzədilməsini öyrətmək.
7. Uşaqları rəsmnin məzmununun tamamlanmasına və istədiyi mövzuya uyğun əlavəni vermə bacarığına sövq etmək («Kukla üçün ev» və s əlavələr).
8. Tikintilərin təsvirində simmetriya hissini inkişaf etdirmək («Gözəl darvaza», «Kubik və kərpiclərdən istədiyin qurğunu qur»).
9. Öldə edilmiş bilik və bacarıqların formalaşması əsasında sərbəst öz işinin məzmununu seçmək və onun icra yollarını tapmaq («İstədiyin tikintini qur»).
10. Öz təsvir etdikləri işlərini oyun fəaliyyətində istifadə arzusunu inkişaf etdirmək («Kukla üçün xalça», «Gözəl darvaza»).

IV - qrup məşğələlərin təlimi

1. Uşaqları təsvir incəliyinin bir növü kimi kiçik həcmli heykəl nümunələri ilə tanış etmək, onun məzmunu və ifadə vasitələrinin mənimsənilməsinə öyrətmək.
2. Rəsmdə və yarımda heyvanların təsvirində oval formasının mənimsənilməsinə kömək etmək.
3. Heyvanların xarakterik əlamət və xüsusiyyətlərini görmə bacarığını formalaşdırmaq (kirpi, ayı, dovşan, və s.).
4. Heyvan təsvirlərində çətin olmayan hərəkətləri verməklə obrazlara ifadəlilik verməyi öyrətmək.
5. Birgə (kollektiv) yapma fəaliyyətinə – fərdi işləri bir məzmununda birləşdirməyə maraq və həvəsi inkişaf etdirmək («Meşə heyvanlarını yolcaya dəvət edək», «İki acgöz ayı balası»).

V - qrup məşğələlərin təlimi

1. Rəsm, yapma və applikasiya məşğələlərində, ayrı-ayrı heyvanların təsvirində müxtəlif hissələrin yığılmasında sərbəstliyi inkişaf etdirmək («Qar adamı», «Biz müxtəlif qar adamları yapırıq» və s.).
2. Rəsm və applikasiya işində üçbucaq formasının təsvir üsullarını mənimsətmək.
3. Applikasiya işində süjetin qurulmasını öyrətmək («Yolkalar», «Qar qız üçün yolka yanında ev»).
4. Təsvirdə rəngi ifadə vasitəsi kimi verməyi öyrətmək («Qar qız üçün ev», «Bəzəkli yolka» və s.).
5. Təsvirdə obraza bəzək vermə bacarığını formalaşdırmaq («Qar qızın evinə qonaq gələn oyunaqlar»).

VI - qrup məşğələlərin təlimi

1. Xalq nağıllarına verilmiş illüstrasiyalarda təsvir olunan nağıl qəhrəmanları ilə tanışlıq və uşaq rəsmlərinin məzmununun seçilməsinə təsiri.

2. İnsan təsvirini müxtəlif uzun geyimlərdə təsvir etməyi öyrətmək («Uzun paltolu qız», «Uzun paltarlı qız», «Qız sarafanda»).
3. Yaşlı və uşaq arasındakı fərqi vermə bacarığını mənimsətmək («Nənə və nəvə meşəyə göbələk yığmağa getdilər»).
4. Rəsm və yarımda personajları əl hərəkətləri ilə rəqs etməsini təsvir etmə bacarığını formalaşdırmaq («Kuklalar rəqs edir»).
5. Təqdim edilən personajların paltarlarının müəyyən olunmuş yerlərdə naxış ornamentlərini düzgün verməklə, bəzəməyi mənimsətmək («Gözəl gəlincik» «Göyçək Fatma rəqs edir»).
6. Uşaqlarda rəng çalarları haqqında təsəvvürləri inkişaf etdirməyi davam etdirmək: rəngləri tünd və açıq çalılara qruplaşdırmaq.

VII - qrup məşğələlərinin təlimi

1. Uşaqlara kəsmə priyomunda dövri formanın kəsilmə üsulunu mənimsəməyə kömək etmək; düzbucaqlıdan – yarım dairə, kvadratdan – dairə formasının alınması.
2. Aplikasiya işində bir neçə əşya və formaları verilmiş mövzuya uyğun yerləşdirməklə kompozisiya qurmağı öyrətmək («Göbələklər», «Yelkənli qayıqlar», «Cücələr çəmənlikdə» və s).
3. Personajların müxtəlif vəziyyətlərdə verilməsi bacarığını mənimsətmək («Cücələr dən yeyir», «Məzəli kuklalar»).
4. Uşaqların təsəvvürlərini inkişaf etdirmək: - dairə və yarım dairələrdən ibarət heyvan fiqurlarının sərbəst tərtibi; bu zaman bu və ya digər heyvanın xarakter xüsusiyyətlərini vermə bacarığını mənimsətmək.
5. Təsvir üçün müxtəlif formalardan istifadə etmə bacarığını mənimsətməklə öz işini sərbəst qurma və öz arzusu əsasən tapşırığı yerinə yetirməyi tərbiyə etmək.

I QURUP

MƏŞĞƏLƏLƏRİN İCMALI

OVAL VƏ DAİRƏ FORMALI ƏŞYALAR

1. Didaktik oyun. «İstədiyin əşyanı qur».
2. Rəsm. «Xiyar və pomidor».
3. Rəsm. «Alma və gavalı».
4. Rəsm. «Akvariumda balıqlar».
5. Yapma. «Ördək balalarını gölə çimməyə aparır».
6. Yapma. «Ördəklər quşçuluq fermasında».
7. Didaktik oyun. «Televizor».
8. Rəsm. «Cücə və ördək çəmənlərdə gəzirlər».
9. Hazır hissələrdən applikasiya. «Oyuncaq ayı»
(didaktik oyunlar üçün).
10. Didaktik oyun. «Şəkilli kartlar».
11. Rəsm. «Təpmaca şəklın cavabını çək».

Bu qruplaşmada:

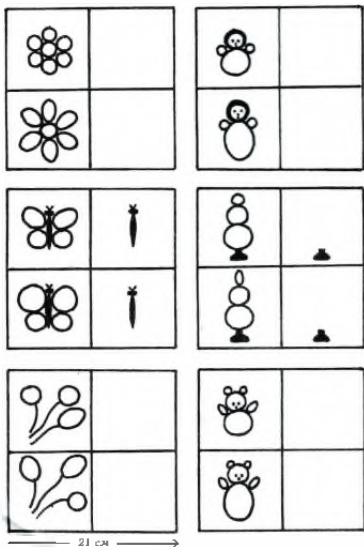
- 5 məşğələ rəsm üzrə.
- 2 məşğələ yapma üzrə.
- 1 məşğələ applikasiya üzrə .
- 3 didaktik oyun.

Qeyd: 8-ci məşğələdən əvvəl cücə və ördək mövzusunda müşahidə keçirmək (illüstrasiya və oyuncaqlar üzrə).

MƏŞĞƏLƏ 1

Didaktik oyun «Gördüyün əşyanı qur».

Məqsəd: Əşyalarda daire və oval formalı hissələri fərqləndirməyi öyrətmək; 2 eyni əşyanın hissələrində ki, müxtəlifliyi tapmaq (cüt şəkillər əsasında); əşyanın hissələrinin forma və böyüklüyünü nəzərə almaqla onları verilmiş nümunəyə görə qurmaq

Vəsait: Bir və ya bir neçə hissələrin forma fərqi olan eyni əşyaların təsvirinə aid cüt kartlar (8-10 ədəd). Hər kartda yerləşən cüt şəkillərin eyni nümunəsini yığmaq üçün boş hissəsi var: dairələr – rəngli kardondan 3 ölçüdə (diametri 2 sm, 3sm, 5sm); ovallar 2 X 3.5 sm, 3 X 5sm, 4 X 6.5 sm.

Məşğələnin gedişi:

Hər uşağa 1 kart paylamaq, hər 2 uşağa bir sinidə müxtəlif ölçüdə, böyüklükdə və rəngdə hazır formalar qoymaq.

Tərbiyəçi uşağa kömək məqsədi ilə:

Uşaqlar bu 2 oyunaq ayı nə ilə fərqlənir?

Uşaqlar cavab verir: (TDC)

Tərbiyəçi:

«Düzdür, iki ayının fərqi ondadır ki, birinin bədəni oval, digərinin dairədir».

Bu ardıcılıqla tərbiyəçi cüt şəkilləri – (doşanları, gülləri və s.) uşaqlara paylayaraq istiqamət verir və işə başlamağı təklif edir.

Oyunun tapşırığı:

Təsvir olunmuş əşyaların üzərinə uyğun gələn formaları tapıb düzmək.

Boş xanada nümunəyə uyğun dairə və oval formalarından ibarət əşyaları düzmək.

Arzuya əsasən uşağa yoldaşının və ya istədiyi başqa nümunə kartla da işləməyi təklif edə bilər.

MƏŞĞƏLƏ 2

Rəsm. «Pomidor və xiyar»

Məqsəd: Uşaqlara oval formalı əşyaların təsvirini mənimsətmək hərəkət istiqamətini bir əyri qövsvari formadan digər əyri qövsvari formaya dəyişmə bacarığını tərbiyə etmək; oval və dairə formalı əşyalar arasındakı fərqi vermək; iki əşyanı kağız üzərində bərabər yerləşdirmək, əşyaları boya ilə rəngləmə priyo-

munu mənimsətmək. Kürə və oval formalı tərəvəzlərin fərqlərini anlatmaqla edilən texnologiyasını möhkəmləndirmək dairə və oval formalarının kompleks təlim əsasında mənimsədilməsi.

Vəsait:

Tərbiyəçidə eyni rəngli həndəsi formalar; oval və dairə, zənbildə (mumdan hazırlanmış) pomidor və xiyar, təsviri çəkmək üçün ağ kağız. Uşaqlarda: albom vərəqinin yarısı, yumşaq fırçalar, quaş boya: plastilin, gil lövhəsi, gil çubuğu, nəm əski.

Məşğələnin gedişi

İki növ tərəvəz qoyulmuş zənbili uşaqların qarşısına qoyub demək: – «Uşaqlar mənim zənbilimdə iki növ tərəvəz var. Biri bax, bu formaya (kürə formasını göstərmək) biri isə baxın bu formaya (oval formasını göstərmək) oxşayır. Kim tapar? Mənim zənbilimdə hansı tərəvəzlər var?» Çətinlik olarsa tərəvəzin adını çəkmək olar. Zənbildən əvvəlcə pomidoru, daha sonra xiyarı çıxararaq əlini onun üzəri ilə gəzdirmək və formaya xas olan əlamətləri bir daha qeyd etmək.

Xiyarın rəsmini uşaqlara izah etməklə göstərmək və demək:

«Xiyarın forması uzunsov oval olduğu üçün əvvəlcə xiyarın baş hissəsini əyri qövsü formada çəkirik. sonra ayrılığı bir qədər düzəldərək uzadıırıq, sona yaxın firçanın kovunu yenə əyərək qövsvari çəkib xətti yenə düzəldərək uzadıb təsviri sona çatdırırıq. Daha sonra uşaqlara yaxşı çəkilmiş xiyar və pomidorları qış azuqəsi kimi bağlayacağımı qeyd edərək lazımı uşağa fəzada xiyar və pomidorun düzgün icrasını əl hərəkəti ilə göstərməyi təklif etmək. Bu zaman uşaqlara hər iki təsvirin kağız üzərində düzgün yerləşdirmək lazım olduğunu anlatmaq.

İş prosesində uşaqların işinə (formanın çəkilməsi və rəngləmə texnikasına) nəzarət etmək. Lazım gəldikdə səhvləri düzəltmək üçün fərdi yanaşmaq və s ardınca uşaqlara xırda hissələri (xiyar və pomidorun saplağını) çəkməyi təklif etmək. İşin sonunda (uşaqlar işləri lövhəyə düzdükdən sonra) uşaqlara mürtəbat etmək: «Uşaqlar görün bostandan nə çox pomidor və xiyar

yığmışıq» indi deyən görə qısa azuqə etmək üçün hansı xiyar və pomidoru seçmək lazımdır?

Bu zaman uşaqlar, daha düzgün oval formalı xiyarı və düzgün dairə formalı pomidoru seçirlər.

Digər qalmış təsvirlər üçün tərbiyəçi deyir ki – «Uşaqlar, qalan xiyar və pomidorlardan isə biz salat düzəldəcəyik. Yəqin ki, onlar da dadlıdırlar».

II variant (Kompleks məşğələ) uşaqlar qruplara bölünür. sərbəst seçim əsasında bir qrupu tərəvəzi yapır, digəri verilmiş hazır formaları yapışdırır (pomidor və xiyar) daha digər qismi isə rəsm edə bilirlər.

MƏŞĞƏLƏ 3

Rəsm. «Alma və gavalı»

Məqsəd: Oval formasını təsvir etmə bacarığının mənimsədilməsini davam etdirmək, onların dairədən olan fərqlərini vermək, konturdan çıxmağa şərti ilə rəngləmə texnikasını mənimsətmək, vərəq üzərində təsviri düzgün yerləşdirməyi öyrətmək; meyvələrin xarakterik əlamətlərinin sərbəst çəkilməsinə nail olmaq. Yapma işində dairə və oval formalarının fərqlərini verilməsinə nail olmaq kompleks təlim əsasında dairə və ovalın bütövlükdə mənimsədilməsi.

Vəsait: İçərisində mumdən düzəldilmiş alma və gavalı olan natyurmort, həndəsi formalar – dairə və oval, alma və gavalı təsvir olunmuş lakin rənglənməmiş ağ kağız, ağ papaq və önlük geyinmiş oyuncaq aşbaz ayı. Uşaqlarda dairə formalı kağızlar, quş boya və yumşaq fırça.

Məşğələnin gedişi:

Uşaqların qarşısında natyurmortu yerləşdirmək. Oyun situasiyası yaratmaq. Oyuncaq aşpaz ayının köməkliliyi ilə məşğələnin məqsədini və tapşırığın icra üsullarını izah etmək:

Tərbiyəçi: – «Uşaqlar, bu gün bizə aşbaz ayı qonaq gəlib. Salam ayıciq, sən niyə belə fikirlisən?»

Oyuncaq ayı: – «Kuklalar mənə meyvədən kompot bişirməyi tapşırıblar ancaq mən bazara gedəndə qədər meyvələrin adını unudum, bu yadımdadır ki, meyvələrin biri dairə, o biri isə oval formada idi».

Tərbiyəçi: – «Ayıciq, bu şəkllə bax, həlkə burda sənə lazımı meyvələr var?». Oyuncaq ayı naturmort təsvirə baxıb hündürdön: – «Yadıma düşdü! Meyvələri tapdım».

Tərbiyəçi: – «Ayıciq, gözlə bu meyvələri uşaqlarda tapsın. Uşaqlar, siz bilən kompot üçün aşbaza hansı dairə və oval formalı meyvələr lazımdır?».

Uşaqlar meyvələrin içində lazımı dairə formalı alma və oval formalı gavalını tapdıqca «Aşbaz ayı» düzgün cavabı təsdiqləyir».

Tərbiyəçi: – «Ayıciq sən bazara çatana qədər kuklalar sənə tapşırıqları meyvələri yenə unudacaqsan. Uşaqlar, aşbaz ayı unutmamaq üçün nə edək? Düzdür, biz ona alma və gavalı çəkək və «aşbaz ayı da» ən yaxşı rəsmi özü ilə bazara aparar və orda şəkllə baxıb ona tapşırılan meyvələri alar».

«Uşaqlar, hansı meyvə daha böyükdür alma, yoxsa gavalı, düzdür biz kağızda böyük almanı elə çəkməliyik ki, balaca da olsa 2-3 cavalı üçün də yer qalsın. Uşaqlar, bu vərəqə baxın, burda mən alma və cavalı çəkmişəm, ancaq rəngləməmişəm. Bu gün biz, meyvələri yeni üsulla rəngləyəcəyik. Artıq rəngləməni düz xətlə deyil, formaya uyğun dövrü xətlərlə rəngləyirik.».

Rəngləmə priyomunu göstərməklə izah etmək: – «Alma dairəvidir, onu yarım dairəvi hərəkətlərlə, əvvəlcə bir, daha sonra digər tərəfdən rəngləyirik. Gavalılar isə oval formadadır, onu isə, yarım oval – qövsvari rəngləyirik. «Aşbaz ayı» bu üsulu bəyənəcək».

«Oyuncaq aşpaz» (tərbiyəçi): Nə yaxşı, heç tərəfdən rəng kənara çıxmayıb! Uşaqlar siz də mənim üçün belə rəngləyə bilərsiniz?»

Uşaqlara sarı rəngli yumru alma və yanında da göy oval formalı 2-3 gavalı çəkməyi təklif etmək.

Məşğələnin gedişində aşbaz ayının dili ilə meyvələrin formasını və rəngini, yeni rəngləmə üsülünü meyvəni kağız üzərində yerləşdirmə ardıcılığını bir daha yada salmaq.

Məşğələnin sonunda uşaqlar işlərini lövhəyə düzürlər, «aşbaz ayı» rəsmlərə baxır və daha aydın, daha düzgün çəkilmiş təsvirləri seçir. Daha sonra ayı balası dicər şakilləri də tərifləyərək deyir: «Olar ki, mən bunları da, kuklalara aparım, qoy onlar da görsünlər ki, siz nə qədər çoxlu, yumru, yetişmiş almalar və oval formalı gavalılar çəkibsiniz. Çox sağolun uşaqlar!»

II variant (kompleks məşğələ) uşaqlar qruplara bölünür sərbəst seçim əsasında alma və gavalını yapır, ikinci qrup-kəsilmiş hazır formaları yapışdırır. Digər qrup isə rəsm edirlər.

MƏŞĞƏLƏ 4

Rəsm. «Akvariumda balıqlar»

Məqsəd: Süjet üzrə rəsm kompozisiyası işini öyrətməyi davam etmək. Bu məqsədlə daha mürəkkəb quruluşa malik, oval formalı rəsmlər etmək: müxtəlif istiqamətlərdə üzən bir neçə balıq təsvir etmək (quyruğu və üzgəcləri verməklə), onları rəngləmək, müxtəlif xarakterli çizgilərdən istifadə etməklə: – cizgilər (yaxmalar), xırda cizgilər (qırıq xətlər), nöqtələr, xırda hissələri təsvir etmək üçün ayrı yaxmaları çəkmək; dəniz yosunlarının yarpaqlarını vermək. İş birgə yerinə yetirmək bacarığını inkişaf etdirmək.

Vəsait: 6-8 nəfərlik düzbucaqlı karobka: – 30 x 20 sm (ön və arxa) və 15 x 20 sm (yanlar), eyni ölçüdə mavi rəngli kağızlar, quaş rəngi, yumşaq fırça. Təربiyəçidə təsviri uşaqlara göstərmək üçün kontur xətlə çəkilmiş 3 oval bədənli balıq təsvirli, nümunə oyun üçün personajlar: – «oyuncaq ayı və dovşan».

Məşğələnin gedişi:

Məşğələ oyun xarakterli aparılır, məşğələyə qonaq gəlmiş dovşan və ayı düzbucaqlı kardonlar (akvarium daşıyırlar).

Tərbiyəçi: «Salam əziz ayıciq, məşğələyə xoş gəlmisiz. Əlinizdəki nədir? Siz nə daşıyırsınız?».

Oyuncaq ayı: «Biz balıqlar üçün akvarium almışıq. Balıqları isə bilmirik hardan götürək. Biz istəyirik ki, akvariumda çoxlu rəngli balıqlar olsun».

Tərbiyəçi: «Uşaqlar biz uzunqulaq dovşana və oyuncaq ayıya kömək edə bilərikmi?».

Uşaqların cavabından sonra, tərbiyəçi deyir: «Uşaqlar lap yaxşı, demək siz belə qərara gəlirsiniz ki, onlara kömək edə bilərsiniz yəni, müxtəlif istiqamətlərdə üzən balıqlar çəka bilərsiniz».

Oyuncaq ayı: «Biz çox istəyirik ki, müxtəlif xallı, cizgili və nöqtəli balıqlar olsun. Uşaqlar belə rəngliyə bilərsinizmi?».

Tərbiyəçi: «Mən indi balıqları sizin istədiyiniz kimi rəngləyəcəm. Uşaqlar, siz də əvvəlcə baxın, sonra isə istədiyiniz kimi müxtəlif cür rəngləyin (tamamlanmamış nümunələri lövhə üzərində yerləşdirmək). Mən əvvəlcə, balığın quyruğunu və üzgəclərini çəkirəm: bax belə. Balığın belindəki üzgəci mən fırçanın xovunu əyərək, bax beləcə bir-birinə sıxılmış əyri-əyri yaxmalar (fırça ilə basma) çəkməklə uzun və dişli üzgəc alıram. Aşağıdakı üzgəclər qısdır, ona görə fırçanı 2 dəfə basmaq kifayət edir. Balığın quyruğunu da əyri yaxmalarla çəkmək olar.

Balığın üzgəclərini çəkmək üçün arzu edən uşaqlardan birini lövhəyə, dəvət etmək.

Ardınca, uşaqların birindən baltığı necə rəngləməyi soruşmaq (yaxmalarla, qırıq xətlərlə və s). Beləliklə, hər 3 balığı müxtəlif cizgilərlə: qırıq xətlər, yaxmalar və nöqtələrlə rəngləmək.

Tərbiyəçi ardınca oyuncaq ayı və dovşana müraciət etməklə: – «Sizin akvariumda belə balıqların olmasını istəyirsiniz? Müxtəlif istiqamətdə üzən balıqların müxtəlif rənglə rəng-

ləndiyini görürsünüz. Bir baxın, bu balıqlar sağa, bunlar isə sola, bir baxın bu isə yuxarı, bu da aşağı üzür. Uşaqlar, böyük kağızda işləyənlər 3-4 balıq, kiçik kağızda işləyənlər isə 1-2 balıq çəkə bilərlər. Balıqları vərəqin üzərində elə yerləşdirmək lazımdır ki, onlar sıxılmasın.»

Daha sonra tərbiyəçi, bəzi uşaqlardan nədən başlayacaqlarını, necə işləyəcəklərini soruşaraq bir daha balıqları yerləşdirmə texnoloqiyasını izah edir.

İş prosesində, uşaqların işinə nəzarət edir, lazım gəldikdə fərdi yanaşır, buraxılan səhvləri üzə çıxardır, səbəbini açıqlayır və düzəliş yolları üçün məsləhətlər verir.

Balıqlar çəkildikdən sonra, uşaqlara, akvariumun dibində dəniz yosunları çəkməyi təklif edir, əyri yaxmalarla yarpaqlar çəkməyi izah edir, həmçinin akvariumun dibində sarı qum və daşlar çəkilir.

Məşğələnin sonunda, uşaqların əl işləri kərdən akvariumun, iç və çöl divarlarına bərkidilir. Ardınca, qonaq gələn oyuncaq ayı və dovşana müraciətlə: – «Görürsünüz, sizin akvariumda nə qədər çoxlu balıqlar üzür? Üzən balıqlar sizin xoşunuza gəldimi?». Oyuncuqların dili ilə uşaqların çəkdikləri balıq təsvirlərini qiymətləndirir (rəngi, üzgəcləri).

II variant. (kompleks məşğələ) rəsm yapma və aplikasiya işi. (qruplara bölünmə)

MƏŞGƏLƏ 5

Yapma. «Ördək balalarını gölə üzməyə aparır».

Məqsəd: Yapma işində ördəyin xarakterik əlamətlərini verməyi öyrətmək; bədən və baş ovalvari forması, enli dimdik və yastı pancələr, ayrı-ayrı yapma işlərindən kompozisiya qurmağı və süjetli yapma bacarığını mənimsətmək. Gil işi texnikasında əvvəllərdə əldə etdiklərini möhkəmləndirmək (gili bərabər və müxtəlif hissələrə bölmək və s.) və yeni texniki bacarıqlar

mənimsətmək (dartma, sıgallama, hamarlama, çimdikləmə və gil çubuğu ilə xırda, xarakterik hissələrin alınması və s).

Vəsait: Tərbiyəçinin əlində oyuncaq, gildən və ya plastilindən yapılmış müxtəlif ördəklər, üzərində mavi göl yapışdırılmış yaşıl vərəqlər. Uşaqlarda gil lövhəsi, gil (və ya plastilin) və gil çubuğu.

Məşğələnin gedişi:

Tərbiyəçi uşaqlara ördəyi göstərərək soruşur: – «Bu nədir?»
Cavab aldıqdan sonra: – «Düzdür bu ördəkdir. Uşaqlar baxın, onun

bədəni yumurtaya oxşayır, quyruğa doğru nazilir. Görürsünüz, quyruğu necə balaca və iti ucludur? Başı da balaca yumurtaya oxşayır. Baxın, dimdiyi isə enli və yastıdır, pəncələri də enli və yastıdır, barmaqların arası pərdəlidir, bu ona, suda pəncələrini vərdənələyərək, asanca üzməyə kömək edir. İndi isə bizə qonaq gələn ana ördəkdən soruşaq. Nə üçün o tənhadir?»

Ana ördək: – «Mən balalarımı axtarıram, istəyirəm onları gölə üzməyə aparım, ancaq onları tapa bilmirəm.

Tərbiyəçi: – «Uşaqlar, gəlin ana ördəyə kömək edək, onun balalarını tapaq. Əvvəlcə mən, ördək balasını yapacam, siz isə baxacaqsınız, sonra da özünü yapacaqsınız. Bunun üçün mən baxın, əlimdəki gil parçasını beləcə ovcumda yumşaldıram, daha sonra onu böyük və kiçik hissələrə bölürəm. Böyük hissədən bədən yapıraq uc hissəsini, yəni quyruğunu dartaraq alıram, daha sonra ördəyin bədənini hamarlayaraq sıgallayıram bax beləcə. Gördüntüz, uşaqlar mən əvvəlcə iki ovcum arasında kürə forması aldım daha sonra isə əlimdə vərdənələyərək, oval forması aldım, ən sonda dartaraq balaca quyruq düzəldim. Ördəyin bədəni hazırdır. İndi nə çatmır? Düzdür, qanadları. Bunun üçün mən, gil çubuğundan istifadə edirəm, baxın çubuğu beləcə əyərək ördəyin quyruğunu alıram. Uşaqlar bəs indii ördəyə nə

lazımdır? Düzdür, başı. Ördəyin başı da balaca yumurtaya oxşayır onu da əvvəlcə əlimdə yumşaldaraq küre formasına salıram sonra ovala bənzər yumurta forması alıram. Uşaqlar, baş hissədə ördəyin nəyi yerləşir? Düzdür, dimdiyi. Gili dartaraq və yastılayaraq enli dimdik alıram, düzəldirəm. Uşaqlar, diqqətlə əlimə baxın ki, özünüz də yapa bilərsiniz. İndi isə, başı bədənə birləşdirirəm və üzərini hamarlayıram ki, möhkəm olsun. Qalan son gil parçasından isə mən nə düzəltməliyəm? Düzdür, ördəyin enli pəncələrini. Əlimdəki, gili iki bərabər hissəyə bölüb əvvəlcə küre forması alıram. daha sonra yastılayaraq, enli pəncə alıram və bədənə birləşdirirəm. Birləşən hissəni yaxşıca hamarlayıram ki, ayaqları qopmasın. İndi isə gil çubuğu ilə gözül və dimdiyin ucunda ağız, pəncələrin üzərində barmaqları alıram. Baxın ördəyin bir balası hazır oldu.»

Ana ördəyə müraciətlə: – «Balan xoşuna gəldimi?»

Ana ördək: – «Hə, çox xoşuma gəldi. Uşaqlar da belə yapa bilərlər?»

Tərbiyəçi: – «Əlbəttə, onlar da çalışsalar, sənə belə qəşəng bala yapa bilərlər. Uşaqlar? Deyin görün, nədən başlayacaqsınız? Düzdür, əvvəl gili yumşaltmaq lazımdır.»

Məşğələnin gedişində, iş nəzarət edərək, bir daha iera ardıcılığını uşaqların yadına salıb, müəyyən məsləhətlər vermək. Çətinlik çəkənlərə fərdi yanaşmaq, səhvləri üzə çıxarmaq, onu düzəltməyi təklif etmək.

Məşğələnin sonunda uşaqlar əl işlərini gil lövhəsinə düzürlər.

Tərbiyəçi isə: – «Uşaqlar indi isə yaptığımız ördəklərdən ana ördəyə oxşayan, gəşəng və səliqəli balalar seçib, ana ördəyin dəlməcə düzməliyik. Kim gələr seçər?»

Uşaqlar, tərbiyəçinin təklifi ilə balaları seçərək, ördəyin dəlməcə düzüb kompozisiya qururlar.

Yekunda, tərbiyəçi uşaqlara qurulmuş kompozisiyadan zövq almağa imkan verir. Bir daha uşaqlara nə yaptıklarını, və onları ana ördəyin ardınca necə düzduklərini, balaların necə də ana ördəyə oxşadıqlarını, məzəli olduqlarını və s. qeyd edərək məşğələyə yekun vurur.

MƏŞĞƏLƏ 6

Yapma. «Ördəklər quşçuluq fermasında»

Məqsəd: Uşaqlara, sərbəst ördəyin yapılmasını (əvvəldə əldə etdikləri bilik və bacarıqlara əsaslanaraq) mənimsətmək, kompozisiya bacarığını inkişaf etdirmək; təyinatından asılı olaraq, əşyaları yarımlarda və qarşısında sərbəst yerləşdirmək (göl, su içmək üçün sahə örtük və s.).

Vəsait: Karton üzərində quşçuluq fermasını qurmaq. Üç tərəfdən tikinti materialı ilə qurulmuş divar, ortada göl (oval formalı mavi karton), su təknəsi, yem təknəsi (quşlara yem və su vermək üçün qab), talvar (hər üçü karton kağızlardan hazırlanır). Oyuncuq və ya plastilindən yapılmış ördək. Uşaqlarda gil çubuğu, gil lövhəsi, plastilin.

Məşğələnin gedişi:

Cütləmiş masada 4-6 uşaq əyləşir. Məşğələ oyun xarakterində keçirilir.

Tərbiyəçi: – «Uşaqlar, təssəvür edin ki, bura quşçuluq həyatıdır, qördüyünüz ördək burada yaşayır. Onun yaşaması üçün burada hər şərait vardır. Baxın, yem təknəsi, su təknəsi, talvar, kiçik gölməçə və s. Ancaq, nədənsə ördəyimiz qəmlidir, başını aşağı salıb. Ay ördək niyə qəmlisən?».

Ördək: – «Mən bu böyük həyətdə tək olduğum üçün qəmliyəm, əgər mənim də balalarım yanımda olsa idi, biz birlikdə şən yaşayardıq.» **Tərbiyəçi:** – «Ay ördək bizim uşaqlar sənə, balaca ördək balaları yapsınlar?»

Ördək: - «Sizin uşaqlar ördək yapmağı bacarırlarmı?»

Tərbiyəçi: - «Uşaqlar, gəlin ördəyin balalarını yapaq. Deyin görək, əvvəlcə nədən başlamalıyıq? Düzdür, əvvəlcə gili yumşaldıb, böyük və kiçik hissələrə bölməlisiniz. Sonra isə, böyük hissəni ovcunuzun içində, həm də gil lövhəsinin üzərində yumşaldıb, onu yumurtaya bənzər oval formaya salırıq. Kənara qoyub ördəyin başını yapmaq üçün kiçik hissəni götürürük. əvvəlcə, yumrulayıırıq daha sonra onu yumurtaya bənzər oval

formasına salırıq. Bu ardıcılıqla lazım gəldikdə tərbiyəçi uşaqlara sualla müraciət edərək, ördəyin yapılma üsülünü bir daha aydınlaşdırır, yada salır.»

Ördək: – «Mən çox şadam, mənim də çoxlu balalarım olar və mənimlə bu həyatda şən yaşayırıq. Uşaqlar onda tez işə başlayın, mən səbirsizliklə gözləyirəm.»

Yapma prosesində tərbiyəçi ördəyi əlinə alaraq bütün məşğələ boyu uşaqların işinə nəzarət edir və göstərişi onun dili ilə deyir. İş prosesində uşaqlara ördəkləri həyatda müxtəlif vəziyyətdə yerləşdirmək məsləhəti verilir: – ördəyin biri su içir, bəziləri talvar altında istirahət edir və ya yatırırlar. Uşaqlar ördəkləri yerləşdirərkən bir-biri ilə məsləhətləşirlər. Tərbiyəçinin nəzarət və göstərişləri sayəsində uşaqlar maraqlı və məzmunlu kompozisiya qura bilirlər. Ördəkləri hər hansı bir vəziyyətdə yerləşdirdikcə tərbiyəçi uşaqları tərifləməlidir.

Tərbiyəçi: – «Ay ördək, bax bir həyat dolu balaların oldu.»

Ördək: – «Uşaqlar sağ olun indi mən çox şən oldum, balalarımın bəziləri talvar altında istirahət edir, yatırırlar, bəziləri dən – dənləyir, digərləri isə su içirlər. Bura baxın, bunlar isə gölməçədə üzürlər. Onlar necə də gözəldirlər: dimdikləri enli, quyruqları isə qısa. Uşaqlar, yaxına gəlin siz də mənim balalarımın baxın. Uşaqlar masaya yaxınlaşır, qurulmuş kompozisiyanı müşahidə edir və öz mülahizələrini bölüşürlər.»

MƏŞGƏLƏ 7

Didaktik oyun. «Televizor»

1-ci variant

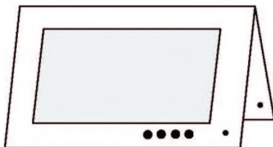
Məqsəd: Təqdim olunan süjet üzrə fiqurları düzmək, personajların düzümünə, vəziyyətinə görə hərəkətləri müəyyənləşdirmək.

Vəsait: Televizora oxşar flaneloqraf, müxtəlif vəziyyətlərdə cüdə fiqurları (gəzir, qaçır, dimdikləyir yuxarı baxır və s.).

Aparıcıda: Əlavə fiqurlar var, kol, tırtıl (ipək qurdu), sərçə (uçan və dönləyən), qaz balası. Bütün fiqurların əks tərəfinə flanellər yapışdırılır.

Oyunun gedişi: Aparıcı hər uşağa bir cücə fiquru paylayır. Bütün oyunçularda müxtəlif vəziyyətlərdə cücə var. Uşaqlar diqqətlə tərbiyəçini dinləyirlər. Tərbiyəçi nəql etdikcə, hər uşaq (onun əlindəki cücədən danışılırsa), əlindəki cücə fiqurunu flanелеqraf üzərinə qoyur. Uşaq səhv edərsə, hamı səslənir: «Televizor sındı». Həmin fiqur tez yerinə qaydır. Cücənin fiquru düz seçilibsə üç dəfə əl çalınır.

Aparıcı (Tərbiyəçi): Ekranın sol tərəfinə kol yapışdıraraq nəql edir: «həyatda kola doğru cücə **yeriyirdi** (uşaq yeriyən cücəni qoyur). Birdən cücə kol arasında nə işə xışiltı eşitdi və **durdu**. Uşaq öz fiqurunu götürür; başqa uşaq yeni fiquru: – (**duruş** vəziyyətində) qoyur. Xışiltı təkrar eşidildi. Cücə kola doğru **qaçdı** (uşaqlar fiquru dəyişirlər), cücə birdən **durdu**, və başını aşağı **əydi** (fiqurlar dəyişir). Baxdı kolun altına və ordan, kol dibində, böyük bir tırtılın (ipək qurdu) süründüyünü gördü (tərbiyəçi tırtılı kolun altına qoyur). «Vay, necə də cirkən və qorxuncdur» – deyə balaca cücə geri qayıdıb qaçmağa **başladı**, (fiqurlar dəyişir). Yuxarıda kimsə cikkildədi, cücə başını **qaldırdı** və yuxarı baxdı orada sərçə uçurdu. Flanелеqrafa cücə yanaşaraq **çığırdı**: – «Düş aşağı, birlikdə dön dönləyək. Bax mənim sahibəm çoxlu dön səpib» (dön təsviri qoyulur). Sərçə yerə endi və cücə ilə birlikdə dön yeməyə başladı. Uşaqlar (dön yeyən cücəni, aparıcı i sə dön yeyən sərçəni qoyur).

Tərbiyəçi məşğələyə yekun vurur: «Uşaqlar cüca haqqında cizgi filminin 1-ci hissəsi burda bitir» Yekunda tərbiyəçi uşaqların məşğələdəki fəaliyyətinə qiymət verir

2-ci variant.

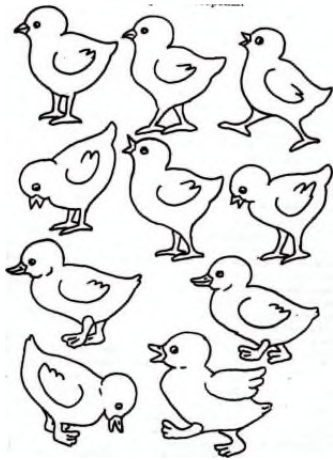
Məqsəd:

Personajları nəql etmənin süjet xəttinə uyğun bir-birinin ardınca, müxtəlif vəziyyətlərdə yerləşdirmə bacarığını öyrətmək

Vəsait:

1-ci variantda müxtəlif vəziyyətlərdə olan ördək balaları əlavə etmək.

Məşğələnin gedişi:

Tərbiyəçi (aparıcı) elan edir ki, bu gün cücə və dostu ördək haqqında cizgi filminin ikinci hissəsinə başlayırıq.

Tərbiyəçi nəql etməyə başlayır: «Cücə həyətdə gəzişir (iki uşaq, fiqurları flaneleqraf üzərinə düzür). Bu an onun qarşısına ördək çıxır (**duruş** vəziyyətindərb ördəyi qoyur. Cücə ördəyə yaxınlaşıb durdu. Uşaq **duruş** vəziyyətində olan cücəni dəyişir. Dostlar görüşür və cücə ördəyə: «kol altında böyük və qorxunc tırtıl yaşayır».

Ördək deyir: Mən heç bir tırtıldan qorxmuram və indi onu həyətdən qovacam.

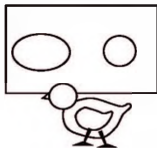
Ördək qabaqda cücə isə onun dalınca kola doğru getməyə başladılar (fiqurlar dəyişir). Kola yaxınlaşarkən birdən sarı pişik orndan çıxaraq (ekrana sarı pişik şəkli qoyulur) cücə ilə ördəyin dalınca qaçmağa başladı. Cücə və ördəkdə qaçmağa başladılar. Qabaqda ördək onun dalınca isə cücə (fiqurlar dəyişir) pişik nə qədər qaçdısa dostlara çata bilmədi. Dostlar pişiyin əlindən qurtula bildilər.

Tərbiyəçi 2-ci hissənin bitdiyini qeyd edərək oyuna yekun vurur.

MƏŞGƏLƏ 8

«Cücə və ördək çəmənlikdə gəzirlər»

Məqsəd: Uşaqlara dairə və oval formalı əşyaların təsvirini öyrətməyi davam etmək, süjet üzrə rəsmdə onları bir-birinə münasibətdə düzgün yerləşdirmək qarşılıqlı əlaqəni vermək (cücə

və ördək bir-birinin dalınca gedir, bir-birinin qarşısında olur) personajları kağızın aşağı hissəsində (ensiz zolaq üzərində, otluqda) düzgün yerləşdirmək, onları formaya görə rəngləmək

Vəsait:

Tərbiyəçinin əlində flaneleqraf və cücə ilə ördəyin fiqurları vardır. Ördək əks tərəfdən flaneleqrafa ya-

pışdırılıb, cücə isə hər iki tərəfdən (flanelin üzərində durmaq üçün qanadlarına flanel yapışdırılıb)

Oval və dairə formalı ördəyin və cücənin bədəni rəsm etmək üçün uşaqlarda 16x24 sm ölçüdə mavi rəngli kağızlar, rəngli quaş, yumşaq fırça, qəhvəyi qələmlər.

Məşğələnin gedişi:

Tərbiyəçi uşaqlara səhər fəaliyyətində oyuncaq cücə və ördək təsvirini nümayiş etdirir. Bu zaman onların bir-birindən fərqi (bədənlərinin birinin dairə, birinin oval olması), dostlara aid oyunun keçirilməsini yada salır və deyir: – «Uşaqlar gördünüz, ördək necə qorxmaz və sərbəst idi. Nə etmək və hara getmək haqqında özü qərar çıxartdı, cücə isə yalnız ördəyin etdiyini təkrar edirdi. Bu gün də dostlar bizə qonaq gəliblər. Bax budur onlar.»

Tərbiyəçi flaneleqrafı uşaqların qarşısında qoyaraq deyir: – «Ördək istəyir ki, televizorda onların necə gəzdiklərini, gəzməyə hara gətdiklərini göstərək.»

Uşaqlardan birini flaneleqrafı fiqurları düzməyə dəvət edir və deyir: – «Cücə ilə ördək indi qarşı-qarşıya durmuşlar».

Daha sonra tərbiyəçi digər uşağı personajları flaneleqraf üzərinə düzməyə dəvət edir, ördəyin öndə, cücənin isə onun ardınca bir istiqamətdə getdiyini qeyd edir: – «Uşaqlar, indi ördək istəyir ki, biz onlara tırtılı tapdıqda və kəpənəyi tutanda hansı vəziyyətdə durduqlarını göstərək.»

Ardınca digər uşağı: – «Ördək istəyir ki, biz onlara tırtılı tutanda olduqları vəziyyəti göstərək.» deyərək lövhəyə dəvət edir.

Tərbiyəçi növbəti uşağı dəvət edir və ördək və cücəni bir-birinin qarşısında duruş vəziyyətində qoyur. Tərbiyəçi cücə və ördəyin baş, bədən formalarını, daha digər fərqlərini (dimdik və ayaq) soruşur.

Müsahibə vasitəsi ilə uşaqların bir

qisminə ördək və cücənin bir-birinin ardınca gedən, digər qisminə isə onların görünüş vəziyyətlərini – qarşı-qarşıya duruş vəziyyətini çəkməyi təklif edir və uşaqların yadıma salır ki, təsviri kağızın ortasında deyil, bir kənarından çəkmək lazımdır ki, hər iki fiquru yerləşdirmək mümkün olsun. Sonda kağızın lap aşağı hissəsində otu çəkmək təklif olunur.

Məşğələnin gedişində əvvəlki məşğələlərdən misal gətirir. Bu zaman uşaqlara əlavələr etməyə sövq edir. Müəyyən göstəriş və məsləhətlər verir. Məşğələ boyu uşaqların işinə nəzarət edir, lazım gəldikdə fərdi yanaşır, səhvləri üzə çıxardır və düzəliş edilməsini təklif edir. Məşğələnin sonunda uşaqlara öz və yoldaşlarının rəsmi haqqında edilmiş əlavələr üzrə fikir söyləməyə imkan verilir.

Yekunda tərbiyəçi rəsmlər haqqında öz fikrini söyləyir və bir daha cücə və ördəyi hansı əlamətlərə görə ayırmaq mümkün olduğunu uşaqların diqqətinə çatdırır.

MƏŞĞƏLƏ 9

Applikasiya. «Oyuncaq ayı».

Məqsəd: Uşaqlara hissələrdən tanış oyuncağı yığmağı öyrətmək, onları ardıcılıqla yapışdırmaq; pəncələri hərəkətdə vermək. Uşaqların əl işlərini didaktik oyunlar üçün vəsait kimi istifadə etmək.

Vəsait: Tərbiyəçidə oyuncaq ayının başı və bədəni yapışdırılmış flaneloqraf, arxa tərəfdə yapışdırılmış pəncələr, didaktik oyun üçün qutu.

Uşaqlarda, müxtəlif rəngli (qəhvəyi, qara, boz, tünd qırmızı, açıq qəhvəyi) oyuncaq ayının hissələri. Kağızdan (karton) 15x10,5 sm; ölçüdə və əlavə hissələr: kəmə, bant, yaxalıq, yapışqan.

Məşğələnin gedişi:

Tərbiyəçi: – «Mən sizə bir oyuncaq haqqında danışacağam. tapın görək bu kimdir? Onun yumru başı və yumru qulaqları vardır. Oval bədəni və oval pəncələri vardır. Həqiqətdə o

qəhvəyidir, ancaq oyunağı isə müxtəlif rəngdədir. Çox vaxt onu tüklü parçadan hazırlayırlar. Bu kimdir?»

Uşaqlar cavabı tapdıqda, tərbiyəçi flaneleoqrafı uşaqların qarşısına qoyur və deyir: – «Uşaqlar, burada oyunaq ayının baş və bədən hissələrini görürsünüz. Kim deyər təsvirdə nə çatmır? Düzdür, ayının ayaqları, qolları. Uşaqlar bizim ayı idmançı olduğu üçün, mən verdiyim bütün tapşırıqları (idman hərəkətlərini) yerinə yetirə bilər. Baxın, indi o mənim əmrlərimi yerinə yetirəcək: əllər yana, ayaqlar aralı. (tərbiyəçi flaneleoqraf üzərində deyilən variantı alır)». Beləliklə, bir neçə tapşırıq icra etdikdən sonra, tərbiyəçi fəal uşağı lövhəyə dəvət edib, bunu etməyi təklif edir və uşağın icrasını tərifləyir. Ardınca uşaqlara paylanmış hissələrdən istifadə edərək, əvvəlcə oyunaq ayının başını və sonra bədənini yapışdırmağı təklif edir. Yalnız bundan sonra istənilən əmri vermək olar.

Bir neçə uşaqlardan oyunaq ayıya hansı əmri verəcəyini soruşur və hərəkətləri təkrarlamamağı təklif edir. Təqdim olunan hissələrdən oyunağı kağızın ortasında yerləşdirməyi məsləhət görür, alınan təsvir kağızdan kənara çıxmamalıdır. Tərbiyəçi yapışdırma işini ayının başından başlamağı təklif edir, yalnız bütün hissələr yapışdırıldıqdan sonra əlavə hissələri: bel bağını, bantı və yaxalığı yapışdırmağı təklif edilir.

Məşğələnin sonunda tərbiyəçi uşaqların diqqətini özünə cəmləyərək deyir: – «İndi mən sizə, ayının vəziyyətini elan edəcəyəm, diqqətli olun, kimdə həmin tapşırığı icra edən ayı varsa, buyurub lövhəyə gətirə bilər.»

Bütün işlər düzüldükdən sonra, işlərə baxış keçirilir və ayın etdiyi «idman hərəkətləri» uşaqlar tərəfindən söylənir.

Daha sonra, məşğələ oyun hissəyə keçid alır. Tərbiyəçi təklif edir: – «Uşaqlar, indi biz sizinlə «kim getdi» oyununu oynayacağıq».

Bu zaman uşaqların diqqətini lövhəyə yönəldərək: «Uşaqlar, diqqətlə lövhəyə baxın, buradakı idmançı ayılar müxtəlif

hərəkətlər icra edirlər, indi mən onlardan birini gizlədəcəm, siz isə gedən ayını tapmalısınız.»

Uşaqlar gözlərini yumur, tərbiyəçi ayılardan birini gizlədir və uşaqlar gedən ayını tapırlar. Bir neçə tapşırıq icra edildikdən sonra, vaxt qalarsa başqa digər oyunu keçirmək olar: **cüt şəkillər**. Bu oyunda tərbiyəçinin qoyduğu şərtə görə uşaqlar oxşar şəkli tapırlar. Məsələn, rənglərə görə, kəmərlərinə görə eyni hərəkətləri etdiklərinə görə və s.

Yekunda tərbiyəçi, uşaqlara əl işlərini qutuya yığıb stolüstü oyuncaqlar güşəsinə qoymağı təklif edir.

MƏŞĞƏLƏ 10

Didaktik oyun. «Şəkili vərəqlər».

Məqsəd: Uşaqlara hər vərəq üçün lazımı böyüklükdə (ölçüdə), yerlik (dairə və ya oval formalı hissə üçün) tapmaq; diqqət, gözəyari ölçmə qabiliyyətini inkişaf etdirmək.

Vəsait: Bir və ya bir neçə hissəli dairə və oval formalı müxtəlif əşyaların siluet təsvirli şəkilləri, siluet təsvirli əşyalar kimi üç ölçüdə eyni rəngli dairə və oval formalar. Dairələrin böyükdüyü: diametri 5 sm; 3.5 sm; 2 sm, ovalların böyüklüyü: 7x4.5 sm;

5x3.5sm; 3x2sm; kartlar: 14x10 sm “eyni əşyadan qur” oyununun vəsaitlərindən istifadə etmək olar (dairə və ovalardan).

Məşğələnin gedişi:

Tərbiyəçi (aparıcı) ortaya – masanın üzərinə, bir yığım üzünəşığı təsvirli vərəqlər qoyur, içərisində müxtəlif dairə və

oval formalar yerləşdirilmiş, şöbələri olan, alçaq qutular: dairə və ovalar eyni ölçüdədir.

Hər oyunçu şəkili yığının üzərindən bir vərəq götürür və qarşısına qoyur (təsvir görünmək şərti ilə).

Tərbiyəçi oyunun gedişini izah edir: “Qarşınızdakı vərəqlərdə sizə tanış təsvirlər vardır. Gördüyünüz kimi müəyyən hissələri rənglənməmişdir. Siz, qarşınızdakı qutudan rənglənməmiş hissəyə uyğun böyüldükdə formalar seçib, əşyaların həmin hissəsinə qoymalısınız. Tələməyin ki, səhv etməyəsınız, lazımi formanı düzgün seçməlisiniz çünki, formanı yalnız birə dəfə seçmək imkanınız var. Tapşırığı düzgün yerinə yetirən uşaq əlindəki oyuncaqla mükafatlandırılır və oyunu davam etdirə bilər (nəzərdə tutulan vaxt müddətində). Şəkil yığımından və ya yoldaşının qurduğu şəkildən istifadə edərək uşaqlar oyunu öz arzularına əsasən davam edirlər. Qalib uşaq “kinder – sürpriz” oyuncağı və s qazanır. Sonda hər uşaq qazandığı oyuncaqların sayını söyləyir.

MƏŞGƏLƏ 11

Rəsm. «Tapmaca şəklin cavabını çək».

Məqsəd: Uşaqlarda təfəkkir və fantaziyayı inkişaf etdirmək; verilmiş oval və dairə formalarını tanış əşyalarda – quş və heyvan oyuncaqlarında görməyi tapmağı, onları tutuşdurmağı öyrətmək; rəsmdə çatmayan hissələri (pəncə, quyruq, qulaq.) çəkməklə tamamlanmış təsvirlər almaq; konturdan çıxınamaqla (kağızdan qələmi ayırmadan) qələmlə «ora-bura» istiqamətində rəngləməyi məşq etdirmək.

Vəsait: Tərbiyəçidə oyuncaq ayı, mel. Uşaqlar üçün açıqca böyüklükdə zərf və içərisində müxtəlif vəziyyətlərdə rəsm edilmiş dairə və ovallar, rəngli qələmlər.

Məşğələnin gedişi:

Məşğələ oyun xarakterində keçilir. Masanın üzərində oturmuş oyuncaq ayı qəmlidir: qarşısında məktub vardır.

Tərbiyəçi: – «Ayıciq, niyə qəmginsən?»

Oyuncaq ayı: – « Mən məktub aldım açanda vərəqlərdə oval və dairə formalı rəsmlər gördüm, məktubda isə yazılmışdır ki, bunlar tapmacadır, dairə və ovallara əlavələr çəksən – rəsmi tamamlasan, tapmacanın cavabını tapacaqsan. Mən düşündüm - düşündüm, heç nə tapa bilmədim və sizin yanınıza gəldim. Guman edirəm ki, uşaqlar mənə kömək etsələr bu tapmacanın cavabını taparlar.»

Tərbiyəçi: – «Ayıciq, qoy mən şəkllə baxım, bəlkə cavabını tapdım, (şəkli lövhəyə bərkidir). Bax burda əyilmiş vəziyyətdə böyük oval və üstündə kiçik dairə görürük. Bəlkə bu bir heyvandır? Mən bura bir quyruq, bura ayaqlar və başında isə qulaqlar çəkirəm. Bu bir dələ oldu əlavələri vermək.»

Oyuncaq ayı: – «Mən isə belə düşünürəm ki, bu quşdur mənim üçün də belə ovallar çəksən mən ona quyruq, dimdik və qanadlar çəkirəm»

Tərbiyəçi (oyuncaq ayı əvəzinə) əlavə hissələri çəkir və doğurdan da quş olduğunu tapır. Uşaqlara müraciətlə: – «Bəlkə sizin cavab başqa oldu.»

Tərbiyəçi iki oval çəkir (böyük – kiçik) və uşaqlardan birini lövhəyə dəvət edir. Uşaq çətməyən hissəni öz düşüncəsinə görə (ördək, dovşan və s.) çəkir.

Tərbiyəçi lövhədən təsvirləri silir və: «Ayıciq, gəl bu tapmacaları uşaqlara paylayaq onlar cavabı tapsınlar.»

Tərbiyəçi kvadratları uşaqlara paylayır və lazımı uşaqdan nə cavab verəcəklərini soruşur, onları istiqamətləndirir: «Ögər dairə və oval şaquli vəziyyətdə yerləşirsə, demək duruş və ya qaçış vəziyyətini bildirir, əgər maili yerləşirsə, demək heyvan oturmuş quş isə uçuş və ya gəzişən vəziyyətlərdə ola bilər».

Hazır cavabları rəngli qələmlə rəngləmək təklif edilir. Lazım gələrsə tərbiyəçi məsləhət verir. Məşğələnin sonunda, uşaqlar tapmacanın cavabını ayıya (tərbiyəçiyə) göstərərək lövhəyə qoyurlar. Oyuncaq ayı hamını tərifləyir və maraqlı cavabların üzərində duraraq bir daha cavabları düzgün tapdıqlarını qeyd edir.

Yekunda, oyuncaq ayı ən yaxşı təsvirləri seçərək zərfə qoyur, uşaqlara minnətdarlığını bildirir və şəkilləri öz dostuna aparacağını söyləyir.

Tərbiyəçi ayıdan xahiş edir ki, axşam tapmacaları gətirsin ki, uşaqlar cavabları öz valideynlərinə göstərə bilsinlər.

II QRUP

AĞAQLAR

MƏŞGƏLƏLƏRİN QRUPLAŞMASI

1. Uşaq baxçasının sahəsində ağacların baxılması.
2. Didaktik tapşırıq «Payız budaqları».
3. Rəsm. «Payız ağacının saralmış yarpaqları».
4. Rəsm. «Rəngarəng yarpaqlı payız ağacı».
5. Rəsm. «Payız ağacı və küknar ağacı».
6. Payız mənzərəli illüstrasiyaların baxılması və tapşırıqlar. «Harda yaydır, harda payız».
7. Rəsm. «Payız meşəsində çoxlu göbələklər var».
8. Rəsm. «Yarpaqlar tökülür».
9. Rəsm. «Ağaqlardan sonuncu yarpaqlar tökülür».
10. Payız haqqında istədiyini çək.

Bu qrupda:

7 məşgələ rəsm üzrə,

1 məşgələ – təbiətin müşahidəsi,

1 məşgələ – kitab illüstrasiyalarının baxılması,

1 didaktik tapşırıqlar.

MƏŞĞƏLƏ 1

Uşaq bağçasının həyatında ağacların baxılması.

Məqsəd: Ağacların quruluşu, onun hissələrinin adı, forması, böyüklüyü, yerləşdirilməsi haqqında bilik mənimsətmək, ağacların oxşarlığı və ümumiliyini görmək, ağac haqqında ümumiləşmiş təssəvvür formalaşdırmaq, ağaclardakı oxşarlığı, gözəlliyi görmək.

Məşğələ uşaq bağçasının sahəsində keçirilir. Tərbiyəçi, uşaqlara cavan, düz gövdəli ağaca yaxınlaşdırır və ağacı bütövlükdə müşahidə edə bilmək üçün uşaqlar müəyyən məsafədə qalırlar. Ağacın qövдəsinin üzərində tərbiyəçi əlini gəzdirərək soruşur: – «Uşaqlar, bu ağacın nəyidir? Gövdəni necə görürsünüz? (hündürdür və düzqamətlidir). Bəs bu nədir? (əli ilə ağacın budaqlarını göstərir) Ağacın budaqları çoxdur, yoxsa azdır? O necə böyüyür? Uşaqlar, təsəvvür edin ki, Siz ağacsız ölləriniz isə budaq. Göstərin görək, budaq gövdədən hansı istiqamətdə gedir? Külək əsərsə, ağacın gövdəsinə tərpədən, yoxsa budaqları? Göstərin görək, külək əsəndə budaqları necə yellədir?»

Tərbiyəçi izah edir ki, külək güclü əsəndə, cavan ağacların gövdəsi də əyilir. Gətdikə ağac böyüyür, gövdə də böyüyür və qalınlaşır onun üzərində yeni budaqlar əmələ gəlir. Gövdənin üzərində yaranan budaqlar, gətdikə hündürlüyə doğru qısalır. Ardınca uşaqların diqqətini budaqlardan birinə yönəldir və əli ilə budaqlardan çıxan budaqcıqları göstərərək soruşur: – «Bilirsiniz bu nədir?»

Ardınca izah edir ki, hər budağın üzərində beləcə, nazik və qısa budaqcıqlar olur. Bu qısa budaqcıqların üzərindəki tumurcuqlardan yarpaqlar əmələ gəlir (əli ilə göstərərək). Tərbiyəçi uşaqlardan yayda yarpaqların hansı rəngdə olduğunu payızda isə hansı rəngə düşdüyünü soruşur.

Uşaqları sahənin digər ağacları ilə tanış edərək onlara gövdə və budaqların müxtəlifliyini göstərərək gövdələri iki əlli qucaqlayır (əvvəlcə birini, daha sonra digərini). Gövdənin hamarlığını və ya qabarlığını hiss etmək üçün əlini gəzdirir. Ən hündür ağacı tapmaq üçün onu bağcanın binası hündürlüyü ilə tutuşdurur.

Nəticə belədir ki, ağaclar nə qədər müxtəlif olsa da onların hamısı gövdədən, üzərində yerləşən budaqlardan və budaqlardan çıxan budaqcıqlardan, zoğlardan ibarətdir.

Yekunda, tərbiyəçi uşaqlardan hansı ağacı daha çox xoşladıklarını soruşur və bu zaman onlara istədikləri ağacı xarakterizə etməkdə (qamətli, möhtəşəm, möhkəm və s) köməklik göstərir. İzah edir ki, sahənin ağaclarını bağçanın işçiləri əkilir. Ağaclar sahəyə necə də gözəllik, sərinlik, təmiz hava verir.

Tərbiyəçi məşğələni uşaqlara ağaca doğru qaçmağı təklif etməklə bitirir.

MƏŞĞƏLƏ 2

Didaktik oyun. «Payız yarpaqları»

Məqsəd: Narıncı, sarı, qırmızı rənc haqqında təsəvvürləri möhkəmlətmək, adlandırılmış rəncə uyğun yarpaqlar seçməklə məşq etdirmək.

Vəsait: Uşaqların sayı qədər budaq təsvirli kartlar, ortada, alçaq qutuda müxtəlif rəngli yarpaqlar.

Məşğələnin gedişi

Tərbiyəçi nəql edir: – «Payız gəldi, ağacların yarpaqları müxtəlif rəng aldı. Yaşıl yarpaqlar, getdikcə qırmızı, qəhvəyi və narıncı rəngə çevrildilər (üç rəngdə göstərir). Elə düşünün ki, biz sizinlə parkdayıq. Parkın girəcəyində böyük saralmış yarpaqlı ağacdən bir budaq payız buketi qopardıq. İndi siz qarşınızdakı budağa saralmış yarpaqlar düzün.»

Uşaqlar saralmış yarpaqları seçərək budağa düzürlər.

Tərbiyəçi: – «Nə gözəl düzdünüz!» – deyərək yarpaqların nə rəngdə olduğunu və onların necə də gözəl göründüyünü qeyd edir, ardınca uşaqlara yarpaqları ye-

nidən qutuya qoymağı təklif edir.

Daha sonra tərbiyəçi nəql etməyi davam edir: – «Biz bir qədər də, irəli gedirik və orda, skamyanın yanında, narıncı yarpaqlı ağaca rast gəlirik və ondan bir budaq qopardırıq. Uşaqlar, göstərin baxaq kəsdiyiniz budaq necə idi?»

Uşaqlar, həvəslə narıncı rəngli yarpağı seçərək budağın üzərinə düzülür. Məşğələnin gedişində, bir daha müsahibə vasitəsi ilə yarpaqların narıncı rəngdə olduğunu və budaqda necə gözəl yerləşdiyini uşaqların diqqətinə çatdırır.

Adınca tərbiyəçi (müxtəlif rəngli yarpaqları düzdükdən sonra) iş prosesində yarpaqların rəngini səhv salan uşaqların diqqətinə çatdırır ki, onlar lazımi rəngi düzgün seçməmişlər. Diqqətli olub səhvləri düzəltmək təklif edilir.

Yekunda, tərbiyəçi nəqlini tamamlayarkən: – «Uşaqlar, parkdakı bütün ağaclar, əlvan və gözəl idi. Ancaq, mən bilmək istəyirəm, hansı yarpaqlı budaq, sizin daha çox xoşunuza gəldi?»

Hər uşaq ona xoş gələn yarpaqları seçərək qarşısındakı budağın üzərinə düzür.

Sonda tərbiyəçi bir daha, budağa hansı rəngli yarpaqları düzdüklərini soruşmaqla yarpağın rəngini uşağın diqqətinə çatdırır.

MƏŞĞƏLƏ 3

Rəsm. «Payız yarpaqlı ağac»

Məqsəd: Uşaqlara, ağac rəsminin təsvirini mənimsətməyi, təkmilləşdirmək. Rəsmdə ağacın quruluşunu, gövdəsini, müxtəlif uzunluqlu budaqları vermək. Şaquli yaxma prinsipi ilə yarpaqları çəkməyi mənimsətmək, vərəqlərin böyüklüyünə görə budaqları düzgün yerləşdirməyə nail olmaq.

Vəsait: Tərbiyəçi üçün üzərində ağac təsvir olunmuş nümunə, kartondan hazırlanmış 2 kukla fiquru və 2 ev.

Uşağın əlində düzbucaqlı formada ağ kağız (20x13 sm), quaş – boya, yumşaq fırça.

Məşğələnin gedişi:

Tamamlanmamış ağac təsvirini lövhədən asıb nəql etmək: – «Mənim evimin qarşısında, düz qamətli (gövdəli) ağac böyüyür. Mən onu rəsm etməyə başladım, lakin yalnız gördüyünüz kimi, gövdəni çəkə bildim. Kim deyər, ağac almaq üçün mən daha nə çəkməliyəm? Düzdür budaqları. Ancaq mən budaqların harda uzun harda qısa olmasını unut-

dum. Uşaqlar, budaqların, gövdənin hansı yerində qısa və hansı yerində uzun verildiyini unutmayın. Budaqları ağacın ucundan bir qədər aşağıdan çəkməyə başlayırıq».

Cavab verəndən sonra uşaqlara işə başlamaq təklif edilir. İş prosesində təsvirləri çəkdikcə, uşaq işi haqqında, işin ardıcılığı haqqında izahat verə bilər. Məşğələnin gedişində bir daha tərbiyəçi gövdənin üzərində yerləşən budaqların xüsusiyyətini uşaqların yadına salır (ağacın gövdəsinin hansı yerində uzun və ya qısa olmasını). Təsviri tamamlayarkən kağızın aşağı hissəsində hələ saralmamış yaşıl otları çəkmək məsləhət görülür. Ağacın yarpaqları haqqında danışarkən tərbiyəçi qeyd edir ki, hələ payızın əvvəlidir, yarpaqlar budaqlarda çoxdur və sıxdır. Tərbiyəçi uşaqların yadına salır ki, yarpaqları çəkmək üçün, firçanın xovunu kağıza basıb götürmək lazımdır. Lazım gələrsə, yaxşı çəkən uşağı lövhəyə çağırıb həmin təsvir üsülünü göstərməyi təklif etmək, (firçanın xovunu şaquli istiqamətdə basıb götürmək lazımdır). Uşaqlar işi tamamladıqca lövhəyə düzülür.

Yekunda tərbiyəçi işlərin baxılması və təhlilini keçirir.

2-ci variant: Məşğələ oyun xarakterində keçirilir. Tərbiyəçi lövhəyə böyük ağac təsvirini bərkidir və məşğələyə giriş verərək: – «Uşaqlar, gördüyünüz ağac təsvirində nə çatmır?»

Müsahibə ilə iş prosesi izah edildikdən sonra, uşaqları ardıcılıqla lövhəyə çağırır və yarpaqları çəkməyə dəvət edir. Hər uşaq 2-3 yarpaq çəkir.

Bir daha işin gedişində yarpaqları çəkərkən kağızdan kənara çıxmaq, səlhiqə ilə işləmək və s. tapşırıqlar verilir.

Yekunda, görülən iş uşaqların diqqətinə çatdırılır və ağacın necə gözəl, qamətli, şaxəli budaqlı və gözəl yarpaqlı təsvir ediliyi qeyd edilir.

3-cü variant: İki ev təsvir olunmuş şəkli lövhədən asmaq və qarşısına 2 kukla fiqurunu (kağızdan) qoyaraq onlara müraciət edir: – «Bu evlər kimindir, orda kim yaşayır?»

Tərbiyəçi kukların dili ilə: – «Bu evləri bizim üçün tikiblər, ancaq, biz orda yaşamaq istəmirik. Nə üçün? Özünüz baxın, onların ətrafında heç bir dənə də ağac yoxdur. Ətraf boşdur, heç bir gözəlliyi yoxdur».

Tərbiyəçi oyunaqlara cavab verərək: – «Qəmlənməyin bizim uşaqlar sizə kömək edərlər, onlar indi ağaclar çəkər və biz də onları sizin evlərin ətrafında əkərik. Uşaqlar, siz razısınız? Ağacları çəkməyə nədən başlayacaqsınız? Yadıңызdan çıxartmayın ki, ağacın gövdəsini kağızın yuxarisından bir qədər aşağıdan çəkməyə başlamaq lazımdır. Aşağıya doğru getdikcə, gövdə qalınlaşmalıdır».

İş prosesində uşaqlara yönəldici suallarla müraciət etməklə, lazım gəldikdə məsləhət və göstərişlə təsvir üsulları aydınlaşdırılır.

Məşğələnin sonunda, oyunaqlara istədikləri ağacı seçib evlərinin ətrafında əkmək təklif olunur oyunaqlara ağacı seçərək xüsusiyyətini söyləyirlər. «Qoy evin yanında bu hündür ağac əkilsin, alçaq və balaca ağacı isə evin qabaq hissəsində əkmək olar.» Beləliklə, tərbiyəçi oyunaqların dili ilə lazımi yerdə ağacları yerləşdirir.

Oyunaq gəlincik: – «Evin yanında budaqları əyilmiş ağacın olmasını istəyirəm ki, budaqlar pəncərəyə kölgə salsın. Qalan bu şaxəli ağacları isə evin arxasında əkmək istərdim, qoy orada bağ salınsın.»

Bu ardıcılıqla, oyun şəraitində uşaqlarla oyunaqlar arasında tərbiyəçi vasitəsi ilə dialoq qurulur.

MƏŞĞƏLƏ 4

Rəsm. «Rəngarəng yarpaqlı payız ağacı»

Məqsəd: Uşaqlara şaquli istiqamətdə yaxmalarla təsvir texnikasını mənimsətmək, müxtəlif uzunluqda budaqların təsvirinin mənimsədilməsi; üç rəngli qırmızı, narıncı və yaşıl yarpaq təsvirinin mənimsədilməsi; rəsmə əlavələr etməklə, onun məzmunun dolğunlaşması.

Vəsait: Tərbiyəçidə: rəngarəng yarpaqlı ağac təsviri, və yarpaqız təsvir olunmuş nümunə ağac.

Uşaqlarda: mavi rəngli kağızlar, rəngli quaş (yarpaq təsviri üçün), yumşaq fırça.

Məşğələnin gedişi:

Uşaqların qarşısında iki təsvir, müxtəlif rəngli yarpaqlı ağac təsviri və yarpaqsız ağac təsviri yerləşdirmək. Bu zaman keçmiş məşğələdə rəsm etdikləri sarı yarpaqlı payız ağacını yada salmaq, təqdim olunan ağacın yarpaqlarının rəngini soruşmaq.

Payız fəslində ağacın yarpaqlarının hansı rəngə düşdüyü haqqında izah vermək, qırmızı, narıncı və yaşıl yarpaqları adlandıraraq göstərmək. Uşaqlara bu günkü tapşırığı izah etmək. Əvvəlcə, ağacın böyük və uzun budaqlarının çökilməsi, daha sonra, onun üzərində nazik və qısa budaqların (məhz yuxarıda yerləşməsini izah edərək) çökilmə ardıcılığını aydınlaşdırmaq.

Müxtəlif rəngli yarpaqların çökilməsini izah edərək göstərmək. Əvvəlcə, yaşıl rəngdən istifadə edərək yarpaqları müxtəlif yerlərdə budaqcıqların üzərində vermək, ardınca, qırmızı və nəhayət, sarı rəngli yarpaqları budaq və budaqcıqların (zoğların) üzərində yerləşdirmək.

Daha sonra, uşaqlara işə başlamağı təklif etmək. İş prosesində həddən çox yarpağın və eyni rəngin təsvirinin çökilməsinə nəzarət etmək. Rəsmi tamamladıqdan sonra, ağacın altında arzuya əsasən əlavə təsvir çəkməyi təklif etmək. Çəkiləcək əla-

vələrə məsləhət vermək: uşaqlara ağac altında skamya, it üçün yuva və yaxud hər hansı bir cücənin, quşun təsvirinin verilməsini məsləhət görmək. Məşğələnin sonunda uşaqlara öz rəsmlərinə baxmaq və rəsmi haqqında danışmağı təklif etmək. Yekunda, xüsusən rəsmlərində əlavə təsvirlər vermiş uşaqları tərifləmək.

MƏŞĞƏLƏ 5

Rəsm. «Payız ağacı və yolka»

Məqsəd: Uşaqlara, yanaşı iki müxtəlif hündürlükdə ağac təsvirini mənimsətmək; hər iki ağacın xarakter xüsusiyyətlərini verməklə; onlarda rəng hissini inkişaf etdirmək; yaşıl və ya tünd yaşıl – çalarları ayırd etmək.

Vəsait: Tərbiyəçidə: hərəkətli applikasiya işi etmək üçün cibli kardon vərəqi, ağacların siluet təsvirli nümunəsi, yaşıl və tünd yaşıl rəngli kvadratlar; yolka təsviri üçün nümunə kağız; kardan oğlan və ya qızın fiquru.

Uşaqlarda: albom vərəqi ölçüsündə boz və ya mavi rəngli kağızlar, rəngli quaş (yaşıl və tünd yaşıl), yumşaq fırçalar.

Məşğələnin gedişi:

Tərbiyəçi uşaqların qarşısında nümunəni yerləşdirərək deyir: «Çəmənlikdə ağac yetişmişdir (cibliyin içərisinə ağac siluetini qoyur). Ağacın yanında yolka yetişmişdir (yolka siluetini cibliyə qoyur). Baxın ağac hündür, yolka isə ondan alçaqdır (əl

ilə hündürlükləri göstərərək). Payızdır, ağacın yarpaqları rəngini dəyişmişdir. Yayda onlar yaşıl rəngdə idilər, ancaq indi... (uşaqlar payız yarpaqlarının rəngini adlandıırırlar). Yolka isə hələ

də, yaşıl qalib. Bir diqqətlə baxın, yolkanın iynə yarpaqları heç də yaşıl otun rəngi kimi deyil (bu zaman aşağı hissədə yerləşən otları göstərir). İynə yarpaqların rəngi daha tündür, yəni tünd yaşıl rəngdədir. Siz öz qarşınızdakı boyalara baxsanız, həm yaşıl, həm də tünd yaşıl rəngləri görürsünüz.

Yolka da ağacdır ona görə də, onun həm gövdəsi, həm də müxtəlif uzunluqda yarpaqları var. Ancaq, o iynə yarpaqlıdır. Əvvəlcə, mən aşağıdan yuxarı gövdəni çəkirəm, lakin, onun uzunluğu çox deyil, baxın, o ağacdən qısadır. İndi isə yuxarıdan aşağıya doğru əvvəlcə qısa-qısa budaqciqlar aşağı düşdücə daha uzun budaqları çəkirəm. Fikir verin, onun da aşağı budaqları yandakı ağacın budaqları kimi uzundur. Uşaqlar, diqqətlə baxın, mənəm yolkam kənardan necə də üçbucağa oxşayır.»

Yolkamın təsvirinin daha dəqiq verilməsi üçün budaqları üçbucaq daxilində çəkməyi təklif etmək. Suallar vasitəsi ilə tərbiyəçi yolkamın quruluşu haqqında uşaqların təsəvvürünü möhkəmlədir. Ardınca, rəsm etməyi təklif edərək, əvvəlcə, payız yarpaqlı hündür ağacı (bu zaman yolka ağacı üçün yer qoymağı yada salmaq) daha sonra, ondan bir qədər aralı alçaq yolka ağacını çəkməyi təklif etmək. Məşğələnin gedişində tərbiyəçi nəzarət edir ki, uşaqlar ağacı kağızın sol tərəfində yerləşdirlər. Ağacın yarpaqlarının rəngini uşaqlar sərbəst seçirlər. Tərbiyəçi, bir daha ağacı təsvir edərkən budaqları aralı, yolkamı təsvir edərkən budaqları bir-birinə sıx çəkməyi qeyd edir. Məşğələnin sonunda, uşaq rəsmləri stentdə yerləşdirilir və tərbiyəçi uşaqların diqqətini lövhəyə yönəldərək ağac və yolkaların necə də bir-birinə sıx yerləşdiyini və kənardan baxdıqda meşəyə oxşadığını uşaqların nəzərinə sətədir. Bu zaman, uşaqların diqqətinə yaşıl və tünd yaşıl, həmçinin, ağac üzərində təsvir olunmuş yarpaqların narıncı, sarı və s. verilmiş rənglərini uşaqların diqqətinə çatdırmaq. Oğlan və ya qız fiqurunu (kardondan) stentdə yerləşdirərək söyləmək: «Tezliklə payız bitəcək və qış gələcək, qışda yolka şənliyi olacaq. Yolkaları bəzəyəcəklər. Bu oğlan da, meşəyə, yolka seçmək üçün gəlib. O, özü üçün daha qamətli sıx

budaqlı, üçbucağa oxşar yolka seçmək istəyir. Uşaqlar, gəlin ona bu yolkaya oxşar yolkamı seçək.» Bu zaman dəvət olunan uşağa oğlan fiqurunu verərək yaxşı təsvir olunmuş yolkamı seçmək təklif olunur. Uşaq seçim etdikdən sonra tərbiyəçi digər uşaqlara müraciət edir və soruşur: «Daha yaxşı yolka varmı?» Arzuya əsasən uşaqları lövhəyə dəvət edir.

MƏŞĞƏLƏ 6

Payız mənzərəli kitab illüstrasiyalarının baxılması.
«Harda yaydır, harda payızdır?»

Məqsəd: Uşaqları payız fəslinin müxtəlif dövrlərini əks etdirən illüstrasiyalarla tanış etmək; payızın müxtəlif dövrlərində, yarpaqların çevrildiyi rənglərini uşaqlara mənimsətmək; həmin çalarları seçmək, adlandırmaq, və bir-birindən fərqləndirmək (qırmızı-tünd qırmızı, yaşıl-tünd yaşıl, sarı- tünd sarı).

Vəsait: Uşaq kitablarından götürülmüş illüstrasiyalar, yay (2-3) və payız (3-4) mənzərə təsvirləri, rəngli düzbucaq formalar.

Məşğələnin gedişi:

Uşaqlar yarım dairəvi düzölmüş masa kənarında oturlar. Masa üzərində, yay və payız təsvirli illüstrasiyalar vardır.

Tərbiyəçi deyir: «Mənim qarşımda şəkillər vardır, onların bəziləri yay, bəziləri isə payız haqqındadır. Bu gün mən sizə payız haqqında olan şəkilləri göstərəcəyəm. Kim mənə payız təsvirini burdan seçə bilər?». İki uşaq seçilmiş təsvirləri lövhəyə, yuxarı cərgəyə düzür. Qalan şəkilləri isə aşağı cərgəyə düzür. Tərbiyəçi soruşur: «Diqqətlə baxın, yuxarıdakı şəkillərin hamısı payız fəslinə aiddir? Bəs aşağıdakılar? Hamısı yay fəslinə aiddir? Düzdür, siz təsvirləri düz seçmişiniz. Baxın, həqiqətən yay fəslinin ağacları yaşıl yarpaqlı, çəmənliyin otları yaşıl rəngdə, gülləri alvan, aydın mavi səma və s. təsvir olunmuşdur»

Ardınca, tərbiyəçi, yay mənzərəli təsvirləri yığır və payız fəslinin təsvirlərini, payızın əvvəlindən başlayaraq sonuna kimi dəyişən ardıcılıqda düzür, və soruşur: «Uşaqlar, bu təsvirlərin hamısı payız fəslinə aiddir? Bəs nə üçün, onlar belə müxtəlifdir?» Uşaqlar payız fəslinin əvvəlindən sonuna kimi dəyişən ardıcılığı izah edə bilməzsə tərbiyəçi, bütün xüsusiyyətləri və dəyişiklikləri izah edərək aydınlaşdırır. Yəni, əvvəlcə, yarpaqlar sarılır, daha sonra tünd qırmızımtıl rəngə dönür və yarpaqlarını tökür, getdikcə, budaqlarda az yarpaq qalır və s. Lövhəyə uşaqlardan dəvət edərək, hər hansı bir təsviri göstərir və soruşur: «Deyə bilərsinizmi, bu təsvir payız fəslinin hansı dövrünə aiddir? İntensiv yağışlar daha çox hansı ayda olur? Daha çox yarpağın tökmüş ağaclar hansı aylarda olur və s.». Belə ardıcılıqla daha 2 uşağı çağıraraq payızın əvvəlinə və ortasına aid olan təsvirləri seçməyi, həmçinin, bu vaxt baş verənlər haqqında, yəni təsvirdə gördükləri haqqında izahat verməyi təklif edir.

Tərbiyəçi, uşaqlara daha çox xoşladıkları təsviri göstərməyi və onun haqqında danışmağı təklif edir.

Uşaqlarla oyun tapşırıq keçirilir: «Gördüyünüz şəkli, rəssam hansı rənglərlə rəngləmişdir?». Masa üzərinə sinidə müxtəlif rəngli düzbucaqlar gətirilir.

Tərbiyəçi deyir: «Rəssamlar bu şəkilləri müxtəlif rənglərlə təsvir etmişlər. Siz diqqətlə baxsanız, həmin rəngləri tanıyarsınız. Rəngləri tanıdıqca, sinidə qoyulmuş həmin rəngli düzbucaqlı götürüb, şəklin yanındakı cibliyə qoya bilərsiniz».

Dəvət olunan uşaq, masaya yaxınlaşaraq, sinidən hər hansı bir rəngli düzbucaqlı götürür. Tərbiyəçi soruşur: «Sən deyə bilərsinizmi, rəssam bu rənglə gördüyün şəkildə nəyi təsvir etmişdir?» Uşaq təsvirdə həmin rəsmi göstərərək təsvir olunan rəngi tapır. Bu ardıcılıqla soruşmaq üçün tərbiyəçi digər uşaqları da lövhəyə dəvət edir. Uşaq çərsə (rəngin seçilməsində və s) bu zaman tərbiyəçi həmin təsviri başqa hansı rənglərdə vermişse (qırmızı, sarı) təsvirdə bu rəngləri tapmağı təklif edir və nəticədə tapılmayan rəngli təsvir də aydınlaşır.

Yekunda, bir daha tərbiyəçi payız fəslini əvvəlcədən sonunadək təsvir etmək üçün rəssamın çoxlu müxtəlif rənglərdən istifadə etməsini uşaqların diqqətinə çatdırılır.

Tərbiyəçi istifadə edilən rəngləri bir daha möhkəmlətmək üçün müxtəlif rəngli düzbucaqları bir-bir göstərməklə uşaqlardan cavab almalıdır.

MƏŞĞƏLƏ 7

Rəsm. Payız meşəsində çoxlu göbələklər var.

Məqsəd: Uşaqlara, bir rəsmdə, bir necə əşyanı təsvir etmə bacarığını mənimsətməyi davam etdirmək; bu zaman, bir məzmunla birləşən bir necə əşyanın bir xətt üzərində təsvirini vermək. Şəkildə müxtəlif böyüklükdə olan əşyaların fərqi vermə bacarığını mənimsətmək. Göbələyin verilməsində şaquli və üfiqi yaxma priyomundan istifadə etmək; təsvir ardıcılığını mənimsətmək (göbələklərin əvvəlcə gövdə, daha sonra papaq hissəsinin çəkilməsi).

Vəsait: Tərbiyəçidə təsvir üsulunu göstərmək üçün ağ kağız, 2-3 dələ, ağ göbələk təsvirli şəkil.

Məşğələnin gedişi

Məşğələ oyun formasında keçirilir. 2 dələ məşğələyə gələ-rək nəql edirlər ki, onların meşəsində yalnız zəhərli göbələklər yetişmişdir. Tezliklə qış gələcək, əgər onlar qış üçün yeməli göbələklər ehtiyatı etməsələr acından öləcəklər. Ən yaxşı göbələklər isə ağ göbələklərdir. Bu göbələklərin papaqları qəhvəyi, ayaqları isə (gövdəsi) ağ rəngdədir. Bunu deyib əllərindəki, ağ göbələk təsvirini göstərirlər. Tərbiyəçi həmin təsviri lövhəyə qoyur və deyir: «Narahat olmayın elə biz də bugünkü məşğələmizdə payız meşəsi təsvir edəcəyik. Bu meşədə çoxlu ağ göbələklər olacaq. Meşədə uşaqların təsvir etdikləri payız yarpaqlı ağaclar, yolkalar, çəkiləcək. İndi isə mən bu təsvirə ağ göbələklər əlavə etməyi göstərəcəyəm. Baxın, burda məndə çəmənlilik təsvir olunmuşdur. Mən firçanın xovunu ağ boyaya batıraraq yaxma vasi-

təsi ilə birdəfəyə bir neçə göbələk ayağı çəkirəm. Ayaqlar düz-şaquli təsvirlə verilir (uşaqlara fırçanın xovunu bütövlüklə kağız üzərinə basma üsulunu göstərmək). İndi isə, fırçanın ucunu suda yaxşıca yuyub qurulayıram və fırçanın xovunu qəhvəyi boyaya batıraraq göbələklərin papağını çəkirəm. Uşaqlar, fikir verin, göbələklərin ayaqları duruş vəziyyətində, papaqları isə onların üzərində sanki uzanmış vəziyyətdədir (bu zaman,üfüqi yaxma üsulunu göstərmək). göbələyi yalnız meşə təsvirini çəkib qurtardıqdan sonra verə bilərsiniz.» Lazım gələrsə, suallar əsnasında işin icra ardıcılığı bir daha dəqiqləşdirilir.

Məşğələnin gedişində tərbiyəçi uşaqlara oyuncaq personajların dili ilə müəyyən göstəriş və məsləhətlər verir; əvvəlcə, uşaqlara ağacın gövdəsini, daha sonra budaq və budaqcıqları çəkməyi yada salır. Ən sonda, payız fəslinin yarpaqlarının müxtəlif dövrlərdə özünə xas olan yarpaq rənglərini bir daha adlandırır və hər uşağa sərbəst seçim təklif edir. Bu zaman bir daha uşaqların diqqətinə çatdırır ki, ağacdakı yarpaqların rəngi payız fəslinə xas olmalıdır. Ən sonda, oyuncaq dələlərin dili ilə ağ göbələklərin təsvir ardıcılığı qeyd edilir.

Məşğələnin sonunda rəsmlər lövhəyə bir-birinin yanına düzülür. Dələlər böyük meşəyə baxaraq həzz alır burada nə qədər çoxlu müxtəlif yarpaqlı payız ağacı və yolka ağacları vardır və onların da altında çoxlu ağ göbələklər təsvir olunmuşdur. Necə də gözəl meşədir dələlər uşaqlardan qış ehtiyatı üçün daha möhkəm ağ göbələklər seçməyi xahiş edirlər. Göbələklər səliqəli və sağlam, yaraşlıq olmalıdır. Əyri gövdəli göbələklər isə qurtdu olduğu üçün ondan qış ehtiyatı etmək olmaz.

Sonda tərbiyəçi məşğələyə yekun vurur.

MƏŞGƏLƏ 8

Payız ağacından yarpaqlar tökülür.

Məqsəd: Rəsmdə, payız fəslinin düzgün təsvirinin mənimsədilməsi; fırçanın xovunun ucu ilə, nazik budaqların təsviri-

ni vermək; ağacların rəsm etmə bacarığını möhkəmlətmək, bu zaman təsviri kağız üzərində düzgün yerləşdirməklə müxtəlif rəngli payız yarpaqlarının düzgün təsvirini mənimsətmək.

Vəsait: Tərbiyəçidə: tökülən yarpaqlar təsvir olunmuş kitab üzrə illüstrasiyalar, qalın budaqlarla təsvir edilmiş ağac nümunəsi; tam təsvir olunmuş nümunə.

Uşaqlarda: xüsusi fon verilmiş 20x30 ölçüsündə kağızlar quş boya yumşaq fırçalar.

Məşğələnin gedişi:

Tərbiyəçi payız fəslinə aid, tökülən yarpaqlı illüstrasiyanı lövhədən asaraq söyləyir: «Havalər soyuyur. Küçədə artıq soyuqdur. Möhkəm küləklər əsir. Külək ağaclardan yarpaqları qıraraq havada fırladır.

Payız fəslı duyulur, əsən soyuq küləkdən.

Yağışın yağmasından, tökülən «ləçəklərdən».

İti küləklər sanki ağacın son yarpağın

Qopartmağa tələsir, soyuq küləklər əsir.

Üzü qışa tələsir...

Uşaqlar, gəlin bu gün baxçamızda ağaclardan tökülən son yarpaqları çəkək. Baxın, ağacda yarpaqlar az qaldığından, əvvəl görsənməyən nazik budaqlar aydın görünür».

Tərbiyəçi uşaqlara budağı göstərərək: «Uşaqlar, bu budağa baxın, görürsünüz qalın budaqdan kiçik qısa və nazik budaqcıqlar çıxır. Budaqcıqlar budaqda maili yerləşmişdir. İndi mən sizə bu budaqcıqları çəkmək qaydasını göstərəcəyəm». Tərbiyəçi lövhəyə qalın budaqlı (kiçik budaqcıqları çəkilməmiş) ağac təsvirini yerləşdirir və izah edərək təsvir üsülünü göstərir: «Budaqcıqların nazik alınması üçün fırçanın ucü ilə rəsm etmək lazım-

dir. Yəni firçanı elə tutmalıyıq ki, firçanın xovunun bir tərəfi kağıza söykənsə də digər ucu yuxarı baxsın. Rəsm edərkən firçanı bərk basmaq olmaz». Uşaqlar quru firçaları əllərinə götürür və nazik budaqları çəkərkən, necə tutacaqlarını göstərirlər.

İşə başlayırlar. Tərbiyəçi onlara 2-3 nazik budaqlı ağac çəkməyi təklif edir; bu zaman havada fırlanan payız yarpaqlarını, həmçinin yerə düşən yarpaqları da təsvir etmək yada salınır.

Rəsm prosesi zamanı uşaqların diqqətini yeni təlim üsulunun mənimsədilməsinə – ağacdakı nazik budaqların verilməsinə, yönəltmək lazımdır. Təsvir zamanı budaqları çəkərkən firçanın ucunu kağıza yüngülcə basmağı yada salmaq məsləhətdir.

Məşğələnin sonunda uşaqların əl işləri lövhəyə düzülür və qısa analizdən sonra payız fəslinə aid, yarpaqların tökülməsinə aid uşaqlarla şərh söylənilir və mahmı oxunur.

MƏŞĞƏLƏ 9

Rəsm. Ağacdən son yarpaqlar tökülür.

Məqsəd: Kağızın rəngi və boyaların köməkliyi ilə payız fəslinin təsvirini verməyi öyrətmək; bir rəngin iki çalarını fərqləndirmək (qırmızı və tünd qırmızı, sarı və tünd sarı), fəslə uyğun rəngin düzgün seçilməsinə nail olmaq, ağacın nazik budaqlarının firçanın ucu ilə düzgün təsvirini məşq etdirmək, eyni təsviri vərəq üzərində həmçinin bir-birin yanında zolaq daxilində yerləşdirmək bacarığını mənimsətmək.

Vəsait: Tərbiyəçidə aydın və tutqun, buludlu iki payız fəslinə aid təsvir nümunəsi. Uşaqlarda albom vərəqi boyda (20x30) boz vərəqlər. Arasında qara, qəhvəyi, yaşıl və tünd yaşıl, qırmızı və tünd qırmızı rənglər olan quaş boya. Yumşaq firçalar.

Məşğələnin gedişi:

Tərbiyəçi lövhədən payız fəslinə aid iki illüstrasiya asaraq, bunların birinin aydın səma altında lakin, payız fəslə duyulan,

ikinci buludlu, tutqun və payızın son günlərini andıran təsvirlər olduğunu çatdırır.

Şeir in həqiqətən təsvirə uyğun olduğunu uşaqların diqqətinə çatdırır. Övvəllərdə payız fəslinin ilk günlərinə aid təsvir çətdiklərini uşaqların yadına salır və deyir: «Bu gün payız təsvirində buludlu tutqun bir günü, yəni səmanın mavi deyil boz olduğunu, iti və soyuq küləyin ağacın son yarpaqlarını qırdığını və yarpaqların artıq yaşıl deyil sarı və tünd sarı, qırmızı və tünd qırmızı rəngdə olduğunu, yerdə isə çoxlu payız yarpaqlarının töküldüyünü əks etdirən bir təsvir olduğunu görürük.»

Bir qədər işin icrası haqda məlumat verdikdən sonra, lazım gələrsə hər hansı bir aydınlıq üçün 1-2 uşağa sualla müraçiat edir (yarpaqların hansı rəngdə və hansı ardıcılıqla çəkilməsi, nazik budaqların təsvir üsülü) və işə başlamağı təklif edir.

Məşğələnin gedişində tərbiyəçi bir daha işin icra ardıcılığına nəzarət edir, lazımı məsləhətlərini verir, uşaqlara fərdi yanaşır, müəyyən göstərişlər verir.

Məşğələnin sonunda lövhəyə düzülmiş işlərin analizindən sonra, payız fəslinə aid şer və məhmi söylənilir.

MƏŞGƏLƏ 10

Rəsm. Payız fəslinə aid istədiyini çək

Məqsəd: Öz rəsmi üçün sərbəst mövzunu seçməyi uşağa kömək etmək. Payız fəslinin müxtəlif dövrləri haqqında öz təsəvvür və istəklərini əks etdirməyi; ayrı - ayrı təsvirləri ümumi rəsmdə birləşdirmək tələbatını formalaşdırmaq; əvvəlki məşğələlərdə əldə edilmiş kompozisiya bacarığını möhkəmləndirmək, texniki priyomlarda: boyalardan düzgün istifadə etmək, fırça ilə iş texnikasını təkmilləşdirməklə fırçanın üçü ilə şaquli və maili yaxmalarla iş bacarığını mənimsətmək.

Vəsait: Tərbiyəçidə (üz qabığımda) payız fəslə tərtib olunmuş albom.

Uşaqlarda boz və mavi rəngli kağızlar, rəngli quaş fırça.

Məşğələnin gedişi:

«Uşaqlar, mənim əlimdə rəssamın payız fəslinə aid (illüstrasiyaları) olan albomu vardır. Biz sizinlə bu rəsmlərə baxmışıq indi isə siz də balaca “rəssamlar” kimi , baxdığınız təsvirlər əsasında mənimsədikləriniz və düşündükləriniz, arzuladığınız təsvirləri (əlbəttə bu payız fəslinə aid olmalıdır) çəka bilərsiniz. Bunun üçün yadınıza salın, payız necə başladı? Payızın ortasında nəyi müşahidə etdiniz? Payızın sonunda gördükləriniz haqqında nə deyə bilərsiniz?»

Tərbiyəçi uşaqların cavabları əsasında fikirləri ümümləşdirir və məşğələnin gedişində müəyyən məsləhət verir.

Paylanmış vərəqlərdən düzgün istifadə etməyə, uşaqları rəsmdə hər hansı əlavələr etməyə həvəsləndirmək. Məsələn: «Ağac təsvirindən başqa daha nə çəkmək olar? Düzdür yağışın yağmasını, qara buludları, yarpaqların tökülməsini, yağışdan ağac altında gizlənən dovşanı, dələni, göbəlökləri və s. istədiyiniz əlavələri də çəka bilərsiniz.»

Məşğələnin gedişində iş prosesinə nəzarət edərkən buraxılan səhvləri uşaqların diqqətinə çatdırmaq, səbəbini və səhvi aradan qaldırma yollarını aydınlaşdırmaq lazım gələrsə öz vəsaitindən istifadə edərək fərdi kömək etmək.

Məşğələnin sonunda uşaqlara əvvəlcə payızın ilk günlərinə aid, daha sonra ortasına və sonuna aid işləri düzməyi təklif etmək və daha yaxşı aydın, səliqəli təsvirləri rəsam işi kimi albom üçün seçməyi təklif etmək. Uşaqların gözü qarşısında albomu tərtib etmək (tikmək). Qalan rəsmləri təsviri sənət güşəsində yerləşdirmək. Sonda payız fəslinin əvvəlindən, sonunadək hansı hadisələrin baş verdiyini uşaqlara bir daha söyləmək.

III QURUP

KVADRAT VƏ DÜZBUCAQ FORMALI ƏŞYALAR MƏŞGƏLƏLƏRİN İCMALI

1. Oyun çalışma «Kvadratları və düzbucaqları ayır».
2. Aplikasiya. «Biletlər».
3. Aplikasiya. «Oyuncaqların şəfrini naxışlayaq».
4. Didaktik oyun «Xalçanın naxışlarını tamamla».
5. Aplikasiya. «Gəlinciklər üçün xalça».
6. Dekorativ rəsm. «Gəlinciyin süfrəsi».
7. Dekorativ rəsm. «Naxışlanmış parçalar».
8. Rəsm. «Dəsmallar və yaylıqlar ipdən asılmışlar».
9. Rəsm. «Qutuya kubik və kərpicləri yerləşdirək».
10. Rəsm. «Qatar».
11. Rəsm. «Gəlincik üçün ev».
12. Aplikasiya. «Kvadrat naxışlarla papağı bəzəyək».
13. Didaktik oyun. «Eyni hansıdır, müxtəlif hansı?»
14. Aplikasiya. «Gözəl darvaza».
15. Aplikasiya. «Tikintini özün fikirləş və qur».

Qrupa daxildir:

- 4 rəsm üzrə məşğələ, 2 dekorativ rəsm üzrə məşğələ, 6
Aplikasiya üzrə məşğələ,
2 didaktik oyun, 1 oyun çalışma.

MƏŞĞƏLƏ 1

Oyun çalışması «Kvadratları və düzbucaqları seç».

Məqsəd: Uşaqları kvadrat və düzbucaqları əlamətlərinə görə fərqləndirməyi, formaya görə fiqurları qruplaşdırmaq, rəng və böyüklüyünə görə seçmək; kvadrat və düzbucaqlı formasında tanış əşyaları (pəncərə, qapı) anlamaq.

Vəsait. Oyun personajı – ayı və içərisində 2 böyük fiqur olan

konvert: kvadrat və düzbucaqlı; ev və avtobusun kontür üzrə təsviri (hər uşaq üçün ayrıca).

Uşaqlarda müxtəlif rəng və böyüklükdə olan (hər uşağa 7 və 8) kvadrat və düzbucaq naboru və eyni rəngli düzbucaq və kvadrat naboru (pəncərə və qapılar üçün – 2.5×2.5 sm və 2.5×5 sm və ya 2.5×4.5 sm).

Məşğələnin gedişi:

Tərbiyəçi deyir ki, ayı balası uşaqlara qonaq gəlib və konvert-də nə isə gətirib. Tərbiyəçi: «Ayıcum, sənin konvertində nə var?»

Ayı balası (tərbiyəçi): «Mənim konvertimdə 2 fiqur var. Mən istəyirəm onların necə adlandığını öyrənməm. Görən uşaqlar bunu bilərlərmi?»

Tərbiyəçi konvertdən kvadratı çıxararaq onun tərəflərinin üzərində barmağını gəzdirərək uclarında dayanıb soruşur: «Ölimdəki fiqurun adı nədir?»

Uşaqlar fiqurun adının kvadrat olduğunu söyləyirlər.

Tərbiyəçi oyunaq ayıdan digər fiqurun necə olduğunu soruşur.

Oyuncaq ayı (tərbiyəçi): «O bir az kvadrata oxşayır. Onun da ucları vardır, lakin bu kvadrat deyil».

Tərbiyəçi konvertin içindən düzbucaqlını çıxararaq barmaqlarını onun kənarına gözdürərək deyir: «Bu fiqurun tərəfləri müxtəlifdir: ikisi uzun, ikisi isə qısadır, demək bunun adı nədir?».

Uşaqlar fiqurun adının düzbucaqlı olduğunu deyirlər.

Oyuncaq ayı (tərbiyəçi): «Uşaqlar fiqurları düzgün seçirlər. Mən istərdim görüm, onlar sinidəki çoxlu fiqurun içindən kvadrat və düzbucaqları seçə biləcəklərmi, çünki onlar müxtəlif rəngdə və ölçüdədirlər».

Tərbiyəçi deyir: «Uşaqlar, siz əvvəlcə müxtəlif ölçülü və rəngli kvadratları seçib sol tərəfə yığın, daha sonra isə müxtəlif rəngdə və böyüklükdə olan düzbucaqlıları seçib sağ tərəfə yığın».

Növbəti tapşırıq:

- ən böyük kvadratı göstərin;

- ən kiçik kvadratı göstərin;

- bir əlinizdə ən böyük düzbucaqlını, digərində isə ən kiçik düzbucaqlını alın;

- tərəfləri bərabər olan fiquru göstərin;

- iki tərəfi uzun, iki tərəfi qısa olan fiquru göstərin;

Tərbiyəçi uşaqlarla birlikdə işin yerinə yetirilmə keyfiyyətini qiymətləndirir. Təklif edir ki, bütün fiqurları siniyə yığıb özlərindən kənara çəksinlər və ayıya müraciətlə: «Ayıcım, sənın zərfində yənə nəsə var? Varsa bizə göstər!»

Oyuncaq ayı (tərbiyəçi): zərfin içindən cizgi ilə (konturla) çəkilmiş ev və avtobus təsvirini çıxararaq uşaqlara göstərir.

Tərbiyəçi: «Uşaqlar, diqqətlə baxın, əlimdəki təsvirlər nəyə oxşayır? Düzdür biri evə, digəri isə avtobusa oxşayır. Bəs kim deyər evin nəyi çatdırır? (pəncərələri) Bəs avtobusun nəyi çatdırır? (pəncərə və qapıları).»

Oyuncaq ayı (tərbiyəçi): «gəlin uşaqlara fiqurları verərək, hansının pəncərəyə, hansının isə qapıya oxşadığını özləri seçsinlər.»

Tərbiyəçi uşaqlara eyni rəngli fiqurlar (2 uşağa 7-8 kvadrat və 2-3 düzbucaqlı) və hər uşağa bir ev və bir avtobus təsviri paylayır. Ardınca həmin fiqurları ev və avtobusun üzərinə düzməyi (uyğun gəldikcə) təklif edir.

Sonda tərbiyəçi soruşur hansı fiqurdan onlar pəncərə və hansından qapı kimi istifadə etdilər.

MƏŞĞƏLƏ 2

Aplikasiya. “Biletlər”

Məqsəd: Uşaqlara qayçı ilə iş üsülünü öyrətmək: qayçımı əldə düzgün tutmaqla qayçıya keçirilmiş barmaqları sıxıb açmaq; zolağı müəyyən edilmiş yerindən bir hərəkətlə kəsmək və bu üsulla hissələrə ayırmaqla düzbucaqlar olmaq.

Vəsait: Tərbiyəçidə 2.5-3 sm enliyində 2-3 müxtəlif rəngli zolaqlar, qayçı. Uşaqlarda bir neçə müxtəlif rəngli zolaqlar, qayçı, kiçik qutular (bir sini 2 uşaq üçün nəzərdə tutulur).

Məşğələnin gedişi:

Tərbiyəçi uşaqlara deyir ki, onlar bugün qayçı ilə işləməyi öyrənəcəklər. Beləliklə, müxtəlif rəngli biletlər kəsəcəklər (biletlər qatar, avtobus, təyyarə və s üçün nəzərdə tutulub). Qayçımı göstərib onun iş üsülünü fəzada nümayiş etdirir. Bu zaman uşağı həvəsləndirmək üçün: «Uşaqlar fikir verin, mən əlimi elə açıb bağlayıram ki, sanki qayçımı atdımlayır. Qayçının ağızını kiçik açanda, atdımı kiçik, böyük açanda isə atdımı böyük olur. Qayçının ucları itidir, onunla kağız parça və başqa şeylər kəsmək olur.» Nümayiş etdirdikdən sonra hər hansı bir zolağı götürüb ondan 3-4 bilet (düzbucaqlar) kəsir.

Ardınca qayçı ilə bir qədər sərbəst işləyən uşağı lövhəyə çağırır və işləməyi təklif edir. Uşaqlara diqqətlə yoldaşının barmaqlarla iş üsülünə nəzarət etməyi təklif edir. İşin öhdəsindən gəlməyən uşağa fərdi kömək göstərilir.

Məşğələnin sonunda uşaqlar daha düzgün, səliqəli kəsilmiş biletləri seçib (bu zaman onun rəngini tərbiyəçiyə söyləyə-rək) bir siniyə yığırlar. Gələcəkdə bundan gəzintidə və ya hər hansı bir oyunda istifadə ediləcəyi qeyd edilir.

MƏŞGƏLƏ 3

Applikasiya. Oyuncaqların şərfini naxışlayaq.

Məqsəd: Uşaqlara düzünə kəsmə ilə zolaqdan, düzbucaqlar almağı öyrətmək; iki eyni ölçülü müxtəlif rəngli kvadrat tən yarıya qatlayıb bir hərəkətlə düzünə kəsməklə düzbucaqlar almaq

Bu zaman alınan düzbucaqları, rəngləri dəyişməklə bircənadən - bir yerləşdirmək; uşaqların nitqində rəngi adlandırmağı möhkəmləndirmək.

Vəsait: Tərbiyəçinin əlində uclar naxışlı, rəngli kağızdan kəsilmiş nümunə şərf var. Müxtəlif rəngdə kvadratlər hər hansı bir oyuncaq personaj. Uşaqların əlində (30x10 sm) ölçüdə müxtəlif rəngli düzbucaqlılar və (7 sm) 2 müxtəlif rəngli kvadratlər: rənginə uyğun; qayçı, yapışqan qurulumaq üçün quru asgi.

Məşğələnin gedişi:

Tərbiyəçi deyir ki, payız gəlmişdir. Küçədə hava soyuqdur və hamı isti geyinməyə başlamışlar. Pəncərədəki oyuncaq gəlinciyi göstərərək: «Gəlincik sən nə üçün pəncərədən baxırsan?»

Oyuncaq gəlincik (tərbiyəçi): «Mən görürəm ki, hamı isti geyinib, ancaq mənim şərfim yoxdur. Mən də gəzməyə getmək istəyirəm. Ancaq qorxuram ki, boğazıma soyuq olsam. Nəinki mən, heç mənim rəfiqələrim də hava soyuq olduğu üçün gəzməyə getməyəcəklər.»

Tərbiyəçi: «Fikir eləmə, bizim uşaqlar sənə və rəfiqələrinə kömək edə bilərlər. Uşaqlar, bizim oyuncaqlara kömək edək? Baxın, mən çoxlu rəngli şərfələr hazırlamışam, qarşımızdakı şərfələr müxtəlif rəngdədir. İndi mən adınızı çəkdiyək siz mənə şərfin rəngini adlandıracaqsınız (uşaqlar, adları çəldikcə şərflərin rəng-

gini söyləyirlər). Gəlincik, sən bilirsənmi bizim uşaqlar keçən məşğələdə qayçı ilə ensiz zolaqlar kəsməyi öyrənmişdilər. “Bu gün isə onlar kvadratdan düzbucaqlar almağı öyrənəcəkdir”.

Tərbiyəçi izah edərək iş üsulunu nümayiş etdirir. Gəlinciyə müraciətlə: «Gəlincik istədiyin uşağı mənə kömək etməyə dəvət et. Mən şərfin bir ucunu o isə digər ucunu naxışlasın ».

Tərbiyəçi 2 müxtəlif rəngli kvadratlardan (tən yarı qatlayıb kəsməklə) düzbucaqları alır, rənglərinə görə dəyişməklə kəsilməmiş düzbucaqları yapışqanlayaraq şərfin yuxarı hissəsinə düzür, uşaqlara izahat verir və ardınca yapışdırır. Daha sonra isə uşağdan bunu etməyi xahiş edir və uşaq düzbucaqlını qatlıyaraq qat xətti alır, qat xəttini kəsərək, nəticədə 2 düzbucaqlı alır. Bu zaman rəngli kağızın arxa tərəfini yapışqanlama üsülünə və onu kağız üzərində düzgün yerini tapmaqla, yapışdırmağa nəzarət edir. İşə başlamağı təklif edir.

Ardınca uşaqlara müraciət edərək, paylanmış müxtəlif düzbucaqları qatlayaraq qat xətdini kəsməyi və onları şərfin uclarında düzgün yerləşdirməyi təklif edir. Naxış elementlərini düzgün yerləşdirən uşaqlara onları yapışqanlamaqla yapışdırmağı təklif edir.

İş bitdikdən sonra gəlinciyə müraciət edərək: «Gəlincik, indi bütün dostlarını çağıra bilərsən. Biz onlara da şərf paylayacağıq.»

Oyuncaqlar masanın üzərinə düzülür və uşaqlar işi bitirdikcə öz işlərini (şərflərini) onların qarşısına qoyurlar.

Tərbiyəçi uşağın işinə baxaraq onun şərfinin və zolaqların nə rəngdə olduğunu soruşur.

II variant. Uşaqlar işləri stendə düzülür və oyuncaq gəlincik yaxşı səliqəli «şərfləri» masanın üzərinə düzülmüş oyuncaqlara paylayır və uşaqlara minnətdarlıqla: «Uşaqlar mənə və dostlarıma gözəl bəzədilmiş şərflər hazırladığınız üçün Sizə özüm və onların adından öz minnətdarlığımı bildirirəm. Artıq biz gəzməyə gedə bilərik».

MƏŞĞƏLƏ 4

Didaktik oyun. “Xalçanın naxışını tamamla”.

Məqsəd: Uşaqlara verilmiş nümunəyə uyğun naxış elementlərini seçib onları simmetrik yerləşdirərək tamamlamaq (1-ci variant); naxışın ssimetrik tərtibatı və kontur üzrə yerləşdirilməsi üçün elementləri seçmək (2-ci variant); eyni rəngin iki çalarını fərqləndirmək (3-cü variant)

Vəsait: (1-ci variant): Rəngli dairə və kvadrat naxış elementlərindən ibarət kartlar (15x15sm). Hər naxış tərtibatının içində 2-3 fiqurlar (2-ci variant): naxış tərtib etmək (15x15sm) kartlar (3-cü variant): iki rəng çalarından ibarət (tünd və ya açıq) kvadrat və dairə formalı (3,5x3,5sm) kartlar.

Məşğələnin gedişi:

1-ci variant: Tərbiyəçi uşaqlara 1-2 tamamlanmamış naxışlı kartlar paylayır. Ortada qoyulmuş sininin içərisinə dairə və kvadratlar qoyur və uşaqlara naxış elementini tamamlamağı təklif edir. Yəni hər uşaq öz fiqurunun rənginə uyğun naxış elementini seçir və onu düzgün – simmetrik yerləşdirir. Səhv qoyulmuş kart tərbiyəçi tərəfindən götürülür və uşağa yenidən düzgün kartı tapmaq təklif edilir.

2-ci variant: Aparıcı hər uşağa bir kart paylayır və uşağın özünə forma daxilində dairə və kvadratları rəngə və formaya uyğun simmetrik yerləşdirməyi təklif edir. Sonda hansı rəngli naxışın xalçanı daha yaxşı bəzədiyini (yaşıl və ya açıq yaşıl, qırmızı və ya tünd qırmızı, sarı və ya açıq sarı, göy və ya tünd göy) üzə çıxarırlar.

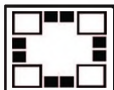
İşi düzgün icra etmiş uşaq mükafatlandırılır.

3-cü variant: «Səhvi tap». Aparıcı ara kəsmə örtünün arxasında düzülmiş dairə və kvadratların düzülməsində bilərəkdən səhivə yol verir. Arakəsməni götürür və uşaqlara müraciətə səhvi tapmağı təklif edir və uşaq yol verilən səhvi aydınlaşdırır. Məsələn: «Buradakı dairə yaşıl deyil, tünd yaşıl olmalıdır». Düzgün cavaba görə uşaq mükafatlandırılır. Bu ardıcılıqla bir neçə uşaq lövhəyə dəvət olur.

MƏŞĞƏLƏ 5

Aplikasiya. Kukllar üçün xalça.

Məqsəd: Qat xətti üzrə düzünə kəsmə priyomunun mənimsədilməsini davam etdirmək (zolağı hissələrə ayırmaq); zolağı kvadratlar və düzbücaqlar almaq üçün 4 hissəyə (2 dəfə tən yarı) qatlamaq; kvadratın küncələrinə və kənarlarına naxış elementlərini simmetrik yerləşdirmək; eyni rəngin 2 çalarını fərqləndirməyi mənimsətmək, forma və rəng anlayışını inkişaf etdirmək.

Vəsait: Kvadrat formada flanelqraf və üzərində yerləşdirmək üçün hazırlanmış naxışlar; böyük kvadrat və dairelər, kiçik kvadrat və düzbücaqlar; qatlayıb kəsmək üçün düzbücaqlı və kvadratlar (nümayiş etdirici nümunə); oyuncaq dovşanın personajı; uşaqlarda 15x15sm ölçüdə fon verilmiş kağızlar; 3x3sm ölçüdə böyük formalar, 8x2sm ölçüdə (kvadratlar üçün) və 1.5x12sm ölçüdə zolaqlar. (düzbucaqlar üçün) bir neçə uşaqda eyni rəngli böyük fiqurlar və zolaqlar. (rəng çalarına görə seçilən məsələn, qırmızı və tünd qırmızı yaşıl və tünd yaşıl və s rənglərdə).

Məşğələ oyun xarakterində aparılır. Tərbiyəçi uşaqların qarşısına flanelqraf qoyaraq bu gün ki, məşğələyə dovşanın qonaq gəldiyini elan edir.

Dovşan (tərbiyəçi): "Uşaqlar salam, siz nə etmək fikrindəsiniz?"

Tərbiyəçi: Mən istəyirəm uşaqlara xalçanın naxışlanma qaydasını izah edəm.

Dovşan (tərbiyəçi): Olar mən də xalça naxışlayım?

Tərbiyəçi: Əlbəttə olar, göstər görək sən bunu necə bacaraqsan?

Dovşan flaneoqrafın üzərinə böyük və kiçik kvadratları qarışıq halda düzür.

Tərbiyəçi: Ay Dovşan heç belədə xalça naxışı olar? Bax indi mən sənə naxışlamağın qaydasını izah edəcəyəm. Övvəlcə böyük kvadratları xalçanın künclərində yerləşdirirəm. Ardınca aralarına kiçik kvadratları düzürəm.

Dovşan (tərbiyəçi): Nə gözəl xalça alındı. Uşaqlar da bunu bacararlar?

Məşğələnin gedişi:

Tərbiyəçi: Əlbəttə, ay dovşan indi uşaqlar sənə öz bacarıqlarını göstərəcəklər deyərək uşaqlardan birini lövhəyə dəvət edir və böyük dairələrdən verərək onu xalçanın hansı yerində yerləşdirəcəyini soruşur (künclərdə).

Dovşan (tərbiyəçi): İndi mən bildim. Bu düzbucaları da onun arasında qoymaq lazımdır.

Tərbiyəçi: “Ay dovşan bizim uşaqlar bunu kağızdan da kəsib yapışdırırlar bilirlər”. Deyərək uşaqlara işə başlamağı təklif edir. Öncə verilmiş düzbucalardan kvadratlar və ya düzbucalar (kəməkçi xətt üzrə kəsməklə) alınır. Ardınca yerlik üzərində (xalçanın) yerləşdirərək düzgün icranı yəqin etdikdən sonra yerləşdirmədə hissələr yapışqanlanaraq yapışdırılır.

Yekunda işlər lövhəyə düzülür və dovşanın dili ilə tərbiyəçi deyir: “Necə də gözəl naxışlı xalçalar alınmışdır – böyük hissələr künclərdə arasında isə kiçik hissələr verilmişdir”. Bu ardıcılıqla uşaqlarla dialoq qurulur. Hissələrin, forması, rəngi, yerləşdirilməsi təhlil edilir. Sonda dovşan təklif edir ki, bütünü kiçik xalçalar bir-birinə birləşdirilsin və oyuncaq guşəsində yerləşdirmək üçün böyük xalça alınsın. Məşğələ oyun formasında aparılır uşaqların qarşısında flaneoqraf qoyulur.

Oyuncaq dovşan (tərbiyəçi): «Salam uşaqlar! Siz burda nə etməyə hazırlaşırırsınız?» Tərbiyəçi: Mən istəyirəm uşaqlara xalça üzərində böyük və kiçik kvadratları naxış tərtib etməyi öyrədim.

Oyuncaq dovşan (tərbiyəçi): «Olar mən də naxış tərtib edim?»

Tərbiyəçi: «Ay dovşan əlbəttə, sən də özünü sına». Oyuncaq dovşan (tərbiyəçi): flaneloqraf üzərində fiqurları səliqəsiz yerləşdirir. Tərbiyəçi: «Uşaqlar! Heç belə naxış olar? Yox ay dovşan, əlbəttə (naxışları götürür). Naxış onda alınar ki, kvadrat daxilində onlar müəyyən olunmuş yerlərdə simmetrik yerləşdirilsin. Bax, mən böyük kvadrları xalçanın küncələrində yerləşdirirəm. Aralarında isə kvadrataın kənarı boyunca iki kiçik kvadrat yerləşdirirəm.»

Oyuncaq dovşan (tərbiyəçi): «Ha gözəl alındı! Uşaqlar da bunu bacarırlar?»

MƏŞĞƏLƏ 6

Dekorativ rəsm "Gəlinciyin süfrəsi"

Maqsad: Nəbati naxışlardan sadə kompozisiyanın qurulması. Kvadrat daxilində naxış tərtib etmə bacarığının mənimsədilməsi, fırça ilə iş texnikasının təkmilləşdirilməsi (fırçanın bütün xovu ilə yaxma priyomu) sol, sağ küncələrdə, ortada söz anlayışının mənimsədilməsi, forma, rəng anlayışının inkişaf etdirilməsi, estetik zövqün tərbiyə edilməsi.

Vasait: Tərbiyəçidə bir neçə naxışlanmış nümunə süfrələr, gəlincik (kardon və ya oyuncaq) uşaqlarda naxışı tamamlanmamış kvadrlar (süfrələr) rəngli quş, yumşaq fırça

Maşğalanın gedişi:

Tərbiyəçi gəlinciyi əlinə alaraq "Uşaqlar bu gün məşğələmizə gəlincik qonaq gəlib. O, mənə dedi ki, dostları onun ad gününü təbrik etməyə gələcəklər. Ancaq onun süfrəsi xoşuna gəlmir. Naxışları tamamlanmayıb. Bəzi süfrələrin ortası, bəzilərinin

isə küncləri boşdur.” Uşaqlar gəlin gəlinciyin ad gününə naxışları tamamlayaq və ona hədiyyə verək. İstədiyiniz süfrəni seçib naxışlaya bilərsiniz. Sizin qarşınızda bir neçə süfrə vardır. Onlardan birini seçin, mən də sizə kömək edəəcəyəm.

Uşaqlar, əvvəlcə mən firçanı sola, daha sonra isə sağa tərəf maili əyərək qazayağının iki barmaqını daha sonra isə orta barmaqını firçanın bütün xovu üzrə yaxaraq alıram. Mən göstərdiyim naxışı siz süfrənin küncələrində qoyacaqsınız. Gəlincik bunu mütləq bəyəncək. Bu süfrənin isə (digər süfrəni göstərərək) orta naxışı yoxdur, diqqətlə baxın mən bura bir gül naxışı salmaq istəyirəm. Firçanın ucunu acza boyaya batırırım.

Boya çox olduqda firçanın ucunu qabın kənarına silmək lazımdır. Uşaqlar, baxın mən gülün iki ləçəyini yuxarı və aşağı ləçəkləri qoydum. İndi isə əvvəlcə sol, ardınca sağ ləçəkləri qoyuram. Gördünüz? mənim gülümün ləçəkləri ortaya doğru nazikdir. Diqqətli olun, sizin də ləçəklər belə olmalıdır. Kim lövhəyə gəlib firçanı tutma qaydasını göstərir ?

1-2 uşaq lövhəyə dəvət olunur və firça ilə iş üsulunu göstərir.

Uşaqlar sərbəst işə başlayırlar, məşğələnin gedişində işə nəzarət edən tərbiyəçi buraxılmış nöqsanları üzə çıxararaq düzəltməyi təklif edir. Lakin, bu gəlinciyin dili ilə olmalıdır. Sonda tərbiyəçi gəlinciyi dəvət edir ki, bəyəndiyi süfrəni seçsin.

İşin icrasına başlamazdan əvvəl uşaqlara seçdikləri süfrənin naxışının tamamlanması barədə tərbiyəçi müəyyən məsləhətlər verir. Məşğələnin gedişində işin icrasına nəzarət edərkən buraxılan nöqsanları (gəlinciyin dili ilə) düzəltməyi məsləhət verir. Yekunda, işlər lövhəyə düzüldükdən sonra gəlincikle uşaqlar arasında dialoq qurulur. Gəlincik xoşladığı (uşaqlarla birlikdə) süfrələri ad gününə qonaq gələcək dostlarının qarşısına çıxarmağa tələsir. Tərbiyəçi: “Uşaqlar, çox sağ olun. Hədiyyələriniz mənə xoşuma gəldi. Yekunda uşaqlar “qonaqlıq” məhnəsini oxuyaraq gəlinciyin ətrafına toplanırlar.

MƏŞĞƏLƏ 7

Dekorativ rəsm. “Naxışlanmış parçalar”

Məqsəd: Verilmiş forma daxilində (kvadrat və ya düzbucaqlı) niyyət üzrə naxış tərtib etməyi mənimsətmək. Bütün vərəq boyu işləməklə rəng və naxış uyğunluğunu (fona əsasən) düzgün verməyi

hacarmaq, arzuya əsasən, handasi, nabitə və s. naxış elementlərinin düzgün təsvir edilməsi. fırça və ya boyadan düzgün istifadə etmək (fırçanın ucu ilə basma və bütün xovu ilə yaxma naxışlarının alınması). Müxtəlif iştiqamatlarda fırçanı işləmək texnikasının mənimsədilməsi.

Məşğələyə hazırlıq: Müxtəlif paltarlarda parça naxışlarını görmək, bir neçə naxışlı parça hissəciklərinin baxılması, təhlili (xal-xal, qırıx xətti, dalğavari və.s)

Vəsait və avadanlıq: Ağ və ya rəngli kağızlar Akvarel və ya quş flamastır, rəngli qələmlər. müxtəlif ölçülü fırçalar, palıtra, su doldurulmuş bankalar Bir neçə naxışlanmış parça hissəcikləri, müxtəlif geyim trafaretləri (altından uşaqların rəsm etdiyi parçanı qoymaq üçün).

Məşğələnin gedişi:

Tərbiyəçi uşaqları bir-birinin paltarlarına baxmağı onların rəngini və naxışlarını seçərək adlandırmağı təklif edir. Ardınca naxışlanmış parça kəsikləri paylayır və onların parçanın üzərində gəzdirməyi təklif edərək soruşur: Uşaqlar parça necədir?

Düzdür, yumşaq, incə. Sizə paylanmış parçalar necə də müxtəlif naxışlarla bəzədilmişdir. Uşaqlar, bəzilərinin naxışları yarpaqlardan, digərləri güllərdən və ya xallardan ibarətdir. Dalğavari və qırıq xətlərlə də naxışlar vardır. Onlar necədə gözəldir, səliqəlidir. Sizcə, bu parçalardan nə tikmək olar? Şalvar yoxsa donluq?

Tərbiyəçi, naxışdan asılı olaraq parçanı şalvar və ya donluq trafaretin altına qoymağı təklif edir.

İşi düzgün yerinə yetirən tərbiyəçi tərəfindən mükafatlandırılır (kinder sürprizlə).

Ardınca tərbiyəçi ikinci hissəyə keçir: Uşaqlar, bu parçaları rəssam tərtib etmişdir. Siz də bu gün balaca rəssamlarsınız. Qarşınızdakı rəngli kağızlara uyğun gələn boyadan istifadə etməklə “parçanızı” naxışlaya bilərsiniz.

Məşğələnin gedişində tərbiyəçi fərdi yanaşaraq məsləhət və ya müəyyən göstərişlər verir. İncə və səliqəli işlər sərgi üçün və s. ayrılı bilər. Qaliblər mükafatlandırılır (kinder sürpriz).

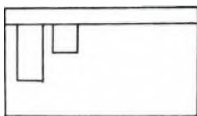
Məşğələdən sonra, uşaqların əl işlərindən personajların hazırlanmasında (barmaq teatrı) həmçinin, digər aplikasiya məşğələlərində də istifadə etmək mümkündür.

Parçanın digər üsulla hazırlanması. Həyatın bağçasındakı müxtəlif ağac yarpaqlarından yığıaraq hazır vəziyyətə gətirmək (yuyub təmizləmək) yarpağın arxa hissəsini quaş boya ilə rəngləyərək üzünü aşağı yerlik üzərinə düzmək (tərbiyəçinin köməkliliyi ilə kompozisiya qurmaq). Qurduqdan sonra pambıqla boş hissələrə fon vermək (qələmdən yonulmuş rəngli tozlara batırmaqla).

MƏŞĞƏLƏ 8

Rəsm. “Yaylıqlar və dəsmallar zivədə quruyur”

Məqsəd: Uşaqlara kvadrat və düzbucaqlı forma arasındakı fərqi anlatmaq və təsvirdə verməyi mənimsətmək. Qələmlə işləyərək konturdan çıxmamaya şərti ilə (qələmi kağızdan ayırmadan) rəngləmə texnikasını təkmilləşdirmək. Paralel və kəşişən xətlərin düzgün icrasına nail olmaq.

Vəsait: Kirpi təsviri, oyuncaqların əl yaylığı, dəsmalları, ağ kağız (albom vərəqinin yansı ölçüsündə), rəngli qələmlər; II varianta əlavə (kompleks məşğələ üçün): rəngli düzbucaq və kvadrat kağızlar, qayçı

yapışqan silgi; III varianta əlavə rəngli quaş, yumuşaq fırça

Məşğələnin gedişi:

Tərbiyəçi lövhədən oyuncaq gəlinciyin təsvirini asır və nəql etməyə başlayır. Bir meşədə kirpi yaşayırdı o paltar yumağı çox xoşladığı üçün meşənin bütün heyvanlarının paltarlarını yuyurdu. Paltar yuyan kirpiyə “uxti-tuxti” adını vermişdilər. Ona görə ki paltar yuyanda belə səs çıxarırdı. Günlərin bir günü dovşan və dələ “uxti-tuxtinin” yanına gələrək onların paltarlarını, əl və üz dəsmallarını yumağı xahiş etdilər. Uşaqlar (dəsmal və yaylıqları göstərərək) sizcə dəsmal hansı formadadır? (düzbucaqlı), bəs bu əl yaylığı? (kvadrat). Fikir verin, dovşanın yaylığı və dəsmalı ağ rəngdə, dələnininki sarı, qurbağanınkı yaşıl, ayı balasının dəsmal və yaylığı isə qəhvəyi rəngdədir. Gəlincik çox məsuliyyətlə səlhiqə ilə yuyaraq bunları sərmək istədi. Ancaq, paltar zivəsi qırıldığından ası bilmədi. İndi o bızdan xahiş edir ki, biz zivənin üstündə bunları asaq.

Tərbiyəçi ilk öncə kiçik əl yaylığı (kvadrat), daha sonra dəsmalın (düzbucaqlı) çəkilmə qaydasını izah edərək göstərir. Dəsmalı çəkərkən xətti aşağıya doğru düz və bir qədər yaylıqdan uzun çəkmək lazım gəldiyini, sonra ikinci paralel düz xətti endirərək onları bir-biri ilə kəsişdirərək əl yaylığından uzun (düzbucaqlı) alındığını izah edir. Qələmin rəngini (hansı heyvanın yaylıq və dəsmalını çəkəcəyindən asılı olaraq) düzgün seçməyi qeyd edir.

İşin icra prosesində fərdi yanaşaraq lazımı məsləhətlər verir məşğələnin sonunda fəallaşdırıcı suallar ilə havanı isidən günəşi, torpaqdan çıxan otları və əlavələr etməyi (arzuya görə) təklif edir. Yekunda, hər uşaq öz rəsmini ilə lövhəyə dəvət olunur və çəkdikləri

rəsmi hansı heyvana aid olduğunu söyləyir. Tərbiyəçi yaxşı və pis işləri uşaqlarla təhlil edir. Məşğələnin sonunda oyuncaq gəlincik (tərbiyəçi) uşaqlara minnətdarlığını bildirərək “siz mənə kömək etməsəy, mən vaxtında işimi qurtara bilməzdim. Yaxşı ki, dəsmallar və yaylıqlar bir-birindən seçilir (qısa-kvadrat, uzun-düzbucaqlı olmasına görə) Rəngləri də qarışdırmadığımız üçün dəsmal və yaylıqları səhv etmədən qaytara bilərəm.

II variant: Məşğələ kompleks təlim əsasında keçirilir. Aplikasiya işi rəsmlə bərabər aparılır. Qruplara bölünmədə sərbəstlik verilir. Uşaqlara verilmiş formalardan düzünə kəsməklə kvadrat (düzbucaqlıdan) və düzbucaqlar (kvadratdan) almaqla formaları yerlik üzərində düzgün yerləşdirməklə səliqəli yapışqanlama və yapışdırma işi icra edilir. Bu zaman (hər heyvanın yaylıq və dəsmalına uyğun) rəngli kağızlardan düzgün istifadə etmək təklif olunur. Uxti – tuxti (kirpi) bu işlər haqqında da öz fikirini söyləyir və səliqəli icra edilmiş işləri seçilir.

III variant: Dəsmallar və yaylıqlar sadə naxışla (üfüqi, şaquli və mayili) qınc xətlər və nöqtələrlə naxışlanır.

MƏŞĞƏLƏ 9

Rəsm. “Kublari və kərpicləri qutuya yerləşdirək”.

Məqsəd. Kvadrat və düzbucaq formalarını bir-birindən fərqləndirməyi öyrətməyi davam etmək, köməkçi nöqtələri birləşdirərək düzbucaq forması almaq. Kvadrat və düzbucaq forması almaq üçün düz xətlərin çəkilməsinə nail olmaq. Konturdan çıxmamaları şərti ilə alınmış kub və kərpicləri bir-birindən fərqli rəngi sərbəst seçərək rəngləmək.

Vəsait: Tərbiyəçidə nümunə təsvir (açılmış və buton güllər); uşaqlarda ağ kağız və təsvir üçün köməkçi nöqtələr qoyulmuş yarım albom ölçülü ağ kağızlar.

Məşğələnin gedişi:

Tərbiyəçi oyuncaq fabrikində uşaqlar üçün kub və körpiclər hazırladığını söyləyir və uşaqlara göstərir. Kubun və körpicin üzərinə barmağını çəkərək formanı bir daha uşaqların diqqətinə çatdırır. Digər uşaqlar isə bu kub və körpicləri yerləşdirmək üçün böyük yerliklərə ayrılmış (kvadrat və düzbucaqlı) qutular hazırlamışlar (qutuları uşaqlara göstərir). Oyuncaqları mağazaya daşımaq üçün gələn sürücü tələsdiyini, gözləməyə vaxtının olmadığını söyləyir və kubları, körpicləri qutuya yığmadan bağçaya götürərək onları qutulara yığmağı xahiş edir (yük maşının üzərinə bir neçə qutu, kub və körpiclər yığılmış nümunəni uşaqlara göstərir və toxunmaq imkanı verir. Onları əyani surətdə qutulara yerləşdirməyi təklif edir və uşaqlar həvəslə işə başlayırlar. Məşğələnin gedişinə, işin icrasına nəzarət edərək qutularda kublar və körpiclər üçün yerliyin səliqəli çəkilməsini uşaqların diqqətinə çatdırır və əks təqdirdə kubiklər və körpicləri qutulara yerləşdirməyin mümkün olmadığını söyləyir. Əvvəlcə paralel üfiqi xətləri ardınca şaquli xətləri birləşdirərək qutu almaq daha sonra körpicləri və kubları yerləşdirmək üçün yerliklərə ayırmaq təklif olunur. Kubları və körpicləri rəngləmək üçün rəng seçimində uşaqlara sərbəstlik verilir. Məşğələnin sonunda körpiclərin uzunsov düzbucaqlı formada olması, kubların isə bərabər tərəfli olması uşaqların diqqətinə çatdırılır. Uşaqlara formaları və rəngləri göstərərək adlandırmaq təklif olunur. Məşğələnin sonunda tərbiyəçi sürücüyə uşaqların yanında zəng edərək tapşırığın yerinə yetirildiyini və mağazaya daşımaq üçün oyuncaqların qutulara yığıldığını söyləyir.

MƏŞĞƏLƏ 10

Rəsm. Yük qatarı

Məqsəd: Uşaqlara yük qatarının düzbucaq və pəncərələrin kvadrat formasını düzgün təsvir etməyi bacarmağı davam etdirmək, təsviri kağız üzərində düzgün yerləşdirməklə sərbəst yük qatarını və pəncərələrini rəngləməyi təklif etmək və təsvirə əlavələr etməkdə uşaqlara sərbəstlik vermək.

Tərbiyəçidə paravoz və ona qoşulmuş yük qatarının təsviri, uşaqlarda uzunsov formalı 25x17 sm ölçülü ağ kağızlar, rəngli quaş, fırça, quru əski

Məşğələnin gedişi:

Oyuncaq gəlincik məşğələyə gələrək bütün oyuncaqların meşəyə göbələk yığmağa getmək istədiklərini söyləyir. Bunun üçün yalnız qatarda getmək mümkündür.

Lakin, oyuncaqların yalnız bir yük qatarı olduğundan heç də hamısı meşəyə gedə bilmirlər və onlar uşaqlardan xahiş edirlər ki, uşaqlar onlar üçün yük qatarı çəksinlər.

Tərbiyəçi: Uşaqlar gəlin oyuncaqlara kömək edək.

Gəlincik (tərbiyəçi): Uşaqlar bilirlər yük qatarı hansı formada?

Tərbiyəçi: Əlbəttə bilirlər. Axı onlar özləri bu qatarda gediblər. Düzdür uşaqlar? (TDC) Düzdür.

Dənizə gedəndə, bağa gedəndə və başqa səfərlərə gedəndə qatara miniblər.

Gəlincik (tərbiyəçi): Ancaq qatarlara pəncərə qoymaq yaddan çıxmasın.

Tərbiyəçi: Lövhəyə ağ kağız yerləşdirərək əvvəlcə qatarı (düzbucaqlı formada) daha sonra kvadrat pəncərələri çəkir (uşaqlardan birinə pəncərəni rəngləmək təklif oluna bilər). Ən sonda qatarın təkərlərini (dairə formasında) çəkmək təklif olunur. Rəng seçimində təsvirə istənilən əlavələr edilməsində uşaqlara sərbəstlik verilir. Sonda uşaqların təsvirlərini yerdə bir-birinin ardınca düzərək uzun qatar alındığını və qatarın rəngbərəng olduğunu, qatarların düzbucaqlı, pəncərələrin isə kvadrat olduğunu uşaqların diqqətinə çatdırır. Gəlincik sonda uşaqlara öz minnətdarlığını bildirir və oyuncaqları meşəyə göbələk yığmağa dəvət edir.

MƏŞĞƏLƏ 11

Rəsm. Oynucaqlar üçün ev

Məqsəd: Uşaqlara düzbucaq və kvadrat formalı təsvirin çəkilmə metodikasını öyrətməyi davam etdirmək və rəng seçimində sərbəstlik verərək rəng anlayışını inkişaf etdirmək, fırçadan düzgün istifadə texnikasını mənimsətməyi davam etmək (rəngləyərkən kağızın üzərinə fırçanın bütün xovunu basmaq) və təsvirə sərbəst əlavələr etməklə onu zənginləşdirməyə nail olmaq

Vasitə.

Tərbiyəçidə iki ev təsviri nümunə (evin biri üç pəncərəli, digəri isə iki pəncərə və qapı təsvirli) 2-3 oynucaq uşaqlarda düzbucaq formalı ağ kağızlar, rəngli qısa, və fırça

Məşğələnin gedişi:

Oyun formasında aparılır. Oynucaq ayı əlində iki tamamlanmamış ev təsviri tutaraq uşaqları salamlayır.

Tərbiyəçi: Ay Cırdan sən hardan gəlmisən? Əlindəki nədir?

Cırdan (tərbiyəçi): mən başqa uşaq bağçasından gəlmişəm. Baxın uşaqlar nə yaxşı oynucaqlar üçün evlər çəkiblər

Tərbiyəçi təsvirləri lövhədən asır

Cırdan (tərbiyəçi): mən çox istərdim ki, uşaqlar bizim oynucaqlar üçün belə evlər çəksinlər. Ancaq bilmirəm onlar bunu bacararlar?

Tərbiyəçi: Narahət olma ay cırdan mən uşaqlara belə evləri çəkməyə kömək edərdəm

Cırdan (tərbiyəçi): Qoy uşaqlar təsvirə yaxşı baxsınlar. Uşaqlar ev təsvirini çəkmək üçün bax beləcə yerin özülünü daha sonra ordan qalxan divarları düz xətlə çəkmək lazımdır. Sonra isə onları (divarları) kəşşidirərək evin tavanı çəkilir və üzərində qısa düz xətlə küncələrinə isə milli xətlərlə çəkərək evin damını

almaq olar. Evə belə dam çaksaz yağan yağış, qar evin divanını yuya bilməz. Divarlar quru qalar.

Tərbiyəçi: Ay Cırdan bəs bu təsvir nədir?

Cırdan (tərbiyəçi): Mən də ev çəkmək istəyirdim, amma alınmadı.

Tərbiyəçi: İndi mən sənə də, uşaqlara da ev təsviri çəkməyi öyrədərəm. (Tərbiyəçi yanmışıq təsviri tamamlayarkən könüllü olaraq uşaqları növbəli pəncərələri çəkmək üçün dəvət edir). İndi kim gəlib evi və pəncərələrini rəngləyər? (uşağın biri evi, digəri isə pəncərəni rəngləmək üçün dəvət olunur). Pəncərələr soldan sağa ardıcılıqla çəkilir.

İşə başlamazdan əvvəl uşaqlara ev seçimində sərbəstlik verilir uşaqlardan bir qismi üç pəncərəli ev, digərləri iki pəncərə və bir qapılı ev təsviri çəkirlər.

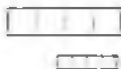
Məşğələnin gedişində evin yanında istədikləri əlavələri etmək təklif edilir. Məşğələnin sonunda əlavə edilmiş maraqlı təsvirləri uşaqların diqqətinə çatdırılır.

Məsələn (tərbiyəçi): Görürsüz evin yanında necə böyük ağac çəkilib? Bu evin qabağında isə gözəl güllər təsvir olunub. Baxın, bu evin qabağında it üçün halaca ev təsviri çəkilib. Bu evin bacasından görün necə tustü çıxır, demək evdə sobanı yandıranlar və s.

Yaxşı olar ki, bu əlavələr oyuncaqların dili ilə deyilsin.

MƏŞĞƏLƏ 12

Applikasiya “Papağı kvadratlarla naxışlayın”

Məqsəd: Uşaqlara zolağı (qat xətlərlə) kəsmə bacarığını mənimlətməyi davam etmək. Kvadratlar böyüklüyünə görə rəngli zolaq daxilində yerləşdirməyi bacarmaq, yerlik üzərində düzgün yer-

ləşdirməklə yapışqanlama və yapışdırma texnologiyasını mənimsətmək. Quru əski ilə işin qurulanmasına nəzarət etmək və.s

Vəsait: Tərbiyəçidə papaq silueti (arxasına flanel yapışdırılmış) üzərində 4-5 yerliyə ayrılmış zolaq uşaqlarda müxtəlif rəngdə papaq siluətləri (papağın aşağı hissində eni 28sm) 2 ölçüdə: 3x12 və 1,5x6 sm zolaqlar (papağın rəngi ilə uyğunlaşan), yapışqan, fırça, quru əski.

Məşğələnin gedişi:

Tərbiyəçi məşğələyə başlayaraq havanın çox soyuq olduğunu və uşaqlar gəzintiyə çıxanda başlarına yun papaq qoyduqlarını yada salır və papaqların müxtəlif naxışda, rəngdə olduqlarını onların diqqətinə çatdırır. Lövhə üzərində papaq silueti yerləşdirək: “Uşaqlar mənim əlimdə müxtəlif ölçüdə və rəngdə kvadratlar vardır, gəlin mənə birlikdə bu papaqı naxışlayaq. Naxışın yaxşı olması üçün mən, bir böyük yanında bir balaca kvadratı baxın beləcə yerləşdirirəm (hazır formanı papağın zolağının üzərində yerləşdirir). Götrürsünüz, mənim papağın necə gözəl oldu, mənim seçdiyim rənglər də papağın rənginə uyğundur. Mən bu naxışları kvadratların yerini dəyişməklə baxın beləcə (diaqonal formaya salmaq) yeni naxışlı papaq ala bilirəm. Beləliklə, naxışları müxtəlif qaydada düzmək olar.

Könüllü olaraq naxış qurmaq üçün lövhəyə uşaq dəvət edən tərbiyəçi, naxışın rəngini və yerləşdirmə qaydasını adlandıрмаğı təklif edir. Həmçinin müəyyən olunmuş kvadratlara ayrılmış zolağı köməkçi xəttin üzəri ilə qayçılamağı təklif edir. Alınmış kvadratı uşaqlara göstərərək daha kim kəsmək istəyir? (1-2 uşaq zolaqdan kvadratlar almaq üçün dəvət olunur). Uşaqlar işə başlayarkən nümunə götürülür və imkan verilir ki, hər uşaq sərbəst olaraq papağın zolağı üzərində naxış tərtib edə bilsin.

İşin gedişində qayçı ilə iş texnikasına nəzarət edərək tərbiyəçi lazımı göstərişi və məsləhətləri verir (naxış düzgün kəsilməzsə zolağı da yerləşdirmək mümkün olmaz).

Məşğələnin sonunda işləri stənda yığaraq tərbiyəçi oyun keçirir. Uşaqlar təsəvvür edin ki, bura mağazadır. Mən satıcıyam, siz isə alıcı. Mağazamızda müxtəlif naxışlı papaqlar var. Kim hansı papağı almaq istədi? Kimə hansı papağın naxışı daha xoş gəlir?

Uşaqlara seçdikləri papağın rəngini və zolaq üzərində yerləşdirilmiş naxışların böyük, kiçikliyini söyləmək təklif olunur, eyni zamanda naxışların yerləşdirilmə təzi də (düz və ya bucaq üzərində) soruşulur. Artıq mağazanın bağlandığını uşaqların diqqətinə çatdırır.

MƏŞĞƏLƏ 13

Didaktik oyun. Eyni hərdədir, fərqli hərdə?

Məqsəd: Uşaqlara kvadrat və düzbucaqlıların fərqiini öyrətmək; iki eyni əşyanı tutuşdurmaqla (kuklalar üçün, təbəxə üçün və s. eylər). Bu vaxt ayrı-ayrı hissələrdəki forma fərqiini görmək əşyanın qurulmasını məşq etməkdir (nümunə üzrə işləməklə).

Vəsait: Dörd hissəyə bölünmüş kartların ikisi boş saxlanılmaqla digər iki hissədə eyni əşyanın təsviri verilmişdir. Təsvirlər bir-birindən yalnız bir elementlə – kvadrat və ya düzbucaqlı forması ilə fərqlənirlər.

Rəngli düzbucaqlar, düzbucaq və kvadratlar (hər iki üzü), digər fiqurlar; dairelər, düzbucaqlar, fişkalalar.

Oyunun gedişi:

Tərbiyəçi uşaqlara iki eyni təsvirli böyük kart (dörd hissəyə bölünmüş) və ya eyni təsvirli ayrı-ayrı iki kart (iki hissəyə bölünmüş) paylayır. Masanın ortasında həndəsi fiqur və fişkalalar qoyulmuş qutu və ya sını yerləşdirilir. Uşaqlara öz kartını

göstərərək (eyni təsvirli) soruşur: Bu təsvirlər eynidirmi? İzah edir ki, dəqiqliyi görmək üçün evun hissələrini tutuşdurmaq lazımdır. İlk öncə evin damından başlayın. Onlar eyni formadadırmı? Sonra isə divarlarını tutuşdurun eynidirmi? Ardınca pəncərələri tutuşdurun və eyniliyi yoxlayın (birinki kvadrat digəriniki isə düzbucaqlıdır).

I variant: Uşaqlar fərqlənən hissələri tapırlar. Ardınca tərbiyəçi fərqlənən hissəyə fişqa qoymağı təklif edir. İş sahə icra edənən fişqası götürülür.

II variant: Tərbiyəçi uşaqlara kartlar paylayır və əlindəki rəngli kartı göstərərək izah edir ki, bu kartdakı təsviri sizdəki kartın boş hissəsinə (damaya) yığın. Kartlar masanın ortasında sinidə qoyulur, uşaqlar sərbəst işi icra edirlər. İş düzgün icra edənə fişqa verilir. Yekunda tərbiyəçi uşaqdan nəyə görə rəngli kartı həmin damaya qoyduğunu eyniliyin nədə olduğunu soruşur.

III variant: Tərbiyəçi rəngli kartları bir əşyanın üzərinə digərini isə təsvir olunmuş əşyanın üzərinə qoymağı təklif edir. Kartda təsvir olunmuş əşyanın hissələri (dairələr – təkərlər, üçbucaqlar – damlar) qutudan götürülüb eyni olan hissələrin üzərinə yerləşdirilir. Uşaqlar forma və böyüklüyün seçilməsində çətinlik çəkərsə ilk öncə təsvir olunmuş əşyanın üzərinə qoyaraq düzgünlüyünü yəqin etdikdən sonra boş damada yerləşdirilir. İş düzgün icra edən uşaq fişqa alır.

MƏŞĞƏL 14

Aplikasiya. “Gözəl darvazalar”

Məqsəd: Forma və böyüklüyünü nəzərə alaraq tikintinin hissələrini simmetrik yerləşdirmək, tikinti variantlarını sərbəst

seçməyi öyrətmək; enli zolağdan qatlama vasitəsilə düzünə kəsmə priyomunu möhkəmləndirmək; simmetriyanı gözləməklə tikintinin hissələrini xırda formalarla sərbəst bəzəməyə nail olmaq.

Vəsait: Tərbiyəçidən üç darvaza nümunəsi, oyun personajı taxtadan oyunaq gəlincik, və bir neçə xırda oyunaqlar (kinder surpriz və. s); ev quşları və ya ev heyvanları; kardondan hasarlı ev və ya stolüstü tikinti materialından; flanelqraf və üzərinə düzmək üçün darvazanın hissələri. Uşaqlarda 20 x3 sm ölçüsündə kağız zolaqları (darvazanın sütunu üçün); 12x4 sm ölçüsündə düzbucaqlar, 14x2 sm zolaqlar və tikintini örtmək üçün üçbucaqlar, bəzək üçün xırda kvadrat və üçbucaqlar; qayçı, yapışqan, fırça, qurulum, albom ölçüsündə qalın vərəqlər.

Məşğələnin gedişi:

Tərbiyəçi masanın üzərinə hasarla əhatə olunmuş ev maketi qoyaraq balaca bir səhnəcik yaradır və nöql etməyə başlayır: “Bu balaca evdə bir gəlincik yaşayırdı. O qərara aldı ki, toyuq saxlasın. Evi hasara alıb toyuqları gəzməyə buraxdı. Toyuqlar həyətdə gəzib dən axtarırdılar. Birdən onlar gördülər ki, hasarın darvazası yoxdur və həyətdən qaçdılar. Gəlincik toyuqlara dən verməyə çıxdı və gördü ki, toyuqlar yoxdur. Bərkdən “cip,cip-cip” çağırırdı. Cücələr eşitcək həyətdə gəldilər. Gəlincik düşündü mütləq həyətdə darvaza lazımdır ki, toyuqlar həyətdən qaçmasın. Ancaq nə etmək? Birdən yadına düşdü ki, rəfiqəsi ona yaxında yerləşən uşaq bağçasında (gəlinciklər üçün) uşaqlar çoxlu lazımlı əşyalar; xalçalar, evlər, qatarlar, hazırlamışdılar.

Gəlincik (tərbiyəçi): Bilmirəm bu sizin bağçadırımı?”

Uşaqların cavabından sonra tərbiyəçi təklif edir: “Uşaqlar gəlin gəlinciyə kömək edək onun üçün darvaza hazırlayaq. Uşaqlar yerlərinə keçirlər. Tərbiyəçi onların qarşısında üç bir-birindən fərqli darvaza təsviri yerləşdirir və onların eyni və ya fərqli olduğunu soruşur.

Uşaqlardan aldığı cavablardan sonra fikirləri ümumiləşdirərək: “Bütün darvazalar hündürdür” darvazanın ortasında iki hündür dayaq var, üstü örtülüdür. Lakin iki örtüyün üstü üçbucaq biri isə düzbucaqdan ibarətdir. Bu ardıcılıqla eyniliyi və fərqi uşaqlara izah etdikdən sonra təklif edir ki, flaneleqraf üzərində həmin darvazaları qursunlar. Və ilk öncə nədən başlayacaqlarını (dayaqlardan) aydınlaşdıraraq işin gedişinə (darvaza arasındakı məsafənin düzgün qoyulmasına) nəzarət edir. Bu zaman uşaqlara seçimdə sərbəstlik verir. Məşğələnin gedişində uşaqların yadına salır ki, ilk öncə yerlik üzərində darvazanın hissələrini qurmaq, ardınca yapışqanlayaraq yapışdırmaq lazımdır. Hissələr elə yerləşdirilməlidir ki, darvaza möhkəm və davamlı olsun. Darvazanı qurduqdan sonra onun üzərini naxışlamağı təklif edir və uşaqların yadına salır ki, naxışlar darvazanın rənginə uyğun olmalıdır. Məşğələnin sonunda, işlər lövhəyə düzüldükdən sonra gəlinciyi dəvət edərək özü üçün ən yaxşı darvazanı seçmək təklif edilir. Gəlincik çətin seçim qarşısındadır. Darvazaların çoxu onun xoşuna gəlir. Biri salıqəli icra olunub, digərinin isə naxışları gözəldir. Bunları qeyd edərək uşaqlara minnətdarlığını bildirir və nəhayət özünə ən gözəl darvazanı seçdiyini bildirir və uşaqlardan xahiş edir ki, bu darvazanın hansı olduğunu göstərsinlər. Yekunda tərbiyəçi hələ işin tam bitmədiyini qeyd edir, və seçilmiş darvazaya qat xətti salaraq onu müəyyən olunmuş yerlərdən qatlamaqla şaquli vəziyyətdə masa üzərinə yerləşdirir. Darvazanın ön hissəsi kəsilir (qapı üçün) məşğələdən sonra boş vaxtlarda tərbiyəçi digər darvazaları da bu üsulla şaquli istiqamətdə (ayaq üstə) qurur və stolüstü oyun keçirir.

MƏŞGƏLƏ 15

Applikasiya. “Tikintini özün fikirləş və qur”.

Məqsəd: Uşaqlarda yaradıcı qabiliyyəti inkişaf etdirmək, kvadrat düzbucaq və üçbucaqlardan sərbəst tikinti təsvir etməyi öyrətmək, tikintinin oxşar hissələrini simmetrik yerləşdirmək;

hissələri bir-birinə kip bərkitmək (yerləşdirmək); enli zolaqlardan hissələr almaq üsulunu möhkəmləndirmək .

Vəsait: Tərbiyəçidən oyuncaq kirpi personajı, kağızlardan kəsilmiş əlavə kiçik fiqurlar uşaqlarda müxtəlif rəngli kağız zolaqlar (3x6 sm ölçüsündə kvadrları ayırmaq üçün), düzbucaqlar 3x12sm; ensiz zolaqlar 2x20sm ölçüdə və müxtəlif ölçüdə hazır üçbucuaqlar, yapışqan qayçı 1/2 albom vərəqi və ya 18x21 sm ölçüdə ağ kağızlar.

Məşğələnin gedişi:

Oyuncaq kirpi (tərbiyəçi) məşğələyə gələrək uşaqlarla salamlaşdıqdan sonra nəql etməyə başlayır: Mən və dovşan dostuma bir qutu tikinti materialı bağışlayıblar. Dovşan özünə üçbucuaq və düzbucuaqlardan cold ev tikdi və kublardan qala qurdu. Mən isə ancaq darvaza quraşdırma bilirəm o da nədənsə tez-tez dağılır. Uşaqlar mənə müxtəlif tikinti qurmağı öyrətsəydilər çox sevinərdim.

Tərbiyəçi kirpiyə cavab verir ki: “Bizim uşaqlar ev, qala, körpü qurmağı bacarırlar. Ancaq onlarda tikinti materialı yoxdur. Görürsən onlar əyləşib kəsib yapışdırma işinə hazırlaşurlar. Onlarda yalnız kağızdan zolaqlar vardır. Ancaq biz sənə kömək edərik. Uşaqlar öz zolaqlarını tən yarı kəsərək ondan düzbucuaqlı kvadrlar alar və bu fiqurlardan müxtəlif tikintilər qurub kağıza yapışdıraraq şəkillər ala bilərlər. sən bunlara baxıb müxtəlif quraşdırmalar edə bilərsən. Mən uşaqlardan sənə hansı tikintinin təsvirini quracaqlarını soruşacağam”.

Bir neçə uşaqdan bu haqda soruşur. Cavablar təkrarlananda (quracaqları üst-üstə düşdükdə) tərbiyəçi mövzunu dəyişməyi və yaxud əlavələr verməklə fərqləndirməyi təklif edir. Fərqləndirmək üçün qutuda lazımı hissələr təqdim edilir.

IV DÖVR

HEYVAN TƏSVİRİ ÜZRƏ MƏŞĞƏLƏLƏRİN SİYAHISI

1. Didaktik oyun. “Sözlə təsvirə görə tap”
2. Yapma. “Kırpi”
3. Yapma. “Siçan”
4. Yapma. “Dovşan”
5. Yapma. “Oyuncaq ayı”
6. Yapma. “İki ac göz ayı balası”
7. Kiçik həcmli heykəllərlə tanışlıq
8. Yapma. “Yolka ətrafında meşə heyvanları”
9. Rəsm. “Yolka altında dovşan”
10. Rəsm. “Dələ göbəlök yeyir”
11. Rəsm. “Dələ ilə dovşan görüşdülər”

Bu dövrdə:

3 məşğələ rəsm üzrə

6 məşğələ yapma üzrə

1 didaktik oyun

1 məşğələ incəsənətlə tanışlıq

MƏŞĞƏLƏ 1

Didaktik oyun “Təsəvvürə görə tap”.

Məqsəd: Uşaqlara heyvanın xarici görünüşü, xüsusiyyəti haqqında məlumat verərək təsəvvürə görə verilmiş 4-5 təsvirin içində tapmaq (I variant); heyvanı əyani vəsaitə görə heç bir izahat vermədən tapmaq (II variant); heyvanı onun hissələrinə görə tanımaq (III variant).

Vəsait: Tərbiyəçidə kirpi, dovşan, pişik, sıçan, ayı təsvirli beş kart, fişqa; kardondan hazırlanmış pəncərəli ev, (III variant) oyun üçün örtük.

Oyunun gedişi:

Tərbiyəçi uşaqların gözü qarşısında beş heyvan təsvirli kartları düzərək, burda hansı heyvanların təsvir olduğunu soruşur və oyun oynamağı (təsəvvürə görə) təklif edir.

Oyunun qaydasını izah edir: mən sizə bu heyvanlardan birini təsvir edəcəyəm, kim bu heyvanı mənim təsvirimə görə taparsa sakitcə mənə yaxınlaşıb qulağıma adını deməlidir. Düzgün cavaba görə mən ona fişqa verəcəyəm. Daha çox fişqa yığan uşaq mükafatlandırılacaq (kinder surprizlə).

Heyvanın xarici görünüşünə görə təsviri (şifahi).

Kirpi. Bu boz rəngli heyvandır. Çənəsi iti, qara burnu vardır. Quyuğu o qədər balacadır ki, heç görsonsən. Çənəsində və qarnında tükü yumuşaq, kürəyində və yanlardan isə iti tikanlıdır. Bu hansı heyvandır?

Sıçan. Bu balaca boz rəngli heyvandır. Onun iti çənəsi və yumru qulaqları vardır. Quyuğu uzun və nazikdir.

Dovşan. Bu heyvan müxtəlif rəngdə: ağ, boz, qara rənglərdə ola bilər. Onun arxa ayaqları uzun olduğu üçün o yerimədən yalnız tullanır. Bu heyvanın quyuğu qısa qulaqları isə uzundur.

Ayı. Bu böyük və güclü heyvandır. Onun iti dişli çənəsi, yumru qulaqları, qısa quyuğu, iti caynaqları vardır. O qəhvəyi rəngdədir.

Pişik. Hamının sevimlisi olan bu heyvan yumşaq tüklüdür. Cinsindən asılı olaraq tükləri xırda və ya uzun ola bilər. Yumru sifəti, uzun bıqları vardır. Asta yerışı vardır. Daim insanların yanında olmaq istəyir və əzizlənir. Müxtəlif rəngdə ola bilər.

Heyvanların əlamətlərini sadalayarkən ən əsas xarakterik əlamət sonda deyilməlidir.

Oyunun II variantı. Tərbiyəçi masanın üzərinə heyvan təsvirli kartları düzərək qarşısını örtüklə bağlayır. Uşaqlar (əvvəldə mənimsədikləri heyvan üzrə) düşüncülərini bir-bir şifahi təsvir etməyə başlayırlar. Düz təsvir etmiş uşağa tərbiyəçi örtüyü qaldıraraq götürməyi təklif edir. Bu ardıcılıqla digər uşaqlar da masaya yaxınlaşır. Qalib gələn uşaq fişqa alır.

Oyunun III variantı. Tərbiyəçi (uşaqların qarşısına kardan hazırlanmış evi qoyaraq); heyvanlardan hansısa bunun içərisində gizlənmişdir. Pəncərədən biz onun hansısa hissəsini görə bilərik. Tapan uşaq sakitcə yaxınlaşaraq onun adını mənə deməlidir. Daha çox fişqa qazanan uşaq sonda mükafatlanacaqdır.

MƏŞĞƏLƏ 2

Yapma. “Kirpi”.

Məqsəd: Oval formalı heyvanla tanış etmək, yapma zamanı kirpinin xarici görünüşünü xarakter xüsusiyyətini düzgün vermək, gil çubuğu ilə xırda hissələrin alınması texnologiyasını mənimsətmək. Tanış üsul və vasitələrin möhkəmlənməsinə nail olmaq.

Vəsait. Tərbiyəçidə oyuncuq kirpi, plastilin (kürə forması almış), gil çubuğu 2-3 yolka ağacı (kağızdan və ya fanel taxta) uşaqlarda gil, gil lövhəsi, gil çubuğu, nəm əsg.

Məşğələnin gedişi:

Tərbiyəçi keçmiş məşğələdə heyvanları təsvirə görə tanıdıqlarını yada salır və deyir ki, bu gün bu heyvanlardan birini yapacayıq. Heyvanı tapmaq üçün söyləniləcək tapmacanı tapmalıdırlar (tərbiyəçi): “Bu o heyvandır ki, sanki iynəli yolka ağacıdır.

Tərbiyəçi uşaqlara kirpi oyunağını göstərərək deyir, Tapın görüm, bu hansı heyvandır? Oyunaq kirpini sol əlinə götürərək sağ əlini onun üzərinə gəzdirir. Hərəkəti sözlə (əlini gəzdirərkən) ifadə edir: “Kirpi formasına görə yumurtaya oxşayır. Ön tərəfdən bədən uzadılmış, arxa tərəfdən isə yunrulanmışdır. Oval formasını almaq üçün ilk öncə biz gil parçasını yumrulaşdırıb kürə formasını alırıq. Daha sonra onu bir qədər irəli geri vədələməklə oval forması alır”.

Tərbiyəçi alınmış oval formasını oyunaq kirpinin yanına tutaraq, baxın bu yapılmış forma necə də kirpiyə oxşayır. Kim deyər, bu formadan kirpi yapmaq üçün nə etmək lazımdır? (uşaqlardan müəyyən cavablar alır). Düz deyirsiz ilk öncə ön tərəfi dartaraq kirpinin iti çənəsini və bir yədər yuxarı qaldırılmış dik burnunu yapırıam. Kim deyər kirpinin iynələrini necə ala bilərik? Onu gil çubuğu ilə cızaraq almağı düşünürəm.

Məşğələnin gedişində tərbiyəçi uşaqlara fərdi yanaşır, lazımı uşaqlara düzəlişlər verərək çalışır ki, uşaq özü bu səhvi düzəlsin. Məşğələnin sonunda tərbiyəçi masanın üzərinə oyunaq kirpini qoyaraq: “Ana kirpi öz balalarını gözləyir ki, meşəyə yollansınlar” – deyir.

Uşaqlar işlərini tamamladıqca ana kirpinin ətrafına toplanırlar. Tərbiyəçi ifadəli tərzdə təhlil verir (kirpinin dili ilə): “Bu mənim iti burunlu balaca oğlumdur, bu isə iti tikanlı böyük oğlumdur, bu isə mənim arıq qızımdır. Onu yaxşı yedirtməliyəm”. Bu ardıcılıqla təhlil davam edir, yekunda tərbiyəçi: “Baxın kirpinin nə qədər balaları var. Onlar eyni olsalar da bir-birindən fərqlənirlər. Ana kirpi öz balalarını lap yaxşı tanıyır. Balalarını tapıb meşəyə yollayır”.

MƏŞGƏLƏ 3

Yapma “Sıçan”.

Məqsəd: Uşaqlara sıçanın xarakter əlamətini verməklə yapmağı mənimsətmək (bədənə oval ön hissədə dartılmış çənəsi yumru qulaqları və nazik uzun quyruğu); yapma zamanı hissələri möhkəm birləşdirmək lazımı yerləri sığallamaq, hamarlamaq və s. priyomları mənimsətmək.

Vəsait. Tərbiyəçidə oyuncuq siçan, uşaqlarda gil və ya pilastilin, gil lövhəsi, nəm əsg. gil çubuğu

Məşğələnin gedişi:

Tərbiyəçi uşaqlara siçanın əsasən yaşadığı yerləri qeyd edərək oyuncuq siçan müşahidə etdirir və əlamətlərini qeyd edir. Uşaqlarla müsahibə vasitəsi ilə hissələr adlandırılır və icra üsulları aydınlaşdırılır. İşə başlamazdan öncə tərbiyəçi bir daha yada salır ki: baş bədənlə bir yerdə yapılır. Bunun üçün əvvəlcə gili yumuşaldaraq küre forması almaq, ardınca irəli geri vərəndələyərək alınmış oval formasından bir ucunu dartaraq siçanın çənəsini və dik burnunu almaq mümkündür. Ardınca siçanın uzun nazik quyruğu yapılaraq birləşdirilir. Ən sonda balaca kürəcikləri göstərərək bundan siçanın balaca yumru qulaqlarını yapmaq mümkün olduğunu izah edir. İş icra edərək baş hissəyə yerləşdirir. Uşaqların diqqətinə çatdırır ki, birləşən hissəni hamarlayırıq ki, qulaqlar qopmasın. Məşğələnin gedişində tərbiyəçi icra prosesinə nəzarət edir, lazımı uşaqlara fərdi yanaşaraq buraxılan səhvləri üzə çıxarır, və düzgün icra üçün müəyan göstərişlər verir. Uşaqlar baxın ana siçan öz balalarını gözləyir. Uşaqlar işləri bitirdikcə oyuncuq siçanı yanına yığır, bu zaman tərbiyəçi əvvəlki məşğələlərdə keçirdiyi təhlili ardıcılıqla yerinə yetirirlər. Uşaqlara öz heyvanları haqqında fikir söyləmək üçün şərait yaradır.

MƏŞĞƏLƏ 4

Yapma. “Dovşan”.

Məqsəd. Uşaqlara oval formalı heyvan yapılmasını davam etdirmək. Yapmada dovşanın xarakterik əlamətlərini düzgün verilməsinə nail olmaq, birləşən hissəni davamlı etmək yaxma, hamarlama, priyomlarının mənimsədilməsi.

Vəsait. Tərbiyəçidə oyuncuq dovşan (və ya kiçik dovşan heykəli). Kiçik dovşan oturmış vəziyyətdə; bir neçə yolka ağacı kollar (kardon və ya fanerdən); dovşanın hissələri: iki böyük və

kiçik ovalar (baş və bədən), nazik silindirlər (qulaqlar). Uşaqlarda gil, gil lövhəsi, gil çubuğu, nəm əski.

Məşğələnin gedişi:

Tərbiyəçi masanın üzərinə ağ kağız sərərək üstünə bir neçə yolka ağacı və kollar düzür. Onun dalında isə oyunaq dovşanı gizlədir; dialoq qurur Tərbiyəçi: “Uşaqlar, baxın burada qış mənzərəsi görürsünüz hər tərəf ağ qardır. Burda yolkalar və kollar yetişmişdir. Bu nə səsdir? Kolların dalından nədir görsənən? Bu uzun qulaqlı balaca dovşandır. Baxın, onun balaca quyruğu da var, (dovşanı əlinə götürərək uşaqların qarşısına qoyur). Ay dovşan sən burda nə edirsən?

Dovşan (tərbiyəçi): Mən tülküdən qaçdım, onun üçündə ağacın altında gizləniб istirahət edirəm. İndi tək qorxuram, əyər mənim dovşan dostlarım olsa heç tülküdən qorxmaram.

Tərbiyəçi: uşaqlar gəlin dovşana kömək edək özü kimi uzun-qulaq dovşanlar yapaq. Ay dovşan gəl səni elə yerləşdirim ki, bütün uşaqlar görə bilsinlər. Dovşan (tərbiyəçi): onda gərək uşaqlar mənə diqqətlə baxsın. Çünki dostlarım mənə oxşamalıdırlar.

Tərbiyəçi işin gedişinə nəzarət edir və uşaqların yadına salır ki, dovşanın oval formalı bədənini yapmaq üçün əvvəlcə gil parçasını əldə yumuşaldaraq böyük-kiçik hissələrə ayırmaq, böyük hissədən bədənə, kiçik hissədən isə baş və quyruğu almaq, ayrı-ayrılıqda hissələri yapıqdan sonra bir-birinə birləşdirmək lazımdır. Birləşən hissəni sığallamaq və barmaqlarla hamarlamaq lazımdır ki, qulaqlar və quyruq qopmasın. (əvvəlki heyvanları yapıqları üsulla) kürə forması alaraq ondan oval forması almaq lazımdır.

İş prosesinə tərbiyəçi nəzarət edərək əvvəlki məşğələ ilə oxşar iş üsulunu uşaqların yadına salır. Məşğələnin sonunda iş bitdikcə tərbiyəçi dovşana müraciətlə: bax artıq bir yoldaşın hazır oldu.

Dovşan (tərbiyəçi): “Nə yaxşı bu ki, mənə oxşayır. Mənim kimi qulaqları uzundur”.

Bu ardıcılıqla tərbiyəçinin nəzarəti altında işlər tamamlana

nır və dovşanın dili ilə təhlil aparılır. Sonda dovşanlar yolka ağaclarının və kolların arxasında yerləşdirilir. Tərbiyəçi dovşana müraciətlə: “Ay dovşan bax onlar da sənin kimi istirahət edirlər. Hərə bir kolun və ağacın altında gizləniib”.

Məşğələnin sonunda tərbiyəçi oyun keçirir. Oyuncaq canavar (və ya tülkü) nə qədər axtarırsa gizlənməmiş dovşanı görmür və çıxıb gedirlər. Oyuncaq dovşan öz minnətdarlığını bildirir.

MƏŞĞƏLƏ 5

Yapma. “Oyuncaq ayı”.

Məqsəd: Uşaqlara üç hissəli müxtəlif formadan ibarət heyvanın yapılmasını mənimsətmək; gil parçasını hissələrə düzgün bölmək, yapılmış hissələri birləşdirərək sığallama, hamarlama priyomlarını düzgün icra etmək. Gil çubuğu ilə xırda hissələrin (tərbiyəçinin köməkliliyi ilə) düzgün verilməsinə nail olmaq.

Vəsait. Tərbiyəçidə gildən yapılmış ayı balası (ayaqsız) və eyni ayı balasının ayrı-ayrı hissələri uşaqlarda plastilin, gil lövhəsi, gil çubuğu, nəm əsgə.

Məşğələnin gedişi

Tərbiyəçi uşaqlara iki lentlə bağlanmış qutunu göstərərək: “Mən mağazada idim. Bu iki oyuncaq ayını gəlinciklər üçün aldım. Gəlin baxaq. Vay ayının biri bütöv qalıb, biri isə hissələrə ayrılıb”.

Bütöv oyuncaq ayını çıxararaq uşaqların qarşısına qoyur və təklif edir ki, sınımış oyuncağı təmir etsinlər. Hissələri düzgün yığmaq üçün tərbiyəçi onları bir-bir adlandıрмаğı (qutudan çıxardıqca) Ardınca uşaqlara plastilindən oyuncaq ayı yapmağı təklif edir. Əvvəlcə, plastilini yumşalaraq böyük və kiçik hissələrə ayırır. Böyük hissədən ayının bədənini yapıdıqdan sonra (oval formada) uşaqlardan daha hansı hissələrin yapılacağını sorulur. Gil parçası

iki bərabər hissəyə bölünür. Bir hissədə ayının başı və qulaqları, digər hissədə isə qolları vardır. Tərbiyəçi qeyd edir ki, ayının hissələrinin birləşən yerinin davamlı olması üçün hamarlaşdırmaq vacibdir. İş prosesinə nəzarət edən tərbiyəçi lazım gəldikcə düzəliş və göstərişlərini verir. Məşğələnin sonuna yaxın tərbiyəçi uşaqlara aytılarını ifadəli tərzdə etməyi (idman edir və s.) təklif edir. Məşğələnin sonunda tərbiyəçi "uşaqlar oyunaq sizin yaptığımız aytığı baxmağa gəlir". İstədiyiniz oyunağa hədiyyə verərkən Sizin ayınızın nə etdiyini, bacardığını izah etməyi unutmayın.

MƏŞGƏLƏ 6

Yapma: "İki aegöz ayı balası".

Məqsəd: Quraşdırma üsulu ilə oyunaq ayı balasını yapmaq; sərbəst gili yumşaltmaq və hissələrə bölmək. Bu zaman tanış yapma üsullarından istifadə etmək (vərdənəlmə, çimdikləmə, hamarlaşdırma, sıgallama). Birləşən hissəni davamlı etmək yaptıklarına sadə əl hərəkəti vermək. Uşaqlarla işləyərkən bir-biri ilə fikirlərini bölüşdürmək. Yapmada xirdə hissələrin verilməsində gil çubuğundan istifadə texnikasını tətbiq etmək.

Vəsait. Tərbiyəçidə iki aegöz ayı balası nağılına aid şəkil illüstrasiyalar. İki oyunaq ayı balası. Uşaqlarda plastilin gil lövhəsi, gil çubuğu.

Məşğələnin gedişi:

Tərbiyəçi: "Uşaqlar, biz indi çox maraqlı bir nağıldan ayı balalarını yapacayıq. Kim deyər bu hansı nağıldandır? Düzdür ki, ac göz ayı balası. Kim deyər ayı balaları hara yollanmışdır? (TDC) Yolda onlar nə tapdılar? (TDC) Düzdür, baxın bu böyük ayı balası, bu isə onun qardaşı kiçik ayı balasıdır. Onlar yolda pendir tapdılar. Və onlar pendiri bölmək istədilər. Kim gəlib bu oyunaq ayı balalarının pendiri bölərkən aldıkları vəziyyətlərini göstərir.

Tərbiyəçi uşaqlardan birini dəvət edib həmin vəziyyəti qurur

və uşaqlara işə başlamağı təklif edir: “Uşaqlar sizin bəziləriniz ayrılmış plastilindən asılı olaraq böyük ayı balasını, bəziləriniz isə kiçik ayı balasını yapacaqsınız. Bunun üçün ilk öncə gili yumuşaldaraq böyük-kiçik hissələrə ayırılmalı, böyük hissədən ayının bədənini kiçik hissədən isə başı və qollarını yapacaqsınız. Hissələr ayrı-ayrı yapıldıqdan sonra qurama üsulu ilə bir-birinə birləşdirilir”.

Tərbiyəçi birləşən hissəni (məhkəm olması üçün) hamarlaşdırmağı yada salır. Xırda hissələrin verilməsində gil çubuğu ilə işləyərkən uşaqlara fərdi yanaşır. Məşğələnin sonunda tərbiyəçi uşaqlara (böyük və kiçik ayı balasına görə) yaptıkları ayıdan asılı olaraq birləşməyi və əlavə pendir yapmaqla öz ayılarını birinin qarşısında yerləşdirməyi təklif edir (bu zaman tərbiyəçi nəzarəti vacibdir). Uşaqlardan birinə bu nağılı nəql etməyi (əvvəlki məşğələyə əsaslanaraq) təklif edir.

MƏŞGƏLƏ 7

Yapma. “Yolkanın altında gizlənən heyvanlar”.

Məqsəd. Mənimləmiş üsullarla (quraşdırma) heyvanın yapılma texnologiyasını məhkəmlətmək. Uşaqlarda öz düşüncələrinə əsasən kiçik sujetlər qurmağa həvəs göstərməyə alışdırmaq.

Vəsait. Tərbiyəçidə qış mənzərəli taxtadan və ya plasmadan xüsusi vəsait. Oyuncuq şaxtababa, qarqızı və ya onların kardan hazırlanmış təsviri (dayaq üstə qoyulmuş vəziyyətdə); oyuncuq dovşan və dələ.

Məşğələnin gedişi

Tərbiyəçi masanın üzərinə qış mənzərəli maket təsvirini qoyaraq (taxta və ya plasmadan hazırlanmış) qarşısına Şaxtababa və Qarqızını yerləşdirərək uşaqlara müraciət edir: “Uşaqlar Şaxtababa və Qarqızı yolka şənliyi keçirmək üçün öz qonaqlarını gözləyirlər. Gəlin onlar üçün istədiyiniz heyvanı yapıb yolka şənliyinə yola salaq. Yapacağımız heyvanları oyuncuq guşəsindən seçə bilərsiniz (əv-

valda yapdıqları heyvanlara aid hazırlanmış oymaqları göstərək).

Hər uşaq öz sevdiyi heyvanı seçdikdən sonra tarbiyəçi ayır-ayrılıqda uşaqlara müəyyən məsləhətlər verir və işə başlaması təklif edir. İş prosesinə nəzarət edən tarbiyəçi lazımı anda uşaqlara fərdi yanaşır səhvlərə düzəliş verərək xırda hissələrin yapılmasında köməklik göstərir.

Məşğələnin sonunda hər uşaq öz yapdığı heyvanı Şaxtəbəbə və Qarqızın qarşısına gətirir. Tarbiyəçi Qarqızın və Şaxtəbəbənin dili ilə heyvanları salamlayır və müəyyən təhlilini verir (ayının bir qədər arıq olması, dovşanın qulaqlarının qısalığı və çatmayan cəhətləri qeyd edərək). Məşğələ sonunda yolka şənliyinə aid olan mahnı və ya səhnəciklə tamamlanır.

MƏŞĞƏLƏ 8

Rəsm "Yolka altında gizlənmiş dovşan".

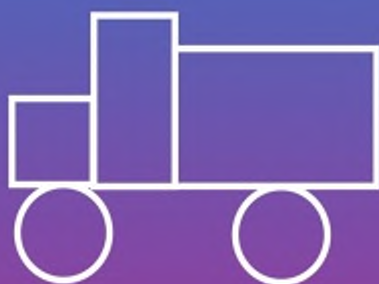

Məqsəd. Rəsmdə çətin olmayan hərəkəti verməyi davam etdirmək. Yolka ağacının və dovşanın düzgün təsvirinə nail olmaq, sadə hərəkətdən asılı olaraq müxtəlif təsvir vəziyyətinin alınmasını mənimsətmək.

Vəsait. Tarbiyəçidə ayaqlarını altına yığıb yarı vəziyyətdə dovşan təsvirli illüstrasiyalar, tamamlanmamış dovşan təsvirli boz fonlu kağızlar və hazır çəkilməmiş dovşan təsviri. Uşaqlarda düzbucaqlı formasında boz kağızlar rəngli quş yumuşaq fırça.

Məşğələnin gedişi

Uşaqlar kim bu təsvir haqda danışar? Sizin bu dovşan nə üçün yığılıb oturmuş sanki qorxaq vəziyyətdədir? Kim deyər dovşan kimdən qorxub? Duzdur (uşaqların cavabından sonra). O tülküdən qorxduğu üçün burada gizlənmişdir. İndi onu tülkü tapa bilməyəcək.

Mehriban Əkbərova

Təsviri sənət və onun tədrisi metodikası

